

Atatürk Üniversitesi
Doğu
Coğrafya Dergisi

Aralık - 2018
Yıl: 23 Sayı: 40

Eastern
Geographical Review

December – 2018
Volume: 23 Numbers: 40

40

ERZURUM-2018

Doğu Coğrafya Dergisi: Aralık-2018, Yıl:23, Sayı: 40, Sayfa:I-V
Eastern Geographical Review; December-2018, Volume:23,
Numbers: 40, Page:I-V

DOĞU COĞRAFYA DERGİSİ
EASTERN GEOGRAPHICAL REVIEW

ISSN 1302-7956

Yazı Kurulu(Editoral Advisory Board)

Prof.Dr. Hayati DOĞANAY (Başkan)

Prof.Dr. Kenan ARINÇ
Prof.Dr. Saliha KODAY
Prof.Dr. Lütfü ÖZAV
Prof.Dr. Halil KOCA
Prof.Dr. Mehmet ZAMAN

Prof.Dr. Hakkı YAZICI
Prof.Dr. Mete ALIM
Prof.Dr. Mustafa ERTÜRK
Prof.Dr. Abdullah KÖSE
Prof.Dr. Ünal ÖZDEMİR

Yasal Sorumluluk (Legal Responsibility)

*Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.
The authors are responsible for the contents of their papers*

•
Editörler

Prof.Dr. İbrahim Fevzi ŞAHİN
Prof.Dr. Hakkı YAZICI
•

Yazışma Adresi (Correspondence Address)

Prof.Dr. Hakkı YAZICI
Kocatepe Üniversitesi
Afyon Eğitim Fakültesi
AFYYON
Tlf: 0 272 228 14 18
hyazici@aku.edu.tr

Prof.Dr. İbrahim Fevzi ŞAHİN
Atatürk Üniversitesi
Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
25240 ERZURUM
Tlf: 0 442 231 42 11
ifevzi@atauni.edu.tr
ifsahin@hotmail.com

DOĞU COĞRAFYA DERGİSİ YAYIM İLKELERİ

- **DOĞU COĞRAFYA DERGİSİ**; Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi *Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı* yayın organı olup, Derginin yayım ilkelerine uygun hazırlanmaları koşuluyla, diğer üniversitemizin, coğrafyacılarının makaleleri de yayımlanır
- Doğu Coğrafya Dergisi; Ocak ve Temmuz sayıları olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır. Belirtilen aylardan en az bir ay önce gönderilen makaleler; gerekli inceleme ve düzenlemelerin yapılarak, yayımına karar verilmesinin ardından, baskıya hazır duruma getirilerek, ilgili sayıda yayımlanır.
- Dergi hakemli olup, hakem raporları bağlayıcıdır. Talep edilen değişiklikler, mutlaka yapılır.
- Makalelerde işlenen fikir ve görüşlerin bilimsel ve hukuksal sorumluluğu, yazar veya yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLAR

- Dergiye alınacak makaleler fotoğraf, harita ve diğer şekiller için ayrılmış alanlar dahil 25 sayfayı aşmayacaktır. Bu limiti aşan makaleler yayımlanmaz.
- Makalelerin sayfa yapısı; Üst: 4 cm – Alt: 4 cm – Sağ: 3 cm – Sol: 3 cm olmalıdır. Üst bilgi: 2,5 cm Alt bilgi: 2,5 cm olacaktır. Makalelerde satır aralığı: Tek, ilk satır: 1,25, satır aralarından sonda 6 nk boşluk bırakılacak şekilde ayarlanma yapılmalıdır.
- Makalelerin başlangıç kısmında ana temayı içeren Türkçe ve İngilizce özet ile en az üç anahtar kelime yer alacaktır. Türkçe ve İngilizce özetten sonraki giriş kısmı sayfa başından başlayacak şekilde yapılmalıdır.
- Makalelerde, üst bilgiye yer verilecektir. Bu amaçla tek numaralı sayfalarda italik olarak, çalışmanın İngilizce adı, çift numaralı sayfalarda Türkçe adı yazılacaktır.
- Yazı karakteri metin içerisinde 10 punto, Times New Roman'dır. Bu punto büyüklüğü üst bilgi alanında 8,5 punto, tablo-fotoğraf-grafik adlarında 10 punto ve tablo içlerinde, tablo özelliğine göre 7-10 punto arasında olacaktır.
- İlk sayfada yer alan ve yazar veya yazarlarla ilgili bilgilerin bulunduğu dipnot, * işareti ile gösterilmelidir. Yazarlar okuyucu ile haberleşmesi açısından, bu bölüme e-mail ve diğer adres bilgilerini koyabilirler.
- Birden fazla yazarlı makalelerde, makalenin her yazar tarafından hangi başlık veya alt başlıklarının hazırlandığını gösteren açıklama, yine ikinci bir sayfa altı notu olarak verilmelidir.
- Baskı kalitesini azaltan 3 boyutlu grafiklerden kaçınılmalıdır. Grafikleri Exel ortamında çizip word dosyasına yapıştırma yoluna gidilmemeli, grafikler word metni içerisinde hazırlanmalıdır.
- Dergi siyah-beyaz basıldığı için renkli şekil-grafik ve haritalardan kaçınılmalıdır.
- Yukarıda belirtilen kurallar, derginin şekil açısından bir bütünlüğe kavuşması amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle belirtilen formata uygun olmayan çalışmalar, yazara iade edilip yeniden düzenlenmesi istenecektir. Gereken düzeltmelerin yapılmadığı çalışmalar yayımlanmayacaktır.
- Makalelerin dergi içerisindeki sıralaması, alfabetik düzende (bir sayıda artan, bir sayıda azalan) soyadına göre olacaktır. Derginin her sayısındaki ilk makale dergi editörü için ayrılmış olup, bu bölüm soyadı sıralamasına dahil değildir.

MAKALENİN DERĞİYE TESLİM EDİLMESİ

- Yukarıda belirtilen şekilde hazırlanan eserler, isimsiz olmak üzere <http://dergipark.gov.tr/ataunided> adresinden sisteme girilerek dergi adresine gönderilir.
- Hakemden yayımlanabilir raporu alan makaleler istenilen düzeltmeleri yapmak üzere makale sahibine gönderilir.
- İstenilen düzeltmeler yapıldıktan sonra **MAKALENİN SON HALİ SİSTEME YÜKLENİR.**

DOĞU COĞRAFYA DERGİSİ

EASTERN GEOGRAPHICAL REVIEW

Aralık (December) 2018

Sayı (Volume): 40

---

40. SAYININ HAKEM KURULU

Prof.Dr. İbrahim Fevzi ŞAHİN • Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Kenan ARINÇ • Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. İbrahim KOPAR • Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Adem BAŞIBÜYÜK • Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Prof.Dr. Mete ALIM • Atatürk Üniversitesi

Doç.Dr. Murat YILMAZ • Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç.Dr. Ahmet NALÇACI • Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Selçuk ILGAZ • Atatürk Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Zafer BAŞKAYA • Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Özlem Ulu KALIN • Artvin Çoruh Üniversitesi

Dr.Öğr. Üyesi Fatih ORHAN • Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Adem BELDAĞ • Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Araş.Gör.Dr. Elif MERAL • Atatürk Üniversitesi

İÇİNDEKİLER(Content)

- Doç.Dr. Erol KOÇOĞLU
Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Siyaset” Kavramına İlişkin Metaforik Algıları.....1
- Mehmet KARABÖRK – Prof.Dr. Ersin Kaya SANDAL
Kahramanmaraş Şehir Merkezinde Nüfusun Mekansal Değişimi 21
- Mustafa HASBEK – Prof.Dr. Yılmaz ARI
“Bizim Gölümüzü Bize Vermeyecekler”: Karamık Gölü’nün (Afyonkarahisar) Kültürel ve Politik Ekolojisi 37
- Doç.Dr. Taşkın DENİZ – Doğan KARADAĞ
Politik Çatışmaların ve Terörizmin Turizm Sektörüne Etkileri: 2010-2017 Türkiye Örneği.....61
- Prof.Dr. Fatih AYDIN
Coğrafya Dersi Zümre Toplantılarına İlişkin Öğretmen Görüşleri.....75
- Araş.Gör. Arcan AYDEMİR – Dr. Öğr.Üyesi Özlem Ulu KALIN
8. Sınıf Öğrencilerinin Bağımsızlık, Özgürlük, Özgüven ve Çağdaşlaşma Değerlerine Yönelik Görüşlerinin ve Algusal Değişimlerinin İncelenmesi 87
- Prof. Dr. Alpaslan ALİAĞAOĞLU – Yiğit ASLANTEKİN
Balıkesir Merkez İlçede Davranışsal Tarım Coğrafyası 101
- Arda ALIM – Prof.Dr. Mete ALIM
Öğrencilerin Alışveriş Merkezlerine Yönelik Metaforik Algıları (Erzurum Örneği).....123
- Doç.Dr. Cemal AKÜZÜM – Dr. Mehmet DEMİRKOL – Dr. Özcan EKİCİ
Öğrenci Devamlılığını Sağlamada Okul Yöneticilerinin Uygulamalarının Değerlendirilmesi.133
- Doç.Dr. Erol KOÇOĞLU
Sosyal Bilgiler Dersinde Empatik Düşüncenin Kullanımına İlişkin Alan Uzmanlarının Algıları.....149
- Geçmiş Sayı İndeksi.....159

TÜRKİYE’DE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ “SİYASET” KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Social Studies Teachers in Turkey "Politics" Metaphorically Perceptions Concept

Doç.Dr. Erol KOÇOĞLU*

Öz

Siyaset belli bir dünya görüşünden yola çıkarak halkı yönetmek, bunun için bir organizasyon kurmak olduğuna göre fikir ve yönelişlerin de taşıyıcısı olmaktadır. Bundan dolayı siyaset kavramına ilişkin öznel bir bakış açısı vardır. Bu bakış açısı, bireyin sahip olduğu düşünce yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Bundan dolayı yapılan araştırmanın temel amacı da, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyet türüne göre, "siyaset" kavramına ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu, Malatya, Adıyaman, Sivas, Amasya, Antalya, Muğla ve Bursa illerinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 190’ı erkek, 150’si kadın olmak üzere toplam 340 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, araştırma kapsamında yer alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “Siyaset..... benzer; çünkü.....” cümlesini tamamlamasıyla elde edilmiştir. Verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında, içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, erkek ve kadın sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çoğunluğu, siyaseti “Materyal Çağrışımı Olarak Siyaset Kavramı” olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, sosyal bilgiler, öğretmen adayları, siyaset.

Abstract

Politics is the carrier of ideas and orientations as it is to lead the people from a certain world view and to establish an organization for it. Therefore, there is a subjective point of view regarding the concept of politics. This point of view is based on the idea that the individual possesses variability. Therefore, the main purpose of the research is to reveal the perceptions of the social science teachers about the concept of "politics" according to the gender stereotype through metaphors. In the study group of the study, Malatya, Adıyaman, Sivas, Amasya, Antalya, Muğla and Bursa, 340 students in total, including 190 male and 150 female, constitute a teacher candidate in the academic year of 2017-2018. The data of the research, the social information in the scope of the research, the candidates of the teacher "Politics ..... similar; because ..... "was achieved by completing the cümlesla. The content analysis technique was used in analyzing and interpreting the data. According to the results of the research, it was found that the majority of male and female social studies teacher candidates regarded politics as "Political Concept as Material Association".

Keywords: Metaphor, social studies, teachers candidate, politics.

* İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, erolakademi@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4595-2892

1.Giriş

Metafor, dilin sembolik amaçlı kullanımına bağlı olarak bir kavram ya da durumu başka bir kavram veya bir durumla ifade etme biçimi olarak tanımlanır (Abrams, 1999’dan akt: Aydın, Pehlivan, 2010). Bu kelime, Yunanca “metapherein” kelimesinden türetilmiş olup; “meta” (değiştirmek) ve “pherein” (taşımak) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşturulmuştur (Levine, 2005, s.172). Metafor, Yunanca karşılığı “metapherein” sözcüğü “taşımak”, “aktarmak” anlamına gelirken günümüzde iki nesne, olay veya ilişki arasındaki mütenasip bağlantılar şeklinde ilişki kurularak yararlanılmaktadır (Draaisma, 2007). Metafor bir kavramın, durumun ya da nesnenin doğrudan kendisiyle değil, bir başka kavram ya da nesne kullanılarak dolaylı olarak ifade edilmesidir (Deant-Reed ve Szokolszky, 1993; Akman , 2017). Metaforun temel bir şeyi başka bir şeyin perspektifi ile anlamak ve tecrübe etmektir (Lakoff ve Johnson, 1980, s. 5). Metafor, üzerinde yoğunlaşmak, anlayamaya çalışmak istediğimiz nesneyi veya olguyu, başka bir anlam alanına ait olan kavramlar ağı ile ilişkilendirerek yeniden kavramlaştırmamızı, farklı açılardan görmemizi ve daha önceden gözden kaçan bazı durumları daha net görebilmemizi sağlar (Taylor, 1984’dan akt: Koçoğlu ve Kaya, 2016).

Semerci (2007, s. 126)’ye göre ise metafor, algısal benzerlik olan bir objeden diğerine geçen anlam transferidir. Metafor, sözü edilen kavramın kendisi olarak değil, kavrama dair bir çağrışım, bir sembol olarak düşünülmelidir (Yob, 2003; Ulu Kalın ve Koçoğlu, 2017). Başka bir deyişle metafor, bireylerin kişisel tecrübelerine anlam vermesi bakımından, aynı zamanda, “tecrübelerin dili” olarak da tanımlanmaktadır (Miller, 1987’akt: Pilav ve Elkatmış, 2013, s.1210). Metafor, bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizmasıdır (Arslan ve Bayrakçı, 2006; Akman, Özeren ve Yiğen, 2017).

Bir resim 1000 kelimeye bedelse bir metafor da 1000 resme bedeldir, çünkü bir resim sadece statik bir imge sunarken bir metafor bir olgu hakkında düşünmek için zihinsel bir çerçeve sunmaktadır (Shuell, 1990’akt: Saban, 2008; Koçoğlu ve Kaya, 2016). Metaforlar, kendimizi ve etrafımızdaki dünya hakkında algılayışımızı nasıl bildiğimiz ve açıkladığımızın tam merkezindedir. Metaforlar aracılığıyla ilgili bir kavramı başka bir kavramla açıklayabiliriz ve anlatabiliriz. Diğer taraftan günlük dilimizde var olan metaforlar inançlarımızı ve hareketlerimizi etkiler. Bunun yanı sıra onları tam olarak nasıl kullandığımızın farkında olmasak da metaforlar hayatımızı nasıl yönlendirdiğimize dair kültürel ve kişisel çerçeveler olarak hizmet eder (James, 2002’dan akt: Demirtaş ve Çoban, 2014, Ulu Kalın ve Çalık Uzun, 2017). Metafor bireye geniş bakış açısı sunar. Metaforlar üzerindeki anlam aktarımlarını kavramlar arasındaki ilişki üzerinde düşünülmesini sağlarken, diğer yandan çok belirgin olmayan farklı özelliklerin ortaya çıkmasını da sağlar (Rundgren, Hirsch ve Tibell, 2009; Koçoğlu ve Kaya, 2016; Egüz ve Öntaş, 2018). Çeşitli amaçlara hizmet eden metaforlar, kimi zaman eğitim-öğretim ortamlarını zenginleştirmek için kullanıldığı gibi formal öğrenmelerde karmaşık kavram ve olguların benzetme yoluyla bilinen kavramlarla anlatılması biçiminde de karşımıza çıkmaktadır (Geçit ve Gençer, 2011’akt: Yılmaz, Göçen ve Yılmaz, 2013; Koçoğlu ve Kaya, 2016; Alım, Şahin ve Meral 2018). Aynı zamanda metaforlar, öğrencilerin karmaşık kavram ve terimlerin daha açık ve sade bir şekilde anlamalarına yardımcı olarak bireyin soyut kavramları somutlaştırmasına ve görselleştirmesine katkı sağlayarak, kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine de yardımcı olmaktadır (İbret ve Aydınözü, 2011; Koçoğlu, Aküzüm ve Ekici 2014; Koçoğlu ve Kaya, 2016).

Metaforlar içeriksel olarak, öznel bakış açısının kavramsal çağrışımlarını oluşturduğundan dolayı değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Bu öznel bakış açısının yansıdığı kavramlardan biri de, sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı içerisinde bir disiplin olarak da yer alan siyaset’tir. Sosyal bilgiler eğitiminde siyaset gibi soyut kavramların anlamlandırılmasında metaforların kullanımının önemli olduğu söylenebilir.

Siyaset, arapça bir kelimedir. At eğitimi anlamına gelmektedir. At baccısı olan seyis kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Bugün, arap toplumunda siyaset rezil etmek anlamında kullanılmaktadır. Türk-Osmanlı geleneğinde siyaset kelimesi devlet yönetme sanatının yanında, devlete karşı işlenen suçlara verilen veya kamu düzenini sağlamak için verilen cezaları da ifade etmektedir. Bazı sözlüklerde siyaset kelimesinin karşılıklarına bakıldığında Genel Türkçe Sözlük’te birinci anlam olarak politika verilmiş, devamında “devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş ve anlayış” denmiştir.

Osmanlıca-Türkçe sözlükte, memleket idaresi, politika, kurnazca iş ve harekettir siyaset. Sosyal Bilimler Sözlüğü ise siyaseti siyasal iktidarların nasıl oluşturulduğu, biçimlendirildiği ve bölüştürüldüğünü inceleyen bilim şeklinde açıklamaktadır (Akyüz, 2009; Dursun, 2012). Kapsam olarak birçok boyutu içerisinde barındıran siyaset kavramını tanımlamanın oldukça güç olduğu düşüncesinde hareketle bu araştırmada, kavrama ilişkin zihinsel çağrışımlara yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “siyaset” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforik çağrışımları toplamak ve toplanan bu metaforları çeşitli kategoriler altında sınıflandırarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramını algılama biçimlerini ortaya koymaktır. Çalışmada “sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin kullandıkları metaforik çağrışımlar nelerdir? Sorusuna yanıt aranmıştır. Bu temel soruya bağlı olarak aşağıda verilen alt sorular değerlendirilmiştir:

- ✓ Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “siyaset” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforik çağrışımlar nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “siyaset” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforik çağrışımlar hangi kategoriler altında toplanabilir?
- ✓ "Siyaset" kavramına ilişkin olarak erkek ve kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ileri sürülen metaforik çağrışımlar arasında temaları ve frekansları bakımından nasıl bir ilişki vardır?

2.Yöntem

Araştırma Modeli

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına yükledikleri anlamlar arasındaki varsa farkları ortaya çıkarmak için nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni uygun görülmüştür. Olgubilim (fenomenoloji/phenomenology) deseni farkında olduğumuz, ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar. Ancak bu tanışıklık olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmez. Bize tümüyle yabancı olmayan, aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zeminini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Malatya, Adıyaman, Sivas, Amasya, Antalya, Muğla ve Bursa illerinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 190'ı erkek ve 150'si kadın olmak üzere toplamda 340 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Cinsiyet/İller	Erkek		Kadın		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Adıyaman	30	8,8	20	5,9	50	14,7
Amasya	20	5,9	30	8,8	50	14,7
Antalya	30	8,8	10	2,9	40	11,7
Bursa	35	10,3	15	4,4	50	14,7
Malatya	25	7,4	35	10,3	60	17,7
Muğla	10	2,9	20	5,9	30	8,8
Sivas	40	11,8	20	5,9	60	17,7
Toplam	190	55,9	150	44,1	340	100

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış açık uçlu soru formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın başlangıç aşamasında, çalışma grubu üyelerinin her birine metaforik çağrışım konusunda bilgi verildikten sonra, “siyaset” kavramına ilişkin imge oluşturmaları istenmiştir. Araştırmaya katılan

sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “siyaset .....benzer, çünkü;.....” cümlesini gerek alınan eğitim doğrultusunda gerekse gündelik yaşam ile ilişkilendirerek tamamlamaları istenmiştir. Bu amaç için öğretmen adaylarına bu cümlenin yer aldığı bir form verilmiş ve onlardan bu ibareyi kullanarak ve sadece tek bir metaforik çağrışım üzerinde yoğunlaşarak düşüncelerini dile getirmeleri istenmiştir. Bu çalışma için öğretmenlere üç günlük süre tanınmıştır. Bu araştırmada “çünkü” kavramına da yer verilerek, katılımcıların “siyaset” kavramına ilişkin ürettikleri metaforik çağrışımlar için bir gerekçe veya mantıksal dayanak sunmaları istenmiştir. Katılımcıların siyasete ilişkin ürettikleri metaforik çağrışımlar ve mantıksal dayanakları, bu araştırmada temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Bu aşamada öncelikle çalışma grubu tarafından “siyaset” kavramına ilişkin üretilen metaforik çağrışımlar alfabetik sıraya göre geçici bir listesi yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların cevaplamış olduğu formlarda belli bir metaforik çağrışımı net bir şekilde dile getirip getirmediğine bakılmıştır. Herhangi bir metaforik çağrışım içermeyen formlar ile boş bırakılan formlar (n=40) elenerek araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırma kapsamı dışında bırakılan formların ayıklanmasından sonra, toplam 120 adet geçerli metaforik çağrışım elde edilmiştir. Daha sonra, her temayı temsil edecek katılımcı formlarından “örnek metaforik çağrışım ifadeleri” seçilmiştir. Böylece, her temayı en iyi temsil ettiği varsayılan katılımcı metaforik çağrışımların derlenmesiyle bir “örnek metaforik çağrışım listesi” oluşturulmuştur. Örnek metaforik çağrışım listesi baz alınarak her imge, siyaseti konu alma biçimi bakımından belli bir tema ile ilişkilendirilerek (örneğin, beşeriyet çağrışımı olarak siyaset kavramı, demonstrasyon platformu çağrışımı olarak siyaset kavramı, tinsel ve düşünsel çağrışım olarak siyaset kavramı vb.) toplam 15 farklı tema oluşturulmuştur. Ayrıca oluşturulan örnek metaforik çağrışımlar listesi, mantıksal dayanaklarıyla birlikte her temaya ilişkin yapılan veri analizinde de kullanılmıştır. Buna ek olarak, bir zihinsel imgeyi kimin ürettiğine ilişkin kişisel bilgiler, söz konusu imge ifadesinin hemen ardında yer alan parantez içinde verilmiştir (örneğin, erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı veya kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı gibi).

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için, araştırmada ulaşılan 15 tema altında verilen metaforik çağrışımların söz konusu bir temayı temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda, 3 alan uzmanına 120 adet örnek metaforik çağrışımın alfabetik sıraya göre dizili olduğu bir liste ile 15 temanın adlarını içeren bir liste verilmiştir. Uzmanlardan bu iki listeyi de kullanarak birinci listedeki örnek metaforik çağrışımları ikinci listedeki 15 temaya (hiçbir imgeyi dışarıda bırakmayacak şekilde) eşleştirmeleri istenmiştir. Daha sonra, uzmanların yaptığı eşleştirmeler araştırmacının kendi temalarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilerek araştırmanın güvenilirliği Miles ve Hubermanın formülü (Güvenirlilik = Görüş birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı X 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır (Saban, 2008: 467). Bu araştırmaya özgü olarak gerçekleştirilen güvenilirlik çalışmasında %98 oranında bir uzlaşma (güvenirlilik) sağlanmıştır. Bu hesaplama sonucunda, Güvenirlilik = $72 / 72 + 2 \times 100 = \%98$ olarak hesaplanmıştır.

3.Bulgular

Araştırmanın bu bölümde, ilk olarak araştırmada elde edilen ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforik çağrışımlara değinilmiş olmakla birlikte siyaset kavramına ilişkin araştırmada geliştirilen 15 tema katılımcıların ürettiği örnek metaforik çağrışımlarla da desteklenerek tanıtılmıştır. Ayrıca, 15 tema çalışma grubu üyesinin cinsiyet değişkeni dikkate alınarak karşılaştırılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, erkek ve kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları siyaset kavramına ilişkin olarak toplam 120 adet geçerli metafor ürettikleri gözlemlenmektedir (Tablo 2).

3.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Siyaset” Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

Sosyal bilgiler öğretmen adayları siyaset kavramına ilişkin ürettikleri metaforik algılar incelendiğinde, erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları 190, kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları 150 adet olmak üzere toplamda 340 metafor üretmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmen adayları “siyaset” kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforları, somut, soyut, canlı ve cansız varlık ve nesnelere ilişkilendirerek açıklamışlardır (Tablo 2).

Tablo 2: Çalışma Grubunun Siyaset Kavramına İlişkin Algıları

Metafor kodu	Metafor Adı	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen Adayları		Metafor kodu	Metafor Adı	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen Adayları	
			f	%				f	%
1	Ağaç	3e* 2k*	5	1,5	61	Keskin kılıç	2e	2	0,6
2	Akrep	2e 1k	3	0,9	62	Kılavuz	1e 1k	2	0,6
3	Alışveriş sepeti	2k	2	0,6	63	Koyun sürüsü	3e	3	0,9
4	Anayasa	2e 1k	3	0,9	64	Kölelik sistemi	1e	1	0,3
5	Apartman	2e	2	0,6	65	Kumar	5e 3k	8	2,0
6	Askılık	1k	1	0,3	66	Kurallar bütünü	2k	2	0,6
7	Aşk	2k	2	0,6	67	Lamba	1k	1	0,3
8	Aşure	1e 3k	4	1,2	68	Lastik	3e 2k	5	1,5
9	At	2e	2	0,6	69	Madalyon	1e 1k	2	0,6
10	Ayna	1e 2k	3	0,9	70	Makarna	3e	3	0,9
11	Baba	4e 1k	5	1,5	71	Makyaj	1e 3k	4	1,2
12	Bahçe	1k	1	0,3	72	Maske	2k	2	0,6
13	Bataklık	3e 2k	5	1,5	73	Matruşka	1e 1k	2	0,6
14	Bebek	2k	2	0,6	74	Meyve bahçesi	2k	2	0,6
15	Behzat Ç.	1k	1	0,3	75	Mum	2k	2	0,6
16	Bencilik	2k	2	0,6	76	Müdür odası	1e	1	0,3
17	Beyin	1e	1	0,3	77	Nar taneleri	1e 1k	2	0,6
18	Beyin fırtınası	2e 2k	4	1,2	78	Nefis	2k	2	0,6
19	Bıçak	1e	1	0,3	79	Nohutlu pilav	1k	1	0,3
20	Bilgisayar	2e	2	0,6	80	Okul	1e 2k	3	0,9
21	Boş levha	2e	2	0,6	81	Orman	2e	2	0,6
22	Bufalo sürüsü	1e	1	0,3	82	Otorite	2e	2	0,6
23	Bukalemun	3e 1k	4	1,2	83	Ova	1e	1	0,3
24	Büyük sahne	2k	2	0,6	84	Oyun	5e 4k	9	2,5
25	Çatışma	4e 1k	5	1,5	85	Öğretmenler odası	2e 1k	3	0,9
26	Çorba	1e 5k	6	1,5	86	Para	4e 2k	6	1,5
27	Çöp kutusu	2e	2	0,6	87	Pinokyo	2k	2	0,6
28	Dağ	1e 1k	2	0,6	88	Piyango bileti	3e	3	0,9
29	Deniz	3e 2k	5	1,5	89	Pusula	1e 1k	2	0,6
30	Devekuşu	2e	2	0,6	90	Rehber	1e 2k	3	0,9
31	Devlet	3e 1k	4	1,2	91	Rekabet	3e	3	0,9
32	Dolar	1e	1	0,3	92	Reklam	1e	1	0,3
33	Dönme dolap	2k	2	0,6	93	Sahtekarlık	2e	2	0,6
34	Döviz	1e 1k	2	0,6	94	Salata	2k	2	0,6
35	Dünya	2e 2k	4	1,2	95	Satranç	3e 1k	4	1,2
36	Eğitim	2e 4k	6	1,5	96	Savaş	8e 3k	11	3,5
37	El feneri	2e	2	0,6	97	Sayısal loto	3e	3	0,9
38	Elbise dolabı	1k	1	0,3	98	Ses yarışması	1k	1	0,3
39	Erkek	4k	4	1,2	99	Sevda	1k	1	0,3
40	Evcilik oyunu	1k	1	0,3	100	Sınıf	3e 3k	6	1,5
41	Felsefe	2e 1k	3	0,9	101	Sıra dağlar	2e	2	0,6
42	Gösteri alanı	2k	2	0,6	102	Silgi	2e	2	0,6
43	Güç	2e	2	0,6	103	Sinir sistemi	1e 1k	2	0,6
44	Hacivat ve Karagöz	2e	2	0,6	104	Su	3e 2k	5	1,5
45	Hava	2k	2	0,6	105	Şans tahtası	2e	2	0,6
46	İnanç	1e 1k	2	0,6	106	Tekerlek	2e 1k	3	0,9
47	İnsan	3e 1k	4	1,2	107	Tilki	5e 3k	8	2,0

48	İnsan doğası	2e	2	0,6	108	Tiyatro	1e 4k	5	1,5
49	Kadın	6e 1k	7	2,1	109	Toplu monolog	2k	2	0,6
50	Kafes	1k	1	0,3	110	Ülke	3e	3	0,9
51	Kahve falı	3k	3	0,9	111	Üzüm salkımı	1k	1	0,3
52	Kalem	1e 1k	2	0,6	112	Vahşi hayvanlar	1e	1	0,3
53	Kanun	2e	2	0,6	113	Vatan	3e 2k	5	1,5
54	Kaos	4e	4		114	Vize zamanı	1e 1k	2	
				1,2		arkadaş			0,6
55	Kapalı kutu	2k	2	0,6	115	Yalan	3e	3	0,9
56	Kara kedi	2k	2	0,6	116	Yapboz	2k	2	0,6
57	Karanlık gece	2e 1k	3	0,9	117	Yarışma	1e 2k	3	0,9
58	Karmaşa	2e 1k	3	0,9	118	Yaşam	2k	2	0,6
59	Kavgı	3e 1k	4	1,2	119	Yemek masası	1k	1	0,3
60	Kelebek	3k	3	0,9	120	Yılan	4e 1k	5	1,5
Toplam							E: 190 K: 150	340	100

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforik çağrışımı temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

3.2. “Siyaset” Kavramına İlişkin Metaforik Algıların Ortak Özelliklerine Göre Dağılımı

3.2.1. Beşeriyet Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin olarak sahip oldukları metaforik çağrışımın “beşeriyet” ilkesi çerçevesinde değerlendirildiği araştırmada bu temayı, toplam 23 katılımcı (%6,9) ve 6 metaforik çağrışım (%5,0) temsil etmektedir. Bu kategoride göze çarpan metaforik çağrışım şunlardır: kadın (f:7), baba (f:5), erkek (f:4), insan (f:4), bebek (f:2) (Tablo 3).

Tablo 3: Beşeriyet Çağrışımı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforik Algıların Dağılımı

Metafor Kodu	Beşeriyet Çağrışımı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen	
			f	%
11	Baba	4e 1k	5	1,5
14	Bebek	2k	2	0,6
15	Behzat Ç.	1k	1	0,3
39	Erkek	4k	4	1,2
47	İnsan	3e 1k	4	1,2
49	Kadın	6e 1k	7	2,1
Toplam		13e, 10k	23	6,9

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforik çağrışımı temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Beşeriyet algısı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforik algılar analiz edildiğinde, toplam 6 metaforik algıdan, 3 metaforik algı (*bebek, erkek, behzat ç*) sadece kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve geriye kalan 3 metaforik algıda da (*baba, insan, kadın*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir. Bu temaya ilişkin olarak sosyal bilgiler öğretmen adayları siyaseti insana ve özellikle baba veya erkeğe benzeterek siyaset kavramına dair otoriter bir yapıdan ve baskıcı bir tutumdan söz ettikleri söylenebilir.

“Beşeriyet algısı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforik çağrışımın sosyal bilgiler öğretmen adaylarının metaforik algılarına ilişkin dikkat çekici bazı ifadeler aşağıda verilmiştir.

“Siyaset kadına benzer. Çünkü karmaşık gibi gözüktür. Anlaşılması imkansızmış gibi algılanır. Ancak bu yanlış bir algıdır. Çünkü karmaşık ve zor olan kadın değil onu o hale getiren diğer insanlardır. Esasında siyasette karmaşık gibi gözüktüğü de bu anlayışın temelinde insanların siyasete yükledikleri anlamlar olmuştur” (**Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

“Siyaset babaya benzer. Çünkü baba, mecazi tanımdan da anlaşılacağı gibi evin direğidir. Yani evin esasını oluşturur. Siyasette bu noktadan babaya benzerlik gösterir. Çünkü devletin ve ülkenin bir

anlamda mukadderatı siyasete ve siyasetçilere bağlıdır. Yani ülkenin ve devletin temel esaslarından biridir siyaset” (Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.2.2. Hayvan Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “*hayvan algısı*” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temada, 34 katılımcı (%9,8) ve 11 metaforik algı (%9,2) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok, tilki (f:8), yılan (f:5), bukalemun (f:4), Akrep (f:3), kelebek (f:3), koyun sürüsü (f:3) metaforik algılarını üretmişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4: Hayvan Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforik Algıların Dağılımı

Metafor Kodu	Hayvanat Çağrışımı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen	
			f	%
2	Akrep	2e 1k	3	0,9
9	At	2e	2	0,6
22	Bufalo sürüsü	1e	1	0,3
23	Bukalemun	3e 1k	4	1,2
30	Devekuşu	2e	2	0,6
56	Kara kedi	2k	2	0,6
60	Kelebek	3k	3	0,9
63	Koyun sürüsü	3e	3	0,9
107	Tilki	5e 3k	8	2,0
112	Vahşi hayvanlar	1e	1	0,3
120	Yılan	4e 1k	5	1,5
Toplam		23e, 11k	34	9,8

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforik çağrışımı temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“*Hayvan algısı olarak siyaset kavramı*” temasında yer alan metaforik çağrışımlar analiz edildiğinde, 5 metaforik algı (*at, bufalo sürüsü, deve kuşu, koyun sürüsü, vahşi hayvanlar*) sadece erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 2 metaforik algıda da (*kara kedi, kelebek*) sadece kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 4 metaforik algıda (*akrep, bukalemun, tilki, yılan*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaseti çeşitli hayvanlara benzetmişlerdir. Bu benzetmelerden yola çıkarak siyaseti tanımlamaya çalıştıkları söylenebilir. Bunun yanı sıra siyasetçileri de bazı hayvanlardaki özelliklerle örneğin kurnazlık ve sinsilik gibi özelliklerle bağdaştırmaya çalıştıkları söylenebilir.

“*Hayvan algısı olarak siyaset kavramı*” temasını temsil eden metaforik algıların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin göze çarpan bazı ifadeler aşağıda verilmiştir.

“*Siyaset bukalemuna benzer. Çünkü bukalemun her duruma ve şartlara göre renk değiştirebilir. Bu özelliği sayesinde de hayatta kalabilir. Düşmanlarından saklanıp güvenliliğini temin edebilir. Siyasette böyle bir şeydir. İçine girdin mi renk değiştirmen gerekir. Zamana ve mekana göre hallere bürünmen gerekir. Aksi takdirde siyasette ayakta durmak çok zordur*” (Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

“*Siyaset kelebeğe benzer. Çünkü verilen sözler, yapılan icraatlarla bir değildir. Sözler ve davranışlar ayrı ayrı gerçekleşmektedir. Aynı zamanda vaat edilen sözler kelebek ömrü gibidir. Çok kısa sürmektedir*” (Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.2.3. Doğa Ögesi Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “*doğa ögesi algısı*” olarak belirten öğretmenlerin ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 35 katılımcı (%10,5) ve 12 metaforik algı (%10) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin siyaset kavramına ilişkin en çok, ağaç (f:5), bataklık (f:5), deniz (f:5), su (f:5), karanlık gece (f:3), dağ (f:2), hava (f:2), metaforik çağrışımını üretmişlerdir (Tablo 5).

“Doğa ögesi algısı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforik algılar analiz edildiğinde, 3 metaforik algı (*orman, ova, sıra dağlar*) sadece erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 3 metaforik algı (*bahçe, hava, meyve bahçesi*) sadece kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 6 metaforik algıda (*ağaç, bataklık, dağ, deniz, karanlık gece, su*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Tablo 5: Doğa Ögesi Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforik Algıların Dağılımı

Metafor Kodu	Doğa Ögesi Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen	
			f	%
1	Ağaç	3e 2k	5	1,5
12	Bahçe	1k	1	0,3
13	Bataklık	3e 2k	5	1,5
28	Dağ	1e 1k	2	0,6
29	Deniz	3e 2k	5	1,5
45	Hava	2k	2	0,6
57	Karanlık gece	2e 1k	3	0,9
74	Meyve bahçesi	2k	2	0,6
81	Orman	2e	2	0,6
83	Ova	1e	1	0,3
101	Sıra dağlar	2e	2	0,6
104	Su	3e 2k	5	1,5
Toplam		20e, 15k	35	10,5

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforik çağrışıma temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

Bu temaya ilişkin olarak sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını doğa öğeleriyle benzetmeler kurarak siyaseti tanımlamaya çalıştıkları görülmüştür. Özellikle ağaç, bataklık, deniz ve gece gibi kavramlardan yola çıkarak siyasetle ilişkilendirdikleri söylenebilir.

“Doğa ögesi algısı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforik algıların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Siyaset ağaca benzer. Çünkü her dalında aynı meyve yetişsede bu meyvelerin boyutları, tatları, algulanışları birbirinden farklılık gösterir. İşte insanların siyasete yaklaşmaları böyledir. Hepsi aynı meyve üzerinden değerlendirilir. Ama ortaya farklı yorumlar çıkar. Çünkü siyaset subjektif bir algulanıştır” (**Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

“Siyaset bataklığa benzer. Çünkü adalet inancıyla başlayan bu yol, bütün insanlara iyilik, hakların savunulması ve eşitlik iddiaları ile yola çıkar. Bataklığı kurutmak için benliğinizi ortaya koyarsınız. Bütün çırpınışlarınız sizi yavaş yavaş dibe çeker. Bir de bakmışsınız ki ilke edindiğiniz her şey bir bir karşınızda, şimdi tek hedefiniz daha üstte ve daha güçlü olmak olmuştur. Bunu fark ettiğinizde aslında artık en diptesiniz ve sonunuz çoktan hazırdır. Her yanınız çamur ve dokunduğunuz her şeyi kirletiyorsunuz” (**Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

3.2.4. Gıda Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “Gıda algısı” olarak belirten öğretmenlerin ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 19 katılımcı (%5,4) ve 7 metaforik algı (%5,8) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmenlerin siyaset kavramına ilişkin en çok, çorba (f:6), aşure (f:4), makarna (3) metaforik algılarını üretmişlerdir (Tablo 6).

“Gıda algısı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforik algılar analiz edildiğinde, 1 metaforik algı (*makarna*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 3 metaforik algı (*nohutlu pilav, salata, üzüm salkımı*) kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 3 metaforik algıda (*aşure, çorba, nar taneleri*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını gıdasal kavramlarla benzetmeler kurarak siyaseti tanımlamaya çalıştıkları görülmüştür.

Özellikle siyasetin geniş ve birçok alanı içinde barındırması çorba veya aşure gibi içeriğinde birden çok unsurun bulunduğu gıdalarla benzetme yapılması suretiyle ifade ettikleri söylenebilir.

Tablo 6: Gıdasal Çağırışım Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforik Çağırışımın Dağılımı

Metafor Kodu	Gıda Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen f	Eden %
8	Aşure	1e 3k	4	1,2
26	Çorba	1e 5k	6	1,5
70	Makarna	3e	3	0,9
77	Nar taneleri	1e 1k	2	0,6
79	Nohutlu pilav	1k	1	0,3
94	Salata	2k	2	0,6
111	Üzüm salkımı	1k	1	0,3
Toplam		6e, 13k	19	5,4

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforik algıyı temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Gıda algısı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforik algıların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı dikkat çekici ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Siyaset aşureye benzer. Çünkü aşurede çeşit çeşit gıdalar yer almaktadır. Hepsi de birbirinden farklı olsa da aşureye çok ayrı bir lezzet katmışlardır. Siyasette de partiler, politikacılar, meclis, seçim, oy, hükümet gibi birçok unsur yer alır. Hepsi birbirinden farklı olsa esasında birbirleri tamamlayan bir yapı olmuşlardır. Bir çarkın dişleri hükmündedir. Biri durursa diğeri zarar görebilir” (Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

“Siyaset çorbaya benzer. Çünkü çorbanın kıvamını tutturmak oldukça zordur. Altını fazla açarsan yapış yapış olur. Altını çok kısarsan veya tuzunu doğru ayarlayamazsan bu seferde istenilen lezzet oluşmaz. Orta seviyede yapmak en uygunudur. Siyasetinde belli bir düzeni vardır. Özellikle yöneten kısım adil davranmalı, itidalli hareket etmeli, aşırıya kaçmamalı veya çok pasif durmamalı. Siyasetin dengesine göre hareket etmeli. Adımını ona göre atmalı. Yoksa çorbanın kaçan tadı gibi olur. Ya yapış yapış olur ya da tuzsuz olur” (Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.2.5. Materyal Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “materyal algısı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 42 katılımcı (%12,6) ve 20 metaforik algı (%16,7) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok, lastik (f:5), satranç (f:4), ayna (f:3), tekerlek (f:3) metaforik algıları üretmişlerdir (Tablo 7).

Tablo 7: Materyal Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforik Algıların Dağılımı

Metafor Kodu	Materyal Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen f	Eden %
3	Alışveriş sepeti	2k	2	0,6
6	Askılık	1k	1	0,3
10	Ayna	1e 2k	3	0,9
19	Bıçak	1e	1	0,3
20	Bilgisayar	2e	2	0,6
21	Boş levha	2e	2	0,6
27	Çöp kutusu	2e	2	0,6
33	Dönme dolap	2k	2	0,6
38	Elbise dolabı	1k	1	0,3
50	Kafes	1k	1	0,3
52	Kalem	1e 1k	2	0,6
55	Kapalı kutu	2k	2	0,6
61	Keskin kılıç	2e	2	0,6
68	Lastik	3e 2k	5	1,5
73	Matruşka	1e 1k	2	0,6
95	Satranç	3e 1k	4	1,2
102	Silgi	2e	2	0,6

106	Tekerlek	2e 1k	3	0,9
116	Yapboz	2k	2	0,6
119	Yemek masası	1k	1	0,3
Toplam		22e, 20k	42	12,6

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforik algıyı temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“*Materyal algısı olarak siyaset kavramı*” temasında yer alan metaforik algılar analiz edildiğinde, 6 metaforik algı (*bıçak, bilgisayar, boş levha, çöp kutusu, keskin kılıç ve kılıç*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 8 metaforik algı (*alışveriş sepeti, askılık, dönme dolap, elbise dolabı, kafes, kapalı kutu, yapboz ve yemek masası*) kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 6 metaforik algıda (*ayna, kalem, lastik, matruşka, satranç, tekerlek*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını bazı materyallere benzetmeler kurarak siyaseti tanımlamaya çalıştıkları görülmüştür. Özellikle gündelik hayatımızda sıklıkla kullandığımız bazı araçlara benzetmeler yapılmıştır. Bu benzetmelerden kimisi siyaseti insanın işini kolaylaştıran olgu olarak bakarken kimisi de siyaseti bazı araçlara benzeterek karanlık bir yanının olduğu ve zararları olduğunu anlattıkları söylenebilir.

“*Materyal algısı olarak siyaset kavramı*” temasını temsil eden metaforik algıların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı dikkat çekici ifadeler şu şekildedir:

“*Siyaset elbise dolabına benzer. Çünkü elbise dolabında insanın tüm giyim ihtiyaçlarını karşılayacak kıyafetler yer alır. Çorabından gömleğine kadar çeşitlilik arz eder. Buda insanın işini kolaylaştırır. Siyasette bir çok kurum ve kuruluş yer alır. Siyasetin içinde yer alıyorsanız şayet, tüm bu kurumlardan elbise dolabından yararlanır gibi yararlanırsınız ve hayatınızı kolaylaştırırsınız*” (**Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

“*Siyaset çöp kutusuna benzer. Çünkü çöp kutusu dışarıdan bakıldığında temiz gözükür. Ama içi pisliklerle doludur. Siyasette buna benzer. Dışarıdan bakıldığında insana çok masumane gelir. Ancak içine girildiğinde işin kirli o zaman anlaşılabilir*” (**Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

3.2.6. Demonstrasyon Platformu Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “*demonstrasyon platformu algısı*” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 24 katılımcı (%7,2) ve 11 metaforik algı (%9,2) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok, tiyatro (f:5), rekabet (f:3) ve yarışma (f:3), metaforlarını üretmişlerdir (Tablo 8).

Tablo 8: Demonstrasyon Platformu Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Demonstrasyon Platformu Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen	
			f	%
24	Büyük sahne	2k	2	0,6
40	Evcilik oyunu	1k	1	0,3
42	Gösteri alanı	2k	2	0,6
44	Hacivat ve Karagöz	2e	2	0,6
91	Rekabet	3e	3	0,9
92	Reklam	1e	1	0,3
98	Ses yarışması	1k	1	0,3
108	Tiyatro	1e 4k	5	1,5
109	Toplu monolog	2k	2	0,6
114	Vize zamanı arkadaş	1e 1k	2	0,6
117	Yarışma	1e 2k	3	0,9
Toplam		9e, 15k	24	7,2

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“*Demonstrasyon platformu algısı olarak siyaset kavramı*” temasında yer alan metaforik algılar analiz edildiğinde, 3 metaforik algı (*Hacivat ve karagöz, rekabet, reklam*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 5 metaforik algı (*büyük sahne, evcilik oyunu, gösteri alanı, ses yarışması, toplu monolog*) kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 3 metaforik algıda (*tiyatro, vize zamanı arkadaş, yarışma*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını demonstrasyon platformu algısı çerçevesinde gösteri alanına benzetmişlerdir. Tiyatro örneğinden de yola çıkarak siyaset, halkın zahirde gördüklerinden farklı oldukları ve işin daha üst boyutlarının da olduğunu, yapı itibarıyla girift bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“*Demonstrasyon platformu algısı olarak siyaset kavramı*” temasını temsil eden metaforik çağrışımların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı önemli ifadeler aşağıda verilmiştir:

“*Siyaset tiyatroya benzer. Çünkü tiyatrodaki bir perde önünde sergilenen oyun var bir de perde arkasında dönen oyunlar var. Perde önündekileri halk kolayca görür anlar. Ancak ne var ki perde önünde sergilenen oyun perde arkasından idare ediliyor. Halk olarak perde arkasını ve dönen oyunları pek bilmeyiz. Siyasette büyük bir tiyatrodur. Perde önünde ayrı arkasında ayrı oyunlar oynanır*” (**Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

“*Siyaset toplu monologa benzer. Çünkü toplu monolog birkaç tane işlem öncesi çocuğun bir araya gelip benmerkezcilikten dolayı birbirlerini dinlemeden yaptıkları konuşmadır. Siyasette de politikacılar vardır. Toplu monologda ki çocuklar gibi sürekli konuşurlar. Ancak çoğu zaman birbirlerini hiç dinlemezler*” (**Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

3.2.7. Yol Gösterici Algı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “*yol gösterici algı*” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 14 katılımcı (%4,2) ve 7 metafor (%5,8) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok, rehber (f:3), metaforunu üretmişlerdir (Tablo 9).

Tablo 9: Yol Gösterici Algı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Yol Gösterici Algı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen
			f %
37	El feneri	2e	2 0,6
62	Kılavuz	1e 1k	2 0,6
67	Lamba	1k	1 0,3
75	Mum	2k	2 0,6
89	Pusulula	1e 1k	2 0,6
90	Rehber	1e 2k	3 0,9
118	Yaşam	2k	2 0,6
Toplam		5e, 9k	14 4,2

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforları temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“*Yol gösterici algı olarak siyaset kavramı*” temasında yer alan metaforik algılar analiz edildiğinde, 1 metafor (*el feneri*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 3 metafor (*lamba, mu, yaşam*) kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 3 metafor da (*kılavuz, pusula, rehber*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını yol gösterici algı metafor teması çerçevesinde insanların işini kolaylaştıran, daha rahat ve daha güvenli yaşamları temin ettiği şeklinde bir algının var olduğunu söyleyebiliriz.

“*Yol gösterici algı olarak siyaset kavramı*” temasını temsil eden metaforik çağrışımların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı dikkat çekici ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Siyaset el fenerine benzer. Çünkü el feneri gecenin zifiri karanlığını yırtarak nokta atışı şeklinde istenilen bölgeyi aydınlatır. O bölgelerde daha rahat ve daha temkinli olmamızı sağlar. Siyasette insanların sosyal hayatlarına, ekonomik hayatlarına kolaylıklar sağlar bu tür alanlarda insanların işini kolaylaştırır” (Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

“Siyaset rehberine benzer. Çünkü rehber bizlere ne yapıp ne yapmamamız gerektiği gösterir. Aynı zamanda yapacak davranışlarımızın olası sonuçlarını da gösterir. Böylelikle hayatımızın seyrini değiştirir. Siyasette aslında çoğu zaman bu misyonu üstlenir. Ne yapıp ne yapmamamız gerektiğini bizlere öğretir” (Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.2.8. Nizami Anlayış Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “nizami anlayış algısı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 9 katılımcı (%2,7) ve 4 metafor (%3,3) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok, anayasa (f:3) metaforunu üretmişlerdir (Tablo 10).

Tablo 10: Nizami Anlayış Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Nizami Anlayış Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen	f	%
4	Anayasa	2e 1k	3	3	0,9
53	Kanun	2e	2	2	0,6
66	Kurallar bütünü	2k	2	2	0,6
82	Otorite	2e	2	2	0,6
Toplam		6e, 3k	9	9	2,7

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Nizami anlayış algısı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforlar analiz edildiğinde, 2 metafor (*kanun, otorite*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 1 metafor (*kurallar bütünü*) kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 1 metaforda (*anayasa*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını nizami anlayış algısı teması çerçevesinde kanunlarla, yasalarla insanları yönetme ve siyaseti egemen güç olma olarak gördükleri söylenebilir.

“Nizami anlayış algısı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı dikkat çekici ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Siyaset anayasaya benzer. Çünkü anayasada insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alsa da yinede birçok alanda kısıtlamalarda getirmiştir. İnsanların çeşitli alanlarda özgürlükleri yasalarla kısıtlanmıştır. Siyasette çoğu zaman insanların davranışlarında serbest olmalarına engel oluşturur. Kural koymuştur” (Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.2.9. Şans Oyunu Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “şans oyunu algısı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 28 katılımcı (%7,8) ve 6 metaforu (%5) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok, oyun (f:9) ve kumar (f:8) metaforlarını üretmişlerdir (Tablo 11).

Tablo 11: Şans Oyunu Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Şans Oyunu Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Temsil Eden Öğretmen	f	%
51	Kahve falı	3k	3	3	0,9
65	Kumar	5e 3k	8	8	2,0
84	Oyun	5e 4k	9	9	2,5

88	Piyango bileti	3e	3	0,9
97	Sayısal loto	3e	3	0,9
105	Şans tahtası	2e	2	0,6
Toplam		18e, 10k	28	7,8

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Şans oyunu algısı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforlar analiz edildiğinde, 3 metafor (*piyango bileti*, *sayısal loto*, *şans oyunu*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 1 metafor (*kahve falı*) sadece kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 2 metafor da (*kumar*, *oyun*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını şans oyunlarına benzetmiştir. Çünkü şans oyunlarında kazanmak ve kaybetmek vardır. Aynı durumun siyasette olduğu anketler neticesinde söyleyebiliriz.

“Şans oyunu algısı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı dikkat çekici ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Siyaset oyuna benzer. Çünkü esasında herkes takındığı tutuma bağlı olarak o ideolojiye uyum sağlamak için bir takım roller üstlenir. Kim rolünü daha iyi oynarsa o başarıyı sağlayacaktır. Kim de rolünü gereği gibi oynamazsa oyunun kuralı gereği kaybeder” (**Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

“Siyaset kumara benzer. Çünkü ya kazanırsın ya da kaybedersin. Düşüncelerini, ideallerini yaymak için girdiğin bu yol ya seni mutlu eder, başarıya taşır ya da hüsrana uğratar, başarısızlığı tattırır. Önemli olan bu yolu düzgün yürümeğindir” (**Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

3.2.10. Entrika Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “entrika algısı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 15 katılımcı (%4,5) ve 6 metaforik algı (%5) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok, makyaj (f:4) ve yalan (f:3) metaforlarını üretmişlerdir (Tablo 12).

Tablo 12: Entrika Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Entrika Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Öğretmen f	Temsil Eden %
69	Madalyon	1e 1k	2	0,6
71	Makyaj	1e 3k	4	1,2
72	Maske	2k	2	0,6
87	Pinokyo	2k	2	0,6
93	Sahtekarlık	2e	2	0,6
115	Yalan	3e	3	0,9
Toplam		7e, 8k	15	4,5

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Entrika algısı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforlar analiz edildiğinde, 2 metafor (*sahtekarlık*, *yalan*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 2 metaforik (*maske*, *pinokyo*) kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 2 metafor da (*madalyon*, *makyaj*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını entrika algısı çerçevesinde siyasetinin iki yüzü olduğunu topluma yansıyan yüzü ile gerçek yüzünün farklı olduğunu belirttikleri söylenebilir.

“Entrika algısı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin önemli ifade örneği aşağıda verilmiştir:

“Siyaset makyaja benzer. Çünkü makyaj insanı olduğundan çok daha farklı gösterebilir. Çirkinlikleri örtebilir. Çirkin dahi olsa bunu güzelmiş gibi gösterebilir. Siyasette iyi ve doğru olarak bildiğimiz, güvendiğimiz birçok şey aslında makyajlı olduğu için bize güzel ve güvenilir geliyor. O makyajın altında gerçek yüz var. Görünmeyen ama esas olan yüz var. Güzelmiş gibi duran ama çirkin olan bir yüz var” (Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.2.11. Tinsel ve Düşünsel Algı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “tinsel ve düşünsel algı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 21 katılımcı (%6,3) ve 10 metafor (%8,3) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok beyin fırtınası (f:4) ve felsefe (f:3) metaforlarını üretmişlerdir (Tablo 13).

Tablo 13: Tinsel ve Düşünsel Algı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Tinsel ve Düşünsel Algı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Öğretmen	Temsil %	Eden
7	Aşk	2k	2	0,6	
16	Bencillik	2k	2	0,6	
17	Beyin	1e	1	0,3	
18	Beyin fırtınası	2e 2k	4	1,2	
41	Felsefe	2e 1k	3	0,9	
46	İnanç	1e 1k	2	0,6	
48	İnsan doğası	2e	2	0,6	
78	Nefis	2k	2	0,6	
99	Sevda	1k	1	0,3	
103	Sinir sistemi	1e 1k	2	0,6	
Toplam		9e, 12k	21	6,3	

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Tinsel ve Düşünsel Algı Olarak Siyaset kavramı” temasında yer alan metaforlar analiz edildiğinde, 2 metafor (*beyin, insan doğası*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, 4 metafor (*aşk, bencillik, nefis, sevda*) sadece kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 4 metafo da (*beyin fırtınası, felsefe, inanç, sinir sistemi*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını soyut, kapsamlı, kuşatıcı ve düşünsel esaslı olarak gördükleri söylenebilir.

“Tinsel ve düşünsel algı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforik algıların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin dikkat çekici ifade örneği aşağıda verilmiştir:

“Siyaset beyin fırtınasına benzer. Çünkü beyin fırtınası yeni fikirler oluşturmak üzere, düşüncelere engel koymaksızın, önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde yapılan fikir yaratma yöntemidir. Aynı şey siyaset ve onun unsurları içinde geçerlidir. Ülkenin ve devletin geleceğini tayin edecek meselelerde siyasette beyin fırtınası yapılmalıdır. Özellikle yine siyasetin bir kurumu olan mecliste beyin fırtınası yöntemi daha büyük bir ciddiyetle yapılmalıdır” (Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.2.12. Parasal Algı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “parasal algı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 11 katılımcı (%3) ve 4 metafor (%3,3) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok para (f:6) metaforunu üretmişlerdir (Tablo 14).

Tablo 14: Parasal Algı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Parasal Algı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Öğretmen	Temsil Eden
			f	%
32	Dolar	1e	1	0,3
34	Döviz	1e 1k	2	0,6
43	Güç	2e	2	0,6
86	Para	4e 2k	6	1,5
Toplam		8e, 3k	11	3

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“*Parasal Algı Olarak Siyaset Kavramı*” temasında yer alan metaforlar analiz edildiğinde, 2 metafor (*dolar, güç*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 2 metafor da (*döviz, para*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını para ve benzeri nesnelere benzerlik kurarak siyaseti bir güç veya otorite olarak gördükleri söylenebilir.

“*Parasal algı olarak siyaset kavramı*” temasını temsil eden metaforik çağrışımların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin dikkat çekici ifade olarak aşağıda verilmiştir:

“*Siyaset paraya benzer. Çünkü para her kapıyı açar. Güçlü olmak paraya bağlıdır. Parayla çok şey satın alınabileceği gibi bazı insanları da satın almaya gücü yeter. Siyasette para gibi birçok kapıyı açar. Dünyanın en etkili adamlarına bakıldığında politikacılar, siyasetçiler olduğu görülür. Dolayısıyla paranın verdiği güç ve iktidarı siyasette verebilir*” (**Erkek, sosyal bilgiler öğretmen adayı**).

3.2.13. Pedagojik Unsurlar Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “*pedagojik unsurlar algısı*” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 19 katılımcı (%5,1) ve 5 metafor (%4,2) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok eğitim (f:6), sınıf (f:6), okul (f:3), öğretmenler odası (f:3) metaforlarını üretmişlerdir (Tablo 15).

Tablo 15: Pedagojik Unsurlar Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforlarının Dağılımı

Metafor Kodu	Pedagojik Unsurlar Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Öğretmen	Temsil Eden
			f	%
36	Eğitim	2e 4k	6	1,5
76	Müdür odası	1e	1	0,3
80	Okul	1e 2k	3	0,9
85	Öğretmenler odası	2e 1k	3	0,9
100	Sınıf	3e 3k	6	1,5
Toplam		9e, 10k	19	5,1

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“*Pedagojik unsurlar algısı olarak siyaset kavramı*” temasında yer alan metaforlar analiz edildiğinde, 1 metafor (*müdür odası*) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından ve 4 metafor da (*eğitim, okul, öğretmenler odası, sınıf*) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını eğitim unsurlarına, okula, sınıfa, müdür odasına vb. diğer unsurlara benzettikleri görülmüştür. Aynı zamanda işlevsel olarak pedagojik unsurların siyasete benzetildiğini de söyleyebiliriz.

“*Pedagojik unsurlar algısı olarak siyaset kavramı*” temasını temsil eden metaforik çağrışımların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin dikkat çekici ifade aşağıda verilmiştir:

“Siyaset sınıfa benzer. Çünkü o sınıfı yöneten bir öğretmen vardır. Sınıfın çok çeşitli sorunları vardır. Bunlar çözümlenmeye çalışılır ve belli bir amaç doğrultusunda bireyler vardır ve o amaca doğru ilerlerler. İyisiyle kötüsüyle insanların bir araya gelip ortak bir amaçta birleşip istedik davranışlar ortaya çıkarması amaçlanan bir sınıfa benzer siyaset” (Kadın, sosyal bilgiler öğretmeni adayı).

3.2.14. Anarşi ve Şiddet Algısı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “anarşi ve şiddet algısı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 28 katılımcı (%8,6) ve 6 metafor (%5) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok savaş (f:11), çatışma (f:5), kaos (f:4) ve kavga (f:4) metaforlarını üretmişlerdir (Tablo 16).

Tablo 16: Anarşi ve Şiddet Algısı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Anarşi ve Şiddet Algısı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu Öğretmen f	Temsil %	Eden
25	Çatışma	4e 1k	5	1,5	
54	Kaos	4e	4	1,2	
58	Karmaşa	2e 1k	3	0,9	
59	Kavga	3e 1k	4	1,2	
64	Kölelik sistemi	1e	1	0,3	
96	Savaş	8e 3k	11	3,5	
Toplam		22e, 6k	28	8,6	

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Anarşi ve şiddet çağrışımı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforik çağrışımlar analiz edildiğinde, 2 metaforik çağrışım (kaos, kölelik sistemi) sadece erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, ve 4 metaforik çağrışım da (çatışma, karmaşa, kavga, savaş) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını çatışmaya, kaosa, savaşa ve şiddet gibi öğelere benzetmişlerdir. Bu benzetmeler daha çok iktidar mücadelesi olarak partiler ve politikacılar arasında tezahür ettiğini söyleyebiliriz.

“Pedagojik unsurlar çağrışımı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforik çağrışımların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin bazı çekici ifade aşağıda verilmiştir:

“Siyaset savaşa benzer. Çünkü savaş devletlerin, ya da bir devlet içindeki sosyal toplulukların birbirlerine isteklerini zorla kabul ettirmek için, kuvvet kullanarak yaptıkları çarpışmalardır. Siyasette de partiler vardır. Adeta bir savaşı andırırcaasına sürekli bir çatışma ve çarpışma içerisindedirler. Amaçları egemen olmak, başa geçmek. Dolayısıyla bu uğurda yaptıkları her türlü davranışları mubah görürler” (Erkek, sosyal bilgiler öğretmeni adayı).

3.2.15. Mekânsal Algı Olarak Siyaset Kavramı

Siyaset kavramını “mekânsal algı” olarak belirten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinin yer aldığı bu temayı, 18 katılımcı (%5,4) ve 5 metafor (%4,2) temsil etmektedir. Bu temada çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset kavramına ilişkin en çok vatan (f:5), devlet (f:4), dünya (f:4) ve ülke (f:3) metaforlarını üretmişlerdir (Tablo 17).

“Mekânsal algı olarak siyaset kavramı” temasında yer alan metaforlar analiz edildiğinde, 2 metafor (apartman, ülke) erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından, ve 3 metafor da (devlet, dünya, vatan) her iki katılımcı grubu tarafından üretilmiştir.

Bu temaya ilişkin olarak çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adayları, siyaset kavramını çeşitli mekanlara benzettiklerini söyleyebiliriz. Özellikle bu mekanların ve içeriğinin yapı itibarıyla siyasetteki içerikle benzetildiği şeklinde bir çıkarımda bulunabiliriz.

Tablo 17: Mekânsal Algı Olarak Siyaset Kavramına İlişkin Metaforların Dağılımı

Metafor Kodu	Mekânsal Algı Olarak Siyaset	Cinsiyet	Metaforu	Temsil	Eden
			Öğretmen	%	
5	Apartman	2e	2		0,6
31	Devlet	3e 1k	4		1,2
35	Dünya	2e 2k	4		1,2
110	Ülke	3e	3		0,9
113	Vatan	3e 2k	5		1,5
Toplam		13e, 5k	18		5,4

*Tabloda, e: erkek ve k: kadın cinsiyetlerini göstermektedir. Ayrıca harfler, cinsiyete göre her metaforu temsil eden öğretmen sayısını göstermektedir.

“Mekânsal algı olarak siyaset kavramı” temasını temsil eden metaforik çağrışımların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tanımlamalarına ilişkin dikkat çekici ifade aşağıda verilmiştir:

“Siyaset vatana benzer. Çünkü vatan, bir kimsenin doğup büyüdüğü; bir milletin egemen olarak üzerinde yaşadığı, barındığı, gerekirse uğruna canını vereceği toprak parçasıdır. Siyasette bu kutsal amaca hizmet etmeli. Bütünleşmeli ve politikacılar bu hedef doğrultusunda politikalar üretmelidir. Vatan üzerinde yaşadığımız toprak parçasıdır. Ancak bu yaşayış siyaset eliyle tanzim edilir. Dolayısıyla siyaset ve vatan birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Bu noktada birçok alanda benzerliklerde gösterir” (Kadın, sosyal bilgiler öğretmen adayı).

3.3. Cinsiyet Değişkenine İlişkin “Siyaset” Kavramına Yönelik İleri Sürülen Metaforların Karşılaştırılması

Tablo 18, 15 temayı çalışma grubunun cinsiyet değişkeni bakımından karşılaştırmaktadır. Tablo 18’e göre, erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları ile kadın sosyal bilgiler öğretmen adayları siyaset kavramına ilişkin sahip oldukları metaforik algılar birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların oransal dağılımı Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18: Erkek ve Kadın Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Siyaset Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforik Algıların Temalara Göre Dağılımları

Temalar/cinsiyet	Erkek Öğretmen Adayı		Kadın Öğretmen Adayı		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
1.Beşeriyet Algısı Olarak Siyaset Kavramı	13	6,8	10	6,7	23	6,9
2.Hayvanat Algısı Olarak Siyaset Kavramı	23	12,1	11	7,3	34	9,8
3.Doğa Ögesi Algısı Olarak Siyaset Kavramı	20	10,5	15	10	35	10,5
4. Gıdasal Algı Olarak Siyaset Kavramı	6	3,2	13	8,7	19	5,4
5.Materyal Algısı Olarak Siyaset Kavramı	22	11,6	20	13,3	42	12,6
6. Demonstrasyon Platformu Algısı Olarak Siyaset Kavramı	9	4,7	15	10	24	7,2
7. Yol Gösterici Algısı Olarak Siyaset Kavramı	5	2,6	9	6	14	4,2
8. Nizami Anlayış Algısı Olarak Siyaset Kavramı	6	3,2	3	2	9	2,7
9. Şans Oyunu Algısı Olarak Siyaset Kavramı	18	9,5	10	6,7	28	7,8
10. Entrika Algısı Olarak Siyaset Kavramı	7	3,7	8	5,3	15	4,5
11. Tinsel ve Düşünsel Algı Olarak Siyaset Kavramı	9	4,7	12	8	21	6,3
12. Parasal Algı Olarak Siyaset Kavramı	8	4,2	3	2	11	3

13. Pedagojik Unsurlar Algısı Olarak Siyaset Kavramı	9	4,7	10	6,7	19	5,1
14. Anarşi ve Şiddet Algısı Olarak Siyaset Kavramı	22	11,6	6	4	28	8,6
15. Mekânsal Algı Olarak Siyaset Kavramı	13	6,8	5	3,3	18	5,4
Toplam	190	100	150	100	340	100

4. Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı içerisinde hem bir disiplin hem de kavram olarak çok önemli bir yere sahip olan “siyaset” ögesine ilişkin olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ürettiği metaforların temele alındığı bu çalışmada, çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının birbirinden farklı algılara sahip oldukları söylenebilir. Şöyle ki, çalışmada siyaset kavramının on beş farklı tema altında oluşan metaforlar aracılığıyla çalışma grubu tarafından temsil edilmesi bunun en açık kanıtıdır.

Çalışmada yer alan çalışma grubu üyeleri, siyaset kavramına ilişkin ürettikleri metaforlara bakıldığında günlük yaşama ilişkin ihtiyaç ve bakış açılarının metaforların üretilmesi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yaşama yakınlık ya da hayatilik ilkesi doğrultusunda konuya ilişkin metaforlar üretmeleri çalışmanın toplumsal olarak anlamlandırılması bakımından oldukça önemlidir.Örneğin siyaset kavramını “nizami anlayış algısı” altında ürettikleri metaforlarla açıklamaya çalışan öğretmen adayları, siyaset kavramının daha çok kurum ve kuruluşlarda ki yansımalarına, siyaset kavramının veya işlevinin kanunlar gibi toplumsal düzen ve asayışı temin ettiğine ve toplumsal bütünlüğü saylayıp insanların yararına yönelik girişimlerin olduğuna dair bir algının var olduğuna dikkat çektiklerini söyleyebiliriz.

Kapani (1988) siyaseti bir uzlaşma ve barış arayışı olarak anlamlandıran temel bir yaklaşım da mevcuttur. Bu yaklaşıma göre siyasetin amacı, toplumda bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların ortak iyiliğini gerçekleştirmektir. Çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının “nizami anlayış algısı olarak siyaset kavramı” temasına yönelik algılarıyla yapılan bu tanım paralellik göstermektedir. Bu doğrultuda Montesquie’ya göre siyaset, yasama, yürütme ve yargı işlevlerini yerine getiren kurumların işleyişi ve organizasyonundan ibarettir (Eryılmaz, 1991, s.432) Şeklindeki tanımı da “nizami anlayış çağrışımı olarak siyaset kavramı” temasında birleşen öğretmen adaylarının algılarıyla benzerlik gösterdiğini belirtebiliriz.

Araştırmada elde edilen bu sonuçlardan hareketle şu öneriler geliştirilebilir:

- Üniversitelerde özellikle öğretmen adaylarına yönelik siyaset bilimine ilişkin ders saati ve etkiliği artırılarak öğretmen adaylarında siyaset kavramına yönelik daha tutarlı ve bilinçli bir algının oluşturulması sağlanabilir.
- “Anarşi ve şiddet algısı olarak siyaset kavramı” temasından yola çıkarak, öğretmen adaylarının önemli bir kısmının siyaseti iktidar mücadelesi, güç unsuru, çatışma ve şiddet şeklinde tanımladıkları görülmüştür. Siyasete yönelik böyle bir algının önüne geçilmesi ve daha itidalli bir yol takip edilmesi noktasında politikacıların veya siyaset içerisinde bulunan birtakım kimselerin böyle olumsuz bir algının oluşmaması noktasında daha dikkatli davranışlar göstermeleri bu tür algıları izale edebilir.
- Genel olarak toplumda siyasal şuurun yerleştirilmesi, daha etkili ve siyasi noktada hak ve özgürlükleri bilen ve bunu uygulayan bilinçli yurttaşların sayısını ve niteliğini arttırmak ve gelişmek için tüm bu alanlara yönelik televizyon, internet, radyo, gazete, dergi ve benzeri yazılı, işitsel ve görsel araçlar etkin bir şekilde kullanılarak bu amaca hizmet edilebilir.

Kaynakça

- Abrams, M. H.(1999).*A Glossary of Literary Terms*.USA: Harcourt Brace Collage Publisher.
- Akman, Ö.(2017). Compass Metaphor of Mevlana in Social Studies Education. Published by ISRES Publishing, International Society for Research in Education and Science (ISRES), 97-107.
- Akman, Ö., Özeren, E. ve Yiğen, V.(2017). Examination of Teachers' Metaphors Concerning with School Concept, *International Journal of Social Science Research*, 6 (2), 142-157.
- Akyüz, Ü.(2009). Siyaset ve ahlak. *Yasama Dergisi*, 11(1), 93-129.
- Alım, M., Şahin, İ.F. ve Meral, E. (2018). Coğrafya Öğretmen Adaylarının (Pedagojik Formasyon) Öğretmen Kavramına İlişkin Algıları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2), 1113-1127.
- Arslan, M. ve Bayrakçı M. (2006). Metaforik Düşünme Ve Öğrenme Yaklaşımının EğitimÖğretim Açısından İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 100-108.
- Aydın, İ. S. ve Pehlivan, A.(2010). Türkçe Öğretmen Adaylarının “Öğretmen” ve “Öğrenci” Kavramlarına İlişkin Kullandıkları Metaforlar. *International Periodical For The Literature And History Of Turkish OrTurkic*.
- Deant-Read, C. H., ve Szokolszky, A. (1993). Where do metaphors come from? Metaphor and Symbolic Activity, 8(3), 227-242.
- Demirtaş, H. ve Çoban, H.(2014). Üniversite Öğrencilerinin Üniversite ve Fakülte Kavramlarına İlişkin Metaforları (İnönü Üniversitesi Örneği).*OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*,33 (1).
- Draaisma, D. (2007). Metaphors of memory: A history of ideas about the mind (Cev. G. Koca). İstanbul: Metis Press.
- Dursun, D. (2012). *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Egüz, Ş. ve Öntaş, T.(2018). Ortaokul Öğrencilerinin Öğretmen Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 79-91.
- Eryılmaz, B. (1991). “Siyaset”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul: Risale Yayınları.
- Geçit, Y. ve Gençer, K. (2011). Sınıf Öğretmenliği 1. Sınıf Öğrencilerinin Coğrafya Algılarının Metafor Yoluyla Belirlenmesi (Rize Üniversitesi Örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 1-19.
- İbret, B.Ü. ve Aydınözü, D.(2011). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin “Dünya” Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 85-102.
- James, P.(2002). “Ideas in Practıce :Fostering Metaphoric Thinking”, *Journal of Developmental Education*, C.25, Sayı. 3, s 26-33.
- Kapani, M. (1988). *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Koçoğlu, E. ve Kaya, F.(2016). Türkiye’de Ortaokul 8.Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kavramına Yönelik Metaforik Farkındalıkları. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(19), 579-600.
- Koçoğlu, E., Aküzüm, C. ve Ekici, Ö. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin “Yaygın Eğitim” Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Mental İmgeler,*International Periodical For The Literature And History of Turkish or Turkic*.2(9), 975-991.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Levine, P. M.(2005). Metaphors and Imagesof Classrooms. *Kappa Delta Pi Record*, *Indianapolis*, 41, 4.

- Miller, S.(1987).Some Comments on The Utility of Metaphors for Educational.Theory and Practice.Educational Theory,37, 219-227.
- Pilav, S. ve Elkatmış, M.(2013).Öğretmen Adaylarının Türkçe Kavramına ilişkin Metaforları.*International Periodical For the Languages, Literature and History Of Turkish or Turkich*,4(8), 1207-1220.
- Rundgren, C. J., Hirsch R. ve Tibell, L.A.E.(2009). Death of Mertaphors in Life Science? A Study of Upper Secondary and Tertiary Student’s use of Metaphors in Their Meaning- Making of Scientific Content. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 10(1).
- Semerci, Ç.(2007).” Program Geliştirme” Kavramına İlişkin Metaforlarla Yeni İlköğretim Programlarına Farklı Bir Bakış, Cumhuriyet Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(30),125-140.
- Shuell,T. J.(1990). Teaching and Learning as Problem Solving. *Theory into Practice*, 29(2), 102-108.
- Taylor, W. (1984). *Metaphors of Education*, London: Heineman Educational Books Ltd.
- Ulu Kalın, Ö. ve Çalık Uzun, S.(2017). Anadolu Lisesi Ve Anadolu Öğretmen Lisesi Öğrencilerinin Öğretmen Kavramına Yönelik Metaforik Bakışları, *Electronic Turkish Studies*, 12(17), 7-30.
- Ulu Kalın, Ö. ve Koçoğlu, E.(2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bağımsızlık Değerine Karşı Metaforik Algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(2), 419-434.
- Ünal, B.Ü., Receptoğlu, E., Oğuz Haçat, S. ve Receptoğlu, S.(2015). Yükseköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Kavramına Yönelik Metafor Algılarının İncelenmesi, *International Conference on Quality in Higher Education*, 4, 670-680.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F., Göçen S. ve Yılmaz F.(2013). Öğretmen Adaylarının Öğretmen Kavramına İlişkin Algıları: Bir Metaforik Çalışma, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, ss.151-164.
- Yob, I.M. (2003).Thinking constructievly with metaphors. *Studies in Philosophy and Education*, 22,127-138.

KAHRAMANMARAŞ ŞEHİR MERKEZİNDE NÜFUSUN MEKANSAL DEĞİŞİMİ

Population Spatial Change in Kahramanmaraş City Center

Mehmet KARABÖRK*

Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL**

Öz

Şehirler, ortaya çıkış süreçlerinden günümüze kadar geçen zaman içerisinde sahip oldukları sosyo-ekonomik ve kültürel faaliyetler dolayısıyla geniş nüfus kitleleri için bir çekim merkezi konumunda olmuşlardır. Kavram olarak şehir; çevresine göre daha fazla ve yoğun nüfus barındıran, ekonomik anlamda daha çok tarım dışı faaliyetler yürütülen, sağlık, eğitim, sanayi ve ticaret açısından geniş imkânlar sunan dinamik yerleşim alanıdır. Şehirler hem çevresindeki yerleşmeler ile hem de kendi içerisinde nüfus hareketlerine sahne olmaktadır. Bu durum şehirlerin doğası ve göstermiş olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmelerle ilgilidir. Şehirler bu özellikleriyle genelde dinamik bir yapıya sahiptir. Kahramanmaraş şehri alansal olarak Ahır Dağı'nın güney eteklerinde nispeten ovoidan yüksek bir alanda genel olarak doğu-batı ekseninde uzanmaktadır. Kahramanmaraş'ta nüfus geçmişten günümüze sürekli bir artış göstermiş ve özellikle son 25-30 yıl içerisinde bu artışın etkisi ile şehir mekânsal olarak çok genişlemiştir. Kahramanmaraş kent alanı hızlı bir şekilde büyüyerek yoğun bir şekilde batı yönünde ilerlemesi devam etmektedir. Dolayısıyla genişleyen kent alanı nüfus yoğunluğunu bu konut alanlarına doğru kaymasına neden olmaktadır.2008, 2013, 2017'yi kapsayan 10 yıllık zaman diliminde mahalle nüfusları irdelendiğinde genellikle şehrin çekirdeğini oluşturan iç kesimdeki, doğu ve güneydoğusundaki nüfusun şehir merkezinin batı-kuzeybatısına doğru yönelim gösterdiği gözlemlenmektedir. Diğer bir ifadeyle şehir nüfusu modern şehirleşme anlamında gelişme gösteren dikey yapılaşmanın olduğu alanlara doğru kaymaktadır.

Anahtar Kelimeler; Kahramanmaraş, Nüfus Yoğunluğu, Coğrafi Bilgi Sistemleri

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, mehmetkarabork@hotmail.com.
ORCID ID: 0000-0002-6969-1570

** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü,
ersinsandal@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-0525-3675

Abstract

Cities have been a centre of attraction for population masses because of having socio-economic and cultural activities in the course of time their emergence process to the present time. As a concept, city is a dynamic settlement area being more and densely populated, engaging in more non-agricultural practices in terms of economy, offering broad opportunities in terms of health, education, industry, and trade. Cities witness population movements both with nearby settlements and in itself. This situation is related to nature of cities and socio-economic, cultural developments. With these features cities generally have a dynamic structure. The city of Kahramanmaraş, as an area, lies in the south skirts of Ahır mountain, in an area relatively higher than the plain, and generally in east-west direction. The population in Kahramanmaraş has shown a steady increase from past to present and with the effect of this increase the city has widened in terms of spatial area in the last 25-30 years. The city area of Kahramanmaraş continues to develop towards west direction by growing rapidly. Thus, growing city area causes population density to move these housing areas. When neighbourhood populations within periods of ten years including 2008, 2013, 2017 are examined it is observed that the interior, east and southeast population which makes up the core of the city show inclination to the west-northwest of the city centre. In other words, city population moves towards the areas having vertical housing which keep developing as modern urbanization.

Keywords; Kahramanmaras, Population Density, Geographic Information Systems

1.Giriş

Şehir olgusu, doğası gereği sürekli bir değişim içinde olduğu ve bulunduğu sosyo-ekonomik şartlara göre farklı anlamlar kazandığı için şehir kavramı tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu anlamda literatürde, tüm zamanlar ve ülkeler için geçerli tek bir şehir tanımı ve bu tanımı ifade edecek ölçütleri bulmak mümkün değildir (Toprak, 2001). Nitekim şehir yerleşmeleri ortaya çıkış süreçlerinden günümüze kadar geçen zaman içerisinde bünyesinde barındırdıkları sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel faaliyetler ve çeşitli fonksiyonlar itibariyle geniş nüfus kitleleri için bir çekim alanı özelliği konumunda olmuşlardır. Kavram olarak şehrin tanımlanması hususunda, şehrin sosyo-ekonomik, kültürel ve yerleşim özellikleri gibi birçok farklı yönünden hareketle, bugüne kadar birçok şehir tanımı ortaya atılmıştır. Kısaca, şehir medeniyetin ortaya çıktığı, ilerlediği, tüm insanların faydalanması için genişleyip yayıldığı, şekillendiği ve somutlaştığı yerlerdir (Elmacı ve Bekdemir, 2011). Birçok bileşeni ile coğrafyanın da araştırma alanı olan şehir; çevresine göre daha fazla ve yoğun nüfusu barındıran, ekonomik anlamda tarım dışı faaliyetler yürütülen, sanayi ve ticaret açısından geniş imkânlarla sahip olan ve dinamik yerleşim alanıdır. Şehirler, çoğunlukla bir ülke ya da bölgede belli bir zaman diliminde genel nüfus içinde belirlenmiş herhangi bir kritere göre şehir olarak nitelendirilen yerleşmelerde yaşayan nüfus oranının artması olgusunu karşılayan *şehirleşme* kavramıyla birlikte ele alınmaktadır (Tümertekin, 1973). Dünya’da şehirleşmenin 18. yüzyılda sanayi devrimi sonucunda başladığı kabul edilmektedir. Türkiye için düşünüldüğünde ise yine sanayi faaliyetlerine bağlı olarak 1950’lerden sonra gelişme göstermeye başlamıştır (Bekdemir vd., 2014).

Şehirler çevrelerinden ayrılmış, izole edilmiş yerleşmeler değil, yakın çevreleri ve hinterlandları ile sıkı kültürel ve ekonomik ilişkileri bulunan insan topluluklarının yığılma sahalarıdır (Göney, 1995). Dolayısıyla şehirler nüfus kitlelerinin en büyük toplanma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat nüfusun büyüklüğü ve yoğunluğunun şehir içi coğrafi dağılışı, genel olarak düzenli olduğu söylenemez. Dolayısıyla şehir merkezleri kendi içerisinde sosyo-ekonomik standartlarına göre hem mekânsal kalıplar anlamında hem de demografik olarak farklılaşmalara neden olmaktadır. Dinamik bir olgu olan nüfus, bu farklılaşmalara göre şehir içerisinde yoğunluk kazanabilmektedir. Sosyo-ekonomik seviyenin düşük, kent yapılaşmalarının sıkışık ve plansız olduğu, merkezi iş alanlarının yoğunlaştığı yerlerde nüfus yoğunluğu azalmaktadır.

Kahramanmaraş il merkezi geçmişten günümüze sürekli olarak artan nüfus, dolayısıyla genişleyen bir şehrsel alana sahiptir. Kahramanmaraş’ın ekonomisi, Cumhuriyet’in ilanından 1980’li yıllara kadar genellikle tarım, hayvancılık ve küçük el sanatlarına dayalı olarak gelişmiştir (Temiz vd. 2005). Endüstriyel yatırımların artmasıyla şehir merkezi kır nüfusunu kentine çekmeye başlamış ve yerleşim, demografik, sosyal ve ekonomik yapı bakımından önemli bir değişim göstermiştir. Kahramanmaraş kenti, ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren gelişen sanayileşme ve göç olgusundan önemli ölçüde etkilenerek nüfus ve kentsel yerleşim alanı bakımından hızlı büyüme eğilimine girmiştir. 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınan Kahramanmaraş’ta tarımın yanı sıra ticaret ve sanayi sektörleri de belirgin bir ilerleme göstermiştir (Sandal ve Karademir, 2013). Sanayileşme hareketleriyle birlikte şehrin tarım ağırlıklı ekonomik yapısı hizmet ve sanayi ağırlıklı bir yapıya dönüşmüş, kırdan şehre göç hızlanmış ve şehrin nüfusu hızlı bir şekilde artış göstermiş ve Kahramanmaraş’ın modern bir kente dönüşüm süreci özellikle 1980’lerden itibaren yoğunluk kazanmış ve şehir mekânsal olarak hızla genişlemiştir (Sandal ve Karademir, 2013).

2.Araştırmanın Amacı

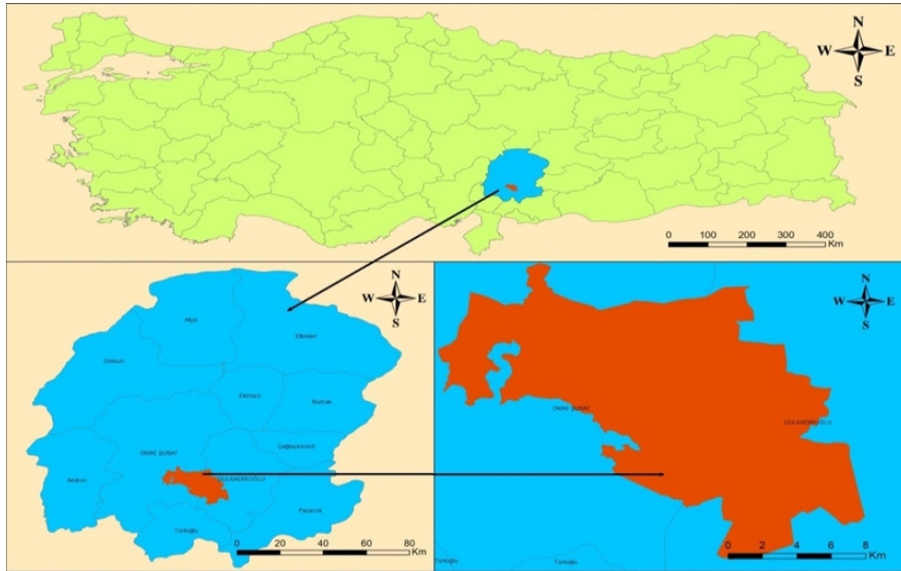
Birçok bileşeni ile önemli bir olgu olan nüfus, miktarının ve yoğunluğunun dağılımı, belirli bir zaman ve mekân içindeki değişimi nüfus çalışmaları içinde yer alan önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada sosyo-ekonomik gelişmelerle birlikte son yıllarda mekansal hızlıca genişleyen ve nüfus miktarı olarak düzenli olarak artış gösteren Kahramanmaraş il merkezinde nüfus miktarı ve yoğunluğunun şehir içi coğrafi dağılışı ve zamana bağlı olarak değişiminin saptanması amaçlanmıştır.

3.MATERYAL Ve METOT

Bu çalışmada Kahramanmaraş şehir nüfusunun yoğunluğu ve değişiminin belirlenmesi adına TÜİK 'ten elde edilen 2008, 2013 ve 2017 yıllarına ait mahalle nüfuslarından yararlanılmıştır. Çalışma alanı ile ilgili literatür çalışması yapıp, kitap, makale ve rapor gibi kaynaklardan yararlanılmıştır. Kahramanmaraş şehir merkezindeki mahalle haritası veri tabanı Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilmiştir. **ArcMap 10.4.1** programı kullanılarak çalışma sahası ve mahalle alanları hektar cinsinden belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen 2008, 2013 ve 2017 yıllarına ait mahalle nüfus bilgileri Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak mahalle bazında nüfus büyüklük ve yoğunluğunu gösteren haritalar üretilmiştir. **ArcMap 10.4.1** programı ile yapılan analizlerden elde edilen bulgularla nüfusun kent içindeki yoğunluğu ve bu yoğunluğun değişimleri saptanmıştır. Ayrıca mahallelerin 2008-2017 yılları baz alınarak nüfus değişim oranları hesaplanmış ve nüfusun mekânsal açıdan yönelimi ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkan haritalar irdelenerek 2008 ve 2017 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemdeki nüfusun mekânsal olarak yönelimi ve yoğunluk değişimleri saptanmaya çalışılmıştır.

4.Bulgular ve Tartışma

4.1.Kahramanmaraş Şehrinin Yerleşme Özellikleri

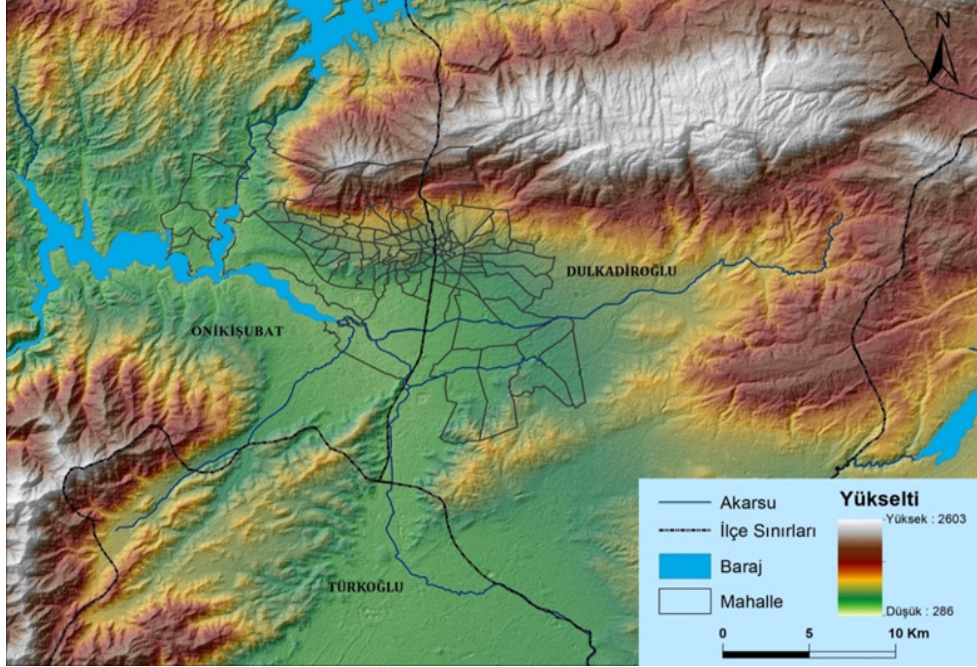

Şekil 1:Çalışma Alanının Lokasyon Haritası

Çalışma alanı, Akdeniz Bölgesi'nde Hatay alt bölgesinde yer alan Kahramanmaraş ili şehir merkezini kapsamaktadır. Şehir yerleşmesi deniz seviyesinden yaklaşık 450 m – 850 m yükselti basamakları arasında olup kuzeyinde, Güneydoğu Torosların uzantısı olan ve doğu-batı ekseninde uzanan Ahır Dağı, doğu ve güneyinde Kahramanmaraş Ovası, batısında Sır Barajı bulunmaktadır. Yerleşim tarihi açısından çok eski bir geçmişe sahip olan Kahramanmaraş'ın, "MÖ 3500 yıllarında Hititler tarafından kurulduğu ifade edilmektedir(Gürbüz, 2004)." Şehre farklı dönemlerde birçok medeniyet hâkim olmuştur. Hititler tarafından inşa edilen kalenin çevresinde kurulan şehir, zamanla büyüyerek genişlemiştir. Kahramanmaraş başlangıcı 1950'li yıllara dayanan sanayi ve endüstri alanında gelişmelerden dolayı nüfus artışı göç hareketleri ile hızlanmıştır. Nüfus artışı ile birlikte kent alanı genişleme eğilimine girmiştir.

Kahramanmaraş şehri bugün kuzeyde Ahır Dağı güneyde ise Maraş Ovası arasında daha çok doğu-batı istikametinde bir yapılaşma göstermektedir. Konut alanları son 20 yıl içerisinde doğu ve

özellikle de batı istikametinde yoğunlaşırken, sanayi kuruluşları daha çok güneyde Maraş ovası üzerinde Kahramanmaraş'ı Adana, Gaziantep ve Kayseri'ye bağlayan şehirlerarası ulaşım ağları boyunca yoğunlaşmıştır (Sandal ve Karademir, 2013).

Şekil 2: Kahramanmaraş Şehri ve Yakın Çevresinin Topografyası

Şehir, üzerinde Maraş kalesinin bulunduğu tepe ve bunun çevresini kaplamaktadır. Burası aynı zamanda bugünkü şehrin ilk yerleşim çekirdeğini de oluşturmaktadır (Gürbüz, 2001). Şehir yerleşmesinin çekirdeğini oluşturan bu alan özellikleri açısından az katlı, nispeten dar sokakların olduğu plansız bir yapıya sahiptir. 1980'lere kadar şehir kuzeyde Serintepe-Gazipaşa, güneyde Dumlupınar-Yenişehir mahalleleri arasında yayılmış ve 1980'den sonra doğu ve özellikle de batı istikametinde genişlemiştir. Şehrin batıya doğru gelişmesinde 1986 yılında yürürlüğe giren ek imar planı, 1992 yılında planlama çalışmaları başlatılan Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesi ve 1995 yılında temeli atılan Sütçü İmam Üniversitesi Avşar yerleşkesinin büyük etkisi olmuştur (Sandal ve Karademir, 2013).

Genel olarak 1990'lı yıllara kadar ağırlıklı olarak güney ve doğu istikametine yayılan şehir merkezi bu tarihten sonra özellikle 2000'li yıllardan günümüz kadar çoğunlukla batı istikametine doğru ilerleme göstermektedir (Foto 1). Özellikle 2000'li yıllardan sonra şehrin yeni yerleşim alanları daha planlı, çok katlı ve modern şehircilik esaslarına göre gelişim göstermektedir. Bununla şehrin batı kesimindeki konut yoğunluğu da hızlıca artmıştır. Kentleşme alanındaki yaşanan gelişmeler şehir nüfusunun bu alanlara doğru kaymasına neden olmuştur.

Foto 1: K.Maraş İl Merkezinin Batısından Bir Görünüm (Kaynak: K.Maraş Büyükşehir Belediyesi)

4.2. K.Maraş Şehrinde Nüfus Mekânsal Değişimi

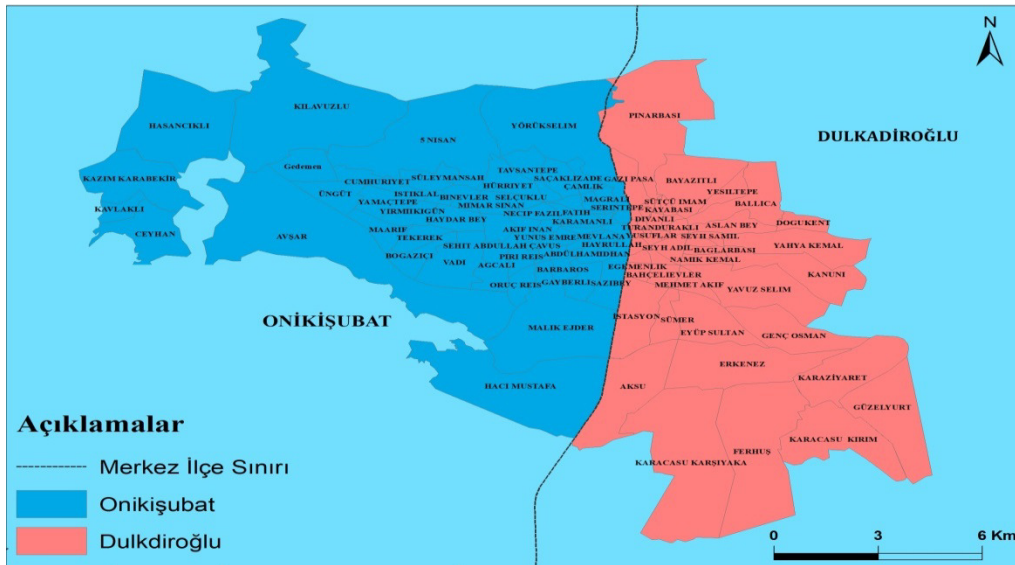
Yerleşmelerin sınıflandırılmasında birçok ölçüt kullanılmaktadır. Bu ölçütlerin başında nüfus gelmektedir. Nüfus miktarına göre yerleşme türleri üzerinde sınıflandırmalar yapılmaktadır. Ülkemizde yerleşmelerin sınıflandırılmasına dair 1924 yılında çıkarılan ve yerleşmelerin sınıflandırılması hususundaki nüfus kriterleri belirlenmiştir. Kanuna göre nüfusu 2.000 den az olan yerleşmeler köy, 2.000-20.000 arası nüfusu olan yerler kasaba, 20.000'den fazla nüfusa sahip yerler ise şehir kabul edilmektedir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 1924). Söz konusu sınıflandırmalar Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türkiye nüfusuna göre tasarlandığı için günümüz gerçekliği ile uymayabilir (Yıldız, S. , Döker, M., 2016). Bunun yanı sıra şehirlerde kendi aralarında sahip oldukları nüfus miktarına göre sınıflandırılmaktadır. Nüfusu 50.000 ile 500.000 arası olan şehirler orta büyüklükteki şehirleri meydana getirmektedir (Timor, 1997). Nüfusu 1.000.000 aşan şehirler ise büyük şehirleri meydana getirmektedir. 1.000.000'u aşan nüfusa sahip olan K.Maraş 2014 yılında büyükşehir statüsü kazanmıştır. Genel olarak bakıldığında nüfus doğası gereği hem kendi özellikleri açısından hem de mekânsal dağılışı açısından son derece dinamik olan bir olgudur. Nüfus artışının doğal seyri doğumlar ve ölümler arasındaki farkla ortaya çıkmaktadır. Ancak doğal seyri dışında savaşlar, salgın hastalıklar ve açlık gibi toplu ölümlere sebebiyet veren faktörlerle ve göç hareketleriyle de nüfus miktarı sürekli olarak bir değişim içerisindedir (İbret, 2000). Özellikle günümüzde mekândaki sosyo-ekonomik farklılaşmalardan dolayı nüfusun değişiminde en etkili faktör göç hareketleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de özellikle 1950'lerden itibaren sanayi alanındaki gelişmeler ile birlikte istihdam imkânlarının artması şehirlere göçü hızlandırmıştır. Göç etkisiyle şehir nüfusları hızlı bir şekilde artmış ve birkaç veya birkaç yüz km²lik alanlarda binlerce insan toplanmıştır. Ancak şehir nüfusunun şehir yerleşim alanına düzenli bir şekilde dağıldığı söylenemez (Tolun, 1976). Nitekim şehir nüfusunun coğrafi dağılışımını etkileyen bir takım etkenler vardır. Yoğunluk, arsa değerleri, kira bedeli, erişilebilirlik, sağlamlık, saygınlık, estetik gibi öğeler ve gürültü, duman, kirlilik gibi sıkıntılar farklı nüfus kesimlerinden insanların kentin değişik alanlarını yerleşim yeri olarak seçmesinde önemli etkenlerdir (Wirth, 2002). Ayrıca planlama ile ilgili olarak, daha çok büyük şehirlerde görülen oturma alanlarının şehrin kenarlarına nakledilmesi de nüfus yoğunluğunun şehir içi dağılışında farklılıklara neden olabilmektedir (Tümertekin ve Korkut, 1964).

Kahramanmaraş'ın nüfusu geçmişten günümüze düzenli olarak artış göstermektedir. Göç hareketleri etkisiyle özellikle son 25-30 yılda hızlı bir artış göstermiştir. Zira şehirlerin nüfus itibariyle gelişmesi, etraflarındaki kırsal alanlardan şehre gelenlerle mümkün olmaktadır (Göney, 1995). 1927'de 184.958 olan il nüfusu 1960 yılından itibaren hızlı bir artış trendi göstererek 2000 yılında 1 milyon seviyesini aşmış ve 2017 yılı itibariyle 1.127.623 kişi olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1). Kahramanmaraş şehir merkezi nüfusu düzenli bir şekilde arttığı gibi toplam il nüfusu içindeki oranı da artmaktadır. 1927'de il nüfusunun %14'ü şehir merkezinde yaşarken günümüzde ise il nüfusunun hemen yarısına yakını şehir merkezinde yaşamaktadır (Tablo 1).

Yıl	İl Nüfusu	Şehir Nüfusu	Şehir Nüfusunun İl Nüfusuna Oranı
1927	184.958	25.982	%14
1950	288.843	34.641	%11
1960	389.857	54.471	%13
1970	528.982	110.761	%21
1980	738.032	178.557	%24
1990	892.952	228.129	%26
2000	1.002.384	326.198	%32
2010	1.044.816	412.252	%39
2017	1.127.623	514.361	%46

*Kaynak: Sandal ve Kardemir(2013) ve Tüök(2017) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.
Şehir nüfusu nu çalışmada kullanılan mahalleler bazında belirlenmiştir.

Şekil 3: Kahramanmaraş İl Merkezi Mahalleleri

Kahramanmaraş'ın 1525 yılı tahmini nüfusu 6075 kişi, 1891'de 30.361 kişi olan şehir merkezi nüfusu (Gürbüz, 2001) 2017 yılı itibariyle 514.361 kişiye ulaşmıştır. 1998 yılı itibariyle 38 mahalleden oluşan (Gürbüz,2004) Kahramanmaraş il merkezi hızlı bir şekilde genişleyerek hem yeni mahalleler ortaya çıkmış hem de şehrin yakın çevresinde bulunan yerleşim alanları/köyler de şehir alanına dâhil olmuş ve şehrin bir mahallesi konumuna gelmiştir. Dolayısıyla 2017 yılı itibariyle il merkezi 99 mahalleden oluşmakta ve bu mahallelerin toplam alanı 22.200 hektardır. Bu mahalleler içinde Avşar

(1685 ha), Klavuzlu(1443 ha)Karşiyaka (1198 ha) Hacı Mustafa (1111 ha), Yörük Selim(1007 ha) yüzölçümü en büyük olanlar genelde şehir merkezinin kenar kesimlerinde, Ekmekçi(4 ha), Turan (9 ha), Fevzi Paşa (11 ha) gibi en küçük mahalleler şehrin yerleşim çekirdeğinde yer almaktadır. Haydar Bey ve Piri Reis mahalleleri içinden 2016'da 6 yeni mahalle oluşturulmuştur.

Kahramanmaraş il nüfusunun yarıya yakını 12 Şubat ve Dulkadiroğlu olmak üzere iki merkez ilçeden oluşan il merkezinde yaşamaktadır. 12 Şubat ilçesi şehir merkezinin batısını, Dulkadiroğlu ise doğusunu kapsamaktadır. 2017 yılı itibariyle 12 Şubat nüfusu 326556 kişi, Dulkadiroğlu nüfusu ise 182.717 kişidir.

Şehir merkezi nüfusunun Dulkadiroğlu ve 12 Şubat ilçeleri ölçeğinde değişimine bakıldığında iki ilçe arasında hem nüfus miktarı hem de nüfus artışı bakımından ciddi farklar olduğu tespit edilmiştir. 2008-2017 yılları arasındaki dönemde 12 Şubat nüfusunun çok hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. 12 Şubat ilçesi nüfusu 2008'de 219.309 kişi iken, 100 binden fazla artarak 2017' de 331.644 kişiye ulaşmıştır. Fakat Dulkadiroğlu nüfusu aynı artışı gösterememiştir. 2008 nüfusu 172.123 kişiden 2017 yılında 10 bin kişi gibi bir artış ile 182.717 kişi olarak gerçekleşmiştir(Tablo 2).

	2008		2013		2017		Alan (Ha)
	Nüfus	Yoğunluk	Nüfus	Yoğunluk	Nüfus	Yoğunluk	
12 Şubat	219.30	18	279.40	23	331.6	27	12400
Dulkadiroğlu	172.12	17	180.81	18	182.7	18	9800
Topl./Ort.	391.43	18	460.21	21	514.3	23	22200

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>

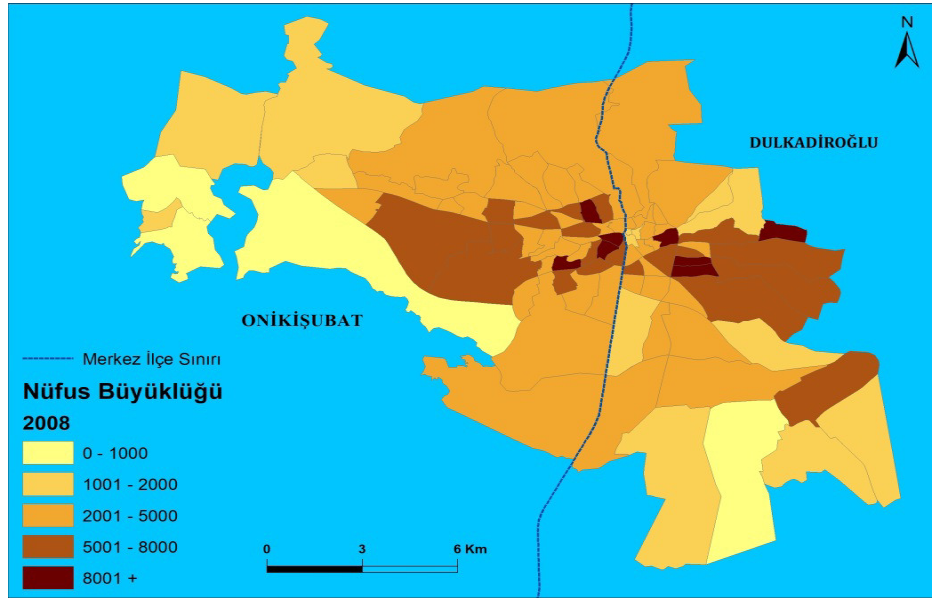
Sonuç olarak oransal dağılımda il merkezi nüfusunun % 65'i 12 Şubat ilçesinde, % 35'i Dulkadiroğlu ilçesinde yaşamaktadır. Bu durumu ortaya çıkaran sebep ise öncelikle konut alanlarının 12 Şubat'ta yoğunluk kazanmasıdır. Benzer bir durum nüfus yoğunluğu içinde söz konusu olmuştur. 2008 nüfus yoğunlukları her iki ilçe için aynı seviyede iken 2017 yılına geldiğimizde 12 Şubat 27 kişi/ha, Dulkadiroğlu'nda ise 18 kişi/ha olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 2). Son 10 yıllık zaman diliminde ortaya çıkan bu nüfus değişim göstergeleri önümüzde ki süreçte de nüfusun şehir merkezinin batısına yani 12 Şubat ilçesine doğru kayacağını göstermektedir.

	Mahalle Adı	Nüfus			Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Ha)		
		2008	2013	2017	2008	2013	2017
1.	5 Nisan	2947	4137	5103	3	4	5
2.	Abdülhamid Han	4316	5822	7734	77	104	138
3.	Ağcalı	-	-	4784	-	-	28
4.	Akçakoyunlu	2702	2347	1881	159	138	111
5.	Akif İnan	4246	5761	6282	77	96	105
6.	Aksu	4339	5266	5090	8	10	9
7.	Aslan Bey	5069	6042	7474	43	51	63
8.	Avşar	243	232	1313	1	1	1
9.	Bağlarbaşı	8804	8375	7757	259	246	228
10.	Bahçelievler	2995	3085	3524	47	48	55
11.	Ballica	1656	2120	2734	6	7	9
12.	Barbaros	6133	6214	6147	120	122	121
13.	Bayazıtlı	3111	3410	4010	8	9	11
14.	Binevler	4856	7463	8160	68	105	115
15.	Boğaziçi	-	-	7848	-	-	64
16.	Ceyhan	982	862	944	3	3	3

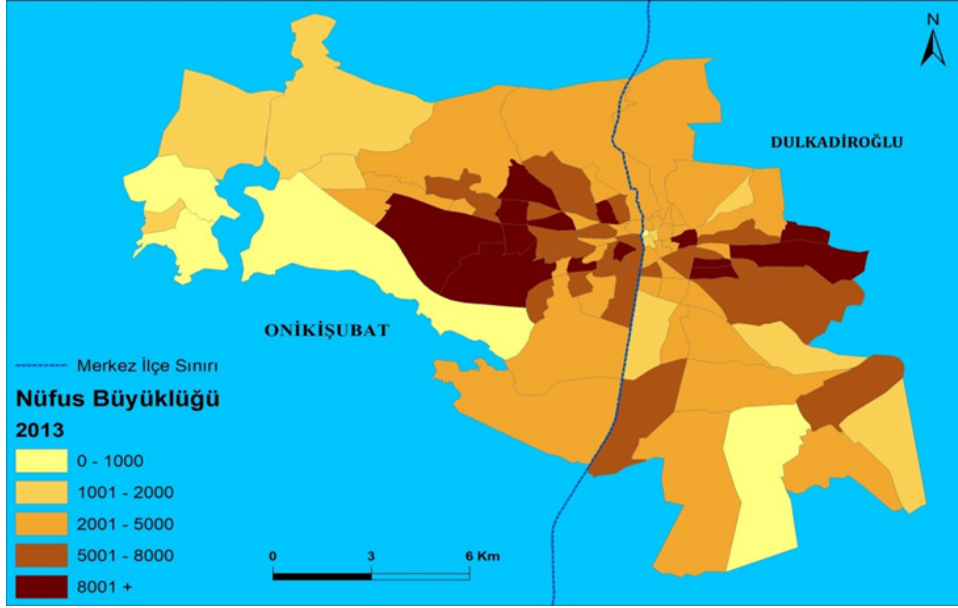
17.	Cumhuriyet	2273	3170	3162	18	25	26
18.	Çamlık	2716	2728	2687	45	45	44
19.	Divanlı	4715	4455	3875	205	194	168
20.	Doğu Kent	9525	11944	12987	122	153	166
21.	Dulkadiroğlu	5472		6834	255	248	219
22.	Dumlupınar	8542	8210	6459	305	293	231
23.	Duraklı	8933	8309	7105	255	237	203
24.	Egemenlik	2432	2926	3095	59	71	75
25.	Ekmekçi	1034	744	630	258	186	158
26.	Erkenez	3307	4143	4439	5	7	7
27.	Ertuğrul Gazi	6519	6610	5944	241	247	220
28.	Eyüp Sultan	2150	2433	2578	7	8	8
29.	Fatih	4243	4906	5238	150	175	187
30.	Fevzi Paşa	3715	2274	1935	338	207	176
31.	Gayberli	4386	4431	3009	39	39	27
32.	Gazi Paşa	3181	3294	2971	26	27	24
33.	Gedemen	1212	1700	2104	7	10	12
34.	Genç Osman	1172	1346	1445	3	4	4
35.	Güzelyurt	1414	1783	1998	3	3	4
36.	H. Bayram Veli	5930	6199	4019	148	155	101
37.	Hacı Mustafa	2598	2166	2429	2	2	2
38.	Hasancıklı	1154	1361	1502	1	2	2
39.	Haydar Bey	6610	25387	17141	10	38	151
40.	Hayrullah	5634	5138	5383	166	151	158
41.	Hürriyet	3150	12849	18407	21	85	122
42.	İsa Divanlı	4188	3610	3113	220	190	164
43.	İsmet Paşa	3534	2811	2597	126	100	93
44.	İstasyon	1438	1703	1758	5	6	6
45.	İstiklal	4467	4200	3854	149	151	128
46.	Kanuni	5411	6607	7620	15	19	22
47.	Karacaoğlan	8287	8762	8387	244	258	247
48.	Karacasu Feri	601	476	2886	1	1	3
49.	Karaziyaret	5619	7813	8673	13	18	20
50.	Karacasu Kırım	1820	2502	1957	3	5	4
51.	Karamanlı	7139	7412	7047	146	151	151
52.	Karşıyaka	1497	2264	2899	1	2	2
53.	Kavlaklı	1702	1417	1528	21	17	19
54.	Kayabaşı	4668	4346	4012	194	181	167
55.	Kazım Karabekir	508	536	563	1	1	1
56.	Kılavuzlu	1569	1215	2901	1	1	2
57.	Kurtuluş	1924	1596	1119	137	114	80
58.	Maarif	-	-	1072	-	-	9
59.	Mağaralı	7826	6893	6216	178	157	141
60.	Malik Ejder	3309	3691	2734	4	4	3
61.	Mehmet Akif	3400	3778	4086	45	50	54
62.	Menderes	3565	2943	2469	137	113	95
63.	Mercimektepe	3912	4117	4242	186	196	202
64.	Mevlana	3341	3853	4440	134	154	178
65.	Mimar Sinan	6192	9644	11473	85	132	157
66.	Molla Gürani	3520	3803	4652	153	165	202
67.	Namık Kemal	9276	8918	8296	172	165	154
68.	Necip Fazıl	7540	8706	8559	126	145	143
69.	Oruç Reis	4331	5071	4737	53	62	58

70.	Osman Gazi	7755	7925	7500	242	248	234
71.	Pınarbaşı	3211	3133	2825	3	3	3
72.	Piri Reis	7621	10224	9891	15	20	157
73.	Saçaklızade	3508	5686	8853	32	52	81
74.	Sakarya	3751	3323	2621	268	237	187
75.	Selçuklu	3583	5635	7006	87	137	171
76.	Senem Ayşe	2687	2608	2493	179	174	166
77.	Serintepe	11194	10439	9055	287	268	232
78.	Süleyman Şah	3651	6745	10297	33	61	101
79.	Sümer	3950	4769	4836	34	41	42
80.	Sütçü İmam	3628	3773	3707	173	180	177
81.	Şehit Abdullah Çavuş	7917	3323	13904	98	145	172
82.	Şazi Bey	4287	5330	5835	30	37	59
83.	Şehit Evliya	2322	2987	2475	100	136	112
84.	Şeyh Adil	6804	6917	6401	99	100	93
85.	Şeyh Şamil	4221	4405	4334	141	151	144
86.	Tavşantepe	2590	5100	7493	21	40	59
87.	Tekerek	-	-	8803	-	-	101
88.	Turan	1851	1643	1219	206	183	135
89.	Üngüt	3032	4074	3094	20	28	21
90.	Vadi	-	-	6458	-	-	23
91.	Yahya Kemal	6223	8364	9693	18	24	27
92.	Yamaç Tepe	-	-	2942	-	-	26
93.	Yavuz Selim	7174	7184	6938	15	15	14
94.	Yeni Şehir	6023	5383	5227	241	215	209
95.	Yeşiltepe	1728	1801	1819	22	23	23
96.	Yirmi İki Gün	-	-	12611	-	-	137
97.	Yörük Selim	4023	3639	2932	4	4	3
98.	Yunus Emre	4010	5374	7546	89	119	168
99.	Yusuflar	8121	7005	4864	338	292	203

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>

Şekil 4: Nüfus Büyüklüğünün Mahalle Bazındaki Dağılımı(2008)

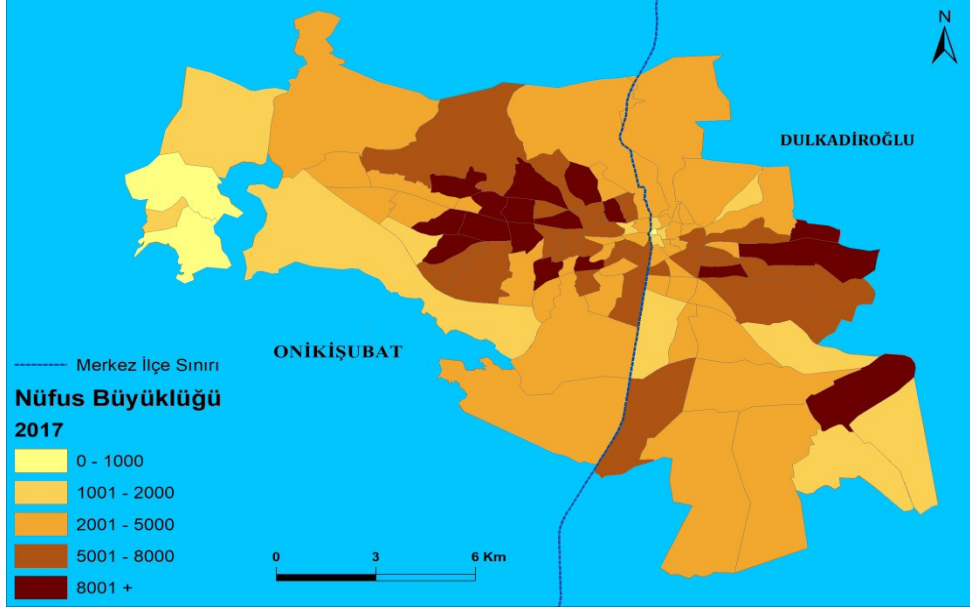
Şekil 5: Nüfus Büyüklüğünün Mahalle Bazındaki Dağılışı(2013)

Şehrin 2008'deki nüfusun şehir içi dağılışına bakıldığında nüfusun şehrin doğusunda ve şehir iç kesimlerinde toplandığı, nüfus büyüklüğü açısından birkaç mahallenin ön plana çıktığı görülmekte ve genel durum itibariyle nispeten dengeli dağılım vardır. Kentin nüfus büyüklüğü açısından en kalabalık mahalleler şehrin doğusunda Dulkadiroğlu ilçesi sınırlarında yer alan Doğukent Mahallesi (9524 kişi), Namık Kemal Mahallesi (9275 kişi), Bağlarbaşı Mahallesi (8803 kişi), Duraklı Mahallesi(8933 kişi) batısında yani 12 Şubat ilçesi sınırlarında yer alan ise Mercimektepe Mahallesi (11194 kişi), Dumlupınar Mahallesi (8541 kişi) ve Karacaoğlan Mahallesi (8287 kişi) (Tablo 3). Nüfusu az olan mahalleler ise şehrin batısında yer alan Avşar Mahallesi (243), Kazım Karabekir Mahallesi (508 kişi), Ceyhan Mahallesi (982 kişi) ve güneydoğusunda yer alan Karacasu Ferhuş Mahallesi (601 kişi) gibi mahalleler karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde şehrin doğusunda yer alan mahalleler ile iç kesimde yer alan bazı mahalleler nüfus büyüklüğü bakımından ön plana çıkmaktadır. Şehrin batı ucunda yer alan mahalleler ile güney ve güneydoğuda yer alan ve endüstriyel alanların olduğu mahallelerde ise nüfus genelde azdır (Şekil 5).

2013 yılı nüfusun dağılışında 2008'e göre gözle görülür şekilde değişiklikler yaşanmıştır. 2008'de yer yer iç kesimlerde ve doğuda fazla olan nüfus 2013 yılına gelindiğinde ise şehrin çoğunlukla batısına kaydığı görülmektedir. Şehrin nüfusu mekânsal anlamda merkezden çevreye doğru artış eğilimindedir. Özellikle şehrin batısındaki çok katlı binalardan oluşan konut alanlarının genişlemesiyle bu bölgede yer alan mahallelerin nüfusu da hızlı bir şekilde artış göstermiştir. 2008'de 6610 kişi olan Haydar Bey Mahallesi'nin nüfusu 25387 kişiye, 3150 kişi olan Hürriyet Mahallesi nüfusu 12849 kişiye çıkmış ve yaklaşık % 300 civarı artış göstermişlerdir. Yine Serintepe, Şehit Abdullah Çavuş, Piri Reis ve Doğukent mahalleleri 10 binden fazla nüfusa sahip olan kalabalık mahallelerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde şehrin iç kesimlerdeki mahallelerin nüfuslarında azalmalar olmuş ve nüfus şehrin doğu ve özellikle de batısında kümelenmiştir.

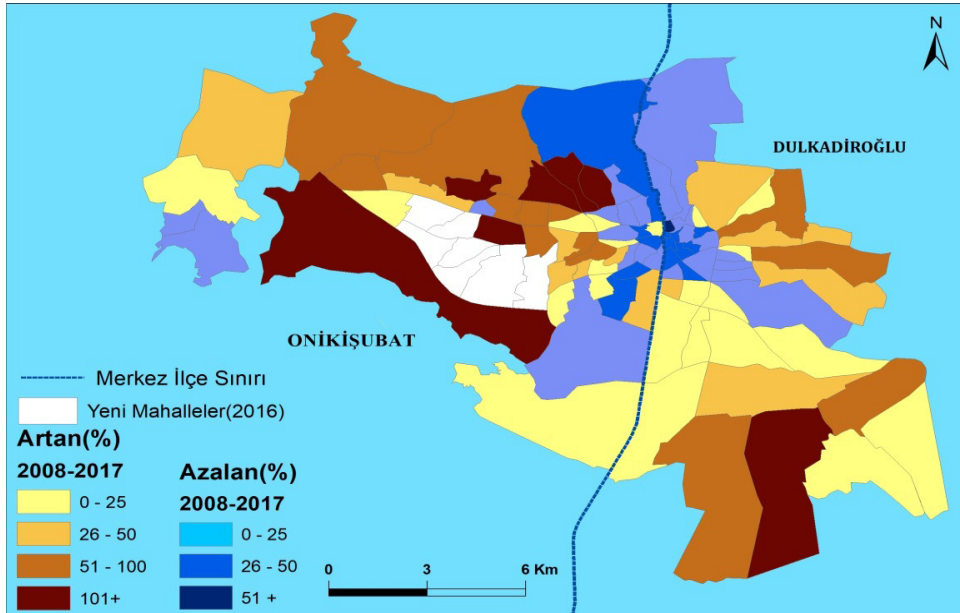
Şekil 6'da 2017 nüfus dağılışına bakıldığında ise şehrin iç kesimlerinde nüfusun azaldığı ve şehrin doğusunda özellikle de batısında ve kuzeybatısında nüfusun oldukça fazla olduğu görülmektedir. 2017 yılı itibariyle en kalabalık mahalleler sırasıyla Hürriyet Mahallesi 18407 kişi, Haydar Bey Mahallesi 17141 kişi, Şehit Abdullah Çavuş 13904 kişi, Doğukent 12987; en az nüfusa sahip mahalleler ise Kazım Karabekir Mahallesi 563, Ekmekçi Mahallesi 630 kişi ve 944 kişi ile Ceyhan Mahallesi takip etmektedir. 2013 yılında 25387 kişi ile en kalabalık mahalle olan Haydar Bey Mahallesi içerisinde Boğaziçi,

Tekerek, Yirmiikiğün, Maarif Mahallesi adında 4, yine fazla nüfusa sahip olan Piri Reis Mahallesi içerisinde Vadi ve Ağçalı Mahallesi adında 2 yeni mahalle oluşturulmuştur. Bu durumla farklı nüfuslara sahip 6 yeni mahalle ortaya çıkmıştır.

Şekil 6: Nüfus Büyüklüğünün Mahalle Bazında Dağılışı(2017)

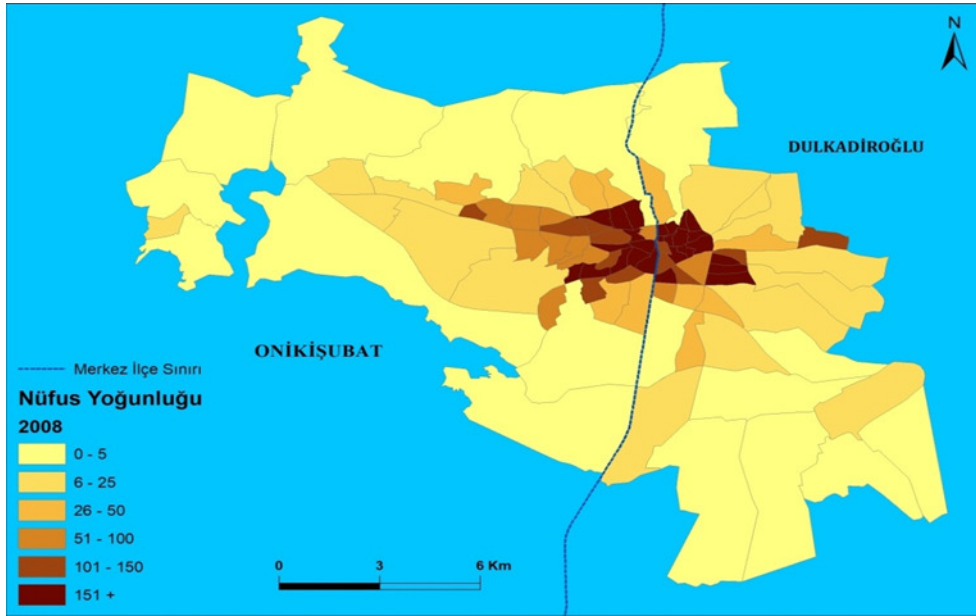
Günümüzde gelişen şehirlerin konut alanları ve nüfusun mekânsal dağılımına baktığımızda şehrin merkezinden çevresine doğru yoğunlaştığı söylenebilir. Kahramanmaraş il merkezinde 2008-2017 yılları arası nüfusun mekânsal değişimine genel olarak bakıldığında şehrin batısına doğru oldukça hızlı bir şekilde nüfus artışı yaşanmaktadır. Özellikle şehir merkezinin iç kesimlerdeki mahallelerde nüfus bu zaman dilimi içerisinde genel olarak azalmıştır.

Şekil 7: Nüfusun Mahallelerdeki Oransal Değişimi(2008-2017)

Yukarıdaki mahalle nüfuslarının artış ve azalış yüzdelere gösteren harita nüfusun şehir içindeki trendini daha iyi ortaya koymaktadır. Çünkü nüfusun zaman içindeki değişimini en iyi ifade eden parametrelerden biri de belli bir zaman aralığındaki değişim oranıdır. Şehrin en eski mahallelerinin ve merkezi iş alanlarının olduğu iç kesimdeki nüfus belirgin bir şekilde azaldığı görülmektedir. Şehrin batı kesimlerindeki mahallelerde nüfusun iki katına çıkma süresi kentin iç kesimleri ve doğusuna göre daha kısadır. Örneğin; 2008'den günümüze Hürriyet Mahallesi nüfusu %484, Avşar Mahallesi %440, Karacasu Ferhuş Mahallesi % 380 gibi yüksek bir oranda artarken Tavşantepe Mahallesi, Haydar Bey Mahallesi, Süleymanşah Mahallesi, Saçaklızade gibi mahalleler % 150 üzerinde artış oranına sahiptir. Genel itibariyle Kahramanmaraş şehrinde nüfus şehir içinden çevreye doğru yönelim göstermektedir.

Nüfusun şehir içi coğrafi dağılışındaki kısa zaman içerisinde meydana gelen değişimler şüphesiz ki nüfusun yoğunluğunu da büyük oranda etkilemiştir. Şehirlerdeki sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak artan göç alması itibariyle nüfus artışı genelde hızlı olmaktadır. Nüfus artışının seyrine göre ve mekânsal dağılımına göre şehir içi nüfus yoğunluğu da değişmektedir. Şehir içi nüfusun yoğunluk farklarının oluşması, şehir içi arazi kullanım kalıpları, fonksiyon alanları ve konut yoğunluğu ve yapılaşma türü ile ilgilidir. Ayrıca büyük şehirlerde görülen oturma alanlarının şehrin kenarlarına nakledilmesi de nüfus yoğunluğunun şehir içi dağılışındaki farklılıklara neden olmaktadır (Tümertekin ve Korkut,1964). Kahramanmaraş Kalesi'nin çevresi ile güneybatısında uzanan Yusufklar, Dumlupınar, Ertuğrul Gazi, Mevlana ve Piri Reis mahalleleri ile kuzeyinde yer alan Mağaralı, Yörük Selim ve Serintepe gibi mahallelerde kat yükseklikleri ve konut yoğunlukları düşüktür (Sandal ve Karademir, 2013).

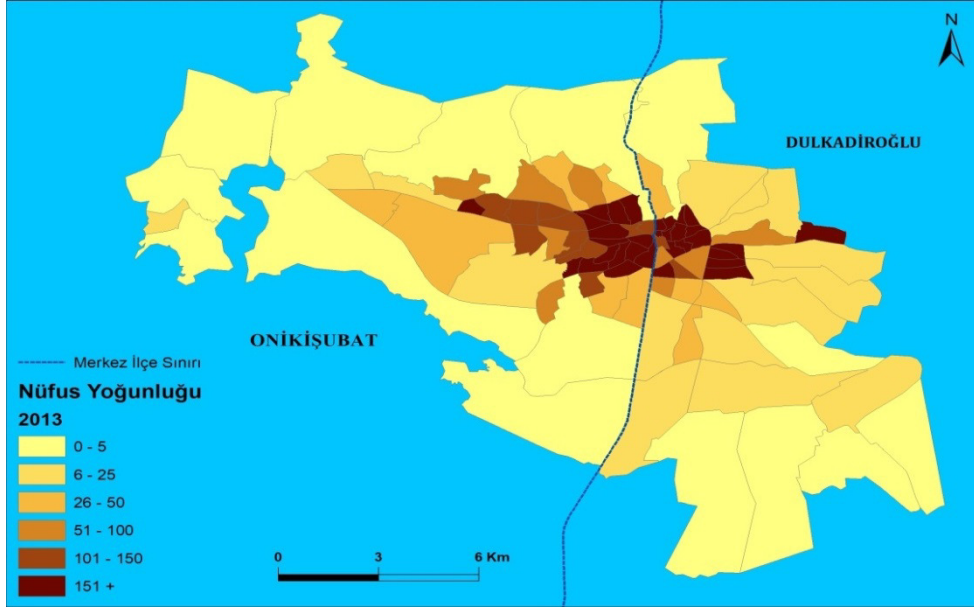

Şekil 8: Nüfus Yoğunluğunun Mahalle Bazında Dağılışı(2008)

Kahramanmaraş şehrinde nüfus yoğunluğu belirgin bir şekilde şehir içinden çevreye doğru azalmaktadır. 2008 yılı itibariyle Kahramanmaraş şehir merkezinde nüfus yoğunluğu şehrin iç çekirdeği ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Şehrin eski mahallelerinin olduğu bu çevre aynı zamanda merkezi iş sahalarının olduğu yerdir. Nüfus miktarı çok fazla olmamasına rağmen bu alandaki yoğunluğun başlıca nedeni şehrin en küçük alanına sahip mahallelerin burada olmasıdır. Örneğin; Ekmekçi Mahallesi 4, Turan Mahallesi 9, Fevzi Paşa Mahallesi 11 ve Kurtuluş Mahallesi 15 hektarlık alana sahiptir. Nüfus yoğunluğu en fazla olan mahalleler 338 kişi/ha ile Fevzi Paşa Mahallesi ve Yusufklar Mahallesi, 305 kişi/ha ile Dumlupınar Mahallesi ve onu 287 kişi/ha ile Serintepe Mahallesi izlemektedir. En düşük yoğunluğa sahip mahalleler ise Avşar, Kazım Karabekir, Kılavuzlu, Hasancıklı, Karacasu Karşıyaka ve Ferhuş mahalleleri 1 kişi/ha ile en düşük yoğunluğa sahip yerlerdir. (Tablo 3) Bu mahallelerde nüfus

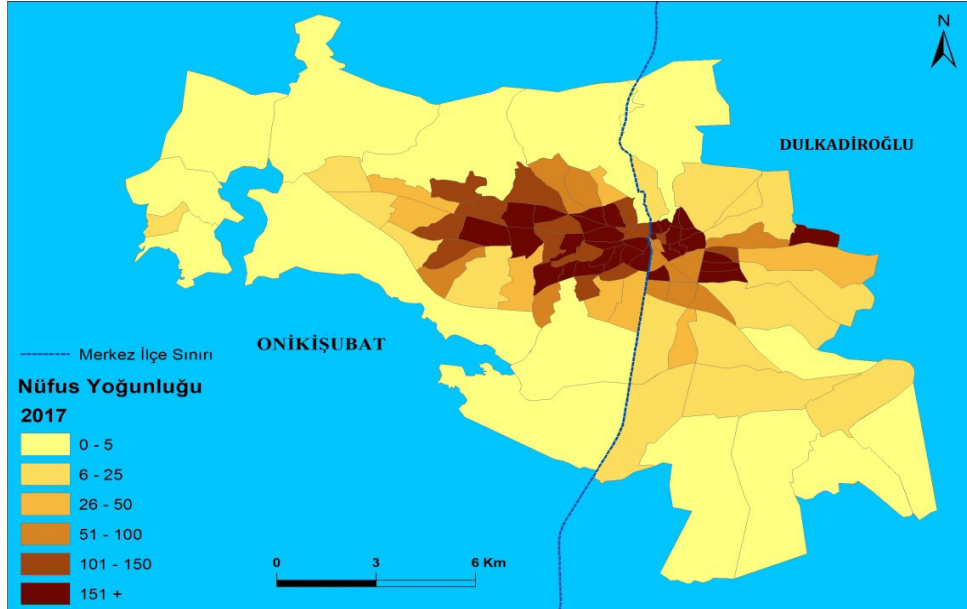

yoğunluğunun düşük olması hem bu alanların endüstriyel sahalarda yoğunlaşması hem de alan olarak çok büyük mahalleler olması ile ilgilidir.

Şekil 9: Nüfus Yoğunluğunun Mahalle Bazında Dağılışı(2013)

2013 yılına baktığımızda şehrin batıya doğru ilerlemesinin etkisiyle nüfus yoğunluğunun nispeten merkezden batıya doğru yönelim gösterdiği görülmektedir. Nüfus yoğunluklarında 2008'e göre düşüş olsa da 2013 yılı en yoğun nüfuslu mahalleler yine 293 kişi/ha ile Dumlupınar, 292 kişi/ha ile Yusufklar, 268 kişi/ha ile Serintepe ve 258 kişi/ha ile Karacaoğlan Mahallesi'dir. Şehrin kenar kesimlerinde bulunan ve alan olarak büyük olan mahallelerde, özellikle güney-güneydoğusundaki endüstriyel alanlardaki mahallelerde yoğunluk düşüktür.

Şekil 10: Nüfus Yoğunluğunun Mahalle Bazında Dağılışı(2017)

Şehir merkezinde nüfus yoğunluğunun günümüzdeki durumu 10 yıl öncesine göre çok büyük farklılıklar kazanmış ve yoğun nüfus alanları genişlemiştir. 2017 yılı itibariyle nüfus yoğunluğunun coğrafi dağılışına bakıldığında büyük bir çoğunlukla 12 Şubat ilçesine doğru kaydığı tespit edilmiştir.. Özellikle bazı mahallelerde büyük yoğunluk artışı olmuştur. 2013'te 38 kişi olan Haydar Bey Mahallesi'nin nüfus yoğunluğu 2017'de kat artarak 151 kişi, yine 2013'te 20 kişi olan Piri Reis Mahallesi nüfus yoğunluğu 157 kişi olmuştur. Yine nüfus yoğunluğu az olan mahalleler şehrin güney ve güneydoğusundaki endüstriyel alanlar ile şehrin en batısında bulunmaktadır. Genel görünüm itibariyle Kahramanmaraş şehir nüfusunun son 10-15 yıllık zaman diliminde yapılaşan ve çok katlı konut tipinin yaygın olduğu mahallelere doğru yöneldiği ve yoğunluk alanlarının şehir içinden bu alanlara doğru kaydığı tespit edilmiştir. Örneğin; şehrin doğusundaki toplu konut alanı Doğukent Mahallesi gibi. Şehir nüfusunun ve yoğunluğunun artışı şehir içinin bünyesi ve fonksiyonlarında da değişime neden olmaktadır. Süreç içerisinde şehirde yaşanan hızlı nüfus artışı ile şehir içinde düzensizlikler ve sıkışıklıklar meydana gelmektedir. Nüfus artışı doğrultusunda şehirde buna uygun gelişim göstermelidir. Aksi durumda şehir içinde arazi ihtiyacı artacaktır. Özellikle şehir içindeki nüfus yoğunluğu ve ortaya çıkardığı sıkışıklığın azaltılması doğrultusunda şehir içi alanlar dışında toplu konut alanları yaygınlaşması, bu alanlarda ticari alanlar, park alanları, eğitim ve sağlık, ulaşım alt yapısı gibi kent bileşenlerinin gelişmesi nüfus artışının şehir üzerindeki etkileri arasında sayılabilir.

Sonuç

Genel olarak baktığımızda bütün bileşenleri ile son derece dinamik bir yapıya sahip olan nüfus konusunda yapılan araştırmalar, geçmişten günümüze nüfusun mekândaki dağılımını ve değişimini ortaya koyarak geleceğe yönelik bir çıkarımlar yapma imkânı verir. Bunların ışığında nüfusun gidişatına göre nüfus politikalarının uygulanması, sosyo-ekonomik ve yerleşme anlamında planlamaların yapılmasına yönelik fikirleri verir. Nüfusun mekândaki dağılışı genelde düzensizdir. Nüfusun düzensiz dağılışı yerleşmelerde özellikle de şehir merkezlerinde şehir planlaması ve altyapı hizmetleri konusunda sorun yaratmaktadır.

Kahramanmaraş nüfusu geçmişten günümüze sürekli artmakta ve bu artış en çok şehir merkezinde yaşanmaktadır. Özellikle sanayi ve endüstri alanında gelişmelerle kırsal kesimlerden göç almıştır. 2000 yılında 326.198 kişi olan şehir nüfusunun günümüzde 500 bin üzerine çıktığı görülmektedir. Şehir nüfusunun bu artış, nüfusun şehir içindeki coğrafi dağılışı da etkilemektedir. Son 10-15 yıla kadar nüfusun toplanma alanları, şehrin eski mahallelerinin bulunduğu iç merkez ve bugün Dulkadiroğlu merkez ilçesinin doğusunda yer alan mahallerden ibaretti. Ancak şehrin batı yakasının imara açılması ile planlı ve çok katlı olan modern konut alanları inşa edilmeye başlamıştır. Dolayısıyla kentsel alanda ortaya çıkan bu gelişmeler ile nüfus şehir içinde merkezi iş alanlarının olduğu yerden yeni konut alanlarının yoğunlaştığı 12 Şubat merkez ilçesine doğru yoğunlaşmıştır. Bu zaman dilimi içerisinde Kahramanmaraş şehir merkezinde şehir nüfusunun dağılışı çok hızlı değişmiş ve şehrin doğusu ve batısı arasında ciddi yoğunluk farkları oluştuğu tespit edilmiştir. Bu durumun başlıca sebepleri arasında şehrin doğusu ve batısı arasındaki konut yoğunluğu farkları, konut özellikleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri gibi sebepler gösterilebilir. Belirtilen koşullarda yaşanan nüfus hareketinin devam etmesi durumunda önümüzdeki süreçte nüfus yoğunluğunun şehir merkezindeki mevcut dağılışındaki mekânsal farklılıklar giderek artacaktır.

Kaynakça

- Bekdemir, Ü., Kocaman, S., & Polat, S. (2014). Yeni Büyükşehir Yasası Sonrasında Türkiye'de Şehir Nüfusu Ve Şehir Yerleşmeleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (32), 277-297.
- Doğan, Ö. S. (2013). Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Silivri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (20), 1-19.
- Göney, S. (1995). Yerleşme Coğrafyası Cilt I. *Şehir Coğrafyası I*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3908, İstanbul.
- Göney, S., (1984) Şehir Coğrafyası I. İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3908, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2274, İstanbul.

- Gürbüz, M. (2001). Kahramanmaraş'ın Cumhuriyetten Önceki Nüfusu. *Türk Coğrafya Dergisi*, (37).183-194. İstanbul
- İbret, Ü. (2000). Devrez Havzasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Fotoğraf Arşivi.(2017)
- Mevzuat Bilgi Sistemi, <http://www.mevzuat.gov.tr/> Erişim tarihi: 27.10.2018
- Sandal, K., E., Karademir, N.(2013)The Relationship between Ground Conditions and Earthquake Based on Seismicity in Kahramanmaraş/Kahramanmaraş'ta Depremsellik Bağlamında Zemin-Yerleşme İlişkisi. *International Geography Symposium-GEOMED 2013*
- Sandal, E. K., & Karademir, N. (2014). Kahramanmaraş'ta Yeşil Alanların Yeterliliği İle Halkın Beklentilerinin Ve Bilinç Düzeyinin Belirlenmesi. Determination of People's Expectations and Consciousness with Adequacy of Green Spaces in Kahramanmaraş. *Doğu Coğrafya Dergisi; Cilt 18, Sayı 29 (2013): Doğu Coğrafya Dergisi.*
- Sandal, E. K., & Kandemir, N. (2013). Kahramanmaraş İlindeki Günübirlik Rekreasyon Alanlarının Potansiyelinin Belirlenmesi Ve Kullanımı İle İlgili Sorunlar. *Türk Coğrafya Dergisi*, (60).
- Temiz, H., Binici, H., Köse, M. M., & Gürün, D. K.(2005) Kahramanmaraş'ta Kuralsız Yapılaşma Ve Etkileri. *Sütçü İmam Üniv. Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi*. Kahramanmaraş.
- Tolun-Denker, B.(1976).Şehir İçi Arazi Kullanışı, *İstanbul Üniv. Yayınları*
- Toprak, Z. (2001), Kent Yönetimi ve Politikası, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Tümertekin, E. (1973). Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. *İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1840, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 72*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Tümertekin, E., Korkut, C. (1964) İzmir Şehrinde Nüfus Dağılışı. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, s. 123 – 131, İstanbul
- Türkiye İstatistik Kurumu(Tüik), 2017. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- Yıldız, S., & Döker, M. F. (2016). İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi. *Coğrafya Dergisi*, (32), 33-47.

“BİZİM GÖLÜMÜZÜ BİZE VERMEYECEKLER”: KARAMIK GÖLÜ’NÜN (AFYONKARAHİSAR) KÜLTÜREL VE POLİTİK EKOLOJİSİ¹

“They will not give us our Lake”: Cultural and Political Ecology of Lake Karamik
(Afyonkarahisar)

Mustafa HASBEK*

Prof.Dr. Yılmaz ARI**

Öz:

Bu çalışma Afyonkarahisar ilindeki Karamik Gölü’nü kültürel ve politik ekolojik perspektif ile incelemeyi amaçlamaktadır. Karamik Gölü uluslararası düzeyde önemli bir sulak alan olmasına rağmen bu önemi anlamında gölü inceleyen akademik çalışmalar henüz yoktur. Bu boşluğu doldurmak için alanın kültürel ve politik ekolojisi saha çalışmalarıyla ortaya konulmuştur. Çalışma şu soruları cevaplamayı hedeflemektedir: göl çevresinde geleneksel insan-çevre ilişkisi nasıldır ve bu ilişki zamanla nasıl değişmiştir? Bu değişimi etkileyen yerel, ulusal ve uluslar arası kurum ve kuruluşlar hangileridir? Yerel halkın değişimlere gösterdiği tepki temelde nasıl şekillenmektedir? Sonuçta bu değişimler sürdürülebilirlik hedefleri ile uyumlu mudur? Kurumlardan elde edilen istatistikî veriler ile saha çalışmalarında etnografik yöntem kullanılarak elde edilen birincil veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları Karamik Gölü ve yörede yaşayan insanlar arasında kopması mümkün olmayan bir bağ olduğunu göstermiştir. Alan, bir dizi politik karar ve yerel uygulama sonunda fonksiyonlarını yitirmeye yüz tutmuş ve bu durum gittikçe daha da kötüleşmektedir. Çalışma sonuçları alanda yaşayan yerel halkın zamanla alanla ilgili gelişmeleri etkileme gücünün azaldığı ve alan dışındaki birçok gelişme ile kurum ve kuruluşun göl çevresindeki insan-çevre ilişkilerinin şekillenmesinde daha etkin olduğunu göstermiştir. Alanın sürdürülebilir kullanımı için yerel halkın karar mercilerindeki rolü güçlendirilmeli ve sürekli hale getirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Karamik Gölü, Sulak Alan, Kültürel ve Politik Ekoloji, Sürdürülebilir Kullanım.

¹ Bu çalışma Mustafa Hasbek tarafından hazırlanan Karamik Gölü’nün (Afyonkarahisar) Kültürel ve Politik Ekolojisi isimli yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

* Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID ID:0000-0003-0412-1697.

** Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü. ORCID ID: 0000-0001-7735-7890. İletişim yazarı e-posta: yari@bandirma.edu.tr

Dergiye Geliş Tarihi: 25.10.2018

Yayına kabul Tarihi: 30.11.2018

Abstract:

This study aims at investigating Lake Karamık, in Afyonkarahisar, with a cultural, political ecological perspective. Although Lake Karamık is an internationally important wetland no literature exists, investigating the lake as a wetland. In order to fill that gap, fieldwork has been done to understand the cultural and political ecology of the lake. The research aims to answer questions like: What is the traditional human-environment interaction around the lake and how has this relationship changed over time? How do local, national and international actors involve in decision-making? Are the changes in the area compatible with the sustainability targets? How local people have reacted and responded to the changes? The statistical information from official institutions and primary data gathered through fieldwork were analyzed by using descriptive analysis method. The results showed that there has been an enduring relationship between people and the Lake Karamık. However the Lake ecosystem has degraded as a result of some political decisions in addition to some local usages. Outside forces are more effective in terms of determining the human-environment relationship at the site. In order to follow a sustainable use agenda the role of local populations should be enhanced.

Keywords: *Lake Karamık, Wetlands, Cultural and Political Ecology, Sustainable Use.*

1.Giriş: Problem ve Araştırma Soruları

Yaklaşık on bin yıl önce başlayan tarım devrimi, 250 yıl önce başlayan sanayi devrimi ve özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hızla gelişen teknoloji devrimi doğa üzerinde olağanüstü tahribatlar oluşturmuştur. Sonuçta oluşan tahribat o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki tahrip edilmemiş alanların korunması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Modern anlamıyla doğa koruma fikri de bu ihtiyacın bir sonucu olarak son 100-150 yılda gündeme gelmiştir. Arı (2014b) doğa korumayı “*Doğallığı nispeten bozulmamış alanları, spesifik hedefler belirleyerek bizden sonraki nesillere aktarabilmek için alınması gerekli olan hukuki, idari, teknik ve sosyal düzenlemelerin hepsine birden doğa koruma adı verilir*” şeklinde tanımlamaktadır. Farklı özelliklere sahip ekosistemler bu çerçevede koruma altına alınarak kaynakların sürdürülebilir kullanımı temin edilmeye çalışılmaktadır. Yukarıda sözü edilen faaliyetlerle en çok tahrip edilen ekosistemlerden birisi de sulak alanlardır. Diğer ekosistemlerle birlikte sulak alanları da korumak için ulusal ve uluslar arası kuruluşlar tarafından bir dizi önlem alınmaktadır.

Sulak alanlar insanlar için yararları ve doğa için fonksiyonları nedeniyle önemli ekosistemler olarak bilinir. Tarihi devirlerden bu zamana kadar sulak alanlar insan hayatına sosyal, ekonomik ve ekolojik yönlerden oldukça fazla katkı yapmış ve bundan dolayı kadim medeniyetlerden bazıları sulak alanlarda gelişmiştir. Sulak alanların bu cazibesi 1800’lü yılların sonlarına kadar devam etmiştir. Ancak bu tarihlerde sıtma salgınlarının kaynağının sulak alanlar olduğunun anlaşılması ile bu alanlara bakış olumsuz şekilde değişmeye başlamıştır. Bu olumsuz algı ve başka bazı nedenlerle dünya toplam sulak alanlarının yaklaşık yarısı son 40-50 yıla kadar kurutulmuştur. Ancak zamanla hastalıklara karşı tıbbi çözümler bulunması, sulak alanların özellikle yaban yaşamı için önemli habitat sağladığının anlaşılmasıyla bu alanları koruma yönünde genel bir anlayış değişikliği oluşmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar sonunda sulak alanların aslında sadece yaban yaşamı için değil, tarih boyunca insan kültürlerinin ortaya çıkmasına ve barınmasına da önemli katkılar yaptığı anlaşılmıştır. Diğer taraftan sulak alanların bugün dünya üzerinde çok değişik ortamlarda özellikle kırsal nüfusun gününbirlik yaşamında su ve gıda gibi vazgeçilmez ihtiyaçlarının karşılanmasında kritik rol oynadığının anlaşılması ile bu alanların korunarak, bizden sonraki nesillere sağlıklı birer ekosistem olarak aktarılması gereği anlaşılmış ve gittikçe önem kazanmıştır (Zafer, 1991; Arı, 2001; 2003; 2006).

Gündelik yaşantımızda göl veya bataklık olarak adlandırılan ve önemlerini tam olarak kavrayamadığımız sulak alanlar, gerek içinde yaşanan doğa, gerekse insanlar ve ekonomileri için oldukça derin anlamlar taşımaktadır. Bu alanlar özellikle bünyelerinde barındırdığı farklı habitat, tür, canlı ve gen çeşitliliğiyle biyolojik çeşitliliğe önemli katkı yapar. Aynı zamanda sulak alanlar çevresinde yaşayan insanların sosyal ve ekonomik hayatlarına doğrudan ve dolaylı olarak büyük bir etki yaparlar. Yukarıda belirtilen bu etkilerinin yanı sıra buldukları alanların ekolojik niteliklerini artırdıkları; sudaki sediman ve toksik maddeleri bünyelerinde saklayarak su kalitesini olumlu yönde etkiledikleri; su rejimini düzenledikleri; yöre iklimini ılıman hale getirdikleri; dolayısıyla tarımsal verim ve ürün çeşitliliklerini artırdıkları; hayvancılık faaliyetlerini destekledikleri; balıkçılık, avcılık, toplayıcılık, turizm gibi faaliyetlere olan katkıları yoluyla yöre, bölge ve ülke ekonomilerine katkıları birçok akademik çalışmalarda belirtilmiştir (Güney, 1992;1995; Arı, 2003; 2006; Uzun, 2008; Girgin, 2000; Bahadır, 2012).

Bütün bu önemlerine rağmen ülkemizde sulak alanlar son 20-30 yıla kadar bazı salgın hastalıkların kaynağı olarak görülme ve tarımsal toprak elde etme amacıyla kurutulmuş; atık sularla kirletilmiş; çevresindeki arazilerden gelen pestisit ve herbisitlerle doğal yapısı bozulmuş; su çekilmesi nedeniyle su bütçesi azalmış ve yapay müdahaleler nedeniyle işleyişleri bozulmuştur. Neticede bu alanlar, özellikle neoliberal ekonomik politikaların baskısı ile ekonomik gelişme öncelikli hale getirilmiş ve sürdürülebilir doğa koruma yaklaşımı ikinci plana atılmıştır. Bu anlayışın sonucu olarak son 100 yılda ülkemizdeki sulak alanların yarıya yakını yok edilmiştir (Güney, 1995). Sulak alan korunması ülkemizde ancak son 15-20 yılda önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir (Çalışkan, 2003; Arı, 2003a; 2003b; 2006).

Ancak Türkiye’nin 1994 yılında özellikle Su Kuşları Yaşam Ortamı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki Sözleşme’ye (Ramsar Sözleşmesi) taraf olması; diğer taraftan da sulak alanların korunması için yasal dayanak olan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’ni 2003’te çıkarması

bu alanların korunmasını öncelikli hale getirmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye’de sulak alanlar üzerine olan akademik çalışmaların sayısı hızla artmıştır.

Sulak alanlarla ilgili ilk grup çalışmalar 2000 yılı öncesinde yapılan öncelikle Türkiye’de sulak alanların kurutulması ve bunun nedenleri ve sakıncaları üzerinde durmuş ve bu alanlar hakkında duyarlılık oluşturmuştur (Güney, 1992; Yavuz, 1995; Karadeniz, 1995; Erdem, 1995; Yazar ve Magnin, 1997, Yazıcı ve Şahin, 1999). Bu çalışmaları sulak alanların işlev ve değerlerini ele alan, bu alanlardaki degradasyonun nedenlerini ve buraların akıllı kullanımı için yapılması gerekenleri inceleyen bir dizi çalışma takip etmiştir (Özeşmi, 1999; Arı, 2001; 2003; 2006; Uzun, 2007; Arı ve Arslan, 2007; Korkmaz ve Gürbüz, 2008; Güner ve Yıldız, 2008). Son 7-8 yıldır ise daha çok sulak alanların yönetimi, bu alanlardaki doğa koruma faaliyetlerinin eksikleri ve başarısızlıklarının nedenleri (Adaman vd, 2009; Arı ve Derinöz, 2011; Evered, 2012; Bahadır, 2012) ile sulak alanların alansal daralması ve bunun etkileri (Sönmez ve Somuncu, 2016; Korukoğlu vd., 2017) üzerine odaklanılmıştır. Bütün bu çalışmalar sulak alanlarla ilgili önemli bir literatürün ortaya çıkmasını sağlasa da birçok sulak alan halen bir koruma statüsüne sahip değildir ve insan kaynaklı gelişmelerden olumsuz etkilenmeye devam etmektedir.

Bütün bu gelişmelerden olumsuz etkilenen sulak alanlardan bir tanesi de Afyonkarahisar’daki Karamık Gölü ya da Karamık Sazlıkları sulak alanıdır. Karamık Gölü sulak alanı Ramsar Sözleşmesi kriterlerinden 2, 5, 8 ve 9. kriteri karşıladığı için uluslararası öneme sahip sulak alanlarımızdan birisi olmasına rağmen, alan Ramsar alanı ilan edilmediği gibi sit alanı dışında herhangi bir koruma statüsüne sahip değildir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012; Hasbek, 2018). Bu yüzden Karamık Gölü sulak alanı bir dizi tehdit ile karşı karşıyadır ve bu tehditlerin neden olacağı doğal, kültürel ve ekonomik sonuçlar tam anlamıyla bilinmemektedir.

Bu çalışma bu problemin nedenleri ve olası çözümlerini kültürel ve politik ekolojik perspektif ile incelemeyi hedeflemektedir. Tüm bu durumları daha iyi anlamak ve söz konusu sulak alandaki ilişkileri bütünsel ve sistematik şekilde incelemek ve değerlendirmek için şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır: İnsanların gündelik yaşamında göl ile ilişkileri ne boyuttadır? Gölün doğal yapısını değiştiren yerel ve dışarıdan müdahalelerle yapılan faaliyetler nelerdir? Hangi kültürel ve politik kararlar göl ekosistemini tehdit etmekte ve yöredeki insan-çevre ilişkilerini değiştirmektedir? Bu değişimleri belirlemede yerel halkın rolü ve gücü nedir? Göl çevresinde yaşayan yerel halkın göl konusunda dışarıdan karar veren bölgesel ve ulusal aktörlerle ilişkileri hangi esaslar üzerine bina edilmiştir. Tüm bu ilişkiler göl ekosistemine nasıl yansımaktadır?

2. Kavramsal Çerçeve ve Yöntem

2.1. Kavramsal Çerçeve: Kültürel ve Politik Ekolojik Perspektif

Kültürel ve politik ekoloji insan-çevre arasındaki karmaşık ve iki yönlü ilişkileri derinlemesine anlamamıza yardımcı olan önemli bir perspektif olarak son 20-30 yılda ortaya çıkmıştır (Arı, 2017). Bu yaklaşım sulak alanların çalışılması için uygun bir çerçeve sunar. Bunun nedeni bu yaklaşımın hem sulak alanların çevresinde yaşayan insanlarla ilişkilerini anlamamıza yardım etmesi hem de sulak alanı etkileyen daha geniş ilişkiler ağı ve güç odaklarını ve bunlar arasında yerel kaynaklar üzerine olan rekabeti ve mücadeleyi anlamamıza imkân vermesidir. Bunlardan kültürel ekoloji bazen coğrafyanın kendisi olarak tanımlanmış (Arı, 2005) ve insan gruplarının fiziki çevreleri ile olan karşılıklı ilişkilerini konu almıştır. Kültürel ekolojistler insanın ekosistem içerisindeki rolünü ve doğal kaynakları kontrol etmede kullandıkları stratejileri inceler (Arı, 2017). Kültürel ekolojik çalışmalar küçük toplumlara odaklanarak bu toplumların çevrelerindeki doğal kaynakları nasıl kullandıkları, bu kullanımın zamanla nasıl değiştiğini inceler. Bu incelemede doğal ortamlara adapte olma stratejileri, doğayla uyumlu geleneksel kaynak kullanımları, nüfus artış eğilimleri ve kaynak kullanımını etkileyen kültürün diğer yönlerini ele alır. Bu çalışmalarda özellikle dış dünya ile henüz entegre olmamış, nispeten kapalı toplumlar ekoloji, adaptasyon, kültür bölgesi, geçim şekilleri, çevresel denge gibi kavramlar bakımından çalışılır (Arı, 2003).

Toplumun yeni gelişmeleri, bilgi, teknoloji ve düşünceleri nasıl kabul ya da reddettiklerini anlamak kültürel ekolojik çalışmaların temel amacıydı (Arı, 2003; 2017). Bu yaklaşımda küçük toplumlardaki değişimlerin o toplumun içyapısından kaynaklandığı kabul edilir ve bunların kültürel

kodlarına bakılır. O nedenle kültür bir toplumun itici gücü olarak kabul edilir ve onu etkileyen diğer kültürel faktörler özellikle incelenir (Arı, 2017). Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hızla ortaya çıkan ve gittikçe artan hızda yayılan küreselleşme, incelenen küçük toplumlara gittikçe bir birine bağlanmış ve yakınlaştırmıştır. Artık diğer yerlerden bağlantısız, izole yerel toplumlar yavaş yavaş ortadan kalkmakta ve dünyanın herhangi bir yerinde ilk bakışta alakasız gibi görünen olaylar bile diğer yerleri etkilemeye başlamıştır. Böylece dışarıdan kaynaklı bu etki ve gelişmeleri anlamak yeni bir bakış açısını zorunlu kılmıştır.

Böylece politik ekoloji; kültürel ekoloji, politik ekonomi ve fiziki coğrafya çalışmalarının bir kombinasyonu olarak ortaya çıkmıştır (Peet ve Watts, 2004). Politik ekoloji bir toplumun çevresi ile olan ilişkilerini özellikle modern toplumlarda toplumun iç dinamikleri kadar dış faktörlerin de etkilediğine inanır. Politik ekoloji, İnsan-çevre etkileşimini açıklarken arazi degradasyonu, çevresel çatışmalar, doğa koruma çalışmaları ve çevresel sosyal hareketler gibi inceleme alanlarına yoğunlaşır (Robbins, 2012). Politik ekoloji çevresel değişimlerden kaynaklı fayda ve maliyetlerin bütün toplum tarafından eşit paylaşılmasını; bu durumun toplumda zaten var olan eşitsizlikleri artıracaklarını; bütün bunların da toplumsal güç ilişkilerini değiştireceğini varsayar (Bryant ve Bailey 1997).

Gelişen ve değişen dünya, ekonomik şartlar, kültürel değerler gibi bütün değişimler doğrudan ya da dolaylı, iyi veya kötü anlamda sulak alanları etkilemiş ve farklılaştırmıştır. Sulak alanları tam manasıyla açıklayabilmek, koruyabilmek ve sürdürülebilir kullanımlarını sağlayabilmek; kültürel özellik ve insanlarla olan kültürel etkileşimini anlayabilmek için yukarıda değinilen bütün ilişkilerin incelenmesi gereği açıktır. Zamanla çevresel kaynak kullanımı, sosyal ve politik etkiler, belirli ve kısa zamanlı güçler ve güç odaklarının değişimleri gibi faktörlerin sulak alanları ve sulak alana bağımlı yaşayan insanları etkilediği anlaşılmıştır (Arı, 2017). Sulak alanlara yönelik koruma faaliyetlerinin uluslararası, ulusal ve yerel bazda alınan kararlardan etkilendiği ve bazı alınan kararların yöre halkının sulak alanlarla yabancılaştırılmasına sebep olduğu ortaya konulmuştur (Adaman, vd., 2009).

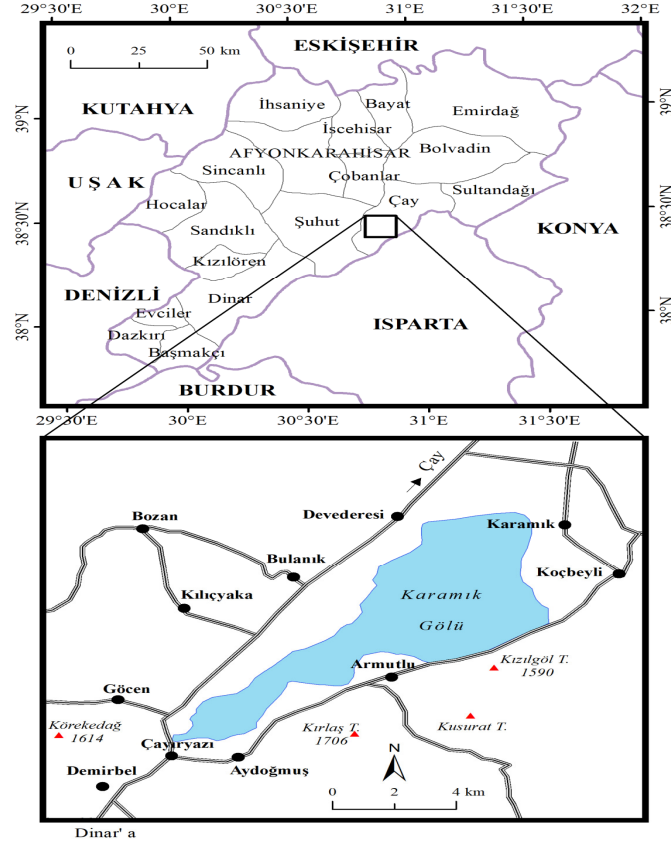
Adaman vd., (2009) ve Evered (2012) daha önce Türkiye’deki sulak alanlardan bazılarını bu yaklaşımla çalışmıştır. Söz konusu çalışmalarda sulak alanlara politik ekoloji yaklaşımının nasıl uygulanabileceği ortaya koyulmuştur. Adaman vd., (2009) çalışmasında paydaş grupların sulak alana bakış açıları ve bu bakış açıları doğrultusunda koruma organizasyonlarına yaklaşımlarını ortaya koymuş; ülkemizde sulak alan korunmasında başarısız bir tablo olduğunu ve bu başarısızlığı, Ramsar Alanı olan Burdur Gölü örneğinde değerlendirmiştir. Çalışma, Burdur Gölü’nün Ramsar Alanı ilan edilmesinden sonra da devam eden sulak alan degradasyonunun nedenlerini temelde, uluslararası, ulusal ve yerel ölçekte olmak üzere sınıflandırmıştır. Degradasyonun nedenleri uluslararası ölçekte Ramsar Sözleşmesi’nin eksikliklerine, ulusal ölçekte ilgisiz ve tepeden inme şekilde işleyen sulak alan koruma pratiğine ve yerel ölçekte yöre halkının sulak alana yabancılaştırılması olarak değerlendirmiştir.

2.2. Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yönteminin veri toplama ve veri analizi süreçlerine uyularak hazırlanmıştır. Ancak çalışma yapılırken nicel verilerden de yararlanılmıştır. Çalışma, bu yönleriyle karma modelin kullanıldığı bir çalışmadır. Çalışmada kullanılan ikincil veriler, nicel veriler olarak TÜİK, Devlet Su İşleri, Orman ve Su İşleri Müdürlüğü, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Müzeler Müdürlüğü ile Tarım ve Orman Bakanlığı gibi resmi kurumlardan temin edilmiştir.

Nitel araştırma yöntemine göre yapılan bilimsel çalışmalarda nitel araştırma deseninde inceleme amacına uygun olarak çeşitli yaklaşımlar ve bu yaklaşımlara uygun olarak veri toplama analiz, süreç ve şekilleri geliştirilmiştir. Karamık Gölü ve örneklem olarak seçilen yerleşmelerin günlük yaşamlarını, kültürel yapıları ve geçmişlerini ve söz konusu alanda yaşamlarını devam ettiren insanların gözünden çalışma alanının nasıl görüldüğünü anlayabilmek adına etnografik yöntem seçilmiştir. “ Etnografik araştırma; gözlem, görüşme, ikincil verilerden yararlanma ve daha birçok yöntemin kullanılarak saha çalışmalarına entegre edilmesidir” (Kaya, 2014). Bu yöntemin bu tarz çalışmalara uygunluğu literatürde birçok çalışmada belirtilmiştir (Arı, 2001; Arı ve Kaya, 2014; Özmen ve Timur, 2009).

Şekil 2. Karamık Gölü Sulak Alanı Lokasyon Haritası.

Karamık Gölü'nün yer aldığı çukurluk Sultandağları ve Kükürt Dağı arasında kuzey-güney doğrultulu olarak uzanan tektonik temelli bir havzadır. Bu havza faylanma sonucunda meydana gelmiştir (Yalçınlar, 1957). Karamık Gölü'nün içerisinde bulunduğu alan ve ovalık alanda kuaterner kumlu ve mil içerikli depolar üzerinde alüvyonlar oldukça fazla yer kaplamaktadır (Atalay, 1977). Aynı zamanda Sultandağları'nın alanda önemli bir yükselti oluşu söz konusu sahada kolluviyal oluşumlarını da mümkün kılmıştır. Karamık Gölü kuzeydoğu, doğu, güneydoğu, güney yönlerinde dağlar ve tepeler ile çevrelenmiş; kuzeyde ise Şuhut Ovası'nın batısı, Yavşan ve Aktaş Ovaları'nın batısına açık olarak konumlanmıştır. Karamık Gölü'nün Miosen başlangıcında oluştuğu tahmin edilmekle beraber Pleistosen'de oldukça fazla değişimler geçirmiştir (İlhan, 1966). Söz konusu alan Alp Orojenezi'ne sert yapılı bir kütle olarak katılmış, söz konusu orojenezin ilerleyen safhalarında Emirdağ ve Sultandağları'nda kısmi faylanma oluşmuş ve tüm bunların sonucunda Sultandağları ve Emirdağlar yükselirken Karamık Havzası çökmüş ve meydana gelmiş; bugün bulunduğu haline çok yakın bir hal almıştır (Atalay, 1977).

Karamık Gölü tespit edilmiş iki adet düden ile Karakuş Dağları'nın altından Eğirdir Gölü'nü beslemektedir. Doğal bir oluşum şeklinde su devrini sağlayan bu düdenler, regülatörler vasıtasıyla kapatılmış ve su devri gerçekleştirilebilir hale getirilmiştir. Buna gerekçe olarak ise SEKA kağıt fabrikasının faal durumda olduğu zamanlarda Karamık Gölü suyunun Eğirdir Gölünü kirletmesi olarak gösterilmiştir. Daha sonraki yıllarda Karamık Gölü suyunun nispeten temizlenmesi üzerine bu düdenlerin doğal haline getirilmesi söz konusu olmuş, ancak Karamık Gölü'nün su seviyesinin azalması ve düdenlerin açılmasının bu durumu daha da tetikleyeceği gerekçesiyle düdenler açılmamıştır.

Genel itibari ile Afyonkarahisar iklimi Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş kuşağında yarı-kurak olarak karakterize edilebilir (Taş ve Yakar, 2010). Karamık Gölü'nün bulunduğu alanda ise karasal özellikler daha ağır basar. Gölün hemen kenarında konumlanan Koçbeyli Meteoroloji İstasyonu 1966-1989

yılları arasında ortalama yağışı 560 mm olarak ölçülmüştür. Bu ölçümlere göre, alandaki yağış dağılımında yıllara göre dalgalanmalar görülmektedir. Karamık Gölü genel olarak debileri çok yüksek olmayan mevsimlik kaynaklarla beslendiği için bu dalgalanmalardan oldukça fazla etkilenmiş ve göl alanında zaman zaman ilerleme ve gerilemeler yaşanmıştır. Alanı bir sulak alan olarak önemli hale getiren faktörlerden birisi de bu mevsimlik hareketliliklerdir. Gölün çekilme ve genişleme dönemlerindeki alanı yıldan yıla farklılık göstermekle birlikte en az 50-60 ha. en yüksek de 350-400 ha. civarındadır. Karamık Gölünün drenaj alanı 342 km² dir. Gölün su seviye değişimleri DSİ tarafından birincisi 1967 yılında olmak üzere ölçülmüştür. Karamık Gölü’nün alansal olarak gerilediği kısımları genellikle tarım faaliyetleri için kullanılır. Bu alanlarda daha çok buğday yetiştirilir. Aynı zamanda göl sularının gerilemesiyle ortaya çıkan alanlar mera alanları olarak da kullanılmaktadır.

3.2. Karamık Gölü’nün Kültürel Ekolojisi

Karamık gölü sahip olduğu olanaklar ile insan kullanımları için bir dizi seçenek sunar. İnsan toplulukları eskiden beri bu seçeneklerden bazılarını takip ederek alanı yoğun bir şekilde çok farklı amaçlarla kullanmıştır. Bu kullanımlardan en önemlileri tarım, hayvancılık, balıkçılık, avcılık ve toplayıcılıktır (Şekil 3).

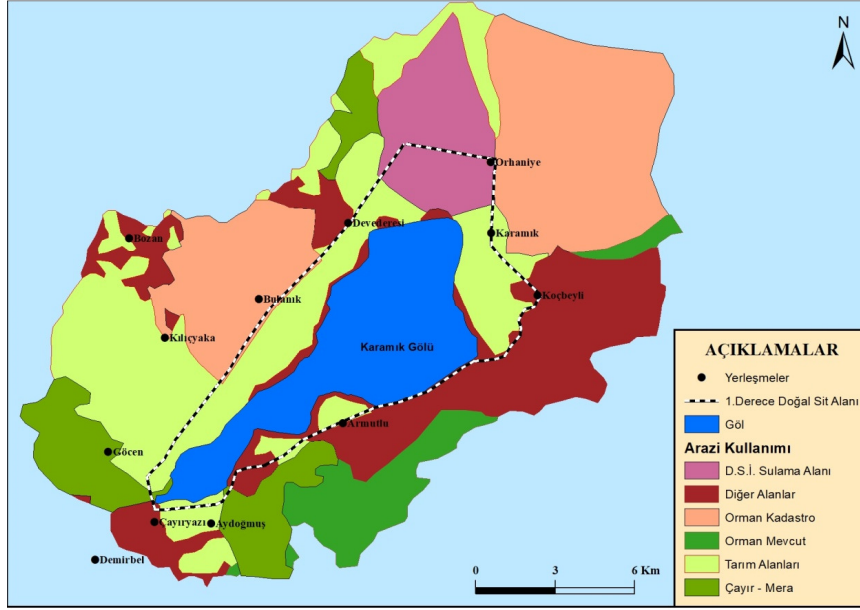
Şekil 3. Karamık Gölü Kültürel Ekolojisini Etkileyen Faktörlerin Şematik Gösterimi

3.2.1. Tarım:

Göl çevresindeki tarımsal arazilerde buğday, arpa, şeker pancarı, haşhaş, patates, nohut, fasulye, ay çiçeği, kimyon gibi tarımsal ürünlerin üretimi yapılmaktadır. Aynı zamanda kavun, karpuz, turp, domates gibi meyve ve sebze üretimi söz konusu alan için önem teşkil etmektedir. Ekili alanların yanı sıra dikili alanlar da yöre ekonomisini oldukça fazla desteklemektedir. Kiraz, vişne, elma, armut gibi meyve ağacı çeşitleri alanda en çok bulunan dikili ürünler olarak dikkat çekmektedir. Tarımsal destekler ve kotalar tarımsal ürün çeşitliliğini belirleyen temel faktörlerden biridir. Ürün miktarları ekonomik, politik ve doğal faktörler nedeniyle zaman zaman değişiklikler göstermektedir. Konuyla ilgili olarak Orhaniye Köyü’nde meyvecilik ile uğraşan çiftçilerden biri durumu şöyle ifade etmiştir: “Dolu yağar mesela, o zaman büyük zarara uğrarsınız. Zaten yaptığımız tarım karnumuzu doyurmaya ancak yetiyor. Zararımız az olsun, maliyet ucuzlasın diye devletin desteklediği ürünleri yetiştirmeye çalışıyoruz. Bu şekilde biraz da olsa daha kârlı çıkıyoruz.”

Söz konusu alanda yapılan hububat ve tahıl ürünleri üretimi genellikle kuru tarım metoduyla yapılırken, meyve ve sebze üretimleri sulamalı tarım metoduyla yapılmaktadır (Şekil 4). Bu alanda sulu

tarım Karamık Gölü ve bu gölü besleyen derelerin çevresinde ağırlıklı şekilde yapılmaktadır ve göl kaynağını buralardan alan ötrofikasyona maruz kalmaktadır (Kavurt, 1993). Bu sulama faaliyetleri devlet sulamaları (DSİ faaliyetleri), kooperatif sulamaları ve çiftçilerin bireysel sulamaları yoluyla gerçekleştirilmektedir. Son zamanlarda özellikle kooperatif konusunda yöre halkının yaşadığı problemler sulamayı sekteye uğratmıştır.

Şekil 4. Karamık Gölü ve Çevresinin Arazi Kullanımı Haritası
(Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012'den Değiştirilerek).

Yörede 12.730 ha buğday ekim alanının yaklaşık yarısı Karamık Gölü çevresinde konumlanan yerleşmelerin tarımsal arazilerinde yer almaktadır. Yörede üretilen toplam 23 ton buğdayın yaklaşık 10 tonluk kısmı söz konusu alanda bulunan tarım arazilerinden hasat edilmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müd., 2017). Aynı şekilde Çay ilçe merkezi, köy ve kasaba ölçeğinde 19 ton olan arpa üretiminin 9 tona yakını söz konusu alandan hasat edilmektedir. Bu durum haşhaş üretiminde de benzerdir. Yörede en az 21 tür sebze üretimi yapılmaktadır. Bu sebzelerden ekonomik olarak alana daha fazla etki edenleri fasulye, domates, pırasa, marul, lahana ve salatalıktır. Çay ilçe merkezi ve köylerinde toplam 768 ton fasulye üretiminin 296 tonu Karamık Gölü etki sahasında üretilmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müd., 2017). Belirtilen oranlar lahana, marul, domates, pırasa gibi yöre ekonomisi üzerinde fazlaca etkisi bulunan tarımsal ürünler bakımından da benzerlik göstermektedir. Söz konusu oranlar Karamık Gölü'nün, çevresinde yapılan sebze üretim faaliyetleri için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Karamık Köyünde Sebze Tarımı.

Karamık Gölü çevresinde yapılan diğer önemli tarımsal üretim haşhaş ve şeker pancarıdır. Ekim alanı ve üretim miktarları geçmişten günümüze farklılık gösterse de Karamık Gölü ve etki alanında yaşayan halkın temel ürettikleri ürünler arasındadır. Alandaki haşhaş ve şeker pancarı üretimi gerek yöre ekonomisi gerekse Afyonkarahisar ilinin ekonomisi adına önem taşımaktadır. Sebze ve meyvelerin ise Çay ve köylerindeki toplam üretim miktarı 22 ton dolaylarında olup, bu üretimin 7 tonu Karamık Gölü etki sahasında bulunan tarımsal arazilerde üretilmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müd., 2017).

3.2.2. Hayvancılık:

Karamık Gölü çevresindeki yerleşmelerde büyükbaş, küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı ve arıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. Söz konusu alandan büyükbaş hayvancılık faaliyetleri kapsamında manda ve sığır yetiştiriciliği oldukça önemlidir (Tablo 1). Çay ilçesi merkez ve köylerinde toplamda yetiştirilen 32.528 sığır türü büyükbaş hayvanın, 1/4’ü Karamık Gölü etrafında konumlanan yerleşmelerde yetiştirilmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müd., 2017). Yöre ekonomisi üzerinde oldukça fazla öneme sahip olan ve Karamık Gölü temelli olarak da yetiştirilen diğer bir büyükbaş hayvan türü mandadır. Sayıları giderek azalsa da Çay ve köyleri bazında toplam 1.877 manda bulunmaktadır. Bu sayının 500 adete yakın kısmı Karamık Gölü çevresinde konumlanan yerleşmelerde bulunmaktadır (Hayvancılık koop., 2017).

Karamık Gölü çevresinde sığır yetiştiriciliği göl ekosistemine adapte olmuş bir faaliyettir. Karamık Köyü’nden bir çiftçi bu durumu şu şekilde dile getirmiştir. “Hayvanlarımızı yetiştirirken göl bize çok yardımcı oluyor. Büyükbaş hayvancılıkta en büyük masraf kış aylarında, hayvanları ahırlara kapattığımızda onlara yedirdiğimiz yem oluyor. Bu maliyetin önemli bir kısmını bizler yazın gölde kendiliğinden bedavaya çıkan “frig” otlarını biçerek temin ediyoruz. Bunun yanında göl bize hayvanlarımızı sulayabilecek alan sağlıyor. Belki de göl olmasa ben de dahil birçok insan sığır beslemezdi.”

Tablo1. Karamık Gölü Kenarındaki Köylerde Yetiştirilen Hayvan Türleri ve Sayıları.

Kasaba/Köyler	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Tavuk	Arı Kovanı
Armutlu	1.111	-	506	1	196	-
Aydoğmuş	750	-	1.310	2	230	125
Bulanık	666	-	756	2	680	195
Çayryazı	576	235	1.206	1	301	116
Devederesi	875	6	2.263	-	388	-
Karamık	1.644	125	902	3	525	-
Kılıçyaka	442	-	729	-	190	-
Koçbeyli	2.621	1	3.296	240	645	-
Orhaniye	146	-	829	-	186	436
TOPLAM	8.831	367	11.797	249	3.341	872

Kaynak: Çay Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müd. Brifing Raporu, 2017.

Yukarıda belirtildiği üzere Karamık Gölü ile yakın ilişkiler içerisinde mandacılık faaliyeti de yürütülmektedir (Fotoğraf 2). Ancak söz konusu faaliyet geçmişten günümüze giderek azalmakta ve azalmaya devam edecek gibi görünmektedir. Karamık Köyü yaşayanlarından ve manda yetiştiriciliği yapan 57 yaşındaki bir köy sakini durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Ben kendimi bildim bileli mandacılık ile uğraşırım. Benden önce babam uğraşırdı ben ondan gördüm. Bizim 500 baş civarında mandamız vardı. Şu an benim 100 baş mandam var... Manda aslında hayvanların en muhteşemidir. Maalesef bakılması da en zor olanıdır. Eskiden ürünlerimiz kaymak yapımında kullanıldığı için değerliydi. Hem de biz kendimiz SEKA’ya satardık. Şuan zorluğa katlandığımız kadar kâr edemiyoruz. Karamık Gölü olmasa manda olmaz.”

Fotoğraf 2. Karamık Gölü Kenarında Otlayan ve Sulanan Sığır ve Manda Sürüleri.

Yöre için büyükbaş hayvancılık faaliyetleri kadar küçükbaş hayvancılık faaliyetleri de önem arz etmektedir (Tablo 1). Alanda küçükbaş hayvancılık adına koyun ve keçi besleyiciliği yapılmaktadır. Yörede beslenen küçükbaş hayvanlara oransal olarak bakıldığında tüm ilçede beslenen koyun sayısı 41.953 kadar olmakta, bu sayının yaklaşık 12.000 kadarı Karamık Gölü ile bağlantılı alanlarda yetiştirilmektedir. Alan adına önem arz eden diğer bir küçükbaş hayvan olan keçi üretimi tüm ilçede toplamda 1.161 adet kadar var olmakla birlikte bu sayının 300 kadarı Karamık Gölü çevresinde konumlanan yerleşmelerde beslenmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müd., 2017). Ancak bu sayının giderek azaldığı görülmüştür. Belirtilen durumları Karamık Köyü’nden göç etmiş bir çiftçi şu şekilde ifade etmiştir: “Keçi besleyiciliği meşakkatlidir. O kadar da eğlencelidir. Keçiler hiç yerinde durmaz. Koyun gibi

uyuşuk dolaşmaz... Bir de artık eskisi gibi değil. Devlet çoğu yerde keçilerimizi otlatmamızı yasakladı. Bizim dağımızı, ovamızı, gölümüzü bizden kıskanır oldular. Buraların daha iyi olmasını onlardan çok biz isteriz. Ama burada yaşayan insanların karnının doyması bence gölden de dağdan da önemli.”

3.2.3. Balıkçılık:

Sulak alan ekosistemlerinin elemanlarından olan sazlık alanlar ve bataklıklar omurgasız canlılar, bitkisel ve hayvansal planktonlar bakımından oldukça zengin alanlardır. Gölün günümüzdeki ortalama derinliği 3 metre dolaylarındadır. Sığ göl olmasından dolayı güneş ışığının göl sularının derinlerine kadar iletilebilir olması gölde oksijen ve bitkisel besin kaynakları olan planktonların üretimine uygun ortam oluşturmaktadır. Bu da zengin bir balık popülasyonuna ifade eder. Söz konusu sulak alanda özellikle sazan (*Cyprinus carpio*), turna (*Exos Iucius*), Anadolu inci balığı (*Alburnus orontis*) ve İsrail sazanı (*Ctenopharyngodon idella*) yaşamaktadır. Karamık Gölünde şimdiye kadar 10 farklı balık türü tespit edilmiştir. Bu türlerden yöre halkının önemli protein kaynağı durumunda olanları sazan, turna ve İsrail sazanıdır (Fotoğraf 3). Herhangi bir kayıt tutulmadığı için gölden avlanan balık miktarı tam olarak bilinmemektedir.

Fotoğraf 3. Karamık Gölü’nde Yakalanan Turna Balıkları.

Belirtilen balık türlerinin yanı sıra Karamık Gölü’nden 1990’lı yıllara kadar tatlı su ıstakozu ya da kerevit (*Astacoidea*) üst familyalarından canlılar da avlanmaktaydı. Bu faaliyet önemli gelir kaynağı olmuş ve avlanan kerevitler doğrudan ihraç edilmiştir. Söz konusu av *kerevit kafesleri* denilen ve uzun kalınca boru şekilli, filelerle çevrili aletlerle avlanmaktadır. Genel olarak bu aletlerin suya bırakılıp 1 ya da 2 gün sonra çekilmesi ve kerevitlerin toplanması şeklinde av yapılmaktadır. Ancak zamanla kirlilik nedeniyle göl sularındaki çözünmüş oksijenin değerlerinin düşmesi nedeniyle Anadolu’nun diğer bazı göllerinde olduğu gibi Kerevit yok olmuştur. Günümüzde göl ekosisteminin kendini yenilemeye başlaması sonucunda gölde kerevite rastlanıldığı konusunda söylentiler olsa da gölde bulunan kerevit popülasyonlarının tafisi zor tahribata uğradığı bilinmektedir (Uzun, 2008).

Balıkçılık faaliyetine katılanlar çeşitli tekniklerle avcılığı sürdürmektedirler. Karamık Gölü’nde avlanırken küçük balıklar, böcek ve solucanlar, hamur, mısır, kaşık gibi ürünler yem olarak kullanılmaktadır. Avlanma tekniğine bakıldığında daha çok gölde suyun akış halinde olduğu alanlarda çökertme ve çoklu çökertme tekniği kullanıldığı görülmektedir. Bu teknik, ağın odunlara bağlanarak ortasının çukur olmasının sağlanması ve daha sonra olta tutar şekilde bu düzeneğin suya batırılarak balıkların geçişi esnasında kaldırılması şeklinde yapılan balık avıdır. Bu teknikte balık sürülerinin olabileceği alanlar taşlanarak sürüler diğer adı “düzen” olan çökertmeye yönlendirilir. Özellikle turna balığı avlanmak istendiği durumlarda kaşık yem ile at-çek yöntemi kullanılmaktadır. Yer yer serpmeye ağ ve kafes

ile de balık avcılığı yapılmaktadır. Karamık Gölü’nde balıkçılık faaliyetlerini düzenleyecek bir kooperatif bulunmamaktadır. Bu durum, balık avının sayısal değerlerinin tam anlamıyla bilinmemesini ve alandaki balıkçılık faaliyetlerinin geleceğinin tahmin edilmesini imkansız hale getirmektedir.

Karamık Gölü yakınında tarım amaçlı su çekimi ile suyu regüle eden kanallar ve regülâtörler gibi yapılar, Karamık Gölü balık popülasyonlarına zarar vermiştir. Bazı egzotik türlerin göle bırakılması göldeki balık popülasyonlarını olumsuz etkilemiştir. Yine de Karamık Gölü çevresinde yaşayan insanların günlük hayatınca balıkçılık önemli bir yere sahiptir ve göl çevresinde bir balıkçılık kültürü gelişmiştir. Önemli bir protein kaynağı olan balığa erişimin kolay olması, fiyatlarının nispeten ucuz olması gibi faktörler yöre insanların balığa olan rağbetini artırmaktadır. Klasik balık yemeklerinin yanı sıra yöreye özgü olarak “Toprakta Gömme Balık” adıyla bilinen balık yemeği meşhurdur. Yemeğin hazırlanışını balıkçı İsmail şu şekilde tarif etmiştir; “Genelde 30 cm. boyunda çukur açılması ve bu çukurun üzerinin kalın odunlarla kaplanması, odunların köz haline getirilmesi şeklinde bu yemek pişirilir. Gölden tutulan balık, gazete ya da folyo ile kaplanarak köz haline getirilen odunların bulunduğu çukura gömülür. Büyüklüğüne göre 30 dakikaya kadar beklenir. Dışı ve pulları yanmış olan balık kuyruğundan sallanarak kılçık ve iç organlarından ayrılır. Bu usul pratik, çok fazla alet gerektirmeden, lezzetli ve hızlı balık pişirmemizi sağlar.”

3.2.4. Avcılık

Karamık Gölü’nün bulunduğu konum itibariyle göçmen kuşların uğrak yeri olması, yapısı ve florası itibariyle kuş türleri için elverişli olması söz konusu gölün avlanabilir ördek ve diğer kuş türlerinin birey sayılarının artmasına sebep olmuştur. Gölün konum itibariyle birkaç farklı şehir ve ilçe sınırların kavşak noktasında olması göle sayıca fazla avcı topluluklarının gelmesine zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda gölün hemen yakınında ve etki sahasında bulunan 10 köy ve 1 ilçe yerleşmesinin Karamık Gölü üzerinde avcı baskısını artırdığı görülmektedir. Avlanan kuş türleri çoğunlukla göl yüzeyini kaplayan sazlık alanlarda yaşayan sakarmekke (*Fulica cristata*), yaban ördeği (*Anas platyrhynchos*), karataş (*Turdus merula*) gibi türler olmaktadır. Belirtilen kuşları satarak geçimlerini sağlayan az sayıda insan bulunmaktadır. Aynı zamanda yöre halkı protein ihtiyaçlarını kısmen de olsa bu şekilde karşılamaktadır. Karamık Gölü’nde ördek avcılığı daha fazla yapay ördeklerin müsait alanlara yerleştirilmesi, genellikle yüzdürülmesi ve çeşitli şekillerde ördek sesleri çıkarılarak, ördeklerin atış menziline girmesinin sağlanmasıyla yapılır. Karamık Gölü’nde yapılan kuş avcılığının taşıma kapasitesinin üzerinde yapılmasının yanı sıra kanunen yasak, maddi değerleri olmayan ve yiyecek olarak tüketilmeyen yaban türlerinin öldürülmesi karşımıza sorun olarak çıkmaktadır. Özellikle kartal, şahin, karabatak gibi türlerin bilinçsizce eğlence ve iddia gibi sebeplerle katledilmesine saha çalışmaları sırasında sıkça şahit olunmuştur.

Alanda çeşitli şehirlerden gelen avcılar faaliyet göstermektedir (Fotoğraf 4). Bu avcılar göl kenarında konumlanan yerleşmelerde ya da Karamık Gölü’nün idari olarak bağlı bulunduğu Çay ilçe merkezinde konaklama gereksinimlerini karşılamaktadırlar. Söz konusu avcılar, av faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için özellikle Karamık ve Koçbeyli başta olmak üzere diğer köylerden de kayak kiralamaktadırlar. Sahada avlanmak isteyen avcılar Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından bir defaya mahsus yeterlilik sınavları ile verilen ve her sene vize ettirilmesi gereken avcılık belgesi ile avlanmak zorundadır. Alındıktan sonra avcılar tarafından avlanan tür, sayı ve ağırlıklara göre ilgili ilçe müdürlüklerinin döner sermayelerine belirlenen miktarda ödeme yapılmaktadır (Kara Avcılığı Kanunu, 2003).

Fotoğraf 4. İzmir’den Göle Ördek Avı İçin Gelen ve Kayık Kiralayan Bir Avcı.

Karamık Gölü’nün idari olarak bağlı bulunduğu Çay ilçesi’nde 1953 yılında *Avcılık Atıcılık ve İhtisas Kulübü* kurulmuştur. Üye sayısı 150’yi bulan kulübün yöneticileri ile yapılan görüşmelerde alandaki kaçak avlanmanın birçok konuda büyük problemler oluşturduğu üzerinde durulmuştur. Alana İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa gibi illerden çok sayıda avcının geldiği belirtilmektedir. Yine yapılan görüşmelerde yöre halkının maddi getirilerinden dolayı kaçak avcılığı çeşitli şekillerde desteklediği dile getirilmiş, yapılan saha çalışmalarında bu duruma şahit olunmuştur. Alanda resmi kuruluşlarca alınan yasak ve önlem kararlarının kaçak ve bilinçsiz avcılığı önleme konusunda yetersiz kaldığı görülmüştür. Yabancı avcıların Karamık Gölü’ne geldiği zaman maddi olarak katkı yaptıkları insanlar avcılara olumlu bakarken, böyle bir geliri olmayanların yaklaşımı ise genellikle olumsuzdur. Köy sakinlerinden biri yabancı avcılara karşı olan tutumu şu şekilde ifade etmiştir: “Buraya geliyorlar..bizim alışık olmadığımız hareketler ediyorlar. Biz yabancılar gelince ister istemez tedirgin oluyoruz. Bunun yanında tüfek sesleri rahatsız ediyor ve buraları tek kullanımlık yerler olarak gördükleri için özensiz kullanıyorlar. Çöpleri geride bırakıp gidiyorlar. Buradaki halk gelir kaynağı olsun diye avcılığın yasak olduğu dönemlerde bile bu avcuları göle çıkarıyor ve bütün tabiatı mahvediyorlar.”

Karamık Gölü avcılık konusunda Türkiye’de bulunan birçok gölden farklılık göstermektedir. Söz konusu gölde diğer göllerde yapılan av faaliyetlerinin yanı sıra kurbağa ve sülük avcılığı da yapılmaktadır (Fotoğraf 5). Toplanan sülükler genel olarak tedavi amacıyla kullanılmakta ve Çay ilçe merkezinde pazarlarda satılmaktadır. Karamık Gölü çevresinde kurulmuş olan yerleşmelerden olan Karamık Köyü’nde bir zamanlar kurbağa avcılığı ile geçimini sağlayan aileler bulunmaktaydı. Kurbağalar genel olarak gölün kuzey kısmında bulunan sazlık kıyı alanlarından toplanmakta ve yurt dışına gıda sanayisinde kullanılmak üzere ihraç edilmekteydi.

Fotoğraf 5. Karamık Gölü’nde Sülük Avlayan Koçbeyli Köylüsü.

3.2.5. Sazcılık:

Karamık Gölü Sulak Alanında yapılan diğer bir ekonomik faaliyet sazların kesilme ve çeşitli şekillerde değerlendirilme faaliyetidir. Söz konusu gölde su altı ve üstü bitkilerden oluşan oldukça zengin bir bitki örtüsü bulunmaktadır. Gölde kamış (*Phragmites Australis*), su sümbülü (*Potamogeton sp.*), başaklı su civanperçemi (*Myriophyllum sp.*) gibi türler baskın halde bulunmaktadır. 1970’li yıllarda göl alanından ekonomik anlamda en fazla yararlanılan faaliyet sazıcılıktı. Söz konusu faaliyetin zaman içerisindeki azalmasının nedeni SEKA kağıt fabrikasının kapatılmasıdır. Bu fabrikası işler durumda iken senelik 40,000 ton saz ve kamışı hammadde olarak Karamık Gölü ve Eber Gölü’nden temin etmiştir (Uzun, 2008). Resmi verilere göre 1995 yılında Karamık Gölü’nden 10 bin ton saz kesimi yapılmıştır. Yine bu dönem sazın satın alınma bedeli 0.10 Amerikan Dolarıdır.

2000’li yıllara kadar sürekli olmasa da sazıcılık faaliyeti ile geçimini sürdüren bir köy sakini söz konusu faaliyetin nasıl yapıldığını şu cümlelerle ifade etmiştir: “Saz kesim faaliyetleri genellikle kış ve sonbahar aylarında yapılmaktadır. SEKA fabrikası işler durumdayken buranın halkı maddi olarak iyi durumdaydı. Bir kişi ortalama yıllık 15 ton saz keserek fabrikaya satardı. SEKA fabrikası aralık ayı başlangıcı ile mart ayı sonuna kadar yaklaşık 4 ay süresince sazlık alanları kiralardı ve biz de onlara bu alanlardan hammadde olarak saz götürürdük. Aileler çocuk, yaşlı, kar ve soğuk demeden bu işi yaparlardı. Gelir durumu da oldukça fazlaydı.”

SEKA kağıt fabrikasının kapanması ile günümüzde saz kesimi ve sazıcılık faaliyeti yok olma seviyelerine gelmiştir. Günümüzde saz kesimi izinli bir şekilde yapılmakta ve birkaç aile tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde gerçekleşen faaliyetler yasal mevzuatla belirlenen saz kesim alanlarından belirli tarihlerle ve miktarlarda yapılmaktadır. Kesilen sazlar daha çok Çay ilçe merkezine yakın alanlarda yastık, hasır, sepet, sele ve süpürge gibi eşyaların yapımında kullanılır. Bireysel olarak ve yasal izin kapsamı dışından gerçekleştirilen saz kesim faaliyetleri genel olarak gündelik ihtiyaçları karşılamaya yönelik gerçekleştirilmektedir. Göl kenarına yapılan basit saz kulübeleri, ahır ve uzantı çatıları, yer yer yalıtım malzemesi olarak saz kullanımı bireysel olarak yapılan faaliyetin ana kullanım alanlarını oluşturmaktadır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Armutlu Köyü’nde Sazlardan Yapılmış Kulübe.

Yine özellikle ilkbahar mevsiminde göl kenarında ortaya çıkan taze hasır otu ve sazlar zaman zaman biçilerek hayvanlar için kışlık yem olarak depolanmaktadır. Bu tür kesim ve kullanımlar Sulak Alanların Korunması Yönetmeliğine göre yasaktır. Kuşların yuva ve kuluçkalarına zarar vermemek ve toplam sazlık alanın %30’luk miktarından az kesim yapılması gerekmektedir. Bunlara uyulmadığı gibi kesim alanları ve zamanlamaları konusunda belirlenen planlara uyulmaması da alana zarar vermektedir.

3.3. Karamık Gölü’nün Politik Ekolojisi

Karamık Gölü çevresinde yaşayan yerel halk yüzyıllardır gölü yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Ancak özellikle son 50-60 yıldır göl ve çevresindeki gelişmeler daha çok dışarıdan göl alanını kendi tasavvurları doğrultusunda yönetmeye çalışan bir dizi dış faktörün etkisi ile şekillenmiştir. Sulak alanların gittikçe önem kazanmasının bu dış paydaşların alanı yönetme isteğini artıracak beklenbilir. Bu faktörlerden en önemlileri uzun süre gölün hemen kıyısında kurulu olan SEKA kağıt fabrikası, doğa koruma amacıyla alana müdahale eden doğa koruma kuruluşları, ekonomik gelişmeyi öncelleyen ve çoğu dışarıdan verilen politik kararlarla planlanan su geliştirme projeleri, tarımsal teşvikler ve kotaları da içeren tarım politikaları ile küreselleşen dünyada gittikçe artan turizm faktörleridir (Şekil 5).

Şekil 5. Karamık Gölü politik ekolojisini etkileyen faktörlerin şematik gösterimi

3.3.1. Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş (SEKA):

Karamık Gölü Sulak Alanını ve çevresini etkileyen diğer bir gelişme sulak alanın hemen yanında 1979 yılında faaliyete geçen ve 2003 yılında kapatılan SEKA kağıt fabrikasıdır. SEKA kağıt fabrikası hammaddesi olan sazların büyük bir kısmını Karamık Gölü’nden temin etmiştir. Söz konusu fabrika yılda yaklaşık 40, 000 ton kamışı hammadde olarak kullanılmaktaydı. Bu durum Karamık Gölü çevresinde yaşamlarını sürdüren insanlara hammadde satışı olanağı sağlamış ve Karamık Gölü’nde sazlılık faaliyetleri hız kazanmıştır. Ancak bu durumun taşıma kapasitesine dikkat edilmeden ve bu kapasiteyi aşarak yapılması göl ekosistemini, özellikle de yerli ve göçmen kuşları olumsuz anlamda etkilemiştir (Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008). Saz kesim zamanları alandaki kuşların, balıkların üreme dönemlerine rastlaması, türlere daha fazla zarar vermiştir. Aynı zamanda farklı amaçlarla gölden su çekimleri sulak alanın su dengesini bozmuş ve su miktarı önemli ölçüde azalmıştır. Söz konusu fabrika üretimden artakalan kirli atık sularını göle şarj etmiş ve bu durum Karamık Gölü’ nü tarihin en büyük tahriplerinden birine maruz bırakmıştır. Ancak SEKA kağıt fabrikasının 2003 yılında özelleştirilerek feshedilmesi sonrasında göl kendini yenilemeye ve yavaş da olsa eski sağlıklı haline dönmeye başlamıştır (Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

Fabrikanın kapanması ile gölde yapılan saz toplama faaliyeti durma noktasına gelmiştir. Bunun sonucu olarak kesilmeyen sazlar önemli ölçüde göl tabanında yığılmış, gölün doğal kirlilik unsuru olmuşlar ve kirlilik düzeyini artırmışlardır. Aynı zamanda SEKA fabrikası varken sazlar kesildiği için sürekli yenilenmişlerdir. Bu taze sazların bir kısmı yöre halkı için hayvan besi maddesi olarak kullanılmıştır. Yapılan arazi çalışmalarında belirtilene göre sazlıklar maddi önemini yitirince, kesilmedikleri için taze otlar da çıkmayınca söz konusu sulak alanda yangınlar çıkmaya başlamıştır. Bu durum Karamık Gölü’nün barındırdığı ekosistemler ve alanda yaşayan canlı türlerini çok olumsuz etkilemiştir.

Ancak SEKA fabrikası faaliyette olduğu 1989 ile 2003 yılları arasında alandaki yaşamın merkezine yerleşmiş ve yerel yaşam biçimleri bu fabrikanın varlığı ve işlevine göre şekillenmiştir. Fabrikanın kapanması ile alandaki nüfus miktarı bariz olarak düşmüş ve alandan dışarıya göç başlamıştır. Diğer taraftan SEKA yörede üretilen tarım ve hayvansal ürünler ile gölden tutulan balıklar gibi yöresel ürünler için iyi bir pazar durumundaydı. Bu pazarın kaybedilmesi yöreden olan göçleri artırmıştır. Günümüzde tarım ve balıkçılık yaparak geçimini sürdüren bir çiftçi durumu şöyle özetlemektedir: “*Buralar geçimini çeşitli şekillerde sağlayan ve kıt kanaat geçinen insanlarla dolu. Çok zengin yerler değil bizim buralar. Burada ne olursa olsun en fazla biz etkileniyoruz. Buraya SEKA fabrikası açıldı. Bizim için bulunmaz nimetti. Ekmek paramızı sayesinde temin ederdik. Ancak gölümüzü berbat etti ve tarım ürünlerimizi zehirledi. Sağlığımız tehlikeye girdi. Bunu açarken de bize sormadılar, sonra fabrikayı kapattılar. Bu sefer suyumuz biraz daha temiz ama ekmek paramızı elimizden aldılar. Tarım yapıyoruz ama masraflarımızı bile karşılayamıyoruz. Bundan dolayı yıllardır yapılan tarım bırakılıp ilçe merkezine giderek asgari ücrete çalışıyoruz.*”

SEKA kağıt fabrikasının kapanması dolaylı yoldan yöre halkı ve yaşam tarzını da değiştirmiştir. Bu alandaki fabrika Türkiye’nin en fazla üretim yapan fabrikalarından birisi ve 1,300 kişi istihdamı ve yaklaşık bir o kadar da yerel halktan hammadde tedarikçisi olan bir işletmeydi (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2015). Yörede yaşayan toplan nüfus sayısı düşünüldüğünde bu istihdam rakamları oldukça önemlidir.

3.3.2. Tarım Politikaları:

Özellikle 1980’li yıllardan sonra hızla değişen ekonomi politikaları güç odağı ülkeler tarafından güçsüz ülkelere dayatılmıştır (Öztürk, 2007). Bu sebepten az gelişmiş ülkeler milli politikalarını geliştirme ve uygulama konusunda sıkıntılar yaşamışlardır. Türkiye’de yapılan tarım politikaları da Gümrük Birliği (GB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslar arası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası karar mercii sayılan kuruluşların etkisinde gelişme göstermiştir. Türkiye’nin bu dönemlerde söz konusu kuruluşlarla yaptığı anlaşmalar, tarımsal ürünlerin piyasa değerleri düşürmüş, tarım ürünlerinin satış fiyatları ve zam oranları belirlenirken IMF ölçütlerine uyulma zorunluluğu getirilmesiyle, tarımsal üretim sektöre uğratılmıştır (Bakırcı, 2007).

Konuyla ilgili olarak yaşanan diğer bir problem Toprak Mahsulleri Ofisi’nin (TMO) kontrolör olduğu haşhaş tohum dağıtım, kota bildirim, ekim zamanı bildirim gibi konularda zaman zaman gecikmeler olmasıdır (Fotoğraf 7). Sandıklı İlçesi Ziraat Odası Başkanı Süleyman Yıldız bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Eskiden haşhaş önemli bir ihraç ürünüümüzdü. Ancak belirlenen kotalar ... ve uygulanan cezalar üreticiyi zor duruma soktu. Bu durum tarımsal istihdamı ve dolayısıyla da nüfusu olumsuz etkiledi.”

Fotoğraf 7. Karamık Gölü Kuzeydoğu Kenarında Haşhaş Tarımı.

Karamık Gölü çevresinde dünden bugüne azalan diğer bir ürün de şeker pancarıdır. Bu durumda yine devlet tarafından yapılan planlamalar, girdi maliyet yüksekliği ve en önemlisi de şeker pancarı üretimine alternatif olarak sunulan şeker kamışının yerel halk tarafından benimsenmemesi ve kabul görmemesi etkili olmuştur. Ayrıca devlet eliyle ve özel şirketler vasıtasıyla yürütülen tohum sertifikalandırma ve patent çalışmaları gibi uygulamalar da yöre tarımını etkileyen faktörlerdendir. Diğer yandan özellikle küçük çaplı üretim yapan çiftçilerin devlete ve piyasaya olan borçları nedeniyle ürünlerini ağaçta ve toptan satmak zorunda kalmaları, ürünlerini daha ucuz fiyatlarla satmalarına sebep olmaktadır. Konuyla ilgili olarak bir köy sakini durumu şöyle dile getirmiştir: “Atalarımızdan bizlere miras kalan tohumluklarımızı elimizden peşin para ile satın aldılar. Biz de ihtiyaçtan dolayı sattık ve şuan tek ekimlik olan İsrail kökenli tohumları ekiyoruz. Her sene yeniden parayla tohum alıyoruz. Bu da yetmiyor günü gelen kredi ve borçlarımızı ödemek için tarlada bulunan ürünlerimizi daha ermeden dalında yok pahasına satıyoruz. Ürünlere emek veriyoruz ama kaymağımı başkaları yiyor.”

3.3.3. Doğa Koruma Kuruluşları

Karamık Gölü 1993 yılında doğal sit alanı ilan edilmiştir (Zengin, 2007). Sit alanı ilanı ile birlikte DSİ, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı gibi kuruluşlar Karamık Gölü etki sahasında faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu faaliyetler çoğu kere sulak alanı kurtarabilmek adına yöre halkına kısıtlamalar getirme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Faaliyetlerin bir kısmı göl çevresinde yaşayan insanların kültürel ve ekonomik hak ve özgürlüklerini dikkate almadan gerçekleştirilmiştir. Örneğin avcılıkla ilgili uygulamalar çatışma alanlarından biridir. Konuyla ilgili olarak Karamık Köyü sakinlerinden bir avcı durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Buradaki halk yoksul. Geçinmek için göl var. Gölü de yasaklıyorlar. Bizim insanımızda yasakları tanımıyor. Gelir kaynağı olsun diye avcılığın yasak olduğu dönemlerde bile avcuları göle çıkarıyor.”

Benzer şekilde Karamık Gölü’nde balıkçılık faaliyetinde de resmi kuruluşlar ile yöre halkı arasında doğrudan sorulduğunda dile getirilmeyen bir anlaşmazlık olduğu görülmüştür. Sahada balık tutulması sırasında Su Ürünleri Şubesi’ne bağlı görevlilerin gelmesi üzerine kayıkta bulunan bir

balıkçı: “Yine bunlar geldi. Bizim gölümüzü bize vermeyecekler yakında. Bunlar hiç yararımıza çalışmaz. Ancak ekmeğimize taş koyar” diyerek aslında içinde bulunan fakat doğrudan yansıtamadığı hisleri dile getirmiştir. Yine hayvancılıkla geçinen çiftçilerden birisi: “Bunların (yönetici) mera diye beni koymadığı yerler dedemin sebze ektiği alanlar. Bizim tarla sınırlarımız taşlarla bellidir. Benim tarla ektiğim yeri benden iyi mi bilecekler? Hem bu mera alanı sınırları herkese farklı mı? Adamına göre değişen mera alanı mı olur? Senede bir gelip sorun çıkarıyorlar. Hangi işe el atsalar sadece sorun çıkıyor ortaya” diyerek yasaklara ve yönetime karşı tutumunu dile getirmiştir.

Karamık Gölü’nün sit alanı ilan edilmesiyle birlikte faaliyetlerini artıran diğer bir kuruluş Tarım ve Orman Bakanlığıdır. Karamık Gölü mevcut konumu ile siltasyon ve diğer etkilerle karasallaşma eğilimindedir. Buna yönelik olarak Çay Orman Müdürlüğü, Karamık Gölü havzasında ve hakim tepelerde ağaçlandırma çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalar beraberinde çeşitli yasaklamaları getirmiştir. Bu yasaklamalardan yöre halkı üzerinde en fazla etkiye sahip olan ağaçlandırma sahalarında yöre halkının ekonomik faaliyetlerinin yasaklanması olmuştur. Karamık Gölü etrafındaki Yörük köylerinde keçiciliğin bitme noktasına gelmesine sebep olan olaylardan biri de budur. Konuyla ilgili olarak yörede keçi beslemiş ve Antalya’ya göç etmek zorunda kalmış bir kişi şunları dile getirmiştir: “Keçi dediğin dağlarda yetiştirilir. Ancak son zamanlarda ormancılar keçilerinizi dağa çıkaramazsınız dediler. Bu demek oluyor ki siz keçicilik yapmayın, aç kalın. Ben kendimi bildiğimden beri keçi beslerim. Ben de keçi besleyebileceğim bir yere göç ettim.”

Karamık Gölü’nün sit alanı ilan edilmesi ve bu kararın beraberinde getirdiği göl üzerindeki yönetim ve denetleme faaliyetlerinin artışı yöre halkı üzerinde çeşitli etkiler bırakmıştır. Bu etkiler zamanla göle bakış açısını değiştirmiş ve göl ekosistemini etkilemiştir. Alan korunmaya çalışılırken yöre halkı Karamık Gölü’nden soyutlanmıştır. Bu soyutlama ile birlikte yöre halkı gölü “sorun üreten”, “değersiz bir alan” olarak görme eğilimine girmiştir. Bunun yanı sıra gölden soyutlanan yöre halkının, gündelik faaliyetlerindeki göl kullanımı kısıtlanmış ve bundan ekonomik olarak zarar görmüşlerdir. Alanın uluslar arası öneme sahip bir sulak alan olduğunun anlaşılması ile muhtemelen ileriki yıllarda ek koruma statüleri getirilecektir. Türkiye’nin diğer sulak alanlarında yapılan çalışmalardan (Arı, 2003; 2006) bu ek statülerin ek yasaklamalar anlamına geldiği bilinmektedir. Dolayısı ile bu tür uygulamalar göl alanının yerel halkın kontrolünden gittikçe çıkararak yerel olmayan paydaşların kontrolüne geçmesi beklenebilir.

3.3.4. DSİ ve Diğer Su Geliştirme Projeleri:

Karamık Gölü Türkiye’de bulunan sulak alanların zararlı görülmesi hikâyesine 1917’li yıllarda katılmıştır. Karamık Gölü ve havzasında 1917 yılında ağır bir sıtma salgını görülmüştür (Kasım, 2005). Yörede yaşayan insanlar bu salgının Karamık Gölü temelli olduğunu düşünmüş ve göle yakın olan çevre yerleşmeler bugün buldukları yerlere taşınmışlardır (Anonim, 1999). Daha sonra 1924 yılında İstanbul Bakterioloji Hastanesi kursiyerleri Afyonkarahisar ilinde bir mücadele merkezi kurmuşlar ve 13 Mayıs 1926 yılında ilan edilen 839 sayılı kanun ile bu durum desteklenmiştir (Tuğluoğlu, 2008). Bu gelişmeler ile birlikte Karamık Gölü’nde bir mücadele başlatılmıştır. Bu mücadelenin temelinde ilaçlama ve kurutma faaliyetleri vardı. Daha sonra DSİ’nin kuruluşundan sonra Karamık Gölü’nde drenaj kanalları ve kuyular açılarak alan drene edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalarla gölün kurutulması hedeflenmiştir. Bu amaca hizmet etmek adına yürütülen diğer bir faaliyet, alana suyu fazla kullanan ağaçların dikilmesi olmuştur. Bu şekilde gerçekleştirilen ağaçlandırma çalışmalarının Afyonkarahisar ili tamamında gerçekleştirildiği bilinmektedir (Tuğluoğlu, 2008). Belirtilen bu faaliyetler göl alanını daraltmış ve ekosistemi olumsuz etkilemiştir. Gölün bu geri çekilmesi çeşitli şekillerde alandaki diğer parametrelere de yansımıştır.

Karamık Gölü dört adet sürekli ya da mevsimlik dere ve pınarlar vasıtasıyla beslenmektedir. Geneli, Dipsiz, Aykırısı ve Kocabaş, Karamık Gölü’nü besleyen kaynaklardır. Gölün düdenlerden başka dış akışı bulunmamaktadır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra DSİ çalışmaları ile bu kaynakların göl ile buluşması engellenmiş ya da isteğe bağlı olarak kontrollü olarak su verilmiştir. Söz konusu bu durum sulu tarım ve yerleşmelerin su ihtiyaçlarının sağlanması adına su toplama bentleri ile yapılmıştır. Karamık Gölü güneyinde bulunan düdenler, gölün tek dışarı akımını sağlayan unsurlardır (Fotoğraf 8). Gölü besleyen kaynaklara yapılan müdahalelerin yanında, düdenler DSİ tarafından önce duvarlarla kapatılmıştır. Daha sonra söz konusu düdenlere regülatörler inşa edilmiştir. Bu çalışmalar gölün doğal devrinin bozulmasına

sebebi olmuştur. Bunun sonucu olarak alanda mandacılık faaliyetinin yapıldığı bataklık alanlar yok olma eğilimine girmiştir. Sonuç olarak mandacılık faaliyeti için olumsuz bir durum oluşmuştur.

Fotoğraf 8. Gölün Güneyinde Düden ve Kısmi Su Geçişi

3.3.5 Turizm:

Sulak alanlar buldukları yörelerde birçok farklı konuda önemli katma değerler sağlamaktadır. Buldukları alanlarda peyzaj elemanları vasıtasıyla sağladıkları güzellikler ve ev sahipliği yaptıkları bitki ve hayvan türleri ile oldukça fazla insanı kendilerine çeker; dolayısıyla belirli ziyaretçi ve turizm potansiyeline sahip alanlar olma özelliği taşırlar. Son zamanlarda meydana gelen turizm anlayışındaki değişimlerle ziyaretçiler şehirselen alanlardan kaçarak doğal alanlara yönelmiştir.

Karamık Gölü Sulak Alanı sürekli ya da dönemlik olarak bünyesinde barındırdığı kuş türleri vasıtasıyla kuş gözlemciliği diğer adıyla ornitoturizm açısından küçümsenemeyecek potansiyele sahip bir alandır. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün 2012 yılında söz konusu gölde yaptığı çalışmada Karamık Gölü ve yakın çevresinde 16 takım, 45 familya içerisinde 182 kuş türünün varlığı saptanmıştır. Sağlıklı bir sulak alan ekosistemi ve sağlıklı bir çevre koruma plânlamasının en önemli unsurlarından birini kuş gözlemciliği oluşturmaktadır (Uslu, 1986). Çevresel koşul ve değişimlere en duyarlı canlılardan birisi olan kuşlar, ekosisteme insan eliyle yapılan ve olumsuz anlamda doğayı etkileyen faaliyetlerin erken alarm sistemi olarak işlev göstermektedir. Ayrıca Karamık Gölü çevresi tarihin çeşitli devirlerine ait tümülüs, höyük, anıt mezar, türbe gibi tarihe dayalı turizm faaliyetlerine kaynak olabilecek potansiyelde alanlara sahiptir. Karamık Höyük, Domuz Höyüğü, Akkonak Höyük başlıca turistik kaynaklar olma potansiyeline sahiptir (Akurgal, 1990). Yine Karamık Gölü’nün Bizans Dönemi’ndeki kullanımı ve alanda Miryakefelon Savaşı’nın yaşanmış olması tarihi turizm potansiyelini artırıcı bir etkidir. Alanın yüksek bir turizm potansiyeli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu potansiyelin yöre halkı için turizm gelirine dönüşmesi için gerekli olan altyapı henüz mevcut değildir.

4. Sonuç

Karamık Gölü bugün bulunduğu duruma, hem alanda yaşayan yerel toplumların şekillendirici faaliyetleri hem de dışarıdan müdahale eden bir takım kurumlar ile politik kararlar sonunda gelmiştir. Gölde bir yandan tarım, hayvancılık, avcılık ve sazıcılık gibi kültürel ekolojik faktörlerin şekillendirici etkileri görülürken diğer yandan SEKA kağıt fabrikası, kota ve teşvikleri de içeren tarım politikaları, doğayı daha fazlaca kullanmayı teşvik eden neoliberal politikalar ve doğa koruma kuruluşlarının faaliyetleri gibi politik ekolojik faktörler etkili olmuştur. Bu iki grup altında sınıflandırılacak faktörlerinden bazıları ihmal edilerek Karamık Gölü gibi sulak alan peyzajlarının arkasındaki şekillendirici gerçek güçler anlaşılamaz.

Bütün bu etkilerden bazıları sürdürülebilirlik ilkeleri ile uyumlu iken bazıları alanının sürdürülebilirliğine tehdit oluşturmuştur. Karamık Gölü’nü tehdit eden bu faaliyetlerden bir kısmı yerel

halkın faaliyetleri iken önemli bir kısmı dışarıdan alana olan müdahalelerin sonucudur. Karamık Gölü çevresinde yaşayan toplulukların ana geçim şekli olan tarım faaliyetlerinde kullandıkları ilaç ve gübreler gölde ötrofikasyona sebep olmuş, uygun zaman ve şekilde yapılmayan avcılık gölün yaban hayatı üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Diğer taraftan yerel halkın gelir getirici faaliyetler olarak gördüğü turizm de kaçak avcılar yolu ile yaban yaşamını olumsuz etkilemiştir. Yerel halkın birçok kullanımını sürdürülebilir olmasına rağmen sözü edilen faaliyetler Karamık Gölü degradasyonunda önemli rol oynamıştır.

Diğer taraftan politik kararların neden olduğu dış müdahaleler göl ekosistemi üzerinde çok daha yıkıcı etkilere sahiptir. SEKA kağıt fabrikası açık olduğu dönem için bu etkilerin başında gelmektedir. Hammadde ve su ihtiyacını gölden karşılayan bu fabrika 25 yıl boyunca gölün kaynaklarını yoğun bir şekilde kullandığı gibi, atık suları vasıtasıyla gölü önemli ölçüde kirletmiştir. Diğer taraftan DSİ, alanda inşa ettiği drene ve su kanalları ile regülatörlerle suyun doğal rejimine müdahale edilmiş ve bu durum göle adapte olmuş bitki ve hayvan türlerine zarar vermiştir. Ekonomik teşvikleri ve kotaları da içeren tarım politikaları alandaki ürün desenini önemli ölçüde değiştirmiş ve yerel halk, teşvikler ve kota nedeniyle çok alışkın olmadığı ürünler yetiştirmek zorunda kalmıştır. Bu tür tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilir olmadığı ancak deneme yanılma yoluyla öğrenilebilmiştir.

Karamık Gölü’nde insan-çevre arasındaki karşılıklı ilişkileri etkileyen bu iki farklı gruptan politik ekolojik faktörler neredeyse her zaman daha fazla etkiye sahiptir. Sit alanı ilanı, sanayi tesislerinin kuruluşu, doğa ve orman koruma ile ilgili çalışmalar yerel kullanımlarla sürekli çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bütün bu çatışmalar alanın sürdürülebilir kullanımı önündeki önemli engeller olarak görülmektedir. Yerel halkın dışarıdan verilen kararları etkileme gücü çok azdır çünkü bunun için gerekli olan idari mekanizmalara sahip değildir. Bu, ancak katılımcı bir yönetim anlayışının benimsenmiş olması durumunda mümkündür. Ancak alandaki durum bu noktadan çok uzaktır. Bir çiftçi “*bize hiç sormadılar ki*” ifadesi ile kendilerinin karar süreçleri dışında tutulduğunu belirtmiştir. Hatta yerel halkın dışarıdan gelen idari kararlar ve yönetici kurumlarla ilgili algısı o kadar ümitsizdir ki bir çiftçi kurumların gittikçe göle daha fazla müdahale etmesi ve yasaklar getirmesinin oluşturduğu algıyı yazının başlığında da kullanılan “*Bizim gölümüzü bize vermeyecekler*” sözüyle ifade etmiştir.

Karamık Gölü’nün sürdürülebilir kullanımı için bütün bu iç ve dış paydaşların bir araya gelerek doğal yaşamla birlikte yerel halkın geleneksel yaşam tarzlarını bir arada sağlıklı bir şekilde yaşatabilecek bir yönetim yapısı kurmaları gerekmektedir. Ancak bugünkü kurumsal yapılar, doğa koruma yaklaşımı, neoliberal ekonomik politikaların dayattığı öncelikler, çiftçiler üzerine dışarıdan empoze edilen kısıtlamalar gibi nedenlerle bu, çok olanaklı görünen bir durum değildir. Her ne kadar zorluklar olsa da sulak alanların korunması konusundaki gelişmeler ışığında Karamık Gölü gibi doğa için işlevleri ve insanlar için faydaları tartışılmaz derecede önemli olan alanların korunması için tüm ulusal ve uluslar arası enstrümanlar devreye sokulmalı ve çok geç olmadan bu alanların sürdürülebilir kullanımı ve akılcı yönetimi sağlanmalıdır.

Neticede bu çalışma, Karamık Gölü gibi önemli işlev ve fonksiyonlara sahip ekosistemlerin sadece orada yaşayan halkın yüzyıllardır sürdürdüğü faaliyetlerle şekillenmediği, aksine alanda yaşamasalar bile alan dışında burayla ilgili karar verme yetki ve salahiyetine sahip birçok kurum ve kuruluş tarafından şekillendirildiğini göstermiştir. Dolayısı ile insan-çevre ilişkilerini konu alan çalışmalar bir yandan belli bir çevreyi doğrudan kullanan halkın faaliyetlerini incelerken diğer taraftan gittikçe küreselleşen dünyada dışarıdan kaynağını alan ilke, karar, kurum ve kuruluşların rolünü de içine alan politik ekolojik faktörleri daha gerçekçi bir şekilde ortaya koymalıdır.

Kaynakça

- Adaman, F., Hakyemez, S. ve Özkaynak, B. (2009). The Political Ecology of a Ramsar Site Conservation Failure: The Case of Burdur Lake, Turkey. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 783-800.
- Akurgal, E. (1990). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Serhat Yayınevi.
- Anonim. (1996). *Türk Çevre Mevzuatı. Cilt: 1*. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

- Arı, Y. (2001). Visions of a Wetland: Linking Culture and Conservation at Lake Manyas, Turkey. UMI Press, An Arbor, USA.
- Arı, Y. (2003a). Manyas Gölü’nün Kültürel Ekolojisi: Tarihi Süreçte Adaptasyon ve Değişim. *Türk Coğrafya Dergisi*, 40(1): 75-97.
- Arı, Y. (2003b). Kuş Cenneti Milli Parkı’nda Park Yönetimi-Yöre Halkı İlişkisi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8(9): 7-37.
- Arı, Y. (2014a). Coğrafyada Saha Öğretimi ve Saha Araştırmaları. İçinde Arı, Y. ve Kaya, İ. (Ed.) *Coğrafya araştırma yöntemleri*, (303-315), Balıkesir, Coğrafyacılar Derneği.
- Arı, Y. (2014b). Koruma Alanları Ders Notları. Balıkesir Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Balıkesir.
- Arı, Y. (2006). Ramsar Sözleşmesinin Doğa Koruma Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15): 275-302.
- Arı, Y. (2017). Çevresel Determinizmden Politik Ekolojiye: Son 100 Yılda Dünya’da ve Türkiye’de İnsan-Çevre Coğrafyasındaki Yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37): 1-34.
- Arı, Y. ve Arslan, F. (2007). Sanayicilerin Doğa Koruma Algısı: Kuş Cenneti Milli Parkı Örneği, Balıkesir Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No: 11
- Arı, Y. ve Derinöz, B. (2011). Bir Sulak Alan Nasıl Yönetilemez? Kültürel Ekolojik Perspektif ile Marmara Gölü (Manisa) Örneği: *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1): 41-60.
- Atalay, İ. (1977), Sultandağları ile Akşehir ve Eber Gölleri Havzalarının Strüktürel, Jeomorfolojik ve Toprak Erozyonu Etüdü. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Arı, Y., Kaya, İ. (Ed.). (2014). *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*. Coğrafyacılar Derneği Yayınları. Balıkesir
- Bahadır, M. (2012). Eber ve Akşehir Göllerinin Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(1): 63-89.
- Bakırcı, M. (2007). *Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Bryant, R.L. ve Bailey, S. (1997). *Third World Political Ecology*. London: Routledge.
- Çalışkan, V. (2003). Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 41, S. 97-125.
- Erdem, O., 1995, Türkiye'nin Kuşcennetleri, Çevre Bakanlığı, Ankara.
- Evered, K. T. (2012). Political Ecologies of Turkey’s Wetlands and Lake Burdur: The Case of Demirel and the Duck. *The Arap World Geographer*, 15(1), 45-71.
- Girgin, M. (2000). Marmara Gölü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (3): 77-103.
- Güney, E. (1992). İnsanın Neden Olduğu Ekosistem Değişiklikleri. *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, 329-335. İstanbul.
- Güney, E. (1995). Türkiye’de Sulak Alanların Çevre Sorunları. *Türk Coğrafya Dergisi*, (30) : 41-52, Ankara.
- Gürer, İ. ve Yıldız, E. (2008). Türkiye’nin Sulak Alan Politikalarına Genel Bir Bakış: Sultansazlığı Sulak Alanı Örneği. TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, Ankara.
- Hasbek, M. (2018). Karamık Gölü’nün (Afyonkarahisar) Kültürel Ve Politik Ekolojisi. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kara Avcılığı Kanunu. (2003). Kanun No: 4815.

- Karadeniz, N. (1995). *Sultansazlığı Örneğinde Islak Alanların Çevre Koruma Açısından Önemi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Kavurt, C. (1993). Eber ve Karamık Gölleri’nde Ötrotikasyon ve Trofik Seviyelerinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kaya, İ. (2014). Nitel Araştırma Yöntemleri. İçinde Arı, Y. ve Kaya, İ. (Ed.) *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*, (267-301), Balıkesir, Coğrafyacılar Derneği.
- Korkmaz, H. Ve Gürbüz, M. (2008). Amik Gölü’nün Kültürel Ekolojisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı, 17 : 1-26.
- Korukoğlu, A., Gündüz, Ş. ve Güneyli, A. (2017). Evaluation of Opinions Related to Endangered Neopolis Wetland in North Cyprus. *Eurasia Journal of Mathematics Science and Tecnology Education*. 13 (6): 2215- 2233.
- Ozesmi, U. (2000). Conservation strategies for sustainable resource use in the Kizilirmak Delta in Turkey.
- Özmen, M. ve Timur, N. (2015). Müşteri Değeri Üzerine Etnografik Bir Olay İncelemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24).
- Öztürk, I. (2007). Foreign Direct Investment-Growth Nexus: A Review of the Recent Literature. *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies* Vol. 4-2.
- Peet, R. and Watts, M. (2004). *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*. London: Roudledge.
- Robbins, P. (2012). *Political Ecology a Critical Introduction (Second Edition)*. UK: John Wiley and Sons Ltd.
- Sönmez, M. E. ve Somuncu, M. (2016). Sultansazlığı’nın Alansal Değişiminin Sürdürülebilirlik Değerlendirilmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 66, 1-10.
- Sulak Alan Koruma Yönetmeliği. (2014). Resmi Gazete Sayı: 28.962.
- T. C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2012). Karamık Sazlıkları Sulak Alanı Biyoçeşitlilik Araştırması. V. Bölge Müdürlüğü, Afyonkarahisar.
- Taş, B. ve Yakar, M. (2010). Afyonkarahisar İlinde Yükselti Basamaklarına Göre Arazi Kullanımı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8(1): 57-76.
- Tuğluoğlu, F. (2008). Türkiye Sıtma Mücadelesi (1924-1950). *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 32(4): 351-359.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK). (2013). Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar. Manisa Bölge Müdürlüğü.
- Uzun A. (2007). Gediz Deltası’nda Yaşanan Koruma-Kullanma Çatışması. İçinde *ÇESKO 2007, Kongre Kitabı*, s. 39–47.
- Uzun, N. (2008). Afyonkarahisar İli Çevre Durum Raporu. T.C. Afyonkarahisar Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Afyonkarahisar.
- Yalçınlar, İ. (1957). Sultandağları Strüktürü Üzerine Yeni Müşahedeler. *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, No: 8.
- Yarar, M., ve Magnin, G., 1997, Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Yavan, N. (2014). Nicel Araştırmalarda Veri ve Veri Toplama Teknikleri. İçinde Arı, Y. ve Kaya, İ. (Ed.) *Coğrafya araştırma yöntemleri*, (219-234), Balıkesir, Coğrafyacılar Derneği.

- Yavuz, L. (1995). Çevre Açısından Sulak Alanların Önemi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1, 80-86.
- Yazıcı, H. Ve Şahin, İ. F., 1999. “Demir yurt (Tödürge-Sivas) Sulak Alanı Ve Yakın Çevresinde Coğrafi Gözlemler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, (34): 19-30.
- Zafer, B. (1991). Türkiye’de Doğa Koruma Alanları ve Doğal Sitlerin Belirleme ve Sınıflandırılmasında Kullanılacak Kriterlerin Saptanması Amacıyla İzmir/ Kemalpaşa Örneklemesine Dayalı Yöntem Araştırması. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Zengin, A. (2007). Doğal Sit Sorunlarının Bornova Çiçekliköy ve Yakaköy Örneğinde Hukuksal Yapı Açısından İncelenmesi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

POLİTİK ÇATIŞMALARIN VE TERÖRİZMİN TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ: 2010-2017 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Effects of Political Conflicts and Terrorism on Tourism Industry:
The Case of Turkey 2010-2017

Doç.Dr. Taşkın DENİZ *

Doğan KARADAĞ**

Öz

Terör grupları dünyanın birçok noktasında faaliyet göstererek insanların yaşamları için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Toplumsal düzeni ve barışı hedef alan terör faaliyetleri, buldukları ülkelerde siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, vb. alanlarda birçok sorun doğurmaktadır.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nün yayınladığı verilere göre 2016 yılında turizm sektörü Dünya çapında 1 milyar 235 milyon kişinin katılımı ile 1 trilyon 220 milyar \$ gelir elde etmiştir. Ülkeler için önemli ekonomik gelir ve reklam aracı haline gelen turizm bu özelliğinden dolayı terör faaliyetlerinden en çok zarar gören sektörlerin başında gelmektedir.

Yapılan bu çalışmada 2010-2017 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen bazı önemli terör ve politik çatışma olayları incelenerek turizm sektörüne olan etkileri resmi istatistiksel veriler ile belirlenmeye çalışılmıştır. İncelemeye dâhil edilen olayların şiddeti ve yankı derecesinin turizm sektörüne önemli derecede olumsuz etkilerinin olduğu saptanmıştır. Saptanan bu olumsuz etkiler yapılan literatür taraması ile elde edilen ikincil veriler ile de desteklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Terör, Politik Çatışma, Turizm

* Karabük Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği ABD, taskindeniz@karabuk.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-1293-5404

** Karabük Üniversitesi, Turizm Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi, dkaradag2181@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-1174-2442

Abstract

Terrorist groups are a major threat to people's lives by operating in many parts of the world. Terrorist activities aiming at social order and peace, political, economic, social, cultural, etc. in the countries where they operate. many problems arise in the fields.

According to the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), in 2016, the tourism sector generated 1 trillion, 220 billion \$ in revenue, with the participation of 1 billion 235 million people worldwide. Tourism, which has become an important economic income and advertising medium for the countries, is one of the sectors that suffer the most from terrorist activities because of this feature.

Made between the years 2010-2017 political conflict and terror in this study by examining some of the major events that occurred in the tourism sector in Turkey has tried to determine the effects of the official statistical data. It has been determined that the severity and repercussions of the events included in the review have significant negative effects on the tourism sector. These adverse effects are also supported by the secondary data obtained by literature review.

Keywords: *Terrorism, Political Conflict, Tourism*

1. Giriş

Uluslararası düzeyde artış gösteren terörizm, terör faaliyetleri ve politik çatışmalar gerek ulusal gerekse de uluslararası bağlamda siyasi, ekonomik, psikolojik ve sosyo-kültürel çıkmazlara ve artçı sorunların harekete geçmesine (tetiklenmesine) yol açmaktadır.

Günümüzde terör faaliyetleri bir ülkenin ya da bir bölgenin sorunu olmaktan çıkmış, her ülkede ve bölgede karşılaşılan bir gerçeğe dönüşmüştür. Daha organize ve öldürücü bir konuma gelmesi, etki alanını ve eylem boyutunu genişletmesi sebebi ile küresel boyutta ele alınması gereken terörizm ve terör faaliyetleri, ideolojik bir takım amaçlar doğrultusunda şiddet ve şiddet unsurları kullanılarak belirlenen hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır (Baharçipek, 2000: 12). Gerçekleşen her terör faaliyeti bireysel ya da toplumsal düzeyde hem insan yaşamını hem de pek çok ekonomik sektörü olumsuz yönde doğrudan veya dolaylı şekilde etkilemektedir. Terörizmden en fazla etkilenen ekonomik sektörlerin başında, önemli bir kümelenme örneğini temsil eden ve ekonomik açıdan çarpan etkisi fazla olan turizm gelmektedir. Terör faaliyetleri kadar politik anlaşmazlıklar ve çatışmalar da turizm sektöründe olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Dünya devletleri açısından turizm; ekonomik, ticari, politik ve kültürel pek çok alanda etkileşimi sağlayan, ekonominin çoğu sektörü ile doğrudan ya da dolaylı bağlantıya sahip, sürekli büyüyen ve çeşitlenen, sosyo-ekonomik ilerleme açısından itici güç haline gelmiş önemli bir ekonomik sektördür. Bu özellikleri ile turizm özellikle gelişmekte olan devletlerin ekonomilerine dinamizm kazandırmaktadır.

Bu büyük ekonomik sektörün önünde çok sayıda tehdit yer almaktadır. Bunlardan ilki *doğal unsurlar* (volkanik patlamalar, fırtınalar, depremler, tsunami), ikincisi insan eliyle yaratılmış *beşeri unsurlar* ki bunlar da sosyal ve politik (isyan, ayaklanma, terörizm, suç, siyasi ayaklanma, savaş ve bölgesel gerginlikler) olmak üzere iki alt başlığa ayrılabilir (Sönmez, vd.,1999: 15). Beşeri unsurlardan birini teşkil eden terör faaliyetleri ve terörizm, doğrudan turizm talebine yönelik birey kararlarına ve davranışlarına olumsuz gönderme içermektedir. Bunun kaynağı olarak bireyin kararlarında genellikle güvenlik ve risk unsurunu ön plana alması gösterilebilir. Bu bakımdan terör ve diğer risk unsurları turizm talebini etkileyen unsurlar arasında kabul edilmektedir. İkinci etki ise terörün genel ekonomik denge üzerinde yarattığı olumsuz etkidir. Bu çift yönlü etkinin birleşmesi turizm gelirleri ve turizm talebi üzerinde toplamda her birisinin olumsuz etkisinden daha büyük bir tesir ortaya çıkarmaktadır (Özcan ve Özmen, 2016: 71).

Bu çalışmada, Türkiye’de 2010 - 2017 yılları arasında gerçekleşen bazı terör faaliyetlerinin ve yaşanan politik çatışmaların turizm sektöründe sebep olduğu ekonomik etkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, gerçekleşen terör faaliyetlerinin ve politik çatışmaların Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı ve elde edilen turizm gelirinde bir önceki dönem, olayın yaşandığı dönem ve sonraki dönemde yol açtığı değişimlerin boyutu resmi veriler ile belirlenerek tabloya dönüştürülmüştür. Çalışmaya ilişkin veriler TBMM, TÜİK, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile haber sitelerinden alınmıştır. Verilerin zaman aralığı 2010-2017 dönemini kapsamaktadır. Sonuç itibari ile turizm destinasyonlarını hedef alan terör saldırılarının ve yaşanan politik çatışmaların turizm sektöründe turizm talebi ve turist tercihleri üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerin hem turist sayısında hem de elde edilen ekonomik gelirden önemli ölçüde azalmalara yol açtığı belirlenmiştir. Ancak terör faaliyetlerinin ve politik çatışmaların oluşturduğu ekonomik kayıpların etkileri siyasi istikrar, yapılan stratejik planlamalar ve güven ortamının sağlanması ile kısa dönemde en düşük düzeye indirilebilmekte ve ileriki yıllarda ortadan kaldırılabilir. Buradan hareketle, terör saldırıları ve turizm faaliyetlerine etkileri konularında yapılacak olan sonraki çalışmalara ön fikir oluşturması ve bu konuların farklı boyutlarıyla ele alınmasına kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir.

2. Terör ve Terörizm

Tarihi geçmişi Roma İmparatorluğu dönemine kadar uzanan terör özellikle Soğuk Savaş Dönemi’nde güç odakları tarafından diğer devletlere karşı kullanılan birer asimetrik tehdit unsuruna (devlet destekli teröre) dönüşmüştür. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında terör örgütlerinin bir kısmının uluslararası düzeyde desteklenmeye devam etmesi, terör ve terörizme “küresel” kimliği kazandırmıştır.

Etimolojik açıdan ele alındığında terör, “korkutan şey, korkudan titreme, titremeye sebep olma, aşırı korku, dehşet” anlamlarına gelen İngilizce “-terror-” kelimesinden gelmektedir. Türkçede “yıldırma, korkutma, tedhiş” kelimelerini karşılamaktadır. Kelimenin günümüz anlamındaki kullanımı ilk kez XVIII. Yüzyılda 1789 Fransız İhtilali sonrasında olmuştur. İhtilal sonrasında 1793 Mart - 1794 Temmuz döneminde yaşanan süreç, siyasi literatürde “Terör Rejimi - Regime de la Terreur” olarak ifade edilmiştir.

Terörizmin ilk kez ortaya çıktığı dönemden günümüze yaklaşık 2000 yıl geçmesine karşın terörle mücadelede ortak hareket etmeyi sağlayacak ve herkes tarafından kabul edilmiş bir tanım henüz yapılamadı. Öyle ki, yapılan tanımlamanın aynı ülke içerisinde farklı birimler tarafından dahi değişik ifadeler ile ele alındığı görülmektedir (Yavuz ve Şahin, 2011: 10). Terör ve terörizmin kavramsal tanımlarının karmaşıklığı; terörün üretildiği ortamın coğrafi, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine, zamana, teknolojik koşullara ve uygulayıcılarına bağlı olarak değişiklik göstermesi ile açıklanmaktadır (İşeri, 2008: 19).

Terör örgütlerine ve teröristlere bakış açısındaki farklılıklar ve terör örgütlerinin uluslararası odaklar tarafından silahlı bir tehdit ve güç unsuru olarak kendi çıkarları doğrultusunda kullanılması gibi sebeplerden dolayı devletlerin terör tanımlamalarında farklılıklar meydana gelmektedir (Bal, 2006: 2-5). Bu durum terör örgütleri ve terörizm ile mücadelede uluslararası işbirliğine gidilmesini ve mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Mücadeleyi ve terörizmin bitmesini zorlaştıran diğer bir durum da, teröristin kimileri tarafından özgürlük savaşçısı edilmesine karşın kimilerince hain olarak kabul edilmesidir. Kedikli’ye göre (2013: iii) uluslararası terörizm, arkasında devlet desteğinin olması halinde hedef devlet açısından daha önemli bir soruna dönüşmektedir. Bu durumda terörle mücadele eden devletin, mücadelesi sürecinde teröre destek veren devleti de içine alacak şekilde genişletilmiş politikalar izlemesi gerekmektedir. Uluslararası Hukuk içerisinde yer alan devletin sorumluluğuna ilişkin kurallar, devletin terörle mücadelede takip edeceği politika araçları arasında yer alması gerek önemli bir ayaktır.

Aynı anlama geldiği düşünülmekte olsa da terör ve terörizm kelimeleri farklı anlamlar içermektedirler ve kapsayıcı tek bir tanıma sahip değildirler. Bu açıdan ele alındığında terör; *belirli bir kitleyi siyasi bir amaç doğrultusunda korku yoluyla önceden tasarlanmış şiddet unsurlarının kullanımı ya da kullanımı konusunda tehditte bulunulması* (Tavares, 2004: 1041); *sosyal ve siyasi amaçları elde etmek amacı ile aşırı ölçülere varan şiddet kullanma veya şiddet tehdidi* (Mallison and Mallison, 1975:67); *cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir* (Türkiye Cumhuriyeti 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 1. Maddesi) şeklinde tanımlanmalara sahiptir.

Terörizm ise, *teröristlerin nüfuz etmeye çalıştıkları politika ile ilişkisi olmayan kitlelere korku, zorlama veya yıldırma yoluyla gözdağı vermek suretiyle siyasi, dini veya ideolojik bir amaç elde etmek için devlet dışı bir aktör tarafından yasadışı güç ve şiddetin fiilen kullanılması sürecidir* (Paraskevas and Arendell, 2007: 1562 ; Procasky and Ujah: 2016: 254); *bireylerin, grupların ya da devletin siyasi bir amaçla başka kişi ve gruplara karşı giriştiği savaş dışı sistemli şiddet eylemleridir* (Çitlioğlu, 2008: 89). Milletler Cemiyeti’nin 1937 yılında hazırladığı Terörizmi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi’nde terörizm “*Genel halk, gruba ait bir kişi ya da belli bir kişi tarafından doğrudan devlete karşı terör durumu yaratmak için plan yapmak veya buna niyetlenme gibi suç oluşturan eylemler*” olarak tanımlanmıştır.

Terör belirli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen **suç içerikli eylemleri**, **terörizm** ise söz konusu **terör eylemlerinin** örgütlü ve sistemli bir yapıya dönüşmesini, sürekliliğini ve **siyasi içerik kazanmasını sağlayan stratejiyi ifade etmektedir**. Ancak bir terör olayının meydana gelmesine olanak sağlayan nedenler, her toplumun kendine has terör ve terörizm tanımı yapması sebebi ile her ülkede terör ve terörizm adı altında incelenmemektedir (Akaras, 2017: 324). Genellikle terör saldırılarında öldürülen kişilerin masum olup olmadığından çok söz konusu eylemin nasıl bir sonuç yaratacağı terör eylemini

işleyenleri daha çok ilgilendirmektedir. Yani öldürülenler onlar için birer araçtır. Bu açıdan terör, stratejik eylemi; terörizm ise stratejik söylemleri ifade etmektedir (Bal, 2006: 35). Diğer bir ifade ile bir katil karşısındaki ölmesini istediği için öldürür ve onun için önemli olan o kişinin ölmesidir. Buna karşın terörist için karşısındaki ölmesinden çok eylem sonucunda kitlelerin kendisini seyretmesi, dinlemesi, etkilenerek korkması ve sonuç itibari ile haberdar olması önem arz eder. Bu nedenle terörizmdeki şiddet eylemleri daha bilinçli ve hedefe yöneliktir.

Terörizm güvenlik sorunuyla birlikte, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik nedenlere dayanan bir sorundur. Ancak genel olarak hedef aldığı ülkelerde propaganda yapmak ve bunun yanında, toplumun politik, sosyal ve ekonomik yapısını istikrarsızlaştırarak değiştirmek ve sistem içerisinde karar verme süreçlerinde etkili ve belirleyici olmaktır. Bu amaçlara ulaşabilmek için hedef alınan ülkede rejimi yıpratmak, devlet otoritesini zayıflatmak ve kendi ideolojilerine karşı çıkan kesimleri korkutma ve yıldırma yoluyla itaate zorlamaktır (Topal, 2004: 44).

Her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın çeşitli disiplinlerde yapılan çalışmalarda ekonomik koşulların, etnik kökenlerin, hükümet politikalarının ve dini güdülerin terörizm faaliyetlerinin ortaya çıkışını tetiklerken; kişilik ve demografik özelliklerin de terörizm faaliyetlerine katılımı etkilediği görülmüştür (Demirli, 2011: 67).

Terörün amaçları; belirlenen hedeflere ulaşabilmek için hedef alınan toplumda bir korku ve kaos ortamı ile birlikte panik, kararsızlık ve ümitsizlik duyguları ile devlet(ler)e olan güveni sarsmak, ortadan kaldırmak, taraftarlarına ve işbirlikçilerine moral sağlamak, varlığından haberdar etmek, sosyal huzuru, bütünlüğü ve düzeni zedeleyerek istenen hedeflere ulaşmaktır (Baharççek, 2000: 13). Terörist gruplar hedeflerindeki siyasi rejimi veya sistemleri şiddet kullanarak ortadan kaldırarak kendi ideolojilerine uygun bir rejim veya sistem kurmaya çalışırlar (Keskin, 2007: 28). Aynı zamanda yerleşik otoriteyi sarsarak onun terörist ile masum hedef kitle arasında ayırım yapmadan baskı ve şiddet yöntemlerine başvurmaya sevk edip zor duruma düşmesini sağlamak, bu esnada otoriteye ve düzene karşı tüm unsurları harekete geçirmek, mevcut sisteme göre yargılanıp tutuklanmış kişilerin serbest bırakılmasını sağlayarak yasal sistemi çözmek, devletin kurumlarını etkisizleştirerek işlemez kılmak da (Ergil, 1992: 140) diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

*“Bir gün bir hoca elinde içerisinde fare bulunan bir kutu ile sınıfa girer. Öğrencilere 3 gün boyunca kutuya dokunmamalarını ister. Denildiği üzere hiçbir öğrenci kutuya dokunmaz. 3 gün sonunda kutu açıldığında farenin öldüğü görülür. Hoca, öğrencilere nedenini sorar ve pek çok cevap alır. Açlıktan, susuzluktan, hastalıktan, ... gibi. Oysa kutuya bakıldığında kutuda yiyecek vardır, açlıktan ölmüş olamaz. Fareler susuzluğu en az 5-6 gün dayanabiliyor, susuzluktan da ölmüş olamaz. Peki neden ölmüştü? Hoca bu sorunu şu şekilde açıklıyor. Farenin ölüm nedenleri **korku ve kararsızlık** idi. Çünkü kutunun içerisinde farklı yerlerde farenin dışarıya çıkmak için uğraştığını kanıtlayan diş ve pençe izleri vardı. Ancak dışarı çıkmayı başaramamıştı. Bu durum farede korku ve buna bağlı olarak kararsızlık duygusunun baskın hale gelmesine ve bu duygular altında stresten ölmesine sebep olmuştu.” İşte terör ve terörizmin hedefi de, toplumda korku ve kararsızlığa sebep olarak toplumun ve devletin çökmesini sağlamaktır.*

3. Politik Çatışma

Çatışma farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre çatışma *“Görüş ve kanuların aykırılığında doğan karşıtlık”* anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2018). Aynı zamanda çatışma; *“Bölgesel, kültürel, dinsel, etnik, sosyo-ekonomik, siyasi gibi sınıflar yüklenmiş grupların uyuşmaz amaçlar üzerinden birbirleri ile mücadelesini tanımlamaktadır”* (Şahin, 2013: 33). Sosyal bilimcilere göre de çatışma; *“İnsanların ve toplulukların çeşitli ideolojik görüş, ilgi, değerler ve ihtiyaçları konusunda yaşadıkları fiziki, duygusal, cinsel veya psikolojik anlaşmazlık veya gerginlik yaşanması durumudur”* (Bozoğlan, 2010: 9).

Turizm sektörü üzerinde olumsuz etkiler meydana getiren politik çatışma ise; *“Beşeri veya doğal kaynakların, kültürel değerlerin, statü ve gücün paylaşımı konusunda diplomaside ve iç siyasette yaşanan çıkar temelli sorunlar ve anlaşmazlıklara bağlı mücadeleler sebebi ile devletlerarası ilişkilerin ve ulusal*

düzenin geçici olarak kesintiye uğraması veya dengesizlik göstermesi” olarak tanımlanabilir. Turizm faaliyetlerinin gelişmesi ve sürdürülebilir kılınmasında önem taşıyan siyasi ve ekonomik istikrarın korunmasında, ulusal ve uluslararası politik çatışmalar önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalar, politik çatışmalar neticesinde yaşanan sıkıntıların destinasyonların imajlarına zarar verdiğini ortaya koymaktadır. Yapılan tanımlardan yola çıkılarak politik çatışmaların temelinde insanlar veya devletlerarası arasındaki farkı düşünceler ve hedeflerin yattığı görülmektedir.

Literatür taraması sonucunda, birçok farklı görüş ve disiplinin politik çatışmanın sebeplerine yönelik farklı düşünceler öne sürdüğü saptanmıştır. Kültürel, dini, mezhepsel, sınıf eşitsizliği, sosyo-ekonomik, politik, çıkar çatışması ve güç mücadeleleri, politik çatışmalarının em önemli nedenleri olarak ön plana çıkmaktadır.

4. Politik Çatışma ve Terörizmin Turizme Etkileri

Uluslararası turizm sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler ve değişimler, sektörün ekonomik sektörler arasında ön plana çıkmasına yol açmıştır. Öyle ki 1950 yılında yaklaşık 25 milyon olan turist sayısı 1980 yılında 280 milyona, 2000 yılında 685 milyona ve 2017 yılına gelindiğinde 1,1 milyara; 1950 yılında yaklaşık 2.1 milyar \$ olan turizm geliri ise 1980 yılında 105 milyar \$’a, 2000 yılında 480 milyar \$’a ve 2016 yılında ise 1,4 trilyon \$’a ulaşmıştır (UNWTO, 2017). Bu özelliği ile turizm sektörü bir taraftan özellikle gelişmekte olan devletler başta olmak üzere tüm devletlerin ekonomileri açısından önemli bir ihracat girdisine diğer taraftan doğrudan ve dolaylı olarak yarattığı istihdam imkânları nedeniyle genel olarak ekonomik büyümeyi önemli derecede etkileyen bir kaynağa dönüşmüş durumdadır.

Yoğun rekabete dayalı bir sektör konumundaki turizm, zamanla bir taraftan gelişen ve gelişmekte olan ekonomiler için vazgeçilmez bir girdiye dönüşmüş diğer taraftan önemli bir tanıtım aracı özelliği kazanmıştır. Bu durum turizm sektörüne verilen önemin her geçen gün artmasına sebep olmaktadır. Ancak ulusal, bölgesel ya da küresel düzeyde gerçekleşen ekonomik krizler, kurdaki dalgalanmalar, politik ve hukuki uygulamalar, çevresel olaylar, terör faaliyetleri, politik çatışmalar gibi gelişmelerden en fazla etkilenen sektörlerden biri olma özelliği ise turizm sektörünün kırılgan bir yapıya sahip olmasına yol açmaktadır.

Turizm verileri üzerine tarafından yapılan çalışmalarda terör ve siyasi çatışma faaliyetlerinin yaşandığı her dönemde ve her bölgede, söz konusu olayların sebep olduğu can ve mal kayıplarına ilaveten güvensiz ortam algısından turizm sektörünün olumsuz yönde etkilendiği belirlenmiştir. Nitekim terörizm ve terör faaliyetleri turizm işletmelerinin olağan faaliyetlerini tehdit eden, turistik bölgenin güvenli olmadığı izlenimi yaratan ve bölgeye yönelik turizm talebinin ve harcamalarının azalması nedeniyle yöresel turizm işletmelerinin faaliyetlerini yerine getirememeleri ya da varlıklarını devam ettirememeleri, bölgesel ekonomik ve turizm talebinin azalmasına neden olmaktadır ki bu durum **turizm krizi** olarak ifade edilmektedir (Yıldız ve Durgun, 2010: 7).

Bir ülkenin turizm talebi; o ülkenin turizm sektörünün sunacağı hizmet kalitesine, turistik destinasyon imajını yıpratabilecek siyasi gelişmelere ve turistik tüketicilerin can ve mal güvenliğini tehdit eden terör saldırıları gibi bir anda gelişen olaylara karşı son derece hassas bir yapıya sahiptir (Serçek ve Serçek, 2016: 432). Terör faaliyetlerinin temel amaçlarından basın ve medya üzerinden imaj zedeleme, bölgesel ve ulusal düzeyde ekonomiye zarar verme ve bu esnada kendi tanıtımını gerçekleştirerek ilgi toplama bakımından son dönemde turistik bölgelere ve turistlere yönelik düzenlenen saldırılar artış göstermektedir. Bu artış kısa vadede turizm talebi üzerinden turizm sektörüne, uzun vadede ise devletlerin ekonomisi üzerine olumsuz etkiler yaratmaktadır (Güvenek ve Alptekin, 2015: 24). Şöyle ki; terörizm ve terör faaliyetleri ülkede güven ortamının zedelenmesine yol açarak finans, piyasa ve istihdamda belirsizliğe neden olmakta, söz konusu belirsizlikler ve ilaveten terörizm ile mücadele harcamaları yatırımdan kamu harcamalarına, tüketimden ithalat ve ihracata maliyetlerin artmasına ve sonuç itibari ile tüm ekonomik sektörlerin olumsuz etkilenmesine bağlı olarak gayri safi yurt içi hasılanın azalmasına, ekonomik büyüme hızının düşmesine neden olmaktadır. Turizmin ekonomiye etkisi sadece ulusal düzeyde değil aynı zamanda uluslararası düzeyde de hissedilmektedir. Örneğin, Eylül 2001 tarihinde New York’da Dünya Ticaret Merkezi’ne yönelik terör saldırısı sonucunda 3000 kişinin hayatını kaybetmesiyle

kendini bir kez daha gösteren küresel terörizm, Amerika'daki konaklama işletmelerinde %20 - %50 arasında rezervasyon iptalleriyle konaklama işletmelerine büyük darbe vururken Amerika'nın sadece turizm gelirlerinden en az 2 milyar \$ zarara uğramasına yol açmıştır (Goodrich, 2002: 576). Uluslararası ekonominin önemli bir kalemi olan turizm bu özelliği ile adeta terörizmin hedef tahtasına eklenmiştir. Gün içerisinde bir tarafta milyonlarca insan diğer taraftan önemli miktarda para hareketliliğini içeren turizm sektörü, bu özelliği sebebi ile herhangi boyutta bir terör faaliyetinden uluslararası düzeyde olumsuz etkilenmektedir. Turizm sektörünün sürdürülebilir kılınması için terörizmin oluşturduğu koşulların aksi koşulların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer bir ifade ile terörizm ve turizm arasındaki ilişki bir diğerinin varlığına veya yokluğuna bağlıdır. Genel itibari ile güçsüzün güçlüye yönelik silahlı siyaset yapma ve gayri muntazam bir savaş biçimi olarak ele alındığında terörizmin ve terör faaliyetlerinin, savunmasız - hazırlıksız - karşılık verme niyeti taşımayan bir hedef kitleye yöneldiği görülmektedir. Bu durum zorunlu tüketim dâhilinde olmayan turizm sektörünün ve özelde turistlerin neden hedef kitle durumuna düştüğünü açıklamaktadır.

Terörizm ile turizm endüstrisi arasındaki ilişkinin, turizm endüstrisini hedef alan eylemlerin ulusal ekonomilere ve dünya turizm endüstrisine verdiği zararlar göz önüne alındığında ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. Ulusal ekonomiler açısından büyük önem taşıyan turizm endüstrisinin barış ve güven ortamında gelişme olanağı bulabilmesi, terörizm, savaş ve politik istikrarsızlık gibi durumlarda ülke imajının sarsılmasının yanı sıra ülkeye yönelik turizm talebinde büyük düşüşler görülmesi terör örgütlerinin dikkatini bu endüstriye çekmektedir (Yılmaz, 2005: 54).

5. Terör, Politik Çatışma ve Turizm: 2010-2017 Türkiye Örneği

Milli Mücadele döneminde Fransa ile imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması ile Hatay hariç güney sınırimız çizilmiştir. Irak ve Suriye ile çizilen sınırların belirlenmesinde bu iki ülkenin yer aldığı coğrafyadaki petrol rezervlerinin mekânsal dağılışı göz önüne alınmıştır. Arınç'ın da (2010: 2,3,7,10) belirttiği üzere söz konusu ülkeler ile çizilen yeni sınırlar etnik, sosyal, iktisadî ve siyasi sorunlara sebep olmuştur. Bu sorunlar, Türkiye'nin o dönemde ve sonraki süreçte içinde bulunduğu olumsuz şartlar nedeniyle çözümlenememiş ve derinleşmiştir. Batı'nın bölgedeki çıkarları, İsrail'in güvenlik sorunu, petrol ve doğalgaz rezervlerinin varlığı, Türkiye'nin jeopolitik ve jeoekonomik konumu doğrultusunda Kürt vatandaşlarını merkeze alan kıskırtmaları ve lojistik açısından destekleyici girişimleri, 1970'li yıllardan itibaren bölgede PKK Terör Örgütü'nün faaliyetlerine zemin hazırlamıştır. Çünkü yeni sınırlar sebebi ile bölgede yaşayan Kürtler, Türkiye - Irak - Suriye - İran sınırları içerisinde parçalı şekilde dağılışı gösterdiler. Söz konusu etnik parçalanma esas itibari ile Avrupa'nın yüzyıllardır uyguladığı "böl ve yönet taktiği"nin bir yansımasıdır. İlk silahlı saldırının gerçekleştiği 1983 yılından günümüze dek terör sorunu bölgenin kangreni durumuna dönüşmüştür. Bölgesel düzeyde başlamış gibi görünen PKK Terör Örgütü ve terör faaliyetleri zamanla dış devletlerin entegrasyonu ile uluslararası boyut kazanmış ve terör örgütü Batı'nın silahlı taşeron yapısına dönüşmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 2013 yılında yayımlanan "Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesine Yönelik Alt Komisyon Raporu"nda Türkiye'de 1984 - 2013 yılları arasında yaklaşık 42000 kişinin terör faaliyetleri sonucunda hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Aynı raporda yer alan araştırma konularından biri olan terörün ekonomik etkileri bölümünde ise 1984 - 2013 yılları arasında terör ile mücadeleye yaklaşık 320 milyar \$ harcadığı ifade edilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2013: 54-176). Bu açıdan ele alındığında turizm sektörü dünyada terör ve siyasi çatışma faaliyetlerinden etkilenme derecesi bakımından ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye'de 2010 ve 2017 yılları arasında gerçekleşen terör olayları ve siyasi çatışmalar sonucunda turizm sektörü önemli ölçüde olumsuz yönde etkilenmiştir.

Türkiye'de 2010 ve 2017 yılları arasında meydana gelen bazı terör ve siyasi çatışma faaliyetleri ile turizm sektörüne olan etkileri Tablo 1'de belirtilmiştir. Tabloda yer alan resmi veriler; İstanbul, Ankara, İzmir ve Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Türkiye İstatistik Kurumu ve CnnTürk web sitesi adreslerinden elde edilmiştir. Yıllara ve bölgelere göre Türkiye'de meydana gelen terör olayları belirlenirken, kamuoyunda oluşturduğu yankılar, gösterilen tepkiler, şiddet derecesi ve turizme muhtemel etkileri göz önünde tutulmuştur.

Tablo 1 göz önüne alındığında hem turist sayısı hem de yol açtığı ekonomik kayıp açısından şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

a) Türkiye’de meydana gelen terör faaliyetlerinin gerçekleştiği dönem itibari ile turist sayısında yol açtığı azalma sebebi ile turizm sektörünü olumsuz etkilediği görülmektedir. Özellikle terör faaliyetlerinin gerçekleştiği dönemlerde turist sayılarındaki azalmaların bir önceki dönemlere göre önemli ölçüde olduğu hatta bir sonraki dönemde gerçekleşen artışların, 2010 - 2016 yılları arasında meydana gelen artışlar göz önüne alındığında, düşük düzeyde kaldığı görülmektedir.

Tablo 1: Yıllara ve Bölgelere Göre Türkiye’de Meydana Gelen Bazı Terör Saldırıları ve Dönemlik Yabancı Turist Sayısı

Tarih	Şehir	Yaşamını Yitiren Kişi Sayısı	Önceki Yıl (Aynı Ay) Turist Sayısı	O Yıllık (Aynı Ay) Turist Sayısı	Sonraki Yıl (Aynı Ay) Turist Sayısı
5 Ocak 2017	İzmir	7	16397	13330	24330
1 Ocak 2017	İstanbul Reina	39	692172	559 372	888995
10 Aralık 2016	İstanbul Vodafone Park	29	821809	674030	888365
28 Haziran 2016	İstanbul Atatürk Havalimanı	45	1091357	707050	827494
17 Şubat 2016	Ankara Genelkurmay	28	23571	21027	27010
12 Ocak 2016	İstanbul Sultanahmet	11	691496	692172	559372
10 Ekim 2015	Ankara Kızılay	103	27930	28024	29599
1 Şubat 2013	Ankara ABD Büyükelçiliği	2	14738	17062	16574
25 Mayıs 2012	Kayseri	3	2383	2 272	2607

Kaynak: İstanbul, Ankara, İzmir ve Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Türkiye İstatistik Kurumu ve CnnTürk web sitesi

b) Turist sayısındaki azalışın yüzdesi göz önüne alındığında en fazla azalmanın birer turizm destinasyonu olmaları sebebi ile İstanbul ve İzmir’de, en az azalmanın ise Ankara ve Kayseri’de gerçekleştiği görülmektedir.

c) Ankara’da düşük düzeyde kalmasının nedenleri olarak, başkent olması sebebi ile çevre illerde bulunan turistlerin karayolu vasıtası ile Ankara’ya günü birlik ziyaretler gerçekleştirilmesi ve başkent olması sebebi ile toplumun her kesiminin bu konuda hassasiyet göstererek olumlu algı operasyonu sayesinde yaşanan olaylara ait izlerin hızla ortadan kaldırılması gösterilebilir. Kayseri’de azalmanın az olmasında ise olayın gerçekleştiği dönem itibari ile turizm sezonunun yeni başlaması ve Ankara ile benzer şekilde toplumun her kesiminin bu konuda hassasiyet göstererek olumlu algı operasyonu sayesinde yaşanan olaylara ait izlerin hızla ortadan kaldırılması etkili olmuştur.

d) Buna karşın özellikle İstanbul’da meydana gelen 1 Ocak 2017, 28 Haziran 2016 ve 10 Aralık 2016 saldırılarının eğlence ve spor turizmi başlıkları altında ele alındığında önem taşıyan ve havalimanı gibi stratejik hassasiyete sahip noktalarda yapılmış olması, İstanbul’da turizm faaliyetlerini önemli ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir.

Terör faaliyetlerini anlayabilmenin en önemli noktalarından biri de yapılan faaliyetlerin tesadüfi olmaması ve her şeyin önceden planlanmış olduğunun bilinmesidir. Hedef alınan ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel dengelerine zarar vermek için stratejik noktalar belirlenmeye çalışılır. Bu doğrultuda yukarıda belirtilen bazı terör olaylarının yol açtığı ekonomik sonuçlara ilişkin yorumlamalar yapılırken, kişi başı turist harcamasına ilişkin TÜİK’e ait 2017 kişi başı turizm geliri (681 \$), 2016 kişi başı turizm geliri (705 \$), 2015 kişi başı turizm geliri (756 \$), 2014 kişi başı turizm geliri (828 \$), 2013 kişi başı

turizm geliri (824 \$), 2012 kişi başı turizm geliri (795 \$), 2011 kişi başı turizm geliri (778 \$), 2010 kişi başı turizm geliri (755 \$) ve 2009 kişi başı turizm geliri (783 \$) resmi veriler kullanılmıştır;

a) Turizm denince akla gelen en önemli unsurlardan biri de eğlence sektörüdür. 2017 yılının ilk günü yılbaşı etkinlikleri esnasında Türkiye ve dünya çapında tanınan bir eğlence mekânında silahlı saldırı gerçekleşmiştir. Gerek saldırının gerçekleştiği mekânın seçimi gerekse de saldırıda 25 yabancı uyruklu insanın yaşamını kaybetmesi olayın dünya basınında geniş yer bulmasına neden olmuştur. Olaydan sonra İstanbul'a bir önceki yıl aynı ayda gelen turist sayısında yaklaşık 135000 kişilik azalış ve 90,4 milyon \$ ekonomik kayba yol açmıştır. Hem yaşam kayıpları hem de ekonomik zararları dışında dünya çapında tanınan bir eğlence mekânında meydana gelen bu saldırı, genel anlamda Türkiye eğlence turizmi için büyük bir prestij kaybına da yol açmıştır.

b) İstanbul'da dünya çapında tanınan bir futbol takımının maçından sonra stadyum yakınında meydana gelen saldırı, dünya basınında yer bulmuştur. 10 Aralık 2016 tarihinde gerçekleşen saldırı bir önceki döneme göre turist sayısında yaklaşık 150000 kişilik azalışa ve 104,2 milyon \$'lık ekonomik kayba yol açmıştır. Hem yaşam kayıpları hem de ekonomik zararları dışında Türkiye'nin Dünya Kupası, Avrupa Ligi Final Maçları, Olimpiyat Oyunları ve diğer uluslararası spor etkinliklerini ülkeye çekebilmek için yaptığı çalışmalara büyük bir darbe vurarak ekonomisine, tanıtımına, imajına ve prestijine sadece kısa dönemde değil uzun dönemde de büyük zarar vermiştir.

c) İstanbul Atatürk Havalimanı'nın hem Türkiye'nin önde gelen havalimanı olması hem de Avrupa uçuşlarında önemli bir transit noktası teşkil etmesi sebebi ile 28 Haziran 2016 tarihinde havalimanında meydana gelen saldırı, dünya basınında oldukça fazla yer edinmiştir. Gerek havalimanı saldırısı gerekse de 16 gün sonra gerçekleşen darbe girişiminin etkileri; turizm mevsiminin başına denk gelmesi, Türkiye'de OHAL sürecinin başlaması, başta Avrupa devletleri olmak üzere çok sayıda devlet tarafından Türkiye'ye gidilmemesi yönünde vatandaşlarına uyarıların yapılması ve uluslararası basın konuyu sürekli gündemde tutması gibi nedenlerden dolayı bir önceki yılın aynı dönemine göre 2016 yılında yaklaşık 390000 kişilik azalışa ve 270,9 milyon \$'lık ekonomik kayba yol açmıştır.

Terör gruplarının yapmış olduğu faaliyetler kadar yaşanan siyasi çatışmalar, belirli bir ulusa yönelik yapılan saldırılar ve ülke içi karışıklıklar da turizm sektörüne balta vurmaktadır. 2010 ve 2017 yılları arasında Türkiye'de yaşanan ve uluslararası platformda yankı bulan bazı siyasi çatışmalar ve Türkiye'de meydana gelen darbe girişimine ilişkin resmi veriler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Siyasi Çatışmaların Turizm Sektörüne Etkileri

Tarih	Ülke	Önceki Yıl (Aynı Ay) Turist Sayısı	O Yılki (Aynı Ay) Turist Sayısı	Sonraki Yıl (Aynı Ay) Turist Sayısı
11 Mart 2017	Hollanda Miting Skandalı	717535	632112	Henüz açıklanmadı.
2 Haziran 2016	Almanya'da Ermeni Soykırımı Tasarısı'nın Kabulü	4724787	3300838	299111
15 Temmuz 2016	Türkiye Darbe Girişimi	5480502	3468202	5075961
9 Aralık 2016	ABD'li Papaz Andrew Craig Brunson'un tutuklanması	755461	438581	313452
24 Kasım 2015	Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi	3451749	2842972	683335
31 Mayıs 2010	İsrail Mavi Marmara Olayı	252041	93265	81715

Kaynak: CnnTürk ve TÜİK web sitelerinden elde edilmiştir.

Tablo 2'de, gerçekleşen bazı siyasi çatışmalar ile yaşanan ülkelere Türkiye'ye gelen turist sayıları aynı dönemleri kapsayan farklı yıllara ait şekilde gösterilmiştir. 2016 yılında yaşanan darbe girişimi genel bir izlenim ortaya koymak amacı ile tabloya eklenmiştir. Resmi sayısal veriler göz önüne alındığında siyasi çatışmaların yaşandığı yıl ve bir sonraki yıl Türkiye'ye gelen turist sayılarında önemli ölçüde azalmanın yaşandığı açıkça görülmektedir. Azalmanın bu denli fazla olmasında siyasi çatışmanın yaşandığı devletlerde kendi vatandaşlarına Türkiye'ye gitmeme konusunda yaptığı açıklamalar ve uygulamalar en büyük etken olarak gösterilebilir. Bu konuda dikkat çekici diğer bir husus yaşanan siyasi

çatışmaların tek taraflı (sadece Türkiye açısından) olumsuz sonuçlara sebep olmamasıdır. Nitekim TÜİK (2017) verilerine göre, uçak düşürülme olayından önceki yıl (2014) Rusya'ya turist olarak giden Türk vatandaşlarının sayısı 169302 iken olayın yaşandığı yıldan sonra (2016) Rusya'ya turist olarak giden Türk vatandaşlarının sayısı 83375'e inmiştir. Turist sayısında yaşanan azalmanın daha da fazla olmamasında karşılıklı ekonomik ilişkilerin zedelenmesini engellemek için gösterilen diplomatik ilişkiler ve iki ülke arasında yıllardır turizm faaliyetleri konusunda birbirlerini stratejik ortak görmeleri etkili olmuştur. Bu doğrultuda yukarıda belirtilen bazı siyasi çatışmaların yol açtığı ekonomik sonuçlara ilişkin yorumlamalar yapılırken TÜİK'e ait resmi veriler kullanılmıştır;

a) İstanbul'da 12 Ocak 2016 tarihinde Alman turist kafilesine yapılan bombalı saldırı ile 2 Haziran 2016 tarihinde Almanya Parlamentosu'nda Ermeniler ile ilgili alınan karar ve sonrasında yaşanan bazı siyasi olaylar, Türkiye - Almanya ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Yaşanan bu iki olay sonucunda 2016 ve 2017 yıllarında 2015 yılına göre turist sayısında yaklaşık 3,2 milyon kişilik azalış gerçekleşmiştir. Bu azalış söz konusu yıllara ait kişi başı turist harcamaları göz önüne alındığında Türkiye ekonomisine yaklaşık 2,2 milyar \$ zarar vermiştir.

b) Son yıllarda pek çok sorun yaşanmasına karşın Rusya, Türkiye turizmi için çok önemli yere sahiptir. 2015 yılında yaşanan uçak düşürülmesi olayı ve 19 Aralık 2016 tarihli Rus Büyükelçisi'ne yönelik suikast girişimi ile 2016 yılındaki darbe girişimi Türkiye - Rusya arasındaki turizm ilişkilerini adeta durma noktasına getirmiştir. Nitekim 2014 yılında Türkiye'ye gelen Rus turist sayısı tarihin en yüksek değerine ulaşmış iken belirtilen olaylar sebebi ile 2015 ve 2016 yıllarında gelen turist sayısı 2014 yılına göre yaklaşık 3,4 milyon kişi azalmış ve Türkiye ekonomisinde yaklaşık 2,4 milyar \$ zarara yol açmıştır. Sonuç itibari ile yaşanan olaylara bağlı olarak Rusya ile olan turizm faaliyetleri 2015 ve 2016 yıllarında son yılların en düşük değerlere inmiştir.

c) Benzer şekilde Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail devletleri ile yaşanan bazı siyasi çatışmalar da Türkiye turizm sektörüne zarar vermiştir. Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail ile meydana gelen olaylar sonucunda olayların yaşandığı yıl ve sonraki yıl ülkemize gelen turist sayısı yaklaşık 1,1 milyon azalarak Türkiye ekonomisine yaklaşık 2.2 milyar \$'lık zarar vermiştir.

d) Son olarak elde edilen resmi veriler ve ilgili analizler göz önüne alındığında Türkiye'de turizmin gelişmeye başladığı yıllardan bu yana turizm sektörünü olumsuz yönde en fazla etkileyen olay, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi olmuştur. Bu durumun sebebi olarak olayın Türkiye turizminin en etkin olduğu yaz döneminde meydana gelmesi, beliren korku ve kaos ortamı, akabinde yaşanan diğer terör olayları, devletlerarası gerginlikler, OHAL sürecinin başlaması, başta Avrupa devletleri olmak üzere çok sayıda devlet tarafından Türkiye'ye gidilmemesi yönünde vatandaşlarına uyarıların yapılması ve uluslararası basının konuyu sürekli gündemde tutması gösterilebilir. Sonuç itibari ile darbe girişimi nedeni ile 2017 yılında bir önceki yıla ait turist sayısında 10,9 milyon kişilik azalış ve Türkiye ekonomisinde yaklaşık 7,7 milyar \$'lık ekonomik kayıp olmuştur.

Sonuç

Terör faaliyetleri ve politik çatışmalar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde siyasi ve sosyo-ekonomik ilişkilerde derin sorunlara yol açmaktadır. Özellikle gelişen iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla oluşturulan algı operasyonları ve psikolojik baskılar da söz konusu sorunlara eklendiğinde hedef ülkedeki zararları istenmeyen düzeye ulaşmaktadır. Ayrıca terör olayları toplumda korkuya ve kosa sebep olmakla birlikte yeni açılımlara ve gelişimlere de engel olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin demokratikleşme hamleleri nedeniyle, PKK terörünün zemin bulduğu ortam şartlarından oldukça uzaklaşmış bulunmaktadır. Çünkü Kürtçe konuşma yasağı kaldırılmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde uzun süre uygulanan ve halkı bezdiren Olağanüstü Hal Yönetimi'ne son verilmiş, TRT'de Kürtçe yayın yapan bir kanal devreye almış, bölgede sıklıkla ortaya çıkan faili meçhul cinayetler ve sistematik şekilde süren işkence ortamı sonlandırılmıştır. Diğer yandan 2004 yılında: 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkındaki Kanun, 2005 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen: Yerinden Olmuş Kişiler Sorunu ve Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) ve 2010 yılında yürürlüğe giren 6008 sayılı

teröre bulaştırılmış çocukları koruma amaçlı kanun toplumsal barışı hedefleyen yasal çalışmalardan bazılarıdır. Bu çalışmalarla terörden zarar görenlerin mağduriyetleri önemli ölçüde giderilmiş ve boşaltılan köylere geri dönüş son derece kolaylaşmıştır. Bölge halkıyla yapılan mülâkatlar sonucu; halka istenilen değerin verilmesi, dışlayıcı ve ayrımcı politikaların engellenmesi, ekonominin canlandırılmasıyla işsizliğe çözüm bulunması, seyahat özgürlüğünü, can güvenliğini ve iktisadî girişim özgürlüğünü tehdit eden oluşumların sonlandırılması en temel beklentiler durumundadır (Arıncı, 2010: 18,27).

Terör faaliyetlerinin bireysel ve toplumsal düzeyde psikolojik ve sosyolojik açıdan turizm sektöründe yaratacağı olumsuz etkilerin azaltılmasında veya artırılmasında basın ve medyanın etkisi göz ardı edilmemelidir. Terörün doğrudan ve sonrasında hissedilen olumsuz sonuçlarını en aza indirmek amacıyla ülke çapında güvenlik önlemlerinin yerel halkı ve turistleri rahatsız etmeden fakat güvenlik önlemlerinin varlığını da hissettirecek şekilde alınmalı, güvenlik birimleri lojistik ve istihbarat açısından tam donanımlı hale getirilerek aralarında işbirliği kuvvetlendirilmeli, sınır güvenliğini sağlamada teknolojik unsurlar da harekete geçirilmeli, hukuki zeminde daha da sertleştirilerek yasaların caydırıcılığı artırılmalı, ilköğretim yüksek öğretime her düzeyde terörün zararı konusunda halk bilinçlendirilmeli, terör örgütünün finans kaynaklarını kesecek önlemler artırılmalı, etkili olmaya çalıştıkları coğrafi bölgelerde ve ekonomik sektörlerde devlet destekli yatırımlar ve güçlendirmeler sağlanmalı, dini söylemlere dayalı inanç istismarına taviz verilmemeli, devlet yöneticileri ayrıştırıcı ve kine yönlendirici söylemlerden kaçınarak bütünleştirici söylemler kullanmalı, diğer devletler ile işbirliğine gidilmeli, ulusal ve uluslararası basın ve medya aracılığıyla ülkenin imajına yönelik çıkan olumsuz haberlerin aksine reklam ve tanıtım çalışmalarının yapılmalı böylece terör örgütlerinin, gerçekleştirdikleri terör faaliyetleri sonrasında, hedef ülkede oluşturmak istediği güvensizlik ve kaos ortamına dair algı oluşturma operasyonlarının boşa çıkartılması sağlanmalıdır.

Terörizmin turizmin sektörünü hedef seçmesinde; turizm sektöründe önemli yatırımların gerçekleştirilmesi, turizme yönelik saldırının aynı zamanda devlete yapılmış kabul edilmesi, herhangi bir destinasyona yapılan terör saldırısının ekonominin tümünü olumsuz yönde etkileyebilecek güce sahip olması, turizm sektörüne yönelik terör saldırısının basın ve medyada hızla ve fazlaca yer alması sebebi ile teröristlerin kendilerini ve mesajlarını kısa sürede geniş kitlelere ulaştırmasına, tanınmalarına ve ilgi toplamalarına olanak sağlaması, turizm destinasyonlarındaki nüfus kalabalığı sebebi ile teröristlerin daha rahat kamufle olabilmeleri ve dikkat çekmemeleri gibi unsurlar etkili olmaktadır. Diğer taraftan sürdürülebilir turizm, terörizmin yaratmaya çalıştığı kaos ve huzursuz ortamın tamamen zıttı olan huzurlu ve kaostan uzak bir ortama ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, terörizmin turizm sektörünü eylemleri için uygun alan olarak seçmesi bilinçli bir harekettir.

Turistlerin turistik ürün ve hizmet satın alma tutum ve davranışlarında etkili olan unsurlardan biri de güvenlidir. Seyahat edilecek ülkenin güvenli olması, turistlerin tercihlerinde öncelikli yer bulabilmektedir. Bu nedenle turizm sektörüne yönelik plan ve politikalarda özellikle metropol ve turizm kentlerinin güvenlik konusuna ilişkin sürecin ve alınacak tedbirlerin organizasyonuna daha fazla önem verilmelidir.

Terör faaliyetleri ve siyasi çatışmaların sebep olduğu / olabileceği olumsuzluklara karşın alınabilecek güvenlik önlemlerinden bazıları şu şekildedir (Ayhan ve Çakmak, 2018: 206 ; Çakmak, 2017: 423 ; Güvenek ve Alptekin, 2015: 35);

- Sürdürülebilir ve başarılı turizm için güvenli seyahat imkânı ve algısı ile siyasi, politik ve diplomatik ilişkilerin istikrarı arasında paralellik olduğunun unutulmaması,
- Devlet yöneticileri ve ilgili güvenlik güçleri açısından net bir terör ve terörizm tanımının yapılması, uluslararası işbirliğine önem verilmesi, istihbarat bilgilerinin geliştirmesi, politik risk analizlerinin yapılması, olası terör eylem risklerinin ve sonucunda hangi hedef kitlelerin etkilenebileceğinin belirlenmesi, kriz ve acil müdahale yönetim ve planlarının belirlenmesi,
- Özellikle havalimanı, liman, alışveriş merkezleri, elçilikler, stadyumlar gibi aynı anda çok sayıda insana hizmet iletilen stratejik mekânların ve yapıların 24 saat aralıksız görüntü sistemleri ve teknik cihazlar ile gözetim altında tutulması,

- Terör sorununun iç ve dış boyutlarının olması sebebi ile sorunun çözümüne yönelik daha kapsayıcı, çözüm odaklı ve insan merkezli yeni bir bakış açısı ile ele alınması,
- Halkın terör faaliyetleri ve sonuçları konusunda bilinçlendirilmesi,
- Türkiye’de terör eylemleri yapan örgütlerin bir süreden beri uluslararası gelişmelere paralel şekilde eylemler yaptığı görülmektedir. Örgütlerin sürekliliğinin sağlanmasında dış faktörlerin etkisi sanıldığından daha fazladır. O halde Türkiye’nin terör sorununu, sadece kimlik arayışı, basit bir asayiş sorunu, mezhepsel ayrışma veya fakirlik sorunu olarak değerlendirmek yanlıştır (Arınç, 2010: 30).
- Yabancı istihbarat örgütlerinin ülkenin içişlerine karışmasının engellenmesi, hareket alanlarının daraltılması ve ülkede faaliyet gösteren terör örgütlerine desteklerinin engellenmesi,
- Terör örgütlerinin finansal kaynaklarının kesilmesi ve ortadan kaldırılması,
- Terör faaliyetleri sonrasında özellikle iletişim araçları ile ortaya atılan olumsuz ve yalan haberleri düzeltici bilgiler verilmesi, olumsuz algı yönetiminin tersine çevrilmesi,
- Terör faaliyetinde bulunan suçluların kısa süre yakalanması ve açıklanması,
- Terör sorununun çözümü konusunda, devletin egemenliğini zedeleyici nitelikte aşırı isteklerde bulunmak, sorunu çözülemez hale getirir. Yine aşırı istekler, sertlik yanlılarını güçlendirebileceği gibi sorunun çözümünde aktif rol alabilecek ılımlı siyaset araçlarının da tasfiyesine neden olabilir (Arınç, 2010: 32)
- Terörizm ile mücadelede devletin mücadele haklılığını net bir şekilde her kesime anlatabilmesi, tüm güvenlik güçlerinin moral düzeyinin yüksek tutulması, uzman personel ve teknolojik donanımdan yararlanılması.

Sadece güvenlik önlemlerinin alınmasının yeterli olmayacağı ve bu önlemler ile bağlantılı olarak tanıtım ve pazarlama stratejilerinin yapılması da gerekmektedir. Örneğin;

- Ulusal ve uluslararası basın ve medya aracılığıyla olumsuz imaj oluşturma çabalarına karşın olumlu algı yönetiminin sağlanması,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın, üniversitelerin ve ilgili kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının turizm sektörüne yönelik ulusal ve uluslar düzeyde gerçekleştirilecek faaliyetlere etkin şekilde katılması,
- Turizm hedef pazarlarının çeşitlendirilmesinin (yeni segmentlerin oluşturulmasının) sağlanması,
- Siyasi çatışmaların yaşandığı devletler ile stratejik ortaklıkların yapılması,
- Turizm işletmelerini destekleyici ekonomik teşviklerin ve yasal kolaylıkların sağlanması,
- Ulusal ve uluslararası düzeyde hizmet veren tur operatörlerinin ve seyahat acentelerinin finans açısından desteklenmesi,
- Kriz dönemlerinde verilen hizmetin kalitesini etkilemeyecek şekilde kampanyaların hazırlanması,
- Turizm sektöründe faaliyet gösteren tüm işletmelerin acil durum ve güvenlik konusunda eylem planlarını oluşturması,
- Turizm sektöründeki tüm iş görenlerin acil durum ve güvenlik konularında eğitilmesi.

Kaynakça

- Akaras, A. I. (2017). Uluslararası Terörizm Ve Ira Örneği. Turan: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 9(34), 321].
- Arıncı, K., (2010), Siyasî ve Tarihî Coğrafya Perspektifiyle: Türkiye'nin Terör Sorununun Analizi ve Jeopolitik- Jeostratejik Açıdan Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2): 1-34.
- Ayhan, A., & Çakmak, F. (2018). The Reflections of The Ideological Violence of The Media to Terror News - Medyanın İdeolojik Şiddetinin Terör Haberlerine Yansımaları. Journal of Human Sciences, 15(1), 190-208.
- Baharççek, A. (2000). Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 11-27.
- Bal, İ. (2006). Terör Nedir, Neden Terörist Olunur?. Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal Ve Bölgesel Deneyimler, 7-24. Uşak Yayınları Ankara.
- Bal, İ. (2006). Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri, USAK Yayınları, Ankara.
- Bozoğlan, B. (2010). Balkan Ülkeleri Üniversite Öğrencilerinin Çatışma ve Şiddete İlişkin Farkındalık Düzeyleri İle Çatışma Çözme Stilleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çakmak, A. (2017). 21. Yüzyılda Terör ve Terörün Medyada Temsili: Ankara ve Paris Saldırılarının Türk ve Fransız Basınında Sunumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi İletişim Ana Bilim Dalı.
- Çitlioğlu, E. (2008). Gri Tehdit, Destek Yayınları. Ankara.
- Demirli, A. (2011). Terörizm, Psikososyal Etkileri ve Müdahale Modelleri. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(35), 66-76.
- Güvenek, B., & Alptekin, V. (2015). Turistlere Yönelik Terör Saldırılarının Turizme Etkisi Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 17(1), 21-38.
- İşeri, R. (2008). Türkiye'de Etnik Terör: Asala ve PKK Örneği. Bin Ofset, Ankara.
- Şahin, Y. (2013). Çatışma Kuramları Ve Kimlik Temelli Çatışmalar: Teorik Bir Giriş. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(1).
- Kedikli, U. (2013), Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Keskin, A. (2007). Türkiye'de Terör Sorunu ve Sosyal Politika Stratejileri Açısından Çözümleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Mallison, W. T. and Mallison, S .V. (1975). The Concept of Public Purpose Terror in International Law: Doctrines and Sanctions to Reduce the Destruction of Human and Material Values. International Terrorism and Political Crimes. Ed. Cherif Bassioni. Springfield Charles Thomas. 67.
- Özcan, C. C. ve Özmen, İ. (2016). Terör ve Turizm İlişkisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi: AB ve MENA Örneği. İİBF Dergisi, 9(4):69-83.
- Paraskevas, A., & Arendell, B. (2007). A Strategic Framework For Terrorism Prevention And Mitigation İn Tourism Destinations. Tourism Management, 28(6), 1560-1573.
- Procasky, W. J., & Ujah, N. U. (2016). Terrorism and Its Impact on The Cost of Debt. Journal Of International Money And Finance, 60, 253-266.
- Serçek, G. Ö. ve Serçek. S. (2016). Turizm Sektörünün Gelişmesi Önündeki Engel: terörizm. jasss dergisi, 42, 431-44.

- Sönmez, S., Apostolopoulos, Y., & Tarlow, P. (1999). Tourism in Crisis: Managing the Effects of Terrorism. *Journal of Travel Research*, 13-18 38(1).
- Tavares, J. (2004). The Open Society Assesses Its Enemies: Shocks, Disasters and Terrorist Attacks. *Journal Of Monetary Economics*, 51(5), 1039-1070.
- Topal, A. H. (2004). Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma Yetkisi. A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Yavuz, C. ve Şahin, M. (2011). Terör ve Terörizmle Mücadele. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yıldız, Z. ve Durgun, A. (2010). 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Turizm Sektörü Üzerine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 2(1) 1-15.
- Yılmaz, B. (2005). Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(13), 39-58.

İNTERNET KAYNAKLARI

- CNN Türk Haber Sitesi (2018): <https://www.cnnturk.com/turkiye/iste-2017de-yasanan-en-onemli-siyasal-olaylar?page=>, (Erişim tarihi: 19.03.2018).
- CNN Türk Haber Sitesi (2018): <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyede-son-5-yilda-meydana-gelen-teror-saldirilari>, (Erişim tarihi: 19.03.2018).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2013)
<https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/insanhaklari/belge/TER%C3%96R%20VE%20%C5%9E%C4%B0D%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HL%20ALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf>, (Erişim tarihi: 14.02.2018).
- Türk Dil Kurumu (2018): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a876a66e40850.57092888, (Erişim tarihi: 16.02.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072, (Erişim tarihi: 16.12.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018): www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1610, (Erişim tarihi: 19.03.2018).
- T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı İstanbul İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü (2018): <http://www.istanbulkulturturizm.gov.tr/TR,71515/turizm-istatistikleri.html> (Erişim tarihi: 15.03.2018).
- T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı İzmir İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü (2018): <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77220/turizm-istatistikleri.html>, (Erişim tarihi: 15.03.2018).
- T. C. Mevzuat Bilgi Sistami (2018): <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.3713&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=TER%C3%96RLE%20M%C3%96R%20CADELE&Tur=1&Tertip=5&No=3713> (Erişim tarihi: 15.05.2018).
- UNWTO (2017), Tourism Highlights, www.unwta.org, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2017).

COĞRAFYA DERSİ ZÜMRE TOPLANTILARINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Teachers' Views on Geography Course Teacher Group Meetings

Prof. Dr. Fatih AYDIN*

Öz

Bu araştırmada, coğrafya dersi zümre toplantılarına yönelik coğrafya öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseninde gerçekleştirilen çalışmaya 2017-2018 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Karabük İli merkez ilçesindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapan 12 coğrafya öğretmeni katılmıştır. Araştırmanın verileri Kılcan, Çepni ve Kılınç (2018) tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanılmıştır. Uygulama sonrasında katılımcılardan elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda, coğrafya dersi zümre toplantılarına ilişkin öğretmenlerin görüşleri “Zümre Toplantısında Planlananlar”, “Zümre Toplantılarında Karar Alma Yöntemleri”, “Zümre Toplantılarının Alan Eğitimine Katkısı” ve “Zümre Toplantılarının Etkililiği” şeklinde dört temel tema altında toplanmıştır. Çalışmanın sonucunda Coğrafya öğretmenleri zümrelerde öğrenci başarısının artırılması, yıllık planlar, ödevler, diğer öğretmenlerle iş birliği, ölçme ve değerlendirme hakkında planlama yaptıklarını belirtmişlerdir. Coğrafya öğretmenleri bu toplantılarda daha çok görüş alışverişinde bulunularak karar aldıklarını ifade etmişlerdir. Coğrafya öğretmenleri zümre toplantılarını alan eğitimi açısından faydalı olduğunu savunmuş ancak bir grup öğretmen bu toplantıların kâğıt üstünde kaldığını uygulamaya geçmediğini dile getirmiştir.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, zümre toplantıları, öğretmen görüşleri

* Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, fatihaydin@karabuk.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-8940-5332

Dergiye Geliş Tarihi: 14.09.2018

Yayına Kabul Tarihi: 23.11.2018

Abstract

The purpose of this study is to determine the views of geography teachers on branch teachers' committee meetings. This study utilized a qualitative method, phenomenological design. This study utilized a qualitative method, phenomenological design. The sample of research is composed of 12 teachers working in secondary education institutions in Karabük province. The data of the study were collected with a semi-structured interview form, developed by Kılcan, Çepni and Kılınc (2018). The data obtained from the participants after the application was analyzed by content analysis. As a result of the research, teachers' opinions on geography class meetings, collected under four main themes, "Planned in the Class Meeting", "Decision Making Methods in Class Meetings", "Contributions of Class Meetings to Field Education" and "The Effectiveness of Class Meetings". As a result of the study, geography teachers stated that they plan to increase student success at the class meetings, annual plans, assignments, cooperation with other teachers, measurement and evaluation. Geography teachers expressed their decision by exchanging more opinions during these meetings. Geography teachers argued that it is useful for education in the content of class meetings, however, a group of teachers stated that these meetings were kept on paper, that it did not go to practice.

Keywords: *Geography, committee meeting, teachers' opinions*

Giriş

Zümre Öğretmen Kurulu (ZÖK) eğitim kurumlarında aynı sınıfı okutan veya alanı aynı olan öğretmenlerden oluşur. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesine (2017) göre ZÖK'lerin amacı, il genelinde eğitimi planlamak ve koordine etmek, eğitim ve öğretimin kalitesini yükseltmek, eğitimle ilgili görüş ve öneriler geliştirmek, aynı alanlar arasında iletişim, uyum ve iş birliği sağlamaktır. Bunun yanında ilgili yönerge zümrelerin; ZÖK'lerin; eğitim ve öğretimin bir plan dâhilinde sürdürülebilmesinden, öğretim programının uygulanması aşamasında birlikte hareket edilmesinden, alınan kararların izlenmesinden, değerlendirilmesinden, sonuçlanmasından, bina ve tesisler ile ilgili eğitim araç ve gereklilerinin etkili ve verimli kullanılmasından sorumlu oldukları ifade edilmektedir. İlgili yönergede zümre toplantılarında;

- a) Bir önceki toplantıda alınan kararlar,
- b) Planlamaların; eğitim ve öğretimle ilgili mevzuat, okulun kuruluş amacı ve ilgili alanın öğretim programına uygun yapılması,
- c) Öğretim programlarının incelenmesi, programların çevre özellikleri de dikkate alınarak amacına ve içeriğine uygun olarak uygulanması, yıllık plan ve ders planlarının hazırlanması ve uygulanmasında konu ve kazanım ağırlıklarının dikkate alınması,
- d) Derslerin işleyişinde uygulanacak öğretim yöntem ve tekniklerinin belirlenmesi,
- e) Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEP) ile ders planlarının görüşülmesi,
- f) Diğer zümre ve alan öğretmenleriyle yapılabilecek iş birliği ve esaslarının belirlenmesi,
- g) Öğretim alanı ile bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin izlenerek uygulamalara yansıtılması,
- h) Öğrencilerde girişimcilik bilincinin kazandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması,
- i) Okul ve çevre imkanları değerlendirilerek, yapılacak deney, proje, gezi ve gözlemlerin planlanması,
- j) Öğrenci başarısının ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla sınav analizlerinin yapılması,
- k) Sınavların, beceri sınavlarının ve ortak sınavların planlanması ve benzeri konular gündeme alınarak görüşülür, değerlendirilir ve yeni kararlar alınır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017).

ZÖK çalışmalarının etkili bir şekilde yürütülmesi önemlidir. Çünkü bu çalışmalar sosyal bir örgüt olan okullarımızda niteliğin artmasının yanında okul etkililiği, öğrenci başarısı, öğretmenlerin iş doyumunu ve okullarına olan bağlılığına da olumlu yönde katkı sağlamaktadır. ZÖK'de yer alan öğretmenlerin iş birliği içinde çalışmaları okulda öğrencilerin bilişsel, duyuşsal, estetik, moral ve psikomotor açıdan en üst düzeyde öğrenme sağlayabilmesine olanak tanıyacak bir iklimin oluşumuna katkı sağlayabilir (Kılcan, Çepni ve Kılınç, 2018; Çelebi, Vuranok ve Hasekioğlu, 2016).

Alan yazın incelendiğinde öğretmenler kurulu, zümre öğretmenler kurulu, şube öğretmenler kurulu gibi yönetmelikte yer alan kurul ve ekiplerin etkililiğine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde Alım ve Doğanay (2016) Coğrafya öğretiminde zümreler arası iş birliğinin önemi ve ortak konuların analizi adlı çalışmalarında, zümreler arası iş birliğinin formalite olmaktan çıkarılması, ZÖK'lerin etkinliğini ve önemini artırmak gerektiği, ortak konuların işlenmesinde diğer zümre öğretmenleriyle yapılacak örnek çalışmalar ortaya koymak gerektiği ve coğrafi gezilerde zümre iş birliğinin ortaya çıkması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Acarbaş (2011) araştırmasında Coğrafya öğretmenlerinin, ZÖK hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları, ZÖK'ün Coğrafya eğitiminde çok önemli bir yeri olduğu ve Coğrafya dersi öğretim programı ile bu önemin daha da arttığı ve kurul toplantılarının yılda iki defadan fazla olması gerektiği gibi sonuçlar ortaya konmuştur. Kılcan, Çepni ve Kılınç (2018) sosyal bilgiler dersi zümre toplantılarına yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin belirlendiği araştırmasında katılımcıların ZÖK'lerde daha çok derslerde kullanılacak yöntem ve teknikleri ve uygulanacak sınavlar hakkında yapılacakları planladıklarını; en fazla görüş alışverişinde bulunularak ve müfredat içeriğine bağlı kalarak karar verdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte alan eğitimi açısından bazı katılımcılar ZÖK'lerin katkı sağladığını ifade ederken bazıları katkı sağlamadığını belirtmiştir. Son olarak bazı katılımcılar zümre toplantılarını okulda yapılan öğretime katkı sağladığı için etkili bulduğunu belirtirken bazıları ise ZÖK'leri bir prosedür olarak algılamakta ve etkisiz bulmaktadır. Demirtaş ve Cömert (2006) zümre öğretmenler kurulu toplantılarının

etkililiğinin, öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlendiği çalışmada katılımcılar zümre öğretmenler kurulu toplantılarını amaçlarına uygun ve etkili olarak yürüttüklerini ifade etmektedirler. Araştırmanın önemli bir bulgusu da zümre öğretmenler kurulu toplantılarında öğretmenlerin, en az yaptıkları şeyin mesleki eserleri incelemek ve değerlendirmek olduğudur.

Alan yazın incelendiğinde Coğrafya öğretmenlerinin zümre toplantılarına yönelik görüşlerinin ele alındığı çalışmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Coğrafya zümre toplantılarına ilişkin Coğrafya öğretmenlerinin görüşlerinin ortaya çıkarılması hem zümre yönergesindeki amaçlanan hususların gerçekleştirilme derecesi ve bu çıktının öğrencilere yansımaları hakkında hem de zümre toplantılarının daha etkili bir biçimde nasıl gerçekleştirilebilirliği hakkında fikir vermesi bakımından önemli görülebilir. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Coğrafya dersi;

1. ZÖK'lerde Coğrafya öğretmenleri neleri planlamaktadırlar?
2. ZÖK'lerde Coğrafya öğretmenleri yapacakları çalışmalarla ilgili kararları nasıl almaktadırlar?
3. ZÖK'ler alan eğitimine (eğitim-öğretim sürecine) ne gibi katkılar sağlamaktadır?
4. ZÖK'lerin etkililiği konusunda Coğrafya öğretmenleri neler düşünmektedirler?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Coğrafya öğretmenlerin zümre toplantılarına ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseniyle tasarlanmıştır. Fenomenoloji araştırmalarında temel amaç insan deneyimlerini mercek altına alarak bireylerin fenomenlere yükledikleri anlamları ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır (Creswell, 2007). Bu bağlamda mevcut çalışmada zümre toplantılarına katılma deneyimi yaşayan Coğrafya öğretmenlerinin bu deneyimleri sorgulanarak altında yatan özlere ulaşılması hedeflenmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını Karabük İli merkez ilçesindeki devlet liselerinde görev yapan 12 Coğrafya öğretmeni (9 erkek-3 kadın) oluşturmaktadır. Katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem grubu 2017-2018 Eğitim Öğretim yılının II. Yarı yılı sonunda düzenlenen "Coğrafi Bilgi Sistemleri" hizmetiçi eğitim seminerine katılan Coğrafya öğretmenlerine uygulanmıştır. Literatürde araştırma için başvuru grubun kolay ulaşılabilirliğinin yapılacak olan araştırmanın uygulama sürecinin ekonomikliğine katkıda bulunduğu ve bu katkının araştırmacılara fayda sağladığına ilişkin bazı araştırmacıların görüşleri bulunmaktadır (Patton, 2002; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Verilerin Toplama Aracı

Araştırmanın amacına uygun veri toplamak amacıyla ilgili alan yazına ve uzman görüşlerine dayalı olarak Kılcan, Çepni ve Kılınç (2018) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmenleri için hazırlanan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda zümre toplantılarına ilişkin dört soru bulunmaktadır. Buna göre katılımcılara Coğrafya dersi okul zümre toplantılarında neleri planladıkları, okul zümre toplantılarında yapacakları çalışmalarla ilgili kararları nasıl aldıkları, okul zümre toplantılarının alan eğitimine (eğitim-öğretim sürecine) ne gibi katkılar sağladığı ve okul zümre toplantılarının etkililiği konusunda neler düşündüklerine yönelik sorular sorulmuştur.

Verilerin Analizi

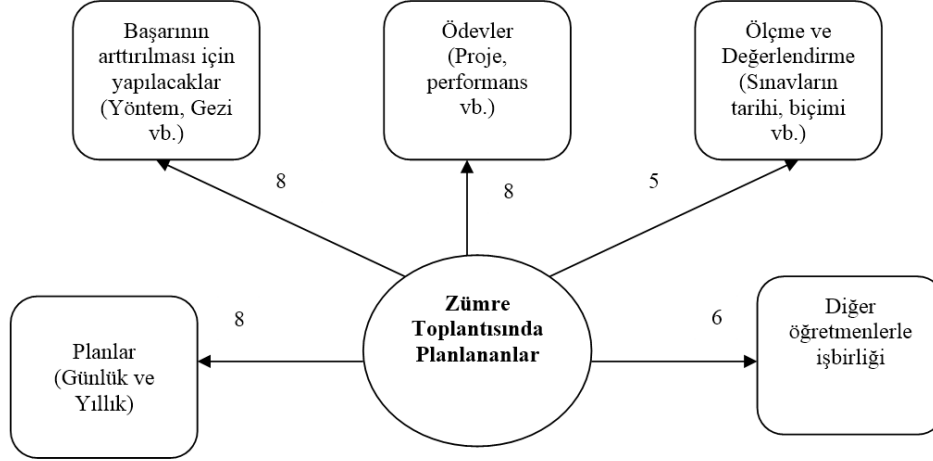
Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. İçerik analizi ve betimsel analiz sosyal bilimlerde en sık kullanılan veri çözümleme teknikleri arasında yer almaktadır. Mevcut çalışmada da yapılan içerik analizi üzerinden kategorilere ve kodlara ulaşılmıştır. Ayrıca analiz sonucu ortaya konan bulguları desteklemek, bulgular içinde ilgi çekici ve farklı noktaları göz önüne sermek için uygun yerlerde katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntılanarak raporlaştırmaya

dâhil edilmiştir. Doğrudan alıntılarda katılımcılar kısaltmalar (Ö,3=Öğretmen 3) kullanılarak temsil edilmiştir.

Bulgular

1. Zümre Toplantısında Planlananlar

Katılımcıların “zümre toplantısında planlananlar” ilişkin belirttikleri görüşler ve bunların ifade sıklıkları Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Coğrafya zümre toplantılarında planlanana ilişkin öğretmen görüşleri ve ifade sıklıkları

Şekil 1’de Coğrafya öğretmenlerinin, zümre toplantılarında planlanana ilişkin görüşlerinin beş temel başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar; öğretim yılı içinde “*öğrenci başarısının artırılması*”, “*ödevler*”, “*ölçme ve değerlendirme*”, “*planlar*” ve “*Diğer öğretmenlerle iş birliği*”.

Öğrenci başarısının artırılması. Katılımcıların bir kısmı zümre toplantılarında öğretim yılı içinde Coğrafya dersinde öğrenci başarısının artırılması için yapılması gerekenleri planladıklarından bahsetmişlerdir. Bu noktada derslerde kullanacakları yöntem ve teknikleri, düzenlenecek geziler vb. zümre toplantılarında görüşüldüğü belirtilmektedir. Bu durum katılımcıların; “*Zümre toplantılarında başarıyı arttırmak için neler yapmamız gerektiği üzerine yoğunlaşıyoruz.*” (Ö, 7) ve “*Başarının artırılması için alınabilecek önlemler, yapılacak gezi ve gözlem gibi derse yönelik çalışmalarını belirleriz.*” (Ö, 1) şeklindeki ifadeleriyle de özetlenmektedir. Bu ifadelerden hareketle katılımcıların zümre toplantılarında, öğretim yılı içinde Coğrafya derslerinde başarıyı nasıl arttıracıklarını planladıklarını göstermektedir.

Ödevler. Çalışmaya katılan Coğrafya öğretmenlerinin bir kısmı zümre toplantılarında öğrencilere verilecek olan ev, proje, performans ödevleri hakkında planlama yaptıklarını söylemiştir. Bu durum katılımcıların; “*Zümre toplantılarında proje konuları ve değerlendirme kriterleri üzerinde duruyoruz...*” (Ö, 11) ve “*Performans çalışmaları, verilecek proje konuları, projelerin nasıl değerlendirileceği...*” (Ö, 6) şeklindeki ifadeleri ile özetlenmektedir. Bu ifadeler, katılımcıların zümre toplantılarında, eğitim-öğretim yılı içinde öğrenciye verilecek ödevlerin konu dağılımı, planlanması, değerlendirilmesi üzerinde çalışma yaptıkları fikrini ortaya çıkarmaktadır.

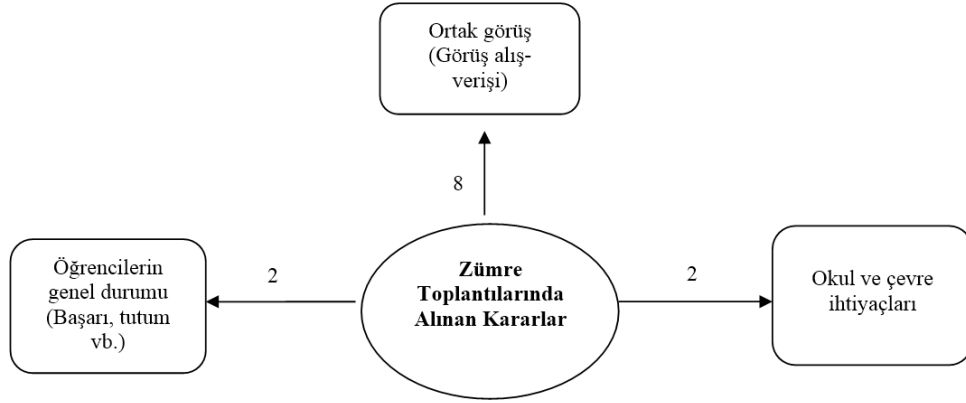
Planlar. Katılımcıların bir kısmı zümre toplantılarında sezon içinde uygulanacak yıllık ve günlük planlar ilgili kararlar aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların; “*Zümre toplantısında yıl içinde kullanacağımız yıllık ve günlük planlar belirlenmektedir.*” (Ö, 6) ve “*Planların eğitim öğretimle ilgili mevzuata uygun yapılması...*” (Ö, 12) şeklindeki ifadeleri ile ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler, katılımcıların zümre toplantılarında, yıl içinde eğitimsel açıdan yapılacakları belirten planlar (yıllık-günlük) üzerinde çalıştıkları fikrini ortaya çıkarmaktadır.

Ölçme ve değerlendirme. Coğrafya öğretmenleri zümre toplantılarında yıl içerisinde yapılacak sınavların şekli, tarihi, değerlendirme kriterleri üzerinde planlama yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların; “Zümre toplantılarında bir sene boyunca yapılacak sınavlar vb. planlıyoruz” (Ö, 4) şeklinde ifade etmişlerdir. Bu ifadeler katılımcıların zümre toplantılarında yıl içerisinde yapacakları ölçme ve değerlendirme teknikleri üzerinde çalışma yaptıklarını göstermektedir.

Diğer öğretmenlerle iş birliği. Araştırmaya katılan Coğrafya öğretmenlerinin bazıları zümre toplantılarında eğitim-öğretim yılı içinde diğer zümre öğretmenleriyle yapacakları etkinliklerin neler olabileceğini planladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların; “Bu toplantılarda ilçe düzeyinde Coğrafya zümreleri arası bilgi paylaşımı ve iş birliği üzerinde durulmaktadır.” (Ö, 12) ve “Diğer zümre öğretmenleriyle ortak konuların aynı anda işlenebilmesi için planlama yapılması.” (Ö, 9) şeklindeki ifadeleri ile özetlenmektedir. Bu ifadeler katılımcıların zümre toplantılarında, diğer ders zümreleriyle ne tür ortak etkinlikler yapılması gerektiği konusunda planlama yaptıklarını göstermektedir.

Zümre Toplantılarında Karar Alma Yöntemleri

Katılımcıların “zümre toplantılarında karar alma biçimlerine” ilişkin belirttikleri görüşler ve bunların ifade sıklıkları Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Coğrafya zümre toplantılarında karar alma yöntemlerine ilişkin öğretmen görüşleri ve ifade sıklıkları

Şekil 2’de katılımcıların, zümre toplantılarında aldıkları kararları nasıl aldıklarına ilişkin görüşlerinin üç temel başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar; “ortak görüş (görüş alışverişinde bulunularak)”, “öğrenci durumu”, “okul ve çevre ihtiyaçları.”

Görüş alışverişinde bulunularak. Katılımcıların çoğunluğu zümre toplantılarında aldıkları kararları, zümreyi oluşturan öğretmenlerle birlikte görüş alışverişinde bulunarak aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların; “Zümreye dahil olan öğretmenlerin ortak kararıyla ...” (Ö, 7) ve “Ortak görüşlerimize bağlı olarak kararlar alıyoruz.” (Ö, 11) şeklindeki ifadeleri netleşmektedir. Bu ifadeler, katılımcıların zümre toplantılarında karar alırken, birbirlerinin düşüncelerine önem verdikleri ve zümreyi oluşturan öğretmenlerin ortak hareket ederek karar aldıkları düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

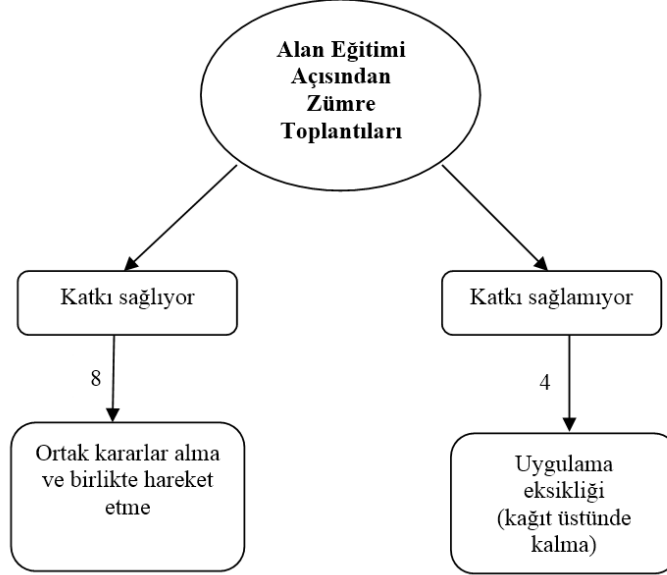
Öğrenci durumu. Katılımcıların bir kısmı zümre toplantılarında karar alırken öğrencilerin genel başarı durumları, derse olan tutumları vb. durumları göz önüne aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların; “... varsa başarıları, derse olan tutumları, ders içerisinde yaşanan problemler varsa bunlar tartışılır...” (Ö,9) şeklindeki ifadeleri ile ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler, katılımcıların zümre toplantılarında karar alırken öğrencilerin ihtiyaçlarını dikkate aldıklarını ve öğrencilerin dersteki durumlarını göz önüne aldıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Okul ve çevre ihtiyaçları. Katılımcıların bir kısmı zümre toplantılarında karar alırken okulun ihtiyaçlarını dikkate aldıklarını dile getirmektedirler. Bu durum katılımcıların; “Tüm zümre öğretmenlerinin katılımını ve okul-çevre imkanlarını göz önünde bulundurarak kararlar alıyoruz.” (Ö, 3)

şeklindeki ifadeleri ile özetlenmektedir. Bu ifadeler, katılımcıların zümre toplantılarında karar alırken okulun ve çevresinin ihtiyaçlarını dikkate aldığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

Zümre Toplantılarının Alan Eğitimine Katkısı

Katılımcıların “alan eğitimine katkısı açısından zümre toplantılarına” ilişkin belirttikleri görüşler ve bunların ifade sıklıkları Şekil 3’de sunulmuştur.

Şekil 3. Alan eğitimine katkısı açısından zümre toplantılarına ilişkin Coğrafya öğretmen görüşleri ve ifade sıklıkları

Şekil 3’de katılımcıların, alan eğitimi açısından zümre toplantılarının katkı sağlayıp sağlamadığına ilişkin görüşleri olumlu ve olumsuz iki üst başlıkta düzenlenmiştir. Olumlu başlıkta zümre toplantılarının alan eğitimi açısından faydalı olduğu savunulmuş ve “yapılacak etkinliklere ortak karar vermeye” fayda sağladığı dile getirilmiştir. Olumsuz başlıkta ise zümre toplantılarının “uygulama eksikliği (kâğıt üstünde kalma)” olduğu dile getirilmiştir.

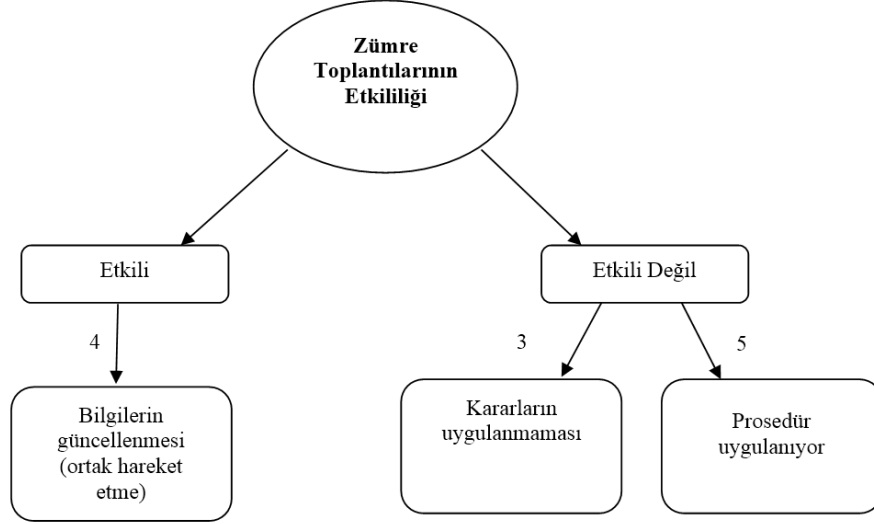
Yapılacak etkinliklere ortak karar vermeye fayda. Katılımcıların bazıları zümre toplantılarının faydalı olduğu ve bu faydanın da yapılacak etkinliklere öğretmenlerin hep beraber ortak karar verdiğinden kaynaklandığını dile getirmektedirler. Bu durum katılımcıların; “Eğitim-öğretim sürecinde ortak hareket etme imkânı sağlar. Böylece aynı sınıf düzeyindeki öğrencilerde eşit öğrenim, aynı etkinlikler yapma ve ortak sınavda kolaylık sağlar.” (Ö,10) ve “Eğitim ve öğretim açısından birlikte hareket etmeyi sağlıyor.” (Ö, 1) şeklindeki ifadeleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler, katılımcıların zümre toplantılarının faydalı etkinlikler olduğunu, bu faydanın da zümredeki öğretmenlerin dönem içerisinde yapacakları etkinliklerin ortak kararlarla belirlenmesinden kaynaklandığı fikrini öne çıkarmaktadır.

Uygulama eksikliği. Katılımcıların bir kısmı da zümre toplantılarının uygulanmadığını ve sadece karar aşamasında kaldığını belirtmektedir. Bu durum katılımcıların; “Faydası olduğunu düşünmüyorum. Çünkü toplantıda görüşülen konular genelde kâğıt üzerinde kalıyor. Birçok öğretmen kendi bildiği gibi davranıyor.” (Ö, 6) ve “Zümre öğretmenlerinin yaptıkları toplantıda alınan kararların denetimlerinin yapılması kararların uygulanmasını sağlar. Ancak öğretmenlerin karar ve isteklerinin kâğıt üstünde kalması ve bu toplantılarının sadece zorunlu olduğu için alana katkı sağlamaz” (Ö, 15) şeklindeki ifadeleri ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler, katılımcıların zümre toplantılarını faydasız etkinlikler olarak gördüklerini göstermekte ve bu durumun nedeninin de zümre toplantılarında alınan kararların uygulamaya etki etmemesi olduğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Zümre Toplantılarının Etkililiği

Katılımcıların “zümre toplantılarının etkililiğine” ilişkin belirttikleri görüşler ve bunların ifade sıklıkları Şekil 4’de sunulmuştur.

Şekil 4. Coğrafya zümre toplantılarının etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri ve ifade sıklıkları

Şekil 4’de katılımcıların, zümre toplantılarının etkililiğine ilişkin görüşleri “etkili” ve “etkili değil” olarak iki üst başlıkta düzenlenmiştir. Katılımcılar tarafından “etkili” başlığı altında zümre toplantılarının “*bilgilerin güncellenmesine (ortak hareket etmeye)* katkı sağladığı” dile getirilmiştir. “Etkili değil” başlığında ise zümre toplantılarının “*periyodik aralıklarla geniş zamanda yapılmamasından*” ve “*prosedürün uygulanıyor olduğundan*” söz edilmiştir.

Bilgilerin güncellenmesi. Katılımcıların bazıları zümre toplantılarının etkili olduğu ve bu etkinin de yapılan toplantılarda güncel bilgilere ulaşıldığı ve bu durumun ortak hareket etmeye katkı sağladığını dile getirmişlerdir. Bu durum katılımcıların; “*Zümre toplantılarında ortaöğretim kurumları yönetmeliği ya da ders programında yapılan değişiklikler görüşülmekte ve bu durum mevcut bilgilerimizin güncellenmesini sağlamaktadır.*” (Ö, 3) şeklindeki ifadeleri ile özetlenmektedir.

Kararların uygulanmaması. Katılımcıların bazıları zümre toplantılarının etkili olmadığını ve bunun toplantılarda alınan kararların uygulanmamasından kaynaklandığını belirtmektedirler. Bu durum katılımcıların; “*Okul zümreleri ciddiye alınmalıdır çünkü bu alınan kararlar sahada çalışmaların sonucudur; ancak alınan kararlarda bu zümrelerin takip edildiği ve dikkate alındığı kanaatinde değilim*” (Ö, 2) şeklindeki ifadeleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler katılımcıların zümre toplantılarını etkisiz etkinlikler olarak gördüklerini, bu durumun da zümre toplantılarının uygulamaya geçirilmemesinden kaynaklandığını düşündükleri fikrini desteklemektedir.

Prosedür Uygulanıyor. Katılımcıların bazıları, zümre toplantılarının etkili olmadığını ve bunun toplantıların yeni düşünceler ortaya koymak yerine yalnızca zorunluluktan kaynaklı prosedürleri uygulamaktan ibaret olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu durum katılımcıların; “*Genelde belirli aralıklarla ve belirli bir program çerçevesinde yapılmaktadır. Bu nedenle sürekli her yıl ya da her dönem başında benzer çalışmalar yapıldığı için birbirinin tekrarı şeklinde yapılmaktadır...*” (Ö, 1) ve “*Coğrafya zümre toplantılarının bir etkililiği yok. Sadece yapılması gereken bir evrak olarak hizmet ediyor...*” (Ö, 12) şeklindeki ifadeleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler katılımcıların zümre toplantılarını, etkisiz etkinlikler olarak gördükleri ve bu durumun ortaya çıkmasında zümre toplantılarının yalnızca prosedürleri yerine getirmek anlayışıyla gerçekleştirilmesinin etkili olduğunu düşündükleri biçiminde yorumlanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Coğrafya öğretmenlerinin ZÖK'lere ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada toplanan verilerin dört temel tema altında toplandığı görülmektedir. Bunlar; “Zümre Toplantısında Planlananlar”, “Zümre Toplantılarında Karar Alma Yöntemleri”, “Zümre Toplantılarının Alan Eğitimine Katkısı” ve “Zümre Toplantılarının Etkililiği” dir.

Bu araştırmada ilk olarak Coğrafya öğretmenlerinin zümre toplantılarında neler planladıklarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonuçları, Coğrafya öğretmenlerinin zümrelerde en çok öğrenci başarısının artırılması, ödevler, diğer öğretmenlerle iş birliği, ölçme ve değerlendirme hakkında yapılacakların neler olduğunu planladıklarını göstermektedir. Bununla birlikte ZÖK'lerde diğer öğretmenlerle yapılacak işleri ve öğretim yılı boyunca kullanılacak yıllık planları ver konuları planladıkları görülmektedir. Öğretmenlerin ZÖK'lerde Coğrafya öğretiminin niteliğini geliştirmeye yönelik tartışma yapmaları olumlu bir bulgu olarak görülebilir. Bununla birlikte ZÖK'lerin uygulamaya yön verecek temel standartları belirleme noktasında önemli bir işlevi olduğu ileri sürülebilir. Zira MEB (2017) tarafından yayımlanan eğitim kurulları ve zümrelere yönelik yönergede zümrelerin “*il genelinde eğitimi planlamak ve koordine etmek, eğitim ve öğretimin kalitesini yükseltmek, eğitimle ilgili görüş ve önerileri geliştirmek, aynı alanlar arasında iletişim, uyum ve iş birliği sağlamak amacıyla*” düzenlediği vurgulanmaktadır. Bu noktada araştırma bulguları dikkatle incelendiğinde, katılımcıların ZÖK'leri diğer öğretmenlerle iş birliği yapmak ve öğretime yönelik konularda görüş alış-verişinde bulunmak için bir fırsat olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca MEB Coğrafya Dersi Öğretim Programında (CDÖP) “*Sınıf düzeyi, öğrencilerin ilgi, hazır bulunuşluk düzeyleri, öğrenme stilleri gibi unsurları göz önünde bulundurarak kazanımlarla tutarlı olacak şekilde öğretim materyalleri (bilgi notu, sunum, etkinlik, çalışma kâğıtları, proje, okuma parçaları vb.) yapılandırmalı ve kullanılmalıdır. Öğretim materyalleri hazırlanırken zümre öğretmenleri ve diğer disiplin alanlarının öğretmenleriyle iş birliği yapılmalıdır.*” şeklinde ZÖK'lere vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğretmenlerin ZÖK'lerin işlevine yönelik görüşlerinin CDÖP'ye uygun olduğu ifade edilebilir. Araştırmanın bu sonucu ilgili alan yazının bulgularını desteklemektedir. Örneğin; Acarbaş (2011) araştırmasında Coğrafya öğretmenleri ortak sınavlar için soru bankası oluşturmada ZÖK'leri önemli bir fırsat olarak görmekte, Coğrafya öğretim programının birlik içinde uygulanmasını ZÖK'lerin sağladığı ve Bölge Zümre Öğretmenler Kurulunun bölge içinde, konuların birlik ve bütünlüğünün sağlanmasında etkili olduğunu düşünmektedirler. Derslerin işlenişinde kullanılacak araç ve gereçler ile kullanılacak yöntem ve teknikleri; konulara, öğrencilerin durumuna ve okulun imkânlarına göre kurulda belirlemekte ve derslerinde kullanılmaktadırlar. ZÖK'lerde ölçme değerlendirme yöntem ve tekniklerini belirlemekte, alınan kararların uygulanma durumunu dönem sonunda ve başlarında değerlendirmeye almakta ve aksayan yönleri gidermeye çalışmaktadırlar. Küçük, Ayvacı ve Altıntaş (2004) çalışmasında ZÖK toplantı kararlarının öğretmenlerin zihnindeki öncelikli hedefinin öğrencilerin akademik başarılarını arttırmak olduğu vurgulanmıştır.

Araştırmanın bir diğer sonucu, Coğrafya öğretmenlerinin ZÖK'lerde daha çok ortak görüş (görüş alışverişinde bulunularak), öğrenci durumu, okul ve çevre ihtiyaçlarına bağlı kalarak aldıklarını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında coğrafya öğretmenlerinin ZÖK'leri yürüttükleri derse ilişkin bir görüş-alışverişi platformu olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Benzer bir araştırmada Kılcan, Çepni ve Kılınç (2018) Sosyal Bilgiler öğretmenleri ZÖK'lerde görüş alış-verişinde bulunarak ve müfredat içeriğine bağlı kalarak karar aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın diğer bir sonucuna göre Coğrafya öğretmenleri zümre toplantılarını alan eğitimi açısından faydalı olduğu savunulmuş ve yapılacak etkinliklerde ortak karar vermeye katkı sağladığı dile getirilmiştir. Ancak bir grup öğretmen zümre toplantılarının kâğıt üstünde kaldığını uygulamaya geçemediğini dile getirilmiştir. Bu sonuç ZÖK'lerin faydalı olmasının yanın da öğretmenler tarafından bir formalite gibi olduğunu göstermektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer bulguların üretildiği görülmektedir (Alım ve Doğanay, 2016; Kılcan, Çepni ve Kılınç, 2018; Güler, Altun ve Türkdoğan, 2015). Bu bağlamda, zümre toplantılarının alan eğitime katkısı noktasında alan yazında farklı bulguların üretildiği ve bir uzlaşımın söz konusu olmadığı ileri sürülebilir.

Bu araştırmada son olarak Coğrafya öğretmenlerinin bu ZÖK'lerin etkililiğine ilişkin görüşleri incelendiğinde, katılımcıların bir kısmı ZÖK'lerin etkili olduğunu düşünürken bazıları etkili olmadığını düşünmektedir. ZÖK'lerin etkili olduğunu düşünen katılımcılara göre bunun nedeni ortak hareket etmeye katkı sağlamasıdır. ZÖK'lere yönelik olumsuz görüşlere sahip olan ve etkili olmadığını düşünen katılımcılar ise bu yeni düşüncelerin paylaşılıp tartışıldığı bir yapıdan ziyade prosedürlerin uygulandığı bir sürece dönüştüğünü ve alınan kararların uygulanmadığını belirtmektedirler. Alan yazın incelendiğinde, bu yorumu destekleyen araştırma bulgularının mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin Şahin, Maden ve Gedik (2011) Türkçe öğretmenleri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında ZÖK'lerin öğretmenlere verilen bir görevi tamamlamaktan başka bir şey olmadığı, ayrıca bu toplantıların öğretmenlere eziyet etmek için düzenlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle eğitim-öğretim etkinliklerinin temel uygulayıcısı olan öğretmenlerin karşılaştıkları sıkıntıları dile getirip çözüm aramaları gerektiği, tecrübelerini paylaşmaları gerektiği bu toplantılar, bir önceki yılda alınan kararların küçük değişikliklerle tekrar yazılmasından öteye gidilemediği sonucuna varılmıştır. Kılcan, Çepni ve Kılınç (2018) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin bir kısmı ZÖK'lerin etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun nedeni olarak da katılımcıların bu toplantılarda farklı uygulamaların konuşulduğunu, bilgi paylaşımlarının yapıldığını, öğretmenlerin kendilerini mesleki açıdan geliştirme olanaklarına sahip olduklarını ve yeni öğretim yöntemlerinin tartışıldığını belirttikleri görülmektedir. Diğer katılımcılar ise ZÖK'lerin periyodik olarak geniş bir zaman diliminde ve etkili bir biçimde yapılmadığını ve yeni düşünceler ortaya koymak yerine yalnızca zorunluluktan kaynaklı olarak uygulandığını; bu nedenle de etkili olmadığını belirtmişlerdir.

Araştırma sonuçları ZÖK'lerin Coğrafya öğretiminin geliştirilmesi noktasında önemli bir işleve sahip olduğu ancak uygulamada yaşanan aksaklıklardan dolayı ZÖK'lerin etkililiğinin sınırlandırıldığını göstermektedir. ZÖK'lerde alınan kararların uygulamaya geçilmesini sağlayıcı birtakım önlemler alınmalıdır. Bunun için ilgili sürecin denetiminin meslektaş denetimi ya da okul müdürünün yapacağı denetimlerle izlenmesi bu noktada faydalı bir uygulama olabilir. Öğretmenler zümre iş birliği konusunda teşvik edilmeli ve yöneticiler tarafından her türlü destek sağlanmalıdır. İlgili konuya ilişkin üretilen araştırma bulgularının sınırlı olmasından dolayı konuya ilişkin özellikle nitel ve karma yöntemde araştırmaların yapılması önerilebilir.

Kaynaklar

- ACARBAŞ, Y. (2011). Zümre öğretmenler kurulunun Coğrafya öğretmenleri görüşlerine göre değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ALIM, M. ve DOĞANAY, G. (2016). Coğrafya Öğretiminde Zümreler Arası İşbirliğinin Önemi ve Ortak Konuların Analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 35, 1-15.
- CRESWELL, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among the approaches* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA:Sage.
- ÇELEBİ, N., VURANOK, T.V. ve HASEKİOĞLU TURGUT, I. (2016). Zümre öğretmenlerinin işbirliği düzeyini belirleme ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 803-820.
- DEMİRTAŞ, H. ve CÖMERT, M. (2006). Zümre Öğretmenler Kurulu Toplantılarının Etkililiğinin Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi (Malatya İli Örneği). *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 25, 96-108.
- GÜLER, M. ALTUN, T. ve TÜRKDOĞAN, A. (2015). Matematik öğretmenlerinin zümre öğretmenler kurulunun etkililiği hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 14(2), 395-406.
- KILCAN, B., ÇEPNİ, O. ve KILINÇ, A.Ç. (2018). Examining Social Studies Teachers' Views on Branch Teachers' Committee Meetings. *Journal of Education and Training Studies*, 6(4), 143-153.

- KÜÇÜK, M., AYVACI, H.Ş. ve ALTINTAŞ.A. (2004). Zümre öğretmenler kurulu toplantı kararlarının eğitim ve öğretim uygulamaları üzerindeki yansımaları, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya Üniversitesi, Malatya.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI [MEB] (2017). MEB Eğitim Kurumları ve Zümreleri Yönergesi.https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/25174941_zYyYnerrge.pdf adresinden 02.09.2018 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI [MEB] (2018). Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı. Ankara.
- PATTON, M.Q. (2002). Qualitative research and evaluation methods (3rd Ed.). London:Sage.
- ŞAHİN, E. MADEN, S. ve GEDİK, M. (2011). Zümre öğretmenler kurulu toplantılarının etkinliğinin Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi (Erzurum ili örneği). *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13)1,155-172.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (8.Baskı). Ankara: Seçkin.

8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BAĞIMSIZLIK, ÖZGÜRLÜK, ÖZGÜVEN VE ÇAĞDAŞLAŞMA DEĞERLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN VE ALGISAL DEĞİŞİMLERİNİN İNCELENMESİ¹

Examining 8th Grade Students' Views and Perceptonal Changes Towards Indepence,
Freedom, Self Relliance and Contemporaneousness Values

Araş.Gör. Arcan AYDEMİR*

Dr.Öğr.Üyesi Özlem Ulu KALIN**

Öz

Araştırmanın temel amacı, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin bağımsızlık, özgürlük, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine yönelik algısal gelişim ve değişimlerini incelemektir. Bu doğrultuda değer öğretimi yapılmadan önce ön uygulama, değer öğretimi yapıldıktan sonra da son uygulama yapılarak veriler karşılaştırılmıştır. Araştırma 2014-2015 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören toplam 26 adet 8. sınıf öğrencisi ile yürütülmüştür. Nitel araştırma yöntemlerinden öntest sontest uygulamalı fenomenografik araştırma deseni kullanılarak yapılan çalışmada veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi ile çözümlenerek kavram ağı haritaları, yüzde ve frekans tabloları oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *değer, değer algısı, kelime ilişkilendirme testi*

Abstract

The main purpose of the research is to examine 8th grade secondary school students' perceptonal changes and improvements towards independence, freedom, self reliance, and contemporaneousness values. In accordance with this main purpose, before value teaching a pre-implementation and after value teaching a post-implementation was done and the data was compared. The research was implemented with 26 eight graders who were taking education in 2014-2015 school year. In this study as research design pretest-posttest applied phenomenographic study which is one of the qualitative research methods and as data collection method word binding test and semi structured interview forms were used. Analyzing the obtained data by descriptive analysis and content analysis, concept network maps, percentage and frequency tables were composed.

Keywords: *value, value perception, word association test*

¹ Bu çalışma 8-10 Mayıs 2015 tarihinde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde gerçekleştirilen VII. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, arcan.aydemir@artvin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8110-954X

** Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ozlemulu@artvin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9317-5261

1. Giriş

İnsan hayatının var olmasıyla birlikte başlayan eğitim kavramı, uygarlık düzeyi ne olursa olsun her toplumda süregelmektedir. İlkel kabilelerde veya gelişmiş uygar toplumlarda insanoğlu sosyal gündelik hayatın getirilerine ek olarak temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni materyaller icat edip bir taraftan da etrafında ki insanlara yeni şeyler öğretmeye başlamıştır. Öğrenmenin var olduğu bir yerde kalıcı davranış değişikliği ve bir eğitim süreci muhakkak vardır.

Eğitim süreci aileden başlayarak insan yaşamının sonuna kadar devam eder. Bu sürecin en önemli aşamalarında biri aile, diğeri ise okuldur. Okul, eğitim sürecinin en önemli basamağı olarak çocukların toplumsallaşmasını sağlayan en önemli kurumdur (Şimşek, 2016).

Okullar toplumsal kültür ve değerlerin korunması ve sürdürülmesi kadar yeni değerlerin oluşturulmasında da çok etkilidir. Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan ölçü, karşılık olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2016). Toplumsal değerler ise, insanların etik ya da uygun davranışlar hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğu, neyin istenilir neyin istenilmez olduğu konusunda fikirler gösterirler (Marshall, 2009).

Toplumsal değer ve değer tanımlarının yanı sıra değerlerin özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir. Özgüven (1994), değerleri, toplum ya da birey tarafından benimsenen birleştirme özelliği, toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılması, bilinç, duygu ve heyecanları ilgilendiren yargılayıcı özellikleri ve kişinin bilincinde yer eden ve davranışı yönlendirme özellikleri bakımından 4 temel özelliği olduğunu belirtmiştir.

Yapıcı ve Kayılık'a (2005) göre değerler, toplumdaki normal yada anormal davranışların belirlenmesinde önemli bir rol oynarlar. Bireysel tutum ve davranışlar, büyük ölçüde ahlaksal ve değerlerle, örf ve adetlerin içerdiği değerlerin etkisi altında kalır. Ancak bu değerler normlar içerisinde somutlaşır ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanır. Bu nedenle daha genel ve soyut olan değerlere karşılık normlar, yaptırım güçleriyle toplumsal yaşamın belirgin bir unsurunu oluşturur.

Lickona'a (1992) göre demokratik bir toplum başarısı için değer gereklidir. Bir toplumda demokrasi bilincinin gelişmesi için de o toplumda adil olma ve özgürlük değerlerinin geliştirilmesi gerekir. Bu yüzden kişilerin demokrasiyi anlamaları ve ahlaki boyutuyla benimsemeleri önemlidir (Akt. Akbaş, 2004). Değerlerin ortaya çıkmasında ve yerleşmesinde sosyal onayın büyük etkisi vardır. Onaylanan davranış sürecin ilerlemesiyle değere dönüşecek ve kalıcılığı sağlanacaktır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016).

Bilimsel bilgiyi elde etme sürecine dayanan bilimsel araştırmalar, birbirini izleyen bir takım süreçlerden geçerek şekillenirler. Bilimsel araştırma süreci sosyal bilimciler açısından sosyal ilişkilerin kurulması ile başlayarak, hipotezler, gözlemler, ölçmeler, görgül bulgular şeklinde devam eder (Büyüköztürk, 2011). Sosyal bilimciler, değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu düşünmektedirler (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Değerlerin öğrencilere aktarılmasında, örgün eğitim kurumları için öğretim programları kullanılmaktadır (Kurtdele Fidan, 2009). Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından her bir anabilim dalı için hazırlanan öğretim değerlerinde milli ve evrensel değerlerin dolaylı aktarımına önem verilmektedir. Ancak özel alanda değerler eğitimi Sosyal Bilgiler (Koçoğlu, 2012; Akman, 2016; Oğuz Haçat ve Demir, 2017; Oğuz Haçat, Önen, Tatan ve Demir, 2018), T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde doğrudan işlenmektedir.

Değerler eğitiminde kullanılan farklı yaklaşımlar vardır. Bunlar öğrencilerin kesinleşmiş, sosyal, politik, ahlaki ve kültürel değerleri içselleştirmelerine olanak tanıyan telkin yaklaşımı, öğrencilerin eğilimlerinin olduğu değer örneklerine teşvik etmeyi amaçlayan ahlaki gelişim yaklaşımı, öğrencilerin değerlere ilişkin mantıklı düşüncelerini geliştirmeyi amaçlayan analiz yaklaşımının yanı sıra; netleştirme, davranış öğrenme, duygu-mantık, doğrudan öğretim, tartışma, adil topluluklar, ders dışı aktiviteler, zaman çemberi, hikâyeler, ahlaki muhakeme gibi yaklaşımlar da gösterilebilir (Coşkun, 2014). Değer eğitiminin gerçekleştirilmesi kadar o değerlere ilişkin öğrencilerin algılarının ortaya çıkarılması da çok önemlidir. Bu bağlamda kelime ilişkilendirme testleri öğrencilerin değeri nasıl algıladıklarını ortaya koyan ölçme araçları arasında gösterilebilir. Hazırlanması ve tüm dersler ile konulara uyarlanabilmesi kolay olan kelime ilişkilendirme testleri öğrencilerin bilişsel yapısındaki kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koymada etkili bir araçtır (Bahar, Nartgöl, Durmuş, Bıçak, 2010). Kelime ilişkilendirme testleri ölçme değerlendirme aracı olarak süreç değerlendirmede, yetiştirme ve biçimlendirmeye yönelik değerlendirmelerde, ön öğrenmeleri tespit etmede kullanılabilir (Güneş ve Gözüm, 2013).

Sosyal bilgiler programının öğelerinden değerler, hemen hemen bütün insanların hayatını biçimlendiren ve çoğu zaman hayatlarına yön veren öğelerdir. Değerler insan hayatına ilişkin bazı durumları açıklamada önemli bir yer edindiklerinden, son zamanlarda birçok sosyal bilimci tarafından ilgi odağı haline gelmiştir (Yel ve Aladağ, 2009).

Değerler, tüm öğretim programlarında olduğu gibi 2007 yılında yayımlanan 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programının da önemli unsurlarındandır. 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programı değerler açısından incelendiğinde her bir ünite için doğrudan verilmesi gereken değerlerin olduğu görülmektedir. Bu değerler 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük programında, 'Bir Kahraman Doğuyor' ünitesinde sorumluluk, 'Milli Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler'

ünitesinde vatanseverlik, 'Ya İstiklal Ya Ölüm' ünitesinde dayanışma, özgürlük ve bağımsızlık, 'Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar' ünitesinde özgüven, sorumluluk ve çağdaşlaşma, 'Atatürkçülük' ünitesinde çalışkanlık, 'Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü' ünitesinde barış ve Türk büyüklerine saygı, 'Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası' ünitesinde duyarlılık değeri şeklinde yer almaktadır (MEB, 2007). Değerler eğitimi informal olarak aileden başlayarak okullarda devam eden dinamik bir süreci içermektedir. Değerler eğitiminde öğretmen ve öğrencinin yanı sıra aile, akran grubu ve çevrenin bazı özellikleri çok önemli olsa da öğretim programının önemi de göz ardı edilmemelidir.

1.1. Problem Durumu

Ortaokul 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programında doğrudan verilecek değerler özgürlük, bağımsızlık, çağdaşlaşma, çalışkanlık, özgüven, Türk büyüklerine saygı, duyarlılık, barış ve vatanseverliktir (MEB, 2007). Türkiye'de gerek 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine yönelik, gerekse değerler eğitime yönelik (Koçoğlu, 2013; Oğuz, 2014; Koçoğlu, 2015; Akman ve Koçoğlu, 2016; Oğuz Haçat ve Sözcü, 2016; Akman, Kılıç Çarşanbalı ve Alagöz, 2017; Oğuz Haçat ve Aşkın Tekkol, 2017; Ulu Kalın ve Koçoğlu, 2017; Yıldırım, Akman ve Alagöz, 2017) oldukça fazla sayıda çalışma yapılmıştır. Kılcan (2013) bu değerlerden çalışkanlık, vatanseverlik ve barış değerlerine yönelik 8. sınıf öğrenci algılarını metaforlar, görüşme ve karikatürler aracılığıyla incelemiştir. Işıklı, Taşdere ve Göz (2011) yapmış oldukları çalışmada kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla öğrencilerin Atatürk ilkelerine yönelik bilişsel yapıları incelemişlerdir. İlgili alan yazın incelendiğinde özellikle bağımsızlık, özgüven, özgürlük ve çağdaşlaşma değerlerine yönelik alternatif ölçme değerlendirme aracı olarak kelime ilişkilendirme testi kullanılarak algı belirleme ve algısal değişimi saptamaya yönelik çalışmaların olmadığı görülmüştür. Çalışmada bu değerlerin seçilmiş olmasının nedeni budur. Çalışma yarı yapılandırılmış görüşme formuyla beraber, kelime ilişkilendirme testinin değerlere yönelik algıyı belirlemede kullanılmasının ilgili alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu yüzden bu çalışmanın temel amacı T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük programında yer alan özgürlük, bağımsızlık, özgüven, çağdaşlaşma gibi değerlere ilişkin ortaokul 8. sınıf öğrenci algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelenmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin özgürlük, bağımsızlık, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine ilişkin algıları nelerdir?
- Ortaokul 8. sınıfta verilen değer eğitimi öğrencilerin özgürlük, bağımsızlık, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine yönelik olan algılarında bir değişikliğe neden olmuş mudur?
- Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin özgürlük, bağımsızlık, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine ilişkin zihin haritaları nasıldır?
- Ortaokul 8. sınıf öğrencilerin çağdaş ve özgüven sahibi kişilere verdikleri örnekler ve gerekçeleri nelerdir?
- Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin verdikleri bağımsızlık örnekleri nelerdir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma ortaokul öğrencilerinin bazı değerleri nasıl algıladıklarını ortaya çıkarmak amacıyla öntest-sontest uygulamalı fenomenografik araştırma şeklinde yapılandırılmıştır. Çepni (2007)' ye göre fenomenografik araştırmalar hem felsefi boyutta hem de kullandığı metodoloji açısından nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan, bireyi fenomeninden bağımsız görmeyen, fenomenin tecrübe edilme şekillerine odaklanan bir araştırma türüdür (Akt. Genç, Demirkaya ve Karasakal, 2010).

Orgill (2008), fenomenografik çalışmaların insanların sahip olduğu bazı olguları farklı şekilde ortaya çıkarmayı amaçladığını ifade etmektedir (Akt. Özgen, 2013). Bu çalışmada da ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin çağdaşlaşma, bağımsızlık, özgüven ve özgürlük değerlerini nasıl anladıkları ortaya çıkarılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Artvin ili Merkez ilçede öğrenim gören toplam 26 ortaokul 8. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Bu örneklemenin temeli, araştırmanın amaçları doğrultusunda bir evrenin temsil ettiği bir örneği yerine, amaçlı olarak birkaç alt kesimini örnek olarak almaktır (Sencer, 1989). Çalışma grubunun seçiminde sınıf düzeyi haricinde farklı bir değişkene bakılmamıştır.

2.3. Uygulama Süreci

Araştırma kapsamında ele alınan bağımsızlık, özgürlük, özgüven ve çağdaşlaşma değerleri programın ön gördüğü zamanlarda ve programın ön gördüğü içerikte öğrencilere aktarılmıştır. Program uygulama öncesinde ve sonrasında kelime ilişkilendirme testi uygulanmış, görüşmeler yapılmıştır.

2.4. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır.

Bilişsel yapı ve algısal değişimin belirlenmesinde bir çok teknik kullanılabilir. Bunlardan biri de kelime ilişkilendirme testidir. Ercan, Taşdere ve Ercan (2010) 'Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Bilişsel Yapının ve Kavramsal Değişimin Gözlenmesi' adlı çalışmalarında güneş sistemi ve ötesi: uzay bilmececi ünitesi kapsamında altı tane anahtar kavram seçilmiş ve bu kavramlara yönelik konunun hem başında hem de sonunda kelime ilişkilendirme testi uygulanarak veriler karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda kelime ilişkilendirme tekniğinin algısal değişimi saptamada başarılı bir teknik olduğu saptanmıştır. Kelime ilişkilendirme testi birçok çalışmada algı saptamak amacıyla kullanılmış alternatif bir tekniktir (Eren, 2012; Bahar, ve Özatlı, 2003; Işıklı, Taşdere ve Göz, 2011). Bu bağlamda bu çalışmada da seçilen değerlere ilişkin algıyı ve algısal değişimi ortaya çıkarmak amacıyla kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır.

Kelime ilişkilendirme testi uzman görüşü ve ortaokul 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programı dikkate alınarak oluşturulan 4 değerden (özgürlük, bağımsızlık, özgüven ve çağdaşlaşma) oluşmaktadır. Her bir kavram için ayrı ayrı iki sütun beş satırlık tablolar oluşturulmuştur. KİT (Kelime İlişkilendirme Testi) öğrencilerin bilişsel yapısını ve zihindeki kavramlar arasındaki bağları ortaya koyan bir araçtır (Bahar ve Özatlı, 2003). KİT'ler birden çok kavram ile birlikte hazırlanabilirken, bir kavrama ilişkin bilişsel yapıyı derinlemesine ortaya koymak için tek kavram ile de hazırlanabilen bir tekniktir (Uzun, Özsoy ve Keleş, 2010). Veri toplama aracında her bir kavram için bir tablo oluşturulmuştur.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise ölçülmeye çalışılan değerleri kapsayacak şekilde uzman görüşü alınarak 4 sorudan oluşturulmuştur. Her sorunun altına uygun satır aralıkları belirlenerek öğrencilerin cevaplarını yazmaları için boşluklar bırakılmıştır. Görüşme tekniğinin yapılandırılmamış görüşme, yapılandırılmış görüşme ve yarı yapılandırılmış görüşme olarak üç türü vardır. Çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı/araştırmacılar önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar ve uygular. Uygulama sırasında değişik yan veya alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını sağlayabilir (Türnüklü, 2000).

Uygulamaya başlanmadan önce örneklem gruba KİT'e yönelik açıklamalar yapılmış ve farklı değerler üzerinden örnekler yapılmıştır. Öğrencilere her bir kavram için üç dakikalık süre tanınmış ve değerle ilgili akıllarına gelen ilk kelimeyi tabloda belirtilen uygun yere yazmaları istenmiştir. Belirlenen süre sonunda örneklem gruba değerlerle ilgili eğitim verilmiş ve KİT aynı şekilde tekrar uygulanmıştır. Bu işlemlerin ardından örneklem gruba yarı yapılandırılmış görüşme formu dağıtılmış ve belirlenen süre sonunda veriler toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen sonuçların analizinde betimsel ve içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Seçilen değerlerin kavramlarla ilişkilendirilme sıklığını gösteren bir frekans, yüzde tablosu hazırlanmıştır. Bu frekans tablosundan yararlanarak kavram ağı haritaları hazırlanmıştır. Kavram ağı öğrencilerin izlenimlerini, düşüncelerini yazılı öğretim araçlarındaki (ders kitabı, ansiklopedi, vb.) kavram ve ilkelerle uyumlu bir biçimde sergileyen bir araçtır. Semantik ağ olarak da adlandırılan bu araç öğrencilerin ön bilgileri harekete geçirmek, yeni kavramları geliştirmek, kavramlar arası yeni ilişkiler oluşturmak, kavramları yeniden biçimlendirmek gibi zihinsel etkinliklerle yazılı bilgilerin daha iyi anlaşılmasını sağlar (MEB, 2005).

Çalışmada kavram ağı oluşturma işleminde Bahar, Johnstone ve Sutcliffe (1999) tarafından ortaya koyulan kesme noktası tekniği kullanılmıştır. Kesme noktası tekniği, kelime ilişkilendirme testinde yer alan herhangi bir anahtar kavram için en fazla tekrarlanan cevap kavramının 3 – 5 sayı aşağısı kesme noktası olarak kullanılır. Bu işlemden sonra kesme noktası belirli aralıklarla aşağı çekilir. Bütün anahtar kavramlar ortaya çıkana kadar bu işlem devam ettirilir (Ercan, Taşdere ve Ercan, 2010).

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme sonucu elde edilen veriler ise betimsel ve içerik analiz şeklinde çözümlenerek, kategori ve kodlara ayrılarak tablolaştırılmıştır. Ayrıca her bir öğrenci gizlilik esasına bağlı olarak Ö-1, Ö-2... şeklinde kodlanmış ve tablolar öğrenci görüşleriyle desteklendirilmiştir.

3. Bulgular

3.1. İlk Uygulama Sonucu Elde Edilen Bulgular

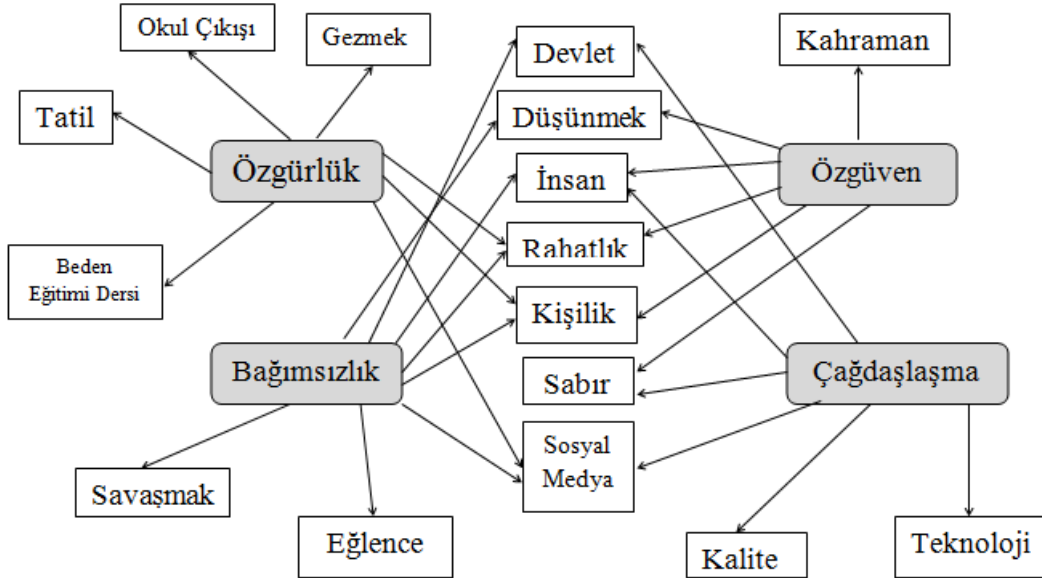
Çalışma grubunda yer alan öğrencilere öğretim programının öngördüğü değer eğitimi öncesinde uygulanan kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla elde edilmiş özgürlük, bağımsızlık, özgüven ve çağdaşlaşma değerleriyle ilişkilendirilen kavramların tekrarlanma sıklığını gösteren frekans tablosu ve kavram ağı haritası oluşturulmuştur. Tablo 1'de ilk uygulama sonucunda kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 1. İlk uygulama sonucu elde edilen cevap kavramlara ilişkin bulgular

Cevap Kavramlar	Anahtar Değerler			
	Özgürlük	Bağımsızlık	Öz Güven	Çağdaşlaşma
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Beden Eğt. Dersi	4	-	-	-
Devlet	-	4	-	1

Düşünmek	-	3	2	-
Eğlence	-	3	-	-
Gezmek	10	-	-	-
İnsan	-	6	3	2
Kahraman	-	-	7	-
Kalite	-	-	-	6
Kişilik	1	3	6	-
Okul Çıkışı	3	-	-	-
Rahatlık	9	5	2	-
Sabır	-	-	2	4
Savaşmak	-	6	-	-
Sosyal Medya	4	2	-	8
Tatil	7	-	-	-
Teknoloji	-	-	-	9
Toplam	38	32	22	30

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin en fazla ($f=38$) özgürlük değerine, en az ise ($f=22$) özgüven değerine yönelik cevap kavram ürettikleri görülmektedir. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin çoğu özgürlük değerini gezmek ($f=10$), bağımsızlık değerini insan ($f=6$) ve savaşmak ($n=6$), özgüven değerini kişilik ($f=6$), çağdaşlaşma değerini ise teknoloji ($n=9$) kavramlarıyla ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Şekil 1. Kesme noktası 10 ve daha az katılımcının görüşlerini ifade eden kavram ağı haritası

Şekil 1’de ilk uygulama sonucunda kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla elde edilmiş cevap kavramlar ve bu kavramların birbiriyle olan ilişkisi yer almaktadır. Tablo 1’de yer alan frekans değerlerine göre oluşturulan kavram ağı haritasında değerler arasında ilişki olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra hiçbir cevap kavram 4 değerle ortak olarak ilişkilendirilmezken, devlet cevap kavramı çağdaşlaşma ve bağımsızlık; düşünmek cevap kavramı özgüven ve bağımsızlık; insan cevap kavramı özgüven, çağdaşlaşma ve bağımsızlık; rahatlık ve kişilik cevap kavramları özgürlük, bağımsızlık ve özgüven; sabır cevap kavramı özgüven ve çağdaşlaşma; sosyal medya cevap kavramı ise özgürlük, çağdaşlaşma ve bağımsızlık değerleriyle ortak olarak ilişkilendirilmiştir.

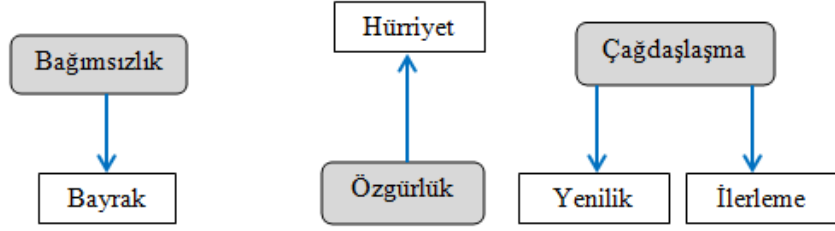
3.1. Son Uygulama Sonucu Elde Edilen Bulgular

Program uygulandıktan sonra kelime ilişkilendirme testi ve yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen verilere ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır. Kelime ilişkilendirme testi ile elde edilen bulgular frekans tabloları ve kavram ağı haritaları şeklinde analiz edilirken, görüşme sonucunda elde edilen bulgular kategori ve kodlara ayrılarak tablolandırılmıştır. Kavram ağı haritasındaki oklarda kullanılan çizgi renkleri ise her bir kesme noktasına ait sayısal sınır aralıklarını temsil etmektedir. Tablo 2’de değer eğitimi yapıldıktan sonra kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla elde edilen cevap kavramların tekrarlanma sıklığı yer almaktadır.

Tablo 2. Son uygulama sonucu elde edilen cevap kavramlara ilişkin bulgular

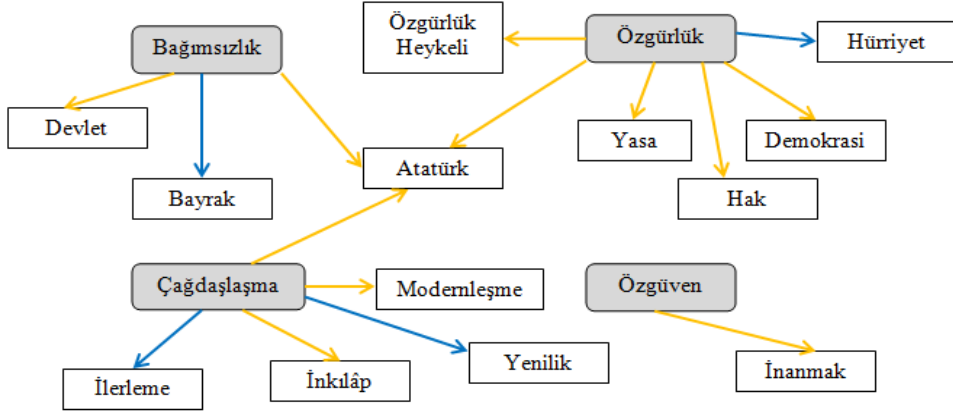
Cevap Kavramlar	Anahtar Değerler			
	Bağımsızlık	Özgürlük	Çağdaşlaşma	Özgüven
	f	f	f	f
Adalet	4	8	4	-
Atatürk	13	11	10	7
Aydınlanma	-	-	4	-
Bağımsızlık	-	7	-	-
Başarı	5	4	-	9
Bayrak	19	-	-	-
Cesaret	-	-	-	7
Cumhuriyet	7	-	-	-
Çalışmak	-	-	2	5
Değişim	-	-	6	-
Demokrasi	-	12	-	-
Devlet	11	-	-	-
Düşünce	-	6	-	4
Hak	-	13	-	-
Hedef	-	-	-	5
Hürriyet	-	21	-	-
İlerleme	-	-	22	-
İnkılâp	-	-	14	-
İnanmak	-	-	-	12
Kararlılık	-	-	-	6
Kurtuluş Savaşı	7	-	-	-
Marş	3	-	-	-
Medeni Kanun	-	-	8	-
Medeniyet	-	-	7	-
Milli Mücadele	4	-	-	-
Millet	8	2	-	-
Modernleşme	-	-	14	-
Mutluluk	-	6	3	-
Özgürlük	5	-	-	-
Özgürlük Heykeli	-	13	-	-
Reform	-	-	6	-
Risk almak	-	-	-	7
Yasa	-	12	-	-
Yaşam	-	6	-	-
Yenilik	-	-	18	-
Toplam	86	121	118	62

Tablo 2’de çalışma grubunda yer alan öğrencilerin en fazla ($f=121$) özgürlük değerine ilişkin cevap kavram ürettikleri, en az ($f=62$) ise çağdaşlaşma değerine yönelik cevap kavram ürettikleri görülmektedir. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin özgürlük, bağımsızlık, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine ilişkin ortak olarak ürettikleri tek cevap kavram Atatürk ($f=41$) kavramıdır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin bağımsızlık değerini bayrak ($f=19$), devlet ($f=13$), millet ($f=8$), cumhuriyet ($f=7$) ve Kurtuluş Savaşı ($f=7$); özgürlük değerini hürriyet ($f=21$), hak ($f=13$), Özgürlük Heykeli ($f=13$), yasa ($f=12$), demokrasi ($f=12$) ve adalet ($f=8$); çağdaşlaşma değerini ilerleme ($f=22$), yenilik ($f=18$), modernleşme ($f=14$), inkılâp ($f=14$) ve Medeni Kanun ($f=8$); özgüven değerini inanmak ($f=12$), başarı ($f=7$), cesaret ($f=7$), risk almak ($f=7$) ve kararlılık ($f=6$) gibi kavramlar ilişkilendirdikleri görülmektedir.

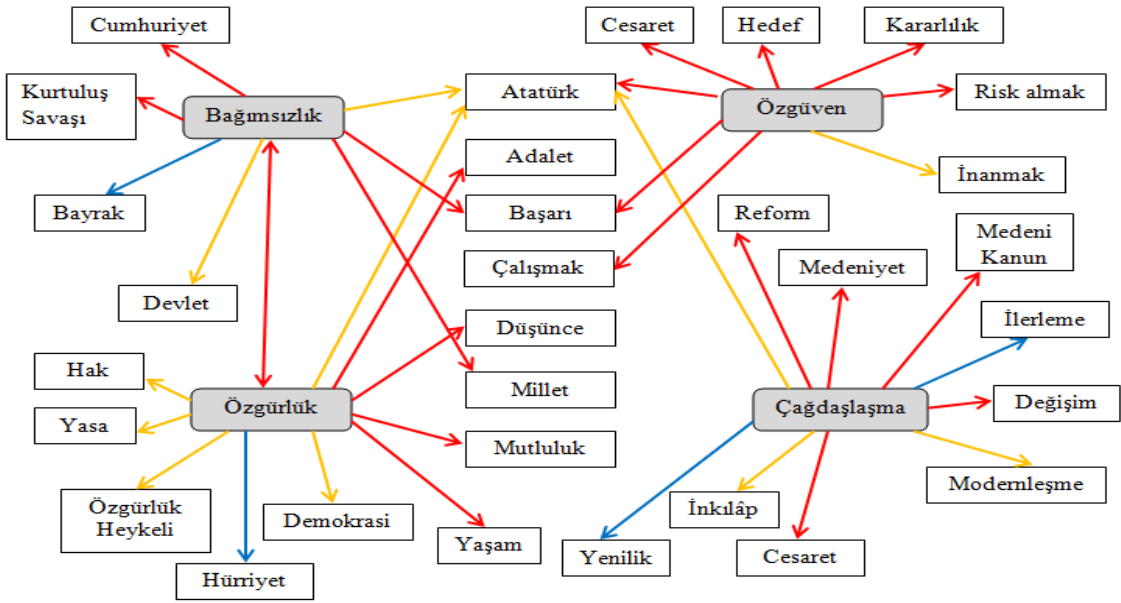
Şekil 2. Kesme noktası 15 ve üzerine göre oluşturulan kavram ağı haritası

Şekil 2’de kesme noktası 15 ve üzerine göre oluşturulmuş kavram ağı haritası yer almaktadır. Kesme noktası 15 ve üzerine göre oluşturulan kavram ağı haritasında değerler ve cevap kavramlar arasında ilişki olmadığı görülmektedir. Ayrıca özgüven değerine ilişkin üretilen cevap kavram sayısının 15’in altında olması bu değer Şekil 2’de yer almamasına neden olmuştur. Diğer değerler ise birer cevap kavramla üç ayrı ada şeklinde yer almaktadır.

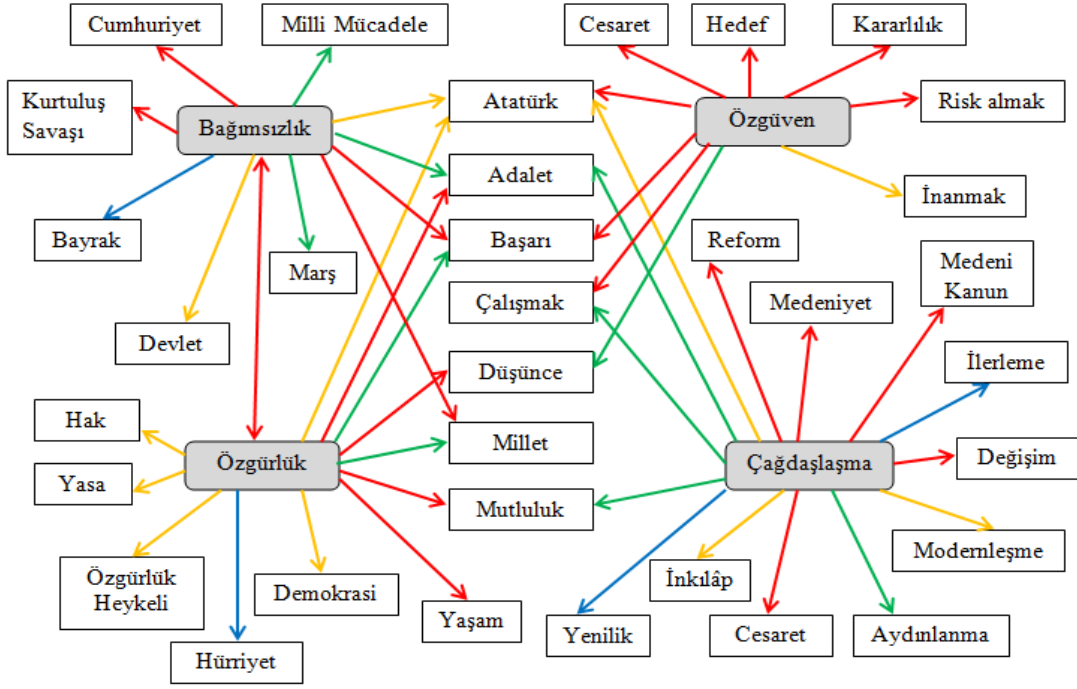
Şekil 3. Kesme noktası 10 – 14’e göre oluşturulmuş kavram ağı haritası

Şekil 3’te kesme noktası 10-14’e göre oluşturulmuş kavram ağı haritası yer almaktadır. Şekil 3 incelendiğinde anahtar değer olarak seçilen özgürlük, bağımsızlık, çağdaşlaşma ve özgüven değerlerinin zihin haritasında yer aldığı görülmektedir. Kavram ağı haritasında anahtar değerler arasında ilişki bulunmazken, bağımsızlık değeri, devlet; özgürlük değeri demokrasi, hak, yasa, özgürlük; özgüven değeri inanmak; çağdaşlaşma değeri ise modernleşme ve inkılap kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca özgürlük, çağdaşlaşma ve bağımsızlık anahtar değeriyle ortak olarak ilişkilendirilen tek cevap kavram Atatürk kavramının olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Kesme noktası 9-5’e göre oluşturulmuş kavram ağı haritası

Kesme noktası 9-5’e göre oluşturulmuş kavram ağı haritası şekil 4’te yer almaktadır. Şekil 4 incelendiğinde hem anahtar değerler ve cevap kavramlar arasında ilişkiler olduğuna hem de çalışma grubunda yer alan öğrencilerin çoğunun değerlere ilişkin bilişsel yapılarının ortaya çıktığı görülmektedir. Anahtar değerler arasında sadece özgürlük ve bağımsızlık değerleri arasında karşılıklı ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca Atatürk ve başarı gibi cevap kavramların diğer kavramlarla ortak olarak ilişkilendirildikleri görülmektedir.

Şekil 4. Kesme noktası 4 ve aşağısına göre oluşturulmuş kavram ağı haritası

Kesme noktası 4 ve altına göre oluşturulmuş kavram ağı haritası şekil 5'te yer almaktadır. Şekil 5'te çalışma grubunda yer alan öğrencilerin tamamının değerlere ilişkin bilişsel yapılarının ortaya çıkmıştır. Anahtar değerler arasında sadece ise özgürlük ve bağımsızlık değerleri arasında karşılıklı ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca şekil 5'te özgürlük anahtar kavramı için millet ve başarı kavramları, bağımsızlık değeri için milli mücadele, marş ve adalet kavramları, özgüven anahtar kavramı için çalışmak ve düşünce kavramları, çağdaşlaşma anahtar kavramı için de mutluluk, adalet ve aydınlanma cevap kavramlarını kullandıkları görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan öğrencilere "Bildiğiniz çağdaş karakter örnekleri hangileridir? Neden?" sorusu sorulmuş ve Tablo 3'te yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 3. Çağdaş karakterlere yönelik bulgular

Kişiler	Gerekçe	n
Atatürk	İnkılaplar yapması (Şapka kanunu, kılık kıyafette yenilikler, saltanatın kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması...)	8
	Çağdaş bir ülke kurması	4
Graham Bell	Hak ve özgürlüklere önem vermesi	6
	Telefonu icat etmesi	2
Aile Üyesi (Abla, Anne, Baba, Ağabey, Dayı)	Güvenilir olması	3
	Yeniliklerle bilgilendirilmesi	2
Albert Einstein	Teknolojik gelişmelerden haberdar olması	4
	Atomu parçalaması	2
Toplam		31

Tablo 3 incelendiğinde çalışma grubunda yer alan öğrencilerin çağdaş karaktere temsilen en fazla (n=18) Atatürk karakterini örnek olarak verdikleri görülmektedir. Çağdaş karaktere Atatürk örneğini veren öğrencilerin ise en sık tekrarladıkları gerekçe (n=8) Atatürk'ün bazı inkılaplar yapması şeklindedir. Çağdaş karaktere anne, baba, abla, ağabey gibi aile üyesini örnek gösterenlerin en sık tekrarladıkları gerekçeler ise aile üyesinin teknolojik gelişmelerden haberdar olması (n=4) ve güvenilir olması (n=3) şeklindedir. Aşağıda çalışma grubunda yer alan öğrencilerin çağdaş kişi örnekleri ve bu örneklerin gerekçelerine yönelik görüşlerinden bazı örnekler sunulmuştur.

"Bildiğim en çağdaş kişi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Çünkü Türkiye'yi çağdaşlaştırmak için pek çok çalışma yapmıştır. Şapka kanununu çıkarması, saltanatı kaldırması, Tekke ve Zaviyeleri kapatması bunun en önemli kanıtıdır." (Ö-1)

"Albert Einstein. Çünkü, o dönemin kısıtlı malzemeleriyle atomu parçalamak kadar zor işler yapmış ve dünyadaki teknolojilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur." (Ö-20)

“Çağdaşlığı bu ülkeye getiren kişi Atatürk'tür. O vatani hep geliştirmek istemiştir. Atatürk'ün kılık kıyafet kanunu ve şapka kanunu gibi eserleri de çağdaş bir önder olduğunun kanıtıdır.” (Ö-8)

“Tanıdığım en çağdaş kişi ağabeyimdir. Çünkü, her türlü teknolojiye yönelik bilgi sahibidir. Her şeye rahatça ulaşabiliyor. Hangi teknolojinin ne işe yaradığını biliyor.” (Ö-3)

“Ablam, çünkü gelişmeleri yakından takip ediyor. Aynı zamanda bu gelişmelerden beni haberdar ediyor.” (Ö-7)

Tablo 4. Özgüven sahibi karakterlere yönelik bulgular

Kişiler	Gerekçe	n
Atatürk	Ülke kurması	2
	Verdiği sözü tutması	3
	Korkusuz olması	3
	Mücadeleci olması	2
Arkadaş	Başarılı olması	3
	Cesur olması	3
	Eleştirebilmesi	2
	Empati kurması	3
Aile Üyesi (Anne, Baba, Abla, Ağabey)	Başarılı olması	6
	Mücadeleci olması	3
	Fazla kitap okuması	2
	Verdiği Sözü tutması	2
Toplam		34

Tablo 4'te özgüven sahibi karakterlere verilen örneklere ve gerekçelere yönelik bulgular yer almaktadır. Tablo 4 incelendiğinde çalışma grubunda yer alan öğrencilerin özgüven sahibi karaktere en fazla (n=13) aile üyesinin başarılı olması (n=6), mücadeleci olması (n=3), fazla kitap okuması (n=2) ve verdiği sözü tutması (n=2) gibi gerekçeler göstererek aile üyelerinden örnekler verdikleri görülmektedir. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin en sık tekrarladıkları gerekçe ise örnek verdikleri kişilerin başarılı olması (n=9) şeklinde olmuştur. Ayrıca özgüven sahibi karaktere örnek olarak Atatürk'ü ifade edenler Atatürk'ün verdiği sözü tutması (n=3) ve korkusuz olması (n=3) şeklinde gerekçe gösterirken arkadaşlarını ifade edenler arkadaşlarının başarılı olmaları (n=3) ve cesur olup empati kurabilmeleri (n=3) gibi durumları gerekçe olarak ifade etmişlerdir.

“Tanıdığım en özgüvenli insan arkadaşımıdır. Çünkü çok başarılı ve ben bunu özgüvenine bağlıyorum.” (Ö-4)

“Arkadaşım; Çünkü, o çok cesaretli yapacağı iş doğru da olsa yanlış da olsa o işinden dönmez ve o işten hep ders çıkarır.” (Ö-10)

“Atatürk. Çünkü; o yurdumuzda o kadar düşman varken ve Osmanlı'nın silahı ve cephaneliği o kadar azken, o korkusuzca savaştı ve bu güzel yurdu bizlere verdi.” (Ö-11)

“Sınıf arkadaşım özgüveni yüksek bir kişidir. Karşısındakini açıkça eleştirirken, kendisinin eleştirilmesine de karşı çıkmaz. Karşı tarafla empati kurar.” (Ö-15)

“Annem. Çünkü annem her dediğinin arkasında durur bu yüzden özgüveni yüksektir.” (Ö-3)

“Bildiğim en özgüvenli kişi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Çünkü o her şey ile başarılıdır. Her olayda pes etmeyen ve kendine gücenen bir kişidir.” (Ö-17)

Yukarıda özgüven sahibi karakter örneklerine yönelik görüşlerinden bazıları yer almaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin özgüven sahibi karakterler örneklerini abla, anne, baba, sınıf arkadaşı gibi yakın çevrelerinden verdikleri görülmektedir.

Tablo 5. Bağımsızlık örneklerine ilişkin bulgular

Kategori	Kodlar	n
Bağımsızlık Örnekleri	Kurtuluş Savaşı	15
	Çanakkale Savaşı	7
	Sömürge Savaşı	2
Toplam		24

Tablo 5’te çalışma grubunda yer alan öğrencilerin bağımsızlık değerine ilişkin verdikleri örneklere yönelik bulgular yer almaktadır. Tablo 5 incelendiğinde çalışma grubunda yer alan öğrencilerin bağımsızlık örneği olarak en fazla Kurtuluş Savaşı ($n=15$) örneğini verdikleri görülmektedir. Aşağıda çalışma grubunda yer alan öğrencilerin bağımsızlık örneklerine ilişkin görüşleri yer almaktadır.

“Atatürk bize bağımsızlığı veren kişidir. Bağımsızlık yolunda çok uğraş harcamıştır. Birçok devlet yeni sömürgeler elde etmek için savaşırken, sömürgecilik bağımsızlığı engellediğinden Atatürk sömürgeciliği engellemek için savaşmıştır.” (Ö-3)

“En önemli bağımsızlık örneği Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıdır. Türkiye çok zor şartlarda kurulmuş bir devlettir. Bu yüzden birçok devletle savaşmış ve bu savaşlarda başarılı olmuştur. Savaşlardaki başarı ile İngilizlerin zoruyla oluşan manda ve himayeden kurtulan Türkiye bağımsızlığını kazanmıştır.” (Ö-13)

“Türklerin vatanları için yaptıkları her şey bağımsızlıklarını önemsediklerini gösterir. Bağımsızlıkları için savaşmaları, mücadele vermeleri, savaşlarda kan dökmeleri, vatanları uğruna can vermeleri tam bir bağımsızlık hikayesidir.” (Ö-15)

“Çanakkale zaferi tam bir bağımsızlık örneğidir. Binlerde Türk insanı sırf bağımsızlık için savaştları cephelerde kanlarını dökmüşlerdir. Bugün şanlı bayrağımız göklerde dalgalanıyorsa, onların sayesinde.” (Ö-7)

“Atatürk 19 Mayıs 1919’da Samsun’a adım attığında bağımsızlığa ulaşmak için milli mücadeleyi başlattı. Atatürk bağımsızlık mücadelesinde pek çok şey yaptı. Kurtuluş savaşında Ermenileri, Fransızları, İngilizleri yendik ve bağımsızlığımızı kazandık. Böylece gerçek bir devlet olduk ve bağımsızlığımızı korumak için her şeyi yaptık.” (Ö-1)

Yukarıda yer alan çalışma grubunda yer alan öğrenci görüşleri incelendiğinde öğrencilerin bağımsızlık örneği olarak kurtuluş mücadelesini farklı şekillerde ifade ettikleri görülmektedir. Bağımsızlık örneği olarak Kurtuluş Savaşı’nın yanı sıra Çanakkale Savaşına ilişkin öğrenci görüşlerinin de yer aldığı görülmektedir.

Tablo 6. İlk ve son uygulamada yer alan değerlere yönelik önem sıralamasına ilişkin bulgular

Sıralama		Anahtar Değerler				Toplam <i>n</i>
		Özgürlük	Öz Güven	Çağdaşlaşma	Bağımsızlık	
1.Sıra	(İlk Uyg.) <i>n</i>	16	5	-	5	26
	(Son Uyg.) <i>n</i>	7	17	-	2	26
2.Sıra	(İlk Uyg.) <i>n</i>	7	9	2	8	26
	(Son Uyg.) <i>n</i>	11	2	3	10	26
3.Sıra	(İlk Uyg.) <i>n</i>	3	8	6	9	26
	(Son Uyg.) <i>n</i>	6	3	6	11	26
4.Sıra	(İlk Uyg.) <i>n</i>	-	4	19	3	26
	(Son Uyg.) <i>n</i>	3	4	17	2	26

Tablo 6’da ilk uygulama ve son uygulama sonucunda elde edilen değer önem sıralamasına ilişkin frekans değerleri yer almaktadır. İlk uygulamada önem sıralamasında birinci sırada özgürlük ($n=16$), ikinci sırada özgüven ($n=9$), üçüncü sırada bağımsızlık ($n=9$) ve dördüncü sırada ise çağdaşlaşma ($n=19$) değeri yer alırken son uygulamada önem sıralamasında ilk sırada özgüvenin ($n=17$), ikinci sırada özgürlüğün ($n=11$), üçüncü sırada bağımsızlığın ($n=11$) ve son olarak çağdaşlaşma ($n=17$) değerinin yer aldığı görülmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Değerlere yönelik algıların belirlenmesi, değerlerin öğretimi kadar önemlidir. Değerler daha çok duyuşsal alana hitap ettiğinden ölçülmesi zor olgulardır. Okullarda verilen değer eğitiminin amacına ulaşım ulaşmadığı ancak değere yönelik algısal değişimin incelenmesi sonucunda saptanmaktadır. Algısal değişimin saptanmasında ise gözlem, görüşme gibi tekniklerin yanı sıra alternatif bir ölçme-değerlendirme aracı olarak kelime ilişkilendirme testleri de kullanılabilir.

Bu çalışmada kelime ilişkilendirme testi kullanılarak, öğrencilerin bilişsel yapıları ortaya çıkarılmış, algısal değişimler incelenmiştir. Çalışmada ilk uygulamada elde edilen bulgular sonucunda araştırmaya katılan öğrencilerin özgürlük değeri ile okul çıkışı, tatil, beden eğitimi dersi; bağımsızlık değeri ile eğlence, rahatlık; çağdaşlaşma değeri ile sosyal medya, sabır gibi bu değerleri bilimsel tanımından uzak ifadelerle ilişkilendirdikleri görülmüştür. Son uygulamada ise özgürlük değeri ile demokrasi, hak, hürriyet; bağımsızlık

değeri ile bayrak, devlet, millet; özgüven değeri ile inanmak, başarı; çağdaşlaşma değeri ile ilerleme, inkılâp, modernleşme gibi bu değerlerin bilimsel tanımlarına uygun ifadelerle ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Çelik, Baysan ve Öztürk (2014) sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik gerçekleştirdikleri çalışma da, araştırma grubunda yer alan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çağdaş bulunan kişiler örneği olarak en fazla Atatürk karakterini gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada da araştırma grubunda yer alan öğrencilerin çağdaş kişi örneğine en fazla Atatürk karakteri kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan çalışma bulgusunun Çelik, Baysan ve Öztürk'ün (2014) çalışmasıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin ilk uygulamada 4 değere ilişkin üretebildikleri toplam kelime sayıları ($n=123$) son uygulamada üretilen kelime sayısına ($n=389$) göre daha azdır. Bunun nedeni ise öğrencilere seçilen değerlere yönelik eğitiminin yapılması olarak gösterilebilir. İlk uygulama sonucunda cevap kavramların sınırlı sayıda olmasından dolayı kesme noktası 10'dan küçük olan tek bir zihin haritası oluşturulmuştur ve bu zihin haritasında kavramlar arasındaki ilişkiler seyrek ve genellikle tek yönlü olarak ortaya çıkmıştır. Son uygulamada ise cevap kavram sayılarındaki artış sonucunda frekans değerlerine göre 3 farklı zihin haritası oluşturulmuştur. Bu zihin haritalarında ise kavramlar arasındaki ilişkilerin sıklığının arttığı görülmektedir.

İlk uygulama sonucunda araştırma grubunda yer alan öğrencilerin değerleri önem sıralamasında ilk sırada özgürlük değeri çıkarken, son uygulamada önem sıralamasında ilk sırayı özgüven değeri aldığı görülmüştür. Bu durumun yaşanmasında öğrencilerin TEOG sınavına girecek olmaları ve özgüven değerinin başarının sağlanmasında önemli bir etken olduğunun vurgulanması etkili olmuştur. Bağımsızlık örneklerine ilişkin bulgular incelendiğinde araştırma grubunda yer alan öğrencilerin büyük bir kısmının bağımsızlık örneği olarak kurtuluş savaşını gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

5. Öneriler

Bu çalışmada 8. sınıf öğrencilerinin bağımsızlık, özgürlük, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine yönelik algısal değişimleri kelime ilişkilendirme testi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki bazı önerilere yer verilmiştir;

- Kelime ilişkilendirme testi hazırlanması, uygulanması ve analiz edilmesi kolay bir araç olduğundan, farklı değer ve kavram algısını ortaya koymada kullanılabilir.
- Kavramsal algı değişimi nicel boyutta deney ve kontrol grubu oluşturularak farklı veri toplama araçları kullanılarak incelenebilir.
- Kavram yanılıklarının ortaya çıkartılmasında ve giderilmesinde kelime ilişkilendirme testleri ve kavram ağı haritaları etkin bir öğretim ve değerlendirme aracı olarak kullanılabilir.
- Öğretmenlere kelime ilişkilendirme testi uygulama ve analizlerini içeren hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir.
- Bu çalışmanın konusunu bağımsızlık, özgürlük, özgüven ve çağdaşlaşma değerleri oluşturmaktadır. Farklı okul türlerinde ve seviyelerinde aynı veya farklı değerler üzerinde çalışılabilir.

Kaynaklar

- Akbaş, O. (2004). *Türk Mili Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim 2.Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akman, Ö. (2016). Study of self efficacy perceptions of Social Studiester candidates on educational internet usage. *Educational Research and Reviews*, 11(8), 630-634.
- Akman, Ö. ve Koçoğlu, E. (2016). Investigation 8th grade students secondary school cognitive structure about principles of ataturk through word association test, *Journal of Education and Training Studies*, 4(11), 151-162.
- Akman, Ö., Kılıç Çarşanbalı, Ç. ve Alagöz, B. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitiminde örtük programa yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 701-720.
- Bahar, M., Johnstone, A.H. & Sutcliffe, R.G. (1999). Investigation of students' cognitive structure in elementary genetics through word association tests. *Journal of Biological Education*, 33, 134-141.
- Bahar, M., Nartgöl, Z., Durmuş, S. (2010). *Geleneksel ve tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme teknikleri*. Ankara: Pegem.
- Bahar, M. & Özatlı, N. S. (2003). Kelime iletişim test yöntemi ile lise 1. sınıf öğrencilerinin canlıların temel bileşenleri konusundaki bilişsel yapılarının araştırılması. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 75-85.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem
- Coşkun, D. (2014). *Sosyal bilgiler eğitiminde değerler eğitimi*, S. İnan (Ed.), Sosyal bilgiler eğitimine giriş (ss. 111-128). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler.

- Çelik, A., Baysan, S. & Öztürk, A. A. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çağdaşlaşmaya yönelik algı ve görüşlerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 9(5), 539-557.
- Ercan, F., Taşdere, A. & Ercan, N. (2010). Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla bilişsel yapının ve kavramsal değişimin gözlenmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, (2), 136-154.
- Eren, F. (2012). *İlköğretim Öğrencilerinin Bilişim Teknolojileri Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi Kullanılarak İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Genç, H., Demirkaya, H. & Karasakal, G. (2010). İlköğretim 7.sınıf öğrencilerinin orman kavramını algılamaları: fenomenografik bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, 34-48.
- Güneş, H. & Gözümlü, A. İ. C. (2013). İlköğretimde işlenen ekoloji konusunun 10.sınıf öğrencilerin ekosistem ekolojisi konusundaki hazır bulunuşluk düzeyleri üzerindeki etkisinin saptanmasında kelime ilişkilendirmenin kullanılması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 252-264.
- Işıklı, M., Taşdere, A. & Göz, N. L. (2011). Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla öğretmen adaylarının Atatürk ilkelerine yönelik bilişsel yapılarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 50-72.
- Kılcan, B. (2013). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten günümüze insan hakları ve demokrasi kavramları açısından sosyal bilgiler dersi eğitim programının incelenmesi, *dicle Üniversitesi Sosdyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-20.
- Koçoğlu, E. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının okul yöneticilerinde olması gereken demokratik tutum ve davranışlara ilişkin görüşleri, *Turkish Studies*, 6, 413-430.
- Koçoğlu, E. (2015). Social studies teachers perspective of religion education in Turkey, *International Online Journal of Educational Sciences*, 7, 192-206.
- Kurtdede Fidan, N. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 2, 1-18.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Lickona, T. (1992). *Educating for Character (How Our Schools Can Teach REspect and Responsibility)*. Bantom boks, New York.
- Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü. Çeviren Osman Akınhay ve Derya Kömürçü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB. (2005). *Sosyal Bilgiler 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2007). *8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Oğuz, S. (2014), A. Condorcet ve vatandaşlık eğitimi, Sosyal bilgiler eğitimi açısından eğitim klasikleri incelemeleri içinde 46-46., Bahti Ata ve İkrâm Bağcı (Ed.). Ankara: Pegem Akademi
- Oğuz Haçat, S. ve Sözcü, U. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre sosyal medya kullanımının değerler üzerine etkisi, *Turkish Studies*, 11(9), 617-634.
- Oğuz Haçat, S. ve Aşkın Tekkol, İ. A., (2017). İlkokul ve Ortaokul Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımların Vatandaşlık konuları bağlamında incelenmesi, *Online Fen Eğitimi Dergisi*, 1(1), 45-54.
- Oğuz Haçat, S. ve Demir, F. (2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri, *Türkiye Bilimsel araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Oğuz Haçat, S., Önlü, M., Tatan, M. ve Demir, F. (2018). İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılmalı Analizi (1998, 2010, 2015, 2018). *Researcher Social Science Studies*, 6(1), 407-422.
- Orgill, M. (2008). *Phenomenography*. [Çevrim-içi: <http://www.minds.may.ie/~dez/phenom.html>], Erişim tarihi: 02 Ocak 2011.
- Özgen, N. (2013). Öğretmen adaylarının erozyon kavramına yönelik algıları: fenomenografik bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 321-334.
- Özgüven, İ. E. (1994). Psikolojik Testler. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Sencer, M. (1989). *Toplum Bilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Beta.

- Şimşek, Selçuk (2016). *Sosyal Bilgiler Programının Yapısı ve Özellikleri*. (Ed.) Selçuk Şimşek Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- TDK (2016). *Büyük Türkçe Sözlük*, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5821bf142fbd75.10118924 (Erişim Tarihi: 10.03.2017).
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24, 543-559.
- Ulu Kalın, Ö. ve Koçoğlu, E. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının bağımsızlık değerine karşı metaforik algıları, *KEFAD*, 18(2), 419-434.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Uzun, N., Özsoy, S. & Keleş, Ö. (2010). Öğretmen adaylarının biyolojik çeşitlilik kavramına yönelik görüşleri. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(1), 85-91.
- Yapıcı, A. ve Kayıklık, H. (2005). Ruh sağlığı bakımından dindarlığın özsaygı ve kaygı ile ilişkisi: Çukurova üniversitesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 173-206.
- Yel, S. & Aladağ, S. (2009). *Sosyal bilgilerde değerlerin öğretimi*, M. Safran (Ed.), Sosyal bilgiler öğretimi (ss. 119-150). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, S., Akman, Ö. ve Alagöz, B. (2017). The level of history teachers use active learning methods and technics. *International Education Studies*, 10(12), 140-152.

BALIKESİR MERKEZ İLÇEDE DAVRANIŞSAL TARIM COĞRAFYASI¹

Behavioral Agricultural Geography in Balıkesir Central District

Prof.Dr. Alpaslan ALİAĞAOĞLU*

Yiğit ASLANTEKİN**

Öz

Tarım en yaygın ve önemli ekonomik faaliyetlerden biridir. Türkiye tarımsal faaliyetler bakımından önemli bir ülkedir. Her ekonomik faaliyet gibi tarım sektörünün de bir takım sorunları vardır. Bu sorunlar son zamanlarda artış göstermiştir. Bu çalışmada Balıkesir merkez ilçe mahallelerinde tarımsal sorunlar davranışsal bakış açısından ele alınmaktadır. Çalışma seçkisiz örnekleme yöntemi ile ele alınmış, 93 kırsal mahalle muhtarı ile görüşülmüştür. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmış, sonuçlar analiz edilirken Miles ve Huberman yöntemi kullanılmıştır. Sonuçta görülmektedir ki Balıkesir merkez ilçede tarımsal faaliyetlerin bir takım sorunları vardır. Girdi maliyetlerinin yüksek olmasına rağmen çıktı ücretlerinin düşük olması tarımsal işletme sahiplerini zora sokmaktadır. Akaryakıtın yüksek vergi oranı ve akaryakıt fiyatlarında sürekli artış yaşanması neticesinde çiftçiler ihtiyaç duydukları makine gücüne ulaşmakta zorluk yaşamaktadırlar. Gübre ve yem fiyatlarındaki pahalılık sebebiyle tarımsal işletmelerden yeterli verim alınamamaktadır. Elde edilen hasat ürünü, süt ve diğer hayvansal ürünlerin de yeterli derecede kâr getirmemesi ekonomik çarkın tıkanmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, coğrafya, davranışsal yaklaşım, sorunlar, Balıkesir merkez ilçe

¹ Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 2017/027 nolu proje ile desteklenmiştir.

* Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, alpaslan38ster@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6198-3878

** Balıkesir Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, 92yigitaslantekin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6742-1307

Dergiye Geliş Tarihi: 23.10.2018

Yayına Kabul Tarihi: 12.12.2018

Abstract

Agriculture is one of the most common and important economic activities. Turkey is an important country in terms of agricultural activities. Like every economic activity, the agricultural sector also has a number of problems. These problems have increased recently. In this study, agricultural problems are discussed from the behavioral point of view in central districts of Balıkesir. The study was carried out with random sampling method and 93 district headmen were interviewed. Semi-structured interview method was used in interviews and Miles and Huberman method were used to analyze the results. As a result, there are some problems of agricultural activities in the central district of Balıkesir. Low input costs despite the high input costs make agricultural owners difficult. Due to the high tax rate of the fuel oil and the continuous increase in fuel prices, the farmers have difficulty in reaching the machine power they need. Due to fertilizer and feed prices, agricultural enterprises can not get enough yield. The harvested product, milk and other animal products do not bring sufficient profit to cause clogging of the economic wheel.

Keywords: Agriculture, geography, behavioral approach, problems, Balıkesir central district

1. Giriş

Tarım; insanlığın beslenmesine, gelişip büyümesine katkı sağlayan en önemli unsurlardan biridir. İnsanlar yıllardır tarım sayesinde karınlarını doyurabilmişler, tarımdan elde ettikleri ürünler ile kendilerine kıyafet dıkebilmişler ve elde ettikleri artı ürünü satarak-takas ederek farklı eşyalara ulaşma imkanı bulabilmişlerdir. Genel ifade ile tarım; çeşitli bilimlerle koordine olmuş, hayvan ve bitkilerden elde edilen ürünlerin sağlanması adına doğal, toplumsal ve ekonomik mekânda sürdürülen ekonomik etkinlikler olarak ifade edilebilir (Doğanay ve Coşkun, 2012).

Türkiye tarımsal faaliyetler açısından önemli zenginliklere sahip bir ülkedir. Dört mevsimin de görülmesi, ülkede yetiştirilen ürün çeşidinin ve miktarının fazla olmasını sağlamaktadır. Fakat 1980'li yıllardan itibaren neoliberalizmin etkileri nedeniyle ülkede farklı sektörler önem kazanmış, tarımsal faaliyetler geri plana atılmış ve bu sektörde bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır.

Tarım coğrafyasında farklı yaklaşımlar kullanılmaktadır. Son yıllarda ise dört yaklaşım ağırlıklı olarak ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımlar; sistem analizi yaklaşımı, davranışsal yaklaşım, ekosistem yaklaşımı ve disiplinler arası yaklaşımdır (Singh ve Dhillon, 2004). Tarım, tüm insanlık için önem arz eden bir konumda olduğu için her zaman araştırılan, incelenen ve sorunları ile ilgilenilen bir sektör olmuştur. Çalışma davranışsal coğrafya açısından yapılmaktadır. Davranışsal bakış açısını esas alan araştırmalarda sorunlar, sorunu yaşayan kişilere sorulmakta ve gerçek problemlerin neler olduğu ortaya çıkarılmaktadır. Türkiye önemli bir tarım ülkesidir ancak bu özelliği son yıllarda olumsuz olarak değişme eğilimine girmiştir. Türkiye'de tarım sektörü bir takım sorunlarla karşı karşıyadır. Bu çalışmanın amacı Balıkesir merkez ilçesine bağlı kırsal mahallelerdeki tarımsal faaliyetlerde yaşanan sorunların davranışsal bakış açısı ile analiz edilmesi ve ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri sunulmasıdır.

Kapsam olarak değerlendirildiğinde, çalışma kısa bir giriş bölümünden sonra altı bölüme ayrılmıştır. İkinci bölümde araştırma yöntemi, veri ve sınırlılıkları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde araştırma alanının özellikleri verilmektedir. Davranışsal yaklaşım, kavramsal çerçevenin konusudur. İlgili yayınlar başka bir bölümün konusudur. Bu bölümde görüldüğü gibi konu davranışsal olarak ilk kez ele alınmaktadır. Altıncı bölümde elde edilen sonuçlar davranışsal bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Son bölümde, kısaca çalışmanın problemi ifade edildikten sonra, genel değerlendirme ve önerilere yer verilmektedir.

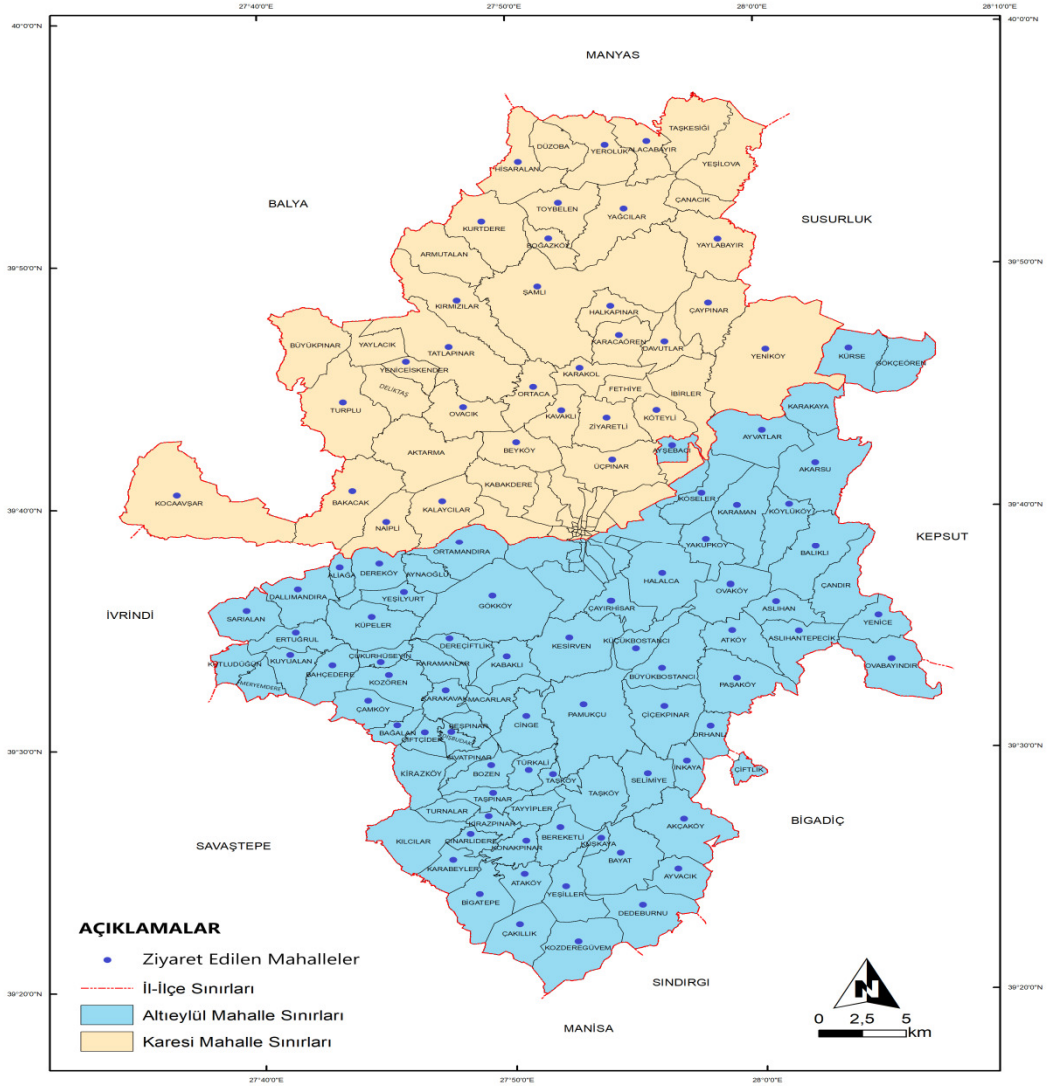
2. Araştırma Yöntem, Veri ve Sınırlılıkları

Yapılan bu çalışma için öncelikle literatür taranmıştır. Davranışsal tarım coğrafyası ile ilgili yapılan çalışmalar ve Türkiye'de tarım coğrafyasını ele alan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardan yola çıkılarak araştırma için sahadan bilgi toplanması ve elde edilen bilginin analiz edilmesi için çeşitli yöntemler seçilmiştir. Bu çalışmada Seçkisiz Örneklem yöntemi kullanılmış olup Altıyüzlü ve Karesi ilçelerine bağlı 123 kırsal mahalleden 93'ü (Şekil 1) ziyaret edilmiştir.

Yapılan bu çalışmada davranışsal yaklaşım kullanılarak yaşadıkları coğrafi alanı en iyi tanıyan bireyler olmaları sebebiyle kırsal mahalle muhtarları ile görüşülmüştür. Görüşmeler yapılırken yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çiftçiler konuşmalarını yaparken müdahale veya yönlendirmede bulunulmamış, sadece konuşmalarının kesildiği anlarda "evet, başka neler söyleyebilirsiniz?" sorusu yöneltilerek daha geniş kapsamlı cevap vermeleri amaçlanmıştır. Kırsal mahalle muhtarlarına iki adet soru sorulmuştur. Bu sorular şunlardır:

1. Köyünüzde tarımda ortaya çıkan sorunları birkaç cümle ile anlatır mısınız?
2. Köyünüzde hayvancılıkta ortaya çıkan sorunları birkaç cümle ile anlatır mısınız?

Çalışmada nitel araştırma yöntemi olan Miles ve Huberman modeli kullanılmıştır. Bu modelde görüşme yapılan bireylerin vermiş oldukları cevaplar kategorize edilerek görülme sıklıklarına göre sıralamaya alınmaktadır. Kırsal mahalle muhtarlarına yöneltilen sorular neticesinde bireylerin sorun olarak gördükleri etkenler görülme sıklıklarına göre sıralanmış, görülme sıklığı 20 ve üzeri olan problemler konuya dahil edilmiştir. Son olarak elde edilen verilerin birbirleri ile etkileşimleri ortaya konmuş ve bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Şekil 1: Balıkesir Merkez İlçelerinde Kırsal Mahalleler

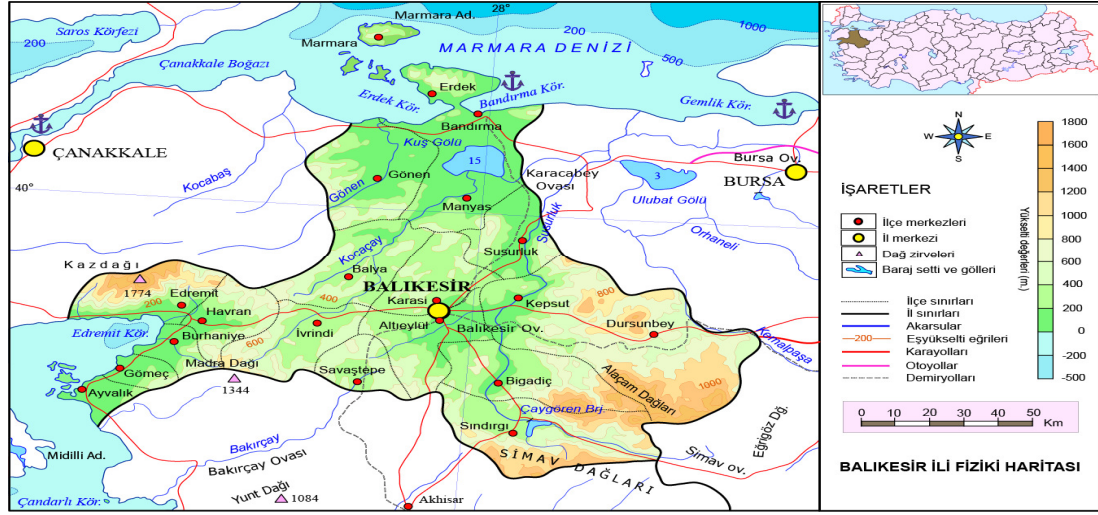
Çalışmada kullanılan davranışsal yaklaşım ve ifade edilen diğer yaklaşımlar, Jasbir Singh ve S.S. Dhillon tarafından 1984 yılında yayınlanan Agricultural Geography adlı eserden alınmıştır. Kavramsal çerçevede davranışsal yaklaşıma yer verilirken, diğer yaklaşımlardan ayrıntılı biçimde söz edilmemektedir. Bu durum çalışmanın makale boyutunda ele alınması ile ilgilidir.

3. Araştırma Alanının Konumu ve İklim Özellikleri

Çalışma alanı Güney Marmara Bölümünde yer almakta ve kuzeydoğusunda Bursa, güneydoğusunda Kütahya, güneyinde Manisa, güneybatısında İzmir ve kuzeybatısında Çanakkale illeri bulunmaktadır (Şekil 2). Balıkesir şehri çevresinde, ova, hafif dalgalı düzlükler ve hafif dalgalı tepelik alanlar mevcuttur (Tağıl, 2003).

Balıkesir'de ortalama yıllık sıcaklık 14.5°C, toprak yüzeyi sıcaklık 7.3°C ve toprağın 10 cm altındaki toprak sıcaklığı da 16.7°C'dir. Hava sıcaklığının 4.9°C ile en düşük olduğu zaman Ocak ayıdır. Toprağın 5 cm altındaki sıcaklık ise Ağustos ayında 30.1 C° ile en yüksek değere ulaşmaktadır.

Şekil 2: Balıkesir İli Fiziki Haritası

Kaynak: Saygılı, 2015.

Balıkesir ovasında basınç, nispi nem ve yağış Ocak-Temmuz ayları arasında azalış gösterirken, Temmuz-Aralık döneminde artışa geçmektedir. Ocak ve Temmuz ayları arasındaki süreçte sıcaklığın, buharlaşmanın ve buhar basıncının arttığı, Temmuz ve Aralık ayları arasında ise azaldığı görülmektedir. Balıkesir yaz aylarında genel itibarıyla kurak ve sıcak, kış aylarında ya ise yağışlı bir iklime sahiptir. Bu özelliklerinden ötürü Akdeniz makroklima alanı içerisinde bulunmaktadır (Tağıl, 2003).

Çalışma alanı tarımsal faaliyetler açısından uygun konumdadır. Balıkesir, üç farklı iklim kuşağının geçiş sahasında olması nedeniyle birçok ürün yetiştirmeye elverişlidir. İl dahilinde verimli toprakların bulunması ve zengin su kaynaklarının varlığı diğer tarımsal üstünlüklerdir. İlin kıyı bölgelerinde zeytin yetiştiriciliği yoğun olarak yapılmakla birlikte narenciye, incir, elma ve üzüm gibi ürünler de yetiştirilmektedir. Balıkesir'in denize kıyısı olmayan iç kesimlerinde ise genel olarak tahıl, pancar, baklagil, tütün, ayçiçeği, domates ve kavun gibi ürünler yetiştirilmektedir.

4. Kavramsal Çerçeve: Davranışsal Yaklaşım

Tarım coğrafyası farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Sade ve basit bir ifade ile tarımsal faaliyetlerin mekâna göre değişkenlik gösteren özelliklerini inceleyen ekonomik coğrafyanın alt dalı olarak ifade edilebilir. Tarımsal faaliyetlerde insanın doğaya amaçlı bir şekilde müdahalesi söz konusudur ve bu özelliğinden ötürü toplayıcılık ve hayvancılıktan ayrılmaktadır. Tarım, insan yönetimi altında bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliğidir. Doğanay'a göre (2017), tarım coğrafyası; tarımsal etkinliklerin coğrafi dağılışı ve farklılıkları; iklim-tarım, topografya-tarım, toprak-tarım; nüfus-tarım, teknoloji-tarım gibi etkileşimler ve sonuçları ile tarımsal üretimin ülke ekonomisindeki yerini inceleyen ekonomik coğrafya bilim alanı olarak ifade edilmektedir.

Tarım coğrafyasında günümüze kadar gelinen süreçte çeşitli yaklaşımlar kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar coğrafyanın gelişmesine büyük ölçüde katkı sağlamışlardır. Meta yaklaşımı, bölgesel yaklaşım, sistem analizi, ekolojik yaklaşım, davranışsal yaklaşım ve disiplinler arası yaklaşım günümüzde en çok uygulanan yaklaşımlardır. Bu çalışma davranışsal bakış açısı ile ele alınmıştır.

Coğrafi araştırmalar çeşitli bakış açıları kullanılarak yapılmaktadır. Bu bakış açılarından biri de davranışsal yaklaşımdır. "Bir bölgenin coğrafi yapısını anlamak için bireylerin o bölge hakkındaki bilgisi

özümsemesi, kendi ihtiyacına göre düzenlemesi ve deneyimleriyle içselleştirmesi gerekse de asıl önemli olan bu bilgiyi doğru bir şekilde kullanmasıdır" (Aitken vd., 1989). Başka bir şekilde ifade edilirse, "kendi çevremizi algılama şeklimiz, fikirlerimiz ile algılarımızın davranışlarımız ile ne derecede etkileşime girdiğinin incelenmesi, davranışsal coğrafyanın temel noktasıdır. "Buna istinaden davranışsal coğrafya, insanların çevreyi algılayış biçimlerinin çevreye olan tavırlarını belirlediğini savunmaktadır " (Özgüç ve Tümertekin, 2000). "Davranışsal coğrafya şu düşünce yapısını esas almaktadır; Çeşitli çevresel görünümeler vardır ve bu görünümeler ile davranışlar arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır" (Johnson, 1987).

Mekân bilimine karşıt görüş olarak davranışsal coğrafya doğmuştur. Buna sebep olan etken ise insanın ekonomik boyutuna ve yer bilimine yönelik oluşturulan teorilerin çeşitli eksikleri olmasıdır. Yer bilimini savunan coğrafyacılar çevreye bağlı etkenleri hesaba katmamakta, sadece kendi tahmin ve düşünceleri doğrultusunda hareket etmektedirler (Holt-Jensen, 2017). Wolpert'e ait olan "Mekânsal Ortamda Karar Verme Süreci" adlı makale, "Bahsi geçen zamanda büyük oranda kabul gören kural koyucu teoriye alternatif olarak davranışsal bakış açısını önermiş ve davranışsal coğrafyanın doğuşuna ön ayak olmuştur" (Johnson, 1987).

Wolpert'e göre; "İsveç'in orta kesiminde faaliyetlerini yürüten çiftçilerin çalışma verimi için geliştirdikleri akıl teorilerinin gevşetilmesi gereklidir. Çiftçi nüfusunun gruplar halinde ele alınması ile beklenen düzeyde kâr sağlanması ve istenilen hedefe ulaşılması zor olmaktadır. En doğru bilgi ve önceden kestirilmesi zor olan değişimler, iletişim ve bilgi düzeylerindeki yeterlilik ile sağlanabilir. "Çiftçilerin vermiş olduğu kararlar onların değer yargılarını ifade etmektedir" (Wolpert, 1964).

Davranışsal coğrafya ve çevresel algılama içerisinde yer alan çalışmalar dört başlık altında yapılmaktadır. Bu başlıklar; Mekansal bilme-öğrenme ve beşeri davranış, temeli doğal afetlerin algılanmasına dayanan insan ve çevre arasındaki ekolojik ilişkiler ve kapsamları, coğrafi peyzajın algılanması ve yapılan eylemler, bireysel, sosyal ve kültürel mukayese çalışmalarıdır (Aitken vd., 1989). Yapılan bu çalışmada Balıkesir merkez ilçesine bağlı köylerde ikamet eden bireylerin kendi zihinlerinde var olan tarımsal problemlerin neler olduğu araştırılmıştır.

Birey ya da devletlerin tarım üzerine etkileri davranışsal tarım coğrafyasının ilgi alanına girmektedir. Toprağın nasıl kullanıldığı, mülkiyetin dağılışı ve ürün desenleri, bireyin davranış şekillerini ve hedeflerini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, tarımsal peyzaj çiftçilerin davranış şekillerini anlamaya yardımcı olur. Tarımsal alanları ele alan çalışmalarda davranışsal bakış açısı kullanılırken bireyin çevresel algıları dikkate alınmaktadır. Bu konuda göz önünde bulundurulmuş hususlar kırsal nüfusun kültürel özellikleri, dini inançları, insana ve çevrelerine karşı tepkileridir. Davranışsal bakış açısı tarımsal üretim yapılırken kullanılan modelleri, iklim bilgisini, toprak özelliklerini göz önünde bulundursa da, temel odak noktası çiftçilerin çevrelerini algılayış biçimleri ve bu algılayış biçimlerine göre şekillendirdikleri davranışlarıdır. Yani davranışsal bakış açısı hem çiftçinin, hem de çiftçinin bulunduğu toplumun davranış modellerini dikkate almaktadır.

Davranışsal yaklaşımın çeşitli özellikleri mevcuttur. Fiziki çevre koşulları dikkate alınırken aynı zamanda da bireyin içinde bulunduğu toplum ve sosyal yapısı incelenir. Davranışsal coğrafyada bireyden başlanarak toplum geneline bir yayılış söz konusudur. Bu gerçekleştirilirken diğer bilim dallarından da faydalanılmaktadır. Bireyin fiziki çevresi ve kendi iç dünyası yani, çevreyi algılayış biçimi arasında farklılıklar olabilmektedir. Bu sebepten ötürü yer, somut ve düşünsel maddelerden meydana gelmekte, ikili bir yapıya sahip olmaktadır (Ilbery, 1985).

5. İlgili Yayınlar

Davranışsal coğrafya birçok bilim dalı ile çeşitli ilişkilere sahiptir. Fakat bunlardan en önemlileri tarım ekonomisi ve sosyolojidir. Türkiye geneline bakıldığında ise daha önce yapılan çalışmalar genellikle tarım ekonomisi içerisinde yer almaktadır. Yapılan bu çalışmada ise daha çok tarımın coğrafi boyutu ele alınmış, çiftçilerin kararları ve davranışları ön planda tutulmuştur.

Hart (1980), davranışsal yaklaşım ile ilgili görüşlerini belirttiği çalışmasında ekonomik ve davranışsal yaklaşımın bir bütün olduğunu ifade etmiştir.

Holloway ve Ilbery (1996) doğal yapıda meydana gelen bozulmalar ve küresel ısınma karşısında çiftçi davranışlarını araştırmışlardır. Yapılan araştırmada çiftçilerin küresel ısınma hakkında çeşitli fikirleri olduğu ortaya çıkmıştır. Çiftçiler, iklimde meydana gelen bozulmalara istinaden taşımacılık sistemlerinde iyileştirmeler ile bu durumun üstesinden gelinebileceği ve yeni ürünlerin ortaya çıkacağı kanısına varmışlardır.

Açıkgöz vd., (2005), çiftçiliğin uygulama kistaslarına göre çiftçi davranışlarını çalışmışlardır. Yapılan bu çalışmaya göre çiftçiler ilgili kurumlardan bilgi alarak tarımsal üretimde gelişmeyi amaçlamışlardır ve tarımda sürekliliği sağlamak adına aile üyeleriyle işbirliği içerisinde olmanın önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Duman vd., (2008)'in ifadesine göre, süne böceği kaynaklı zararın azaltılması adına çiftçiler devlet ile irtibata geçmiş, devletten yardım almıştır. Bu yardımlaşmanın gerçekleşmesine sebep olan faktörler çiftçilerin tutum ve davranışları, sosyo-ekonomik özellikleridir. Bu başarı çiftçilerin eğitimine, ilaçlama konusunda teknolojiye yardım almasına ve süne ile mücadelede hususunda verilen desteklerin yeterliliğine bağlıdır.

Türkiye’de tarım coğrafyasını konu edinen birçok çalışma mevcuttur. Makale bazında değerlendirilirse 1915-2017 yılları arasında coğrafya dergilerinde tarım coğrafyası ile ilgili toplam 103 makale yayınlanmıştır. Bu makaleleri konusal olarak ürün bazında, tarımsal işletmeler hakkında, seracılıkla ilgili, tarımsal gelişmeler hakkında, ulusal ve bölgesel tarımsal özellikler, tarımsal problemler ve tarımsal planlama ile ilgili çalışmalar olarak 7 bölüme ayrılabilir. Yapılan bu ayırım yayınlanan çalışmaların temel konusu ele alınarak, gözleme dayalı bir şekilde oluşturulmuştur. Yayınlanan makalelerin çoğunluğunu tarımsal ürünleri ele alan çalışmalar oluşturmaktadır.

6. Davranışsal Bakış Açısı İle Balıkesir Merkez İlçe Tarımında Yaşanan Başlıca Sorunlar

Uzun yıllar Türkiye ekonomisinin lokomotifi olma özelliği gösteren tarım sektörü, 1980’li yıllardan sonra uygulanan dışa bağımlı liberalleşme, serbest piyasa ekonomisine geçiş, sanayi-hizmet ve inşaat sektörlerindeki hızlı gelişim gibi nedenler ile gerilemeye başlamıştır. 1980’li yıllarda %26 olan GSYİH katkısı 2013 yılında %8,5’e, 1980’li yıllarda %57 olan ihracata katkısı 2013 yılında %10’a ve 1980’li yıllarda %62,5 olan istihdama katkısı ise 2013 yılında %26’ya kadar gerilemiştir (Doğan vd. 2015). 1980’li yıllardan başlayarak ülkede neredeyse her alanda baş gösteren bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler mantığı çerçevesinde devlet tarımsal faaliyetlere olan desteğini gözle görülür bir biçimde azaltmıştır. Azalan bu destek neticesinde çiftçiler özel sektörün eline bırakılmış ve üretim metalaşmaya başlamıştır. Daha önce kendine yetirmek için üretim yapan çiftçiler bu metalaşma süreci ile birlikte sadece pazar için üretim yapmaya teşvik edilmiştir. Pazarın istekleri doğrultusunda çiftçiler daha fazla, daha kaliteli ve şekil itibarıyla daha güzel ürünler üretmeye zorlanmıştır. Tüm bu isteklerin karşılanabilmesi için tarımda suni gübre kullanımı artmış, tarladan alınan verimi yükseltebilmek adına ziraat mühendislerine ücretler ödenmeye başlanmıştır. Aynı zamanda tarla için verilen bedensel ve düşünsel emekte de artış yaşanmıştır. Çiftçiler yüksek girdi maliyetlerini ellerindeki nakit ile karşılayamadıkları için bankalardan aldıkları kredi miktarlarını arttırmışlar, borçlanmaya başlamışlardır.

Kırsal mahalle muhtarları ile yapılan görüşmelerde muhtarların sorun olarak gördükleri ve bahsedilen sorunların görülme sıklıkları aşağıdaki şekildedir (Tablo 1).

Tablo 1: Balıkesir merkez ilçesinde çiftçilerin tarımsal faaliyetlerde gördükleri başlıca sorunlar .

Problem	Görülme Sıklığı
Akaryakıt Fiyatları	81 kırsal mahalle
Gübre Fiyatları	81 kırsal mahalle
Yem Fiyatları	77 kırsal mahalle
Sütün Alış Fiyatı	65 kırsal mahalle
Mülkiyet Durumu	62 kırsal mahalle
Üretimden Elde Edilen Kâr	43 kırsal mahalle
Ahır İnşası	43 kırsal mahalle
Sulama	39 kırsal mahalle

Genç Nüfusun Köy Dışına Göçü	35 kırsal mahalle
Hayvan Üretimindeki Azalma	28 kırsal mahalle
Çiftçilerin Borç Yükü	23 kırsal mahalle
Elde Edilen Ürünün Satış Garantisi	22 kırsal mahalle

Tüm Türkiye genelinde yaşanan bu sorunlar Balıkesir il merkezine bağlı kırsal mahallelerde de yaşanmaktadır ve yaşanan bu problemler Balıkesirli çiftçilerin çevreyi algılayış biçimlerini de oldukça fazla değiştirmiştir. Çiftçiler artık sadece mevsim şartlarına bağlı olarak gelişen sorunları değil, küreselleşme çerçevesinde gelişen başka sorunları da düşünmek ve bu sorunlara çözüm aramak zorunda kalmışlardır. Çiftçilerin geçimlerini sağlama ve modern ekonomik politikalara eklenme gereklilikleri çerçevesinde sorumlu oldukları faaliyetler artış göstermiş ve zihinlerindeki problem algısı da değişmeye başlamıştır.

6.1. Çiftçilerin Çevreyi Algılayış Biçimlerine Göre Tarımsal Faaliyetlerde Ortaya Çıkan Başlıca Sorunlar

6.1.1. Akaryakıt Fiyatlarının Yüksek Oluşu

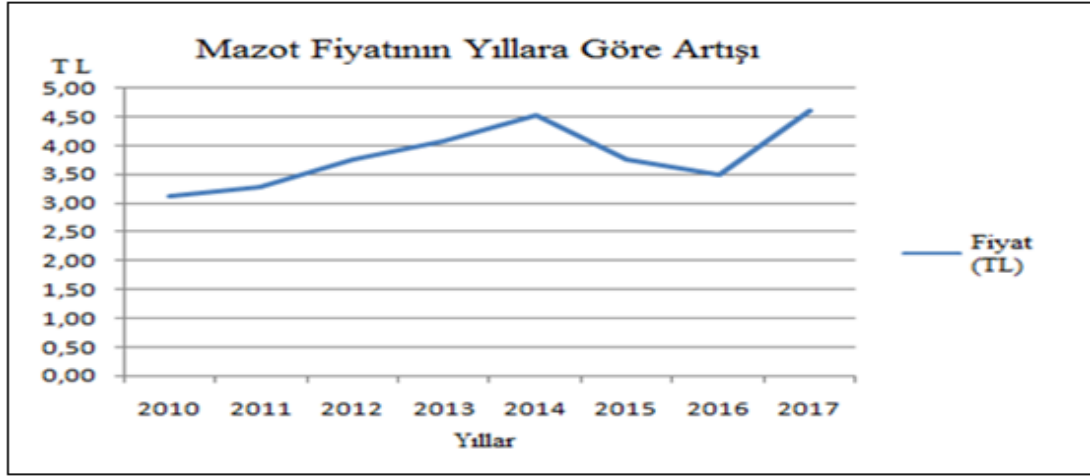
Akaryakıt fiyatlarının yüksekliğini bir sorun olarak gören Büyük Bostancı kırsal mahallesi muhtarı Ahmet Ceylan bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *"Devletimiz şimdi biraz destek veriyor mazot ve gübre desteği ama bir iki kilo mazot yani. İki kilo mazotla hiçbir şey yapamıyoruz. Yani verilen destekler çok aşırı derecede yeterli gelmiyor. Devletimizin mazot ve gübrede vatandaşa kolaylık yapması için artık nasıl yapar nasıl düşünür bilmiyorum bir şeyler yapması lazım. En büyük girdi sorunumuz bunlar"*.

Tarımda sanayileşme (makineleşme) ile birlikte yakıt kullanımı da artmaktadır. Engebeli alanlar tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemekte ve bu sebepten ötürü makine kullanımı oldukça zorlaşmaktadır. Oysa yeryüzü şekillerinin düz ve düze yakın olması tarımsal faaliyetlerde makine kullanımını arttırmakta ve makinenin ihtiyaç duyduğu mazot tüketiminde de yükselişe sebep olmaktadır. Balıkesir merkez ilçesi coğrafi görünümü itibarıyla bir ova halindedir. Bu özelliği sayesinde makine kullanımı, özellikle de traktör kullanımı yaygındır.

Traktör arkasına çeşitli makineler veya araçlar monte edilmektedir. Bu montaj elemanlarından bazıları ot toplama aracı ve silaj makinesidir. Kullanılan bu ekstra montaj elemanları sebebiyle çiftçilerin mazot ihtiyacı da artış göstermektedir. Örneğin ot toplama aracı traktörün motor gücünü zorlayarak daha fazla yakıt tüketmesine sebep olmaktadır. Silaj makinesi ise hem kendisi yakıt tüketmekte, hem de ağır bir aparat olması sebebi ile traktörün mazot tüketiminde de artışa sebep olmaktadır.

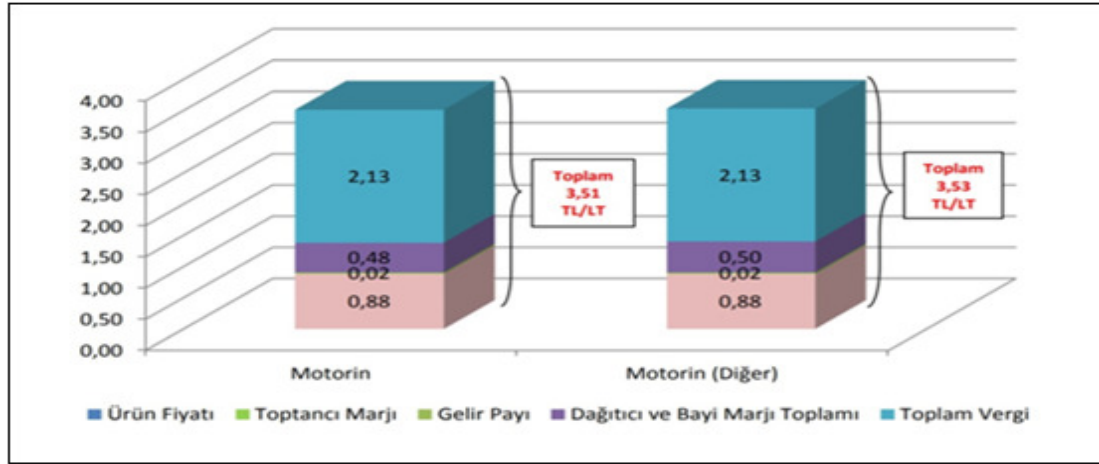
Çiftçilerin tarım gelirlerinin düşük olması ve çoğunlukla zarar etmeleri sebebiyle de hali hazırda yüksek seyreden mazot fiyatları Balıkesirli çiftçileri olumsuz etkilemekte ve çiftçiler mazot giderlerini karşılamakta zorlanmaktadır.

Dünya petrol fiyatları son yıllarda en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. Diğer yandan Türkiye, tüketicilerin en fazla vergilendirildiği ülkelerden biri olmuştur. Yüksek ham petrol fiyatları ve ülke içinde yüksek vergi oranları ile Türkiye dünya ülkeleri arasında en pahalı benzini tüketen ikinci, mazotta ise beşinci sırada yer almıştır (Dellal vd. 2007). Yıldan yıla akaryakıt fiyatında yukarı doğru bir artış yaşanmaktadır (Grafik 1). Tarımsal işletme sahipleri hem mazottaki yükseliş karşısında alım yapmakta, hem de diğer giderleri karşılama konusunda sorun yaşamaktadırlar.

Grafik 1: Mazot fiyatının yıllara göre değişimi, 2010-2017. (Türkiye Petrolleri akaryakıt fiyatları arşivi, 2017).

Mazot fiyatlarını rafineri çıkış fiyatları ve pompa satış fiyatları açısından ele alındığında mazottaki verginin büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Mazotun pompa satış fiyatının %50'sinden fazlası vergilerden oluşmaktadır (Aktaş vd., 2010) (Grafik 2).

Grafik 2: Yurt içi motorin türleri fiyat oluşumu (Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, 2016).

Günümüzün ekonomik koşulları altında akaryakıt fiyatlarının yüksek miktarlarda seyretmesi ve mazota oldukça sık yapılan zamlar Balıkesir merkez ilçesindeki çiftçiler için büyük sorun arz etmektedir. Çiftçiler yüksek gübre fiyatları, tarımsal üretimden elde ettikleri kârın düşük olması, tarımsal piyasadaki arz-talep ilişkilerinin sürekli değişiklik göstermesi sebebiyle elde ettikleri hasadın satış garantisinin olmayışı ve sık sık zarar etmeleri yüzünden bir de yüksek seyreden mazot fiyatlarını karşılamakta zorluk çekmekte ve mazot fiyatlarının sürekli yükselişte oluşunu tarımdaki en büyük sorun olarak görmektedirler. Devlet, çiftçilere mazot için ekonomik destek sağlamakta fakat bu destek yetersiz kalmaktadır.

6.1.2. Gübre Fiyatlarının Yüksek Oluşu

Halkapınar kırsal mahallesi muhtarı İbrahim Avcı bu konuda köylülerin şikayetini şu sözlerle dile getirmektedir: "Tabi daha çok masrafımız oluyor ama asıl yapılması gereken masrafa yani gübreye mazota falan yetemiyoruz. İstiyoruz ki tarladan elde edeceğimiz verim daha fazla olsun, ürünler daha güzel olsun ama gübre çok pahalı. Hangi birini karşılayacaksınız?. Bankadan kredi çekiyoruz, onunla da

azıcık gübre alabiliyoruz tüm tarlaya yetmiyor. Gübrenin ucuzlayacağı da yok, öbür fiyatların düşeceği de yok, bu gidişle tarım bitecek".

Tarımda verimi arttırabilmek için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden biri de gübre kullanımındır. Gübreler yapılarına göre suni (kimyevi) ve doğal gübreler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Suni gübreler, bitki kalıntılarının çeşitli kimyasallarla karıştırılmasıyla insan müdahalesi sonucu oluşturulan gübre çeşitleridir. Doğal gübreler ise bitki ve hayvan atıklarının zamanla doğal yollar sayesinde çürüyerek ayrışması sonucu oluşmaktadır.

Günümüzde nüfus miktarının fazla oluşu sebebiyle tarımsal ürün talebinin yüksekliği göz önüne alındığında; toprağın beslenmesi, hasadın hızlandırılması, ürünlerin daha dayanıklı ve kaliteli olmasının sağlanması için doğal gübreler oluşum süreleri bakımından yetersiz kalmakta ve suni gübre kullanımı bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü suni gübreler, fabrikasyon işlemler ile oluşturulmakta ve üretim süresi doğal gübreyle kıyasla daha kısa olmaktadır. Suni gübre üretilirken işçi ücretleri, fabrika giderleri gibi faktörler devreye girdiği için doğal gübreyle oranla daha maliyetli olmaktadır. Ayrıca tarımda kullanılan gübrelerin hammaddelerinin yurtdışı kaynaklı olması gübre fiyatlarını arttıran başka bir nedendir (Zengin ve Gezgin, 2013).

Türkiye'de gübre fiyatları bazı yıllarda düşüş gösterse de genel itibariyle yükseliş eğilimindedir. Tablo 2'de görüldüğü üzere 2002 ile 2015 yılları arasında tüm gübre çeşitlerinde fiyatlar 3 kattan fazla artış göstermiştir.

Tablo 2: Türkiye'de gübre fiyatlarındaki değişim (ortalama, 2002-2015).

Yıllar	2002	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
									Ocak	Şubat
A.Sülfat %21	162	564	325	347	571	583	564	566	587	585
A.Nitrat %26	176	510	436	439	619	675	799	762	826	820
A.Nitrat %33	193	585	479	531	721	787	891	880	956	950
ÜRE	237	760	630	631	980	1071	1054	1039	1051	1075
DAP	354	1672	689	919	1316	1343	1425	1405	1455	1550
20.20.0	254	1110	520	617	913	968	965	946	999	1090

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.

Gübre sektörü pek çok kısıtlamaya sahip olduğu için tüketim geçen yıllar içinde bir türlü istenen seviyeye gelmemektedir (Subaşı, vd., 2014). Çünkü gübre ücretlerinin karşılanmasında çeşitli problemler yaşanmaktadır. Bu problemleri maddeler halinde şu şekilde verebiliriz:

- Yoğun sermaye ihtiyacına rağmen düşük kârlılık sunması dolayısı ile pazara girişler az olmaktadır.
- Sektör tamamen dışa bağımlıdır.
- Tarımsal yapısal sorunlar (arazilerin ölçek ekonomisini kullanamayacak derecede parçalı olması, tüketicinin gerekli entelektüel altyapıdan yoksun olması, üretimin yeterince planlanamaması, tarımsal desteklerin yeterli derecelere ulaşamaması, tarımsal mekanizasyonun yetersiz kalmış olması vb.) vardır (Zengin ve Gezgin, 2013).

Yüksek seyreden fiyatları sebebiyle çiftçiler üretimde kaliteyi ve verimi arttırabilmek adına yeterli miktarda gübre kullanamamakta, pazar ekonomisine eklenmemekte zorlanmaktadır. Yapılan görüşmelerde çiftçilerin çevreyi algılayış biçimlerine göre gübre konusunda fiyatların yüksekliğinden şikâyetçi oldukları görülmektedir. Çiftçiler ekonomik sıkıntılardan, yüksek gübre fiyatlarını karşılamakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

6.1.3. Yem Fiyatlarının Yüksek Oluşu

"Çayır, mera yetmiyor. Hayvan otlatamıyoruz. Küçükbaşın yediği merada büyükbaş otlamıyor. Biz de mecburen yem alıyoruz ama yem fiyatları yüksek mesela. Zaten elimize geçen ne ki bir de tonla masraf yapalım. Hayvana yem mi alalım, ilacını mı alalım başka türlü masraf mı yapalım. Sütü satıyoruz para etmiyor sürekli zarardayız. Bir de şimdi sütü sattığımız yerler şart koşuyor bize; yemini bizden almazsan, sütünü almayız diye. Ee sütü bizden üç kuruşa alıyor, yemi ha bire zamlı satıyor. Mecbur yemi de oradan alıyoruz başka seçeneğimiz kalmıyor". Köşeler kırsal mahallesi muhtarı Faruk Özbayram yem konusunda yaşadıkları sıkıntıyı yukarıdaki şekilde anlatmıştır.

Süt ve besi hayvanları besin ihtiyaçlarını normal şartlar altında çayır veya meralardan sağlamaktadırlar. Meraların yetersiz olduğu durumlarda ise fabrikasyon işlem ile üretilen yemler devreye girmektedir. Bu yemler hayvanların süt verimini arttırmakta, etinin kalitesini yükseltmekte, hastalıklara karşı daha dirençli olmalarına ve üremelerinin daha verimli olmasına katkı sağlamaktadır. Genel olarak yemler kaba yem ve kesif yem olarak ikiye ayrılabilir. Yemin birim ağırlığında hazmedilebilen besin maddeleri az, selüloz oranı yüksek ise kaba yem, hazmedilebilir besin maddeleri oranı yüksek ise kesif yem denir (DPT, 2001).

Otları kısa boylu ve üzerinde hayvan otlatılan yeşillik alanlara mera denilmektedir. Çiftçilerin hayvanlarını otlatmak için yeterli miktarda meraya sahip olmamaları durumunda kesif veya kaba yem tüketimleri artmaktadır. Süt yada besi sığırcılığı işletmelerinde üretim maliyetlerinin % 60-70'ini yem girdileri oluşturmaktadır (Alçıçek vd., 2010).

Balıkesir merkez ilçesindeki çiftçiler ilkbahar mevsiminde kısıtlı alanda da olsa hayvanlarını doğada otlatılmaktadırlar. Fakat bu otlatma eylemi çiftçilerin yemden kâr etmelerini sağlamamaktadır. Daha çok, hayvanların ahırlardan çıkarak dolaştırılmasına vesile olmaktadır.

Türkiye'de yem üretimi yeterli derecede yapılamadığı için yem fiyatları sürekli yüksek seyretmekte ve günden güne artmaktadır. Ülkemizde yem hammaddeleri fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde olması, işletme sermayesi ve stok yetersizliği, sözleşmeli hammadde üretim modelinin geliştirilememiş olması, kaliteye göre fiyat oluşumunun sağlanamaması gibi nedenlerle karma yem fiyatlarındaki artışlar, karma yem endüstrisinin de gelişmesini engellemiştir (Karabulut vd., 2000).

Yem fiyatlarına devletin müdahale ettiği, indirimine gittiği durumlarda ise çiftçilerin deyimine göre fabrikalar kendi istekleri doğrultusunda bu indirimi tanımamakta ve yem fiyatlarına zam yapmaktadırlar (Tablo 3). Balıkesirli çiftçiler ise sahip oldukları hayvanların veteriner kontrolleri, ilaç tüketimleri ve diğer ihtiyaçları için birçok masraf yapmaktadırlar. Satmış oldukları sütün ve hayvanın yeterli derecede kâr getirmemesi sebebiyle de (Tablo 4) yüksek seyreden yem fiyatlarını karşılamakta zorlanmaktadırlar.

Tablo 3: Türkiye'de yem fiyatlarındaki değişim (2008-2015).

Yem Cinsi	Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Etlık Piliç Yemi		784	819	895	1020	1118	1162	1264	1175
Süt Yemi		534	427	490	635	710	728	758	760
Besi Yemi		523	417	479	616	684	708	774	740

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.

Tablo 4: Türkiye'de süt fiyatlarındaki değişim (2008-2016).

Hayvansal Üretim	Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	Koyun Sütü		1,06	1,17	1,29	1,40	1,48	1,69	1,82	2,01
Kıl Keçisi Sütü		1,09	1,14	1,36	1,45	1,56	1,65	1,70	1,89	2,27

İnek Sütü	0,80	0,79	0,91	0,80	0,89	0,93	1,04	1,16	1,15
Manda Sütü	1,22	1,58	1,79	1,77	2,02	2,40	2,59	3,17	3,56

Kaynak: TÜİK Tarımsal Yapı Yayını, 2016.

Yapılan görüşmelerde süt satışı üzerinden gelir sağlayan çiftçilerin maddi açıdan zorluk çektikleri zamanlarda ellerinde bulunan hayvanları kestirerek sattıkları, fakat mezbahaya kesime giden hayvanlardan elde edilen kârın da çiftçilerin beklentilerinden düşük olduğu dile getirilmiştir. Çiftçiler üretim giderlerini karşılamak için ellerindeki sermayelerini eritmek zorunda kalmaktadırlar. Böylece zaten ucu ucuna çarkı döndüren ve çoğu zaman da zarar eden çiftçilerin maddi kayıpları gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum, çalışma alanında çiftçilerin şikâyetçi oldukları diğer noktalardan bir tanesidir.

6.1.4. Sütün Düşük Fiyata Satılması

"Devlet tarafından fiyat politikasına müdahale olmalı, süt hiç para etmiyor. Devlet bize yardım etmeli planımız programımız yok. Belimiz bükülüyor, mecburi harcamalarımızı yapamıyoruz. Sütümüzü fabrikaya satıyoruz, fabrika bize sütümüzün parasını çoğu zaman üç ay sonra ya da altı ay sonra veriyor ama bizim masraflarımız beklemiyor işte." Ayşebacı kırsal mahallesi muhtarı Recep Korkmaz süt fiyatları konusunda yaşadıkları sorunu bu şekilde anlatmaktadır.

Balıkesir merkez ilçesine bağlı kırsal mahallelerde bulunan 18.678 kıl keçisinden yıllık bazda toplam 861.651 ton, 188.244 koyundan 4.9567 ton, 3005 mandadan 1.929 ton ve 108.457 sığırdan 162.166 ton süt elde edilmektedir (TÜİKb, 2016). Fakat bu ürünlerin satışından elde edilen kâr miktarı çiftçilerin diğer girdilerini karşılamalarında yeterli düzeyde yardımcı olamamaktadır. Çünkü mevcut hayvanların yem, gübre ve diğer masrafları için harcanan ücretler yüksek düzeylerde seyretmekteyken, süt satışından ellerine geçen miktar giderleri karşılamaya ve hayatlarını idame ettirmeye yetmemektedir. Çiftçilerin bakış açılarına göre bu durum bir sorun arz etmektedir.

Çiftçilerin gelir kaynağı olan süt satışı ve toprak mahsullerinden elde edilen düşük kâr marjı; hayat şartlarının günden güne zorlaştığı, fiyatların ve enflasyonun sürekli yükseldiği günümüzde üretimin devamlılığını, kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Çiftçilerin yeterli düzeyde kâr edememesi sebebiyle besi ve damızlık hayvanlarına aldıkları yemler ve tarımsal üretimi arttırmak için kullandıkları gübreler de olması gereken kaliteden uzak kalmaktadır.

Çiftçiler aynı zamanda gündelik yaşamlarını idam ettirebilme hususunda da zorluk yaşamaktadırlar. Tarımsal nüfus emeğin karşılığını alamadıkları için geçim sıkıntısı çekmekte, tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması için gerekli olan teknolojik ekipmanı kullanamamaktadır. Sonuçta kırsal nüfus mecburi olarak zamanla entansif tarımdan ekstansif tarıma geçiş yapmaktadırlar.

Fabrikalara satmış oldukları sütün fiyatı enflasyona göre güncellenmediği için çiftçiler ülke ekonomisine uyum sağlamakta zorlanmaktadırlar. Sattıkları ürünün değeri ile kendi hayatlarını idare edebilmek için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin değeri birbirine paralel değildir (Tablo 5).

Tablo 5: Türkiye'de süt girdi pariteleri (ortalama-2008-2015).

Veri/Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 Ocak
Süt Fiyatı (TL/LT)	0,80	0,79	0,91	0,80	0,89	0,93	1,04	1,16
Süt Yemi Fiyatı (TL/LT)	0,53	0,43	0,49	0,64	0,71	0,73	0,76	0,76
Buzdolabı Fiyatı (Nofrost) (TL/adet)	1.522	1.489	1.586	1.572	1.743	1.689	1.844	1.971
Çamaşır Makinesi Fiyatı (TL/adet)	932	939	958	1.006	1.040	995	1.081	1.111
1 kg ürün ile alınabilecek mal miktarı (kg)								
Süt/Yem	1,33	1,66	1,74	1,26	1,26	1,28	1,36	1,47
Süt/Şeker	0,30	0,28	0,33	0,26	0,28	0,29	0,29	0,30
1 adet mal almak için satılacak süt miktarı (kg)								
Buzdolabı/Süt	2.144	2.097	1.866	1.966	1.961	1.813	1.792	1.759
Çamaşır Makinesi/Süt	1.313	1.323	1.127	1.420	1.170	1.069	1.051	992

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.

Görüşme yapılan birçok kırsal mahalle muhtarının ve diğer mahalle sakinlerinin kendi çocukları da tarımsal faaliyetten vazgeçme eğilimindedir. Çoğu zaman zarar eden, gündelik yaşamlarını sürdürmek için yeterli ücrete ulaşmakta zorluk çeken babalarını ve annelerini gördükçe gençler de gelecek endişesi ve korkusu sebebiyle tarımdan uzaklaşmaktadırlar. Eski deyimle köylerinden, şimdiki deyimle ise kırsal mahallelerinden uzaklaşan gençler merkez ilçeye ve çevre illere göç ederek başka işlerde çalışmakta, "en azından aylık gelirim belirli olur" diyerek garsonluk, maden işçiliği, fabrika işçiliği gibi alanlarda maaşlı olarak çalışmayı tercih etmektedirler. Çiftçiler ise bu durumu göz önünde bulundurarak "Biz tarım için son nesiliz artık. Biz yaşlanıp elden ayaktan düştükten sonra kim uğraşacak toprakla, hayvanla? tarım bitti artık." diyerek tarımın geleceğinin olmadığını ve sona gelindiğini ifade etmektedirler.

Eğer kısa zamanda tarım politikalarında çiftçilerin durumlarını iyileştirecek uygulamalar hayata geçirilmez ise ülke ekonomisinin de bundan olumsuz şekilde etkileneceği açıktır. Çünkü bahsedilen sorunlar Türkiye'nin her ilinde mevcut olan sorunlardır. Neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde özelleştirilen Toprak Mahsulleri Ofisi, Tarım Kooperatifi Birlikleri, Zirai Donatım Kurumu gibi kurumlar tekrar devlet kontrolüne geçmeli ve çiftçilerin lehine uygulamalar geliştirmek için çaba sarf edilmelidir. Emek sahipleri sanayicilerin taşeronu olmaktan çıkarılmalı, emek-sermaye düzeninde hak ettikleri konuma getirilmelidirler.

6.1.5. Mülkiyetin Dağınık Olması

Mülkiyetin dağınık ve parçalı olmasını problem olarak gören Karamanköy kırsal mahallesi muhtarı Hüseyin Hoşafçı sorunu şu şekilde dile getirmektedir: "*Mülkiyet parçalı, yetersiz kalıyor. Tapularda problem yaşıyor. İmar planı eksikliği var. Örneğin köy kahvesi bile 40 kişinin üzerine kayıtlı. Girdiler pahalı, çıktılar ucuz. Haliyle tarlalar da küçük küçük bölük pörçük olunca elimize bir şey geçmiyor.*"

Türkiye'de tarımsal arazilerin mülkiyet durumu hakkında net bilgiler mevcut değildir. Çünkü tapu ve kadastro kayıtları yetersizdir. Tarımsal arazilerin kullanımı hakkındaki bilgilere Genel Tarım Sayımları ile ulaşılmaktadır. Fakat bu sayımlar sadece 1927, 1950, 1963, 1970, 1980, 1991 ve 2001 yıllarında olmak üzere yedi kez yapılmıştır (Güneş ve Aydemir, 2005). Tarımsal toprak bütünlüğünün istenilen seviyelerde olmamasının en temel sebebi miras yoluyla bölünmedir. Anne veya babanın vefatı üzerine kardeşler arasında bölüşülerek küçülen arazi, bir sonraki kuşakta tekrar bölünmekte ve küçülmektedir. Sistemin bu şekilde işleyişi nedeniyle tarımsal araziler istenilen düzeyde fayda sağlamamaktadır.

Duruma Balıkesir açısından bakıldığında Türkiye genelinden farklı bir husus bulunmamaktadır. Balıkesir'de de tarımsal araziler miras yoluyla günden güne küçülme ve bölünmektedir. Bu problem aynı zamanda toprağın uygun şartlar altında işlenmesini de imkânsız kılmaktadır.

Bir işletme toprağının parçalı ve dağınık olmasının, biçimlerinin düzgün olmayışının işletmenin verimliliği üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Tarımsal işletmelerde kötü mekansal örgütlenme, yani topraklarının parçalı ve düzgün olmayan şekillerde, irili ufaklı ve dağınık olması, işletmenin modern işletmecilik ilkelerine göre yönlendirilmesine olanak vermemektedir (Artukoğlu, 1987)².

Balıkesir merkez ilçesi, fazla engebeli olmayan yeryüzü şekillerine ve dalgalı düzlüklere sahiptir. Plato düzlükleri akarsular ile parçalanmış durumdadır. Merkez ilçe, verimli topraklar üzerinde bir ovada yer almaktadır. Toplam ekili-dikili alan 533.113 dekadır. Bunun 454.931 dekarı tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere, 7.775 dekarı nadas alanına, 57.677 dekarı sebze bahçelerine, 12.596 dekarı meyveler, içecek ve baharat bitkilerine ve 134 dekarı ise süs bitkilerine aittir (TÜİKA, 2016). Fakat bu alanlar rakamlarla ifade edildiği gibi bir bütün halinde değil, aşağıda görüldüğü gibi küçük ve dağınık parçalar halinde birçok çiftçi üzerine kayıtlıdır.

Tarım yapılan alanlarda mülkiyet şekillerinin çoğu kez, izlenen (uygulanan) tarım sistemleri ve üretilen ürünler üzerinde büyük etkisi vardır. Bunun yanı sıra, tarımda çalışanların hukuksal, siyasal,

² Bu konuda ayrıca bakınız , Yılmaz, 2016.

toplumsal ilişkileri ve son olarak tarım tekniği de bir dereceye kadar tarım arazilerindeki mülkiyetin etkisi altındadır (Tümertekin ve Özgüç, 2012).

Nüfus artışına paralel olarak işlenebilir arazilerin artmaması nedeniyle toprak üzerindeki nüfus baskısı giderek yoğunlaşmaktadır (Temel, 2013). Türkiye’de sürekli artan nüfus neticesinde ve tarım arazilerinin büyük çoğunluğu özel mülkiyet statüsünde olduğundan toprak, miras yoluyla bölünerek sürekli küçülmekte ve dağılmaktadır. Mülkiyetin dağınık ve parçalı olması üretimde aksaklıklara ve bölünmelere, kazançta azalmalara sebep olmaktadır. Birim alandan elde edilen ürün miktarının düşük olması sebebiyle üretimde devamlılık ve bütünlük sağlanamamaktadır. Çiftçiler gündelik yaşamlarını sürdürebilmek adına ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadırlar. Mülkiyetin dağınık ve parçalı olması sadece Balıkesir’de değil, Türkiye genelinde mevcut bir sorundur (Tablo 6).

Tablo 6: Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğüne Göre Yüzdelerle Dağılımı (1971-2001)

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	TÜRKİYE			
	İşletmelerin Tüm İşletmelere Oranı		İşletmeler Tarafından Ekilen Toprağın Ekili Toplam Toprağa Oranı	
Yıllar	1970	2001	1970	2001
0-10	24.40	15.50	2.40	1.32
11-50	48.28	49.32	24.30	20.02
51-200	23.70	29.36	43.80	44.49
201-500	3.00	5.09	17.60	22.83
501-5000	0.60	0.72	9.20	9.43
5000+	0.02	0.01	2.70	1.91
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: Güneş ve Aydemir, 2005.

Fakat 2014 yılında hükümetin almış olduğu bir karar ile tarım arazilerinin daha da bölünmesinin önüne geçilmiş ve toplulaştırma işlemi uygulanmaya başlamıştır. Bu sayede asgari tarımsal arazi büyüklüğü; mutlak tarım arazileri, marjinal tarım arazileri ve özel ürün arazilerinde 2 hektar, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektar, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 0,3 hektardan küçük belirlenemeyecek. Bakanlık, asgari tarımsal arazi büyüklüklerini günün koşullarına göre arttırabilecektir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014). Yapılan bu düzenleme ile sadece yeniden bölünmenin önüne geçilmektedir. Yeni düzenlemelerle Türkiye çapında tüm arazilerin toplulaştırılması gereklidir. Bu sayede ülke toprakları daha toplu hale gelecek, tarımdan elde edilen kazançta artış olacaktır.

6.1.6. Tarımsal Üretimden Elde Edilen Kârın Düşük Olması

"Girdiler çok yüksek olunca maliyeti karşılamakta zorluk çekiyoruz. Mazotu para, gübresi para, işçisi para, para da para. Hasattan da elimize doğru dürüst kâr geçmiyor. Ne ihtiyacımızı karşılayabiliyoruz ne de tarlaya gereken özeni gösterebiliyoruz. Sattığımız ürün hiç para etmiyor." Çaypınar kırsal mahallesi muhtarı Hüseyin Erbek çiftçilerin yaşadığı zorluğu bu şekilde anlatıyor.

Tarımsal üretimden elde edilen ürünün satış fiyatı günümüz şartlarına kıyasla düşük kalmaktadır ve çiftçilerin yıl boyu yapmış oldukları masrafları karşılamaya yetmemektedir (Tablo 7). Bu sorunu tek boyutlu düşünmek yanlış olur. Çünkü işin içerisinde tarımsal pazarlama faktörü bulunmaktadır. Tarımsal pazarlama kavramı; üreticinin hangi miktar ve kalitede ürün üreteceği ile başlayıp, ürünün pazara hazırlanması, standardizasyonu, depolama, nakliyat ve nihayetinde tüketiciye kadar süreçteki faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır (Emeksiz vd., 2005). Üretilmiş olan ürünler son tüketiciye ulaşıncaya kadar çeşitli yollar izlerler, çeşitli araçlar ile karşılaşırlar ve değişik şekillerde işlenirler. Ürünlerin üretimlerinden itibaren içinden aktıkları ve işleme, depolama, paketleme, elden ele geçme gibi değişik olaylar ile karşılaştıkları bu yollar ve yerler toplu olarak "pazarlama kanalları" olarak adlandırılırlar (Güneş, 1996). Basit tabir ile ifade edilirse; çiftçi ürünü tarladan toplar, toptancıya satar, toptancı da ürünün üzerine bir miktar kâr koyarak pazarcı esnafına satar. Pazarcı esnafı da bir miktar kâr koyarak pazarda ürünü halka satar. Elden ele geçen tarımsal ürün tarladan sofraya gelene kadar üzerine sürekli fiyat koyulur. Ürünün pazarda satılabilmesi için belirli bir fiyat aralığında olması gerekir. Ürün, ilk çıkış noktasından en düşük fiyata satın alınmak zorundadır. Çünkü Türkiye ekonomisi göz önüne alındığında alım gücü düşük kalmaktadır. Fakat ürünün çıkış noktasındaki yani çiftçilerin maliyet giderleri hesaplanmadan ve yeterli

kâr marjı ayarlanmadan sadece piyasa ekonomisine göre ürüne alış fiyatı belirlemek çiftçiler açısından sorun teşkil etmektedir. Asıl emeği sarf eden çiftçiler en az kazanan olmaktadır.

Tablo 7: Yonca ve akaryakıt girdi fiyatlarındaki değişim (2010-2016)

Veri/Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Yonca TL/Kg	0,27	0,28	0,39	0,51	0,52	0,49	0,50
Mazot TL/Lt	3,12	3,29	3,77	4,14	4,54	3,75	3,44
1 Kg yonca ile alınabilecek 1 lt mazot miktarı (Lt)							
Yonca/Mazot	0,086	0,085	0,10	0,12	0,11	0,13	0,14

Kaynak: TÜİKb, 2016 ve T.P., 2016.

Tablo 8: Yulaf ve akaryakıt girdi fiyatlarındaki değişim (2010-2015)

Veri/Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yulaf TL/Kg	0,48	0,62	0,67	0,71	0,74	0,78
Gübre (Üre) TL/Kg	0,63	0,98	1,07	1,05	1,03	1,07
1 Kg Yulaf ile alınabilecek gübre miktarı (kg)						
Yulaf/Gübre	0,76	0,63	0,62	0,67	0,71	0,72

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015 ve TÜİK, 2015.

Tablo 7 ve Tablo 8'de verilen örneklerde de görüleceği üzere tarımsal üretimden elde edilen ürünlerin satışı ile elde edilen gelirler, ihtiyaç duyulan giderleri karşılamaktan uzaktır. 2010 yılından bu yana çiftçiler 1 kilogramlık yonca satışı ile ancak 1 litrenin 1/10 düzeyinde mazot alabilmektedirler. Yine 2010 yılından bu yana çiftçiler 1 kilogramlık yulaf satışı ile 1 kilogram gübrenin ancak 3/4'ünü alabilmektedirler. Çiftçiler geriye kalan maliyet giderlerini tamamlayabilmek için bankalardan kredi çekmekte ve borçlanmaktadır. Bu durumun bir sonraki yıl içinde aynı kalması halinde süreç tekrar çiftçilerin aleyhine işlemekte ve çiftçiler gün geçtikçe daha çok borç batağı içine batmaktadır. Bu olumsuzluğun düzeltilmesi adına araçlar aradan çıkartılmalı ve devlet eliyle ürünler çiftçilerden toplanmalı, pazara ulaştırılmalıdır.

6.1.7. Ahır Sorunu

Küçükbostancı kırsal mahallesi muhtarı Cevdet Kaygan ahır ile ilgili yaşadıkları sıkıntıyı şu şekilde anlatmaktadır: *"Hayvan bakmak sorun olmaya başladı köyde. Herkesin ahırının dibinde ama yan komşular rahatsız oluyor sinek yapıyor, böcek yapıyor fareler geliyor diye zabıtaya şikâyet edenler bile oldu. Haliyle köylü arasında da ufak ufak husumet başladı. Belediyeye söyledik toplu bir ahır yapılsın köy çıkışına diye, yapmadılar. Daha önceden köyün dışına kendi arazisine kendi imkanlarıyla ahır yapan arkadaşlara müsaade etmediler imar izni yok diye, yıktılar sonra. İmar izni de vermiyorlar bize."*

Kırsal alanların hukuki olarak şehirleşmesi tarımsal faaliyetlerde sorunlar çıkarmaktadır. Balıkesir'in 2012 yılında büyükşehir olması ile birlikte köyler kırsal mahallelere dönüştürülmüştür. Gerçekleştirilen bu değişim sonucunda kırsal mahallelerde yolların iyileştirilmesi, çevre düzenlemesinin yapılması, altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi, belediye bütçesinden daha fazla pay ayrılması gibi hizmetler artış göstermiştir. Fakat bu hizmetler ile beraber kırsal mahallelerde şehirselleşmenin kuralları da uygulanmaya başlanmıştır. Yan komşusunun ahır kokusundan rahatsız olan mahalle sakinleri komşularını zabıtaya şikâyet etmekte ve mahalle sakinleri arasında çeşitli huzursuzluklar meydana gelmektedir. Çiftçilerin hasat zamanı hesaba katılarak önceden 6 ayda bir çıkartılan su faturası artık her ay çıkartılmaktadır. İmar konusunda ise önceden kendi tercihleri doğrultusunda kendi ahırını kendi yapan mahalle sakinleri artık büyükşehir imar kurallarına göre hareket etmekte ve katı normlar gereği ahır inşasında problem yaşamaktadırlar. Ahırlar ve kümesler doğru şartlar altında inşa edilmediği takdirde bazı sorunlar yaratmaktadırlar. Bu sorunlar çevreye kötü koku yayılması, böcek, fare vb. gibi canlıların çoğalması, hayvan ve insan sağlığını olumsuz etkilemesi gibi sorunlardır. Ülkemizde gübreler genellikle ahır içinde açıkta bekletildiği için kötü kokuya neden olmaktadır. Ahır içerisinde tabanda bulunan gübreler iyi şekilde temizlenmediği zaman da koku problemi yaratmaktadır. Gübrenin kokusuna gelen böcek ve fare gibi canlılar çevredeki diğer evlere de rahatsızlık vermekte ve komşular arasında tartışmalara, hatta kavgalara sebep olabilmektedir.

6.1.8 . Sulama Sorunu

"Göletlerin yer kanalları dağmık, sular açık kanalla iletiliyor. Kapalı sistem gerekli. Yukarıdan su gelene kadar toprak suyu emiyor. Su az geliyor tarlalara. Kanalların içi yosun tutmuş artık hep pis." Köylüköyü kırsal mahallesi muhtarı Aytekin Yıldız tarla sulamasında neleri sorun olarak gördüklerini bu şekilde açıklamaktadır.

Su, tarımsal alanlar için hayat kaynağı niteliğinde görülebilecek yegane varlıktır. Fakat suyun tarımsal alanların korunması ve sağlıklı bir şekilde sürdürülebilir kullanımının sağlanması için belirli bir dengede tarlalara verilmesi gerekir. Su kullanımını olanaklı kılan iki önemli bileşen, suyun miktarı ve kalitesidir. Su ihtiyacı, tam anlamıyla ancak bu iki bileşenin bir arada sağlanması ile karşılanabilir (TÜSİAD, 2008).

Sulama suyunun tarımsal alanlara istenilen zamanda ve miktarda ulaştırılması tarımsal üretim açısından önem arz etmektedir. Her ne kadar bu bilinen bir gerçekse de, su kaynaklarının tarımsal alanlara ulaştırılmasındaki problemler ve bu kaynakların yetersizliği üretim miktarını önemli miktarda etkilemektedir. Bu problemlerin yanında sosyal ve politik sorunlar da su kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

6.1.9. Gençlerin Köyü Terk Etmesi

Kırsal mahallelerde ikamet eden çiftçiler için gençlerin mahallelerini terk etmesi bir sorun olarak görülmektedir. Bu duruma Bahçedere kırsal mahallesi muhtarı Turgut Kutal şu şekilde açıklık getirmektedir: "*Köylerde çiftçilik azaldı. Gençler köyü terk ediyor. Tarlada çalışacak işçi zor bulunuyor. Tarlada çalışacak işçi bulunsa bile işçilik pahalı, yevmiyeler yüksek. Köylerde sadece yaşlılar kaldı artık. Yaşlılar da tarlada çalışmıyor. En fazla 30 yıl sonra çiftçilik bitme noktasına gelecek. Son yaşlılar da ölünce köyler boşalacak. Bakıyorsun aynı durum bütün ilçelerde mevcut.*"

Göç; toplumda sosyal, ekonomik ve kültürel alanda değişikliklere sebep olan bir olgudur. Doğanay (1994) göçü, nüfusun sürekli olarak yaşamış olduğu bölgeleri bireyler, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli yaşamak amacıyla, başka bir yere hareket etmesi olarak tanımlamıştır.

Tarım, çiftçilerin tek geçim kaynağı olmaktan yavaş yavaş çıkmaktadır. Artık çiftçiler başka işlerle de uğraşmakta ve bu bağlamda kentleşme örneği sergilemektedirler (Keyder ve Yenal, 2013). En önemli geçim kaynakları olan tarımın gündelik hayat ihtiyaçlarını karşılayamaması ve girdi maliyetleri karşısında yaşanan zorluk çiftçileri farklı işler ile ilgilenmeye sevk etmektedir. Böylece tarımsal ekonomiden kopuş meydana gelmektedir. Gün geçtikçe başka işlere yönelme daha fazla olmakta genç nüfus yeterli parayı tarım dışı işlerde kazandığı için köylerinden kopmakta, şehirlere göç etmektedirler.

6.1.10. Küçükbaş Üretiminin Azalması

Küçükbaş hayvanlar koyun, koç, ve keçi gibi hayvanlardır. Bu hayvanların üretiminde meydana gelen azalmayı sorun olarak gören Bozen kırsal mahallesi muhtarı Ahmet Ali Çevran yaşamış oldukları sıkıntılarını şu şekilde dile getirmektedir: "*Hayvancılıkta planlama yok. Küçükbaşı yetiştirip büyütene kadar masraf çok oluyor fakat o hayvanı satmaya geldiğinde haliyle masrafı da ekliyorsun kendi kârını da ekliyorsun fiyat çok yüksek oluyor, alıcılar fiyatı beğenmiyor. Mezbahada kestirsen yine zarar. Çiftçi de üretmiyor, yetiştirmiyor. Büyükbaş yine bir şekilde kendini amorti ediyor ama küçükbaşta durum öyle değil*".

Merkez ilçeye bağlı köylerde küçükbaş olarak nitelendirilen 18.687 adet kıl keçisi, 188.244 adet koyun bulunmaktadır (TÜİKc, 2017). Kırmızı et ve süt üretiminin belirli bir kısmı küçükbaş hayvanlardan sağlanmaktadır. Çok fazla sermaye ve yatırım istemeyen ve iş gücüne olumlu katkıda bulunan hayvan yetiştiriciliği Balıkesir için önemli durumdur. Fakat ilçe merkezi genelinde küçükbaş hayvan üretiminde meydana gelen azalmalar mevcuttur. Bu azalmalara sebep olarak devletin hayvancılıkta yapmış olduğu planlamaların yetersiz olması, ilçe merkezinde mera alanlarının gün geçtikçe azalması, küçükbaş güdümü için çalıştırılan işçi ücretlerinin yüksek olması, veteriner

masraflarının fazla olması, ahırlarda yaşanan sıkıntılar, bir önceki başlıkta da belirtildiği gibi kırsal mahalledeki genç bireylerin dışarıya göç etmesi ile iş gücünün azalması sebep olarak gösterilebilir.

6.1.11. Çiftçilerin Borç Yükünün Fazla Olması

Balıkesir merkez ilçede çiftçilerin günümüz ekonomik koşulları altında yaşadıkları sorunlardan bir de borç ödeme sıkıntısıdır. Bu durum bankalardan kredi alınması ile ilgilidir. Yaşanan bu olumsuzluk Bayat kırsal mahallesi muhtarı Hüseyin Öztürk tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: *"Borç yükümüz fazla olduğu için zordayız. Bu durum bizim için sorun yaratıyor. Her sene beklediğimiz satış olmayınca bankalara borçlanıyoruz. Bankalar da hasadımız para etmiş etmemiş bakmıyor, verdiği borcu faiziyle istiyor bizden, ödeyemiyoruz çoğu zaman"*.

Genellikle tarım işletmelerinin ihtiyaç duydukları sermaye iki şekilde temin edilmektedir. Birincisi işletmelerin kendi tasarrufları ile işletme içinden sağlanan iç finansman imkânlarıdır. İkincisi ise işletme dışından (akraba, şahıs, kooperatif, banka vb.) sağlanan sermaye unsurlarını tamamlamak amacıyla işletme dışından sağlanan ve vadesi geldiğinde faizi ile birlikte ödenmek üzere temin edilen aynı ve nakdi varlıklar, yani kredilerdir (Gündoğmuş, 1995).

Günümüz ekonomik koşulları altında yeterli sermayeye sahip olmayan çiftçiler, tarımsal işletmelerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla üretim ve diğer masrafları karşılamak için bankalardan kredi kullanmaktadırlar. Bankalar ile çiftçiler arasında yapılan sözleşmeler gereği genellikle alınan borç paralar hasat zamanı bankalara ödenmektedir. Fakat bu geri ödeme süreci çoğu zaman normal işleyişi içerisinde tamamlanamamakta, çiftçiler almış oldukları borçları geri ödemekte zorlanmaktadırlar.

Mülkiyetin dağınık, parçalı ve küçük alanlar halinde olduğu Balıkesir tarımsal arazilerinde verimin ihtiyaç duyulan miktarda arttırılamaması ve yetersiz sermaye kaynaklarına bağlı olarak ortaya çıkan maddi sorunlar tarımsal krediler yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır. Tarımsal üretimden elde edilen kâr marjının düşüklüğü, sermaye birikiminin sağlanamaması gibi problemler, mevcutta bulunan tarımsal kredilerden verimli bir şekilde faydalanmayı olumsuz şekilde etkilemektedir. Balıkesir ilçe merkezinde tarımsal faaliyetin genel itibarıyla açık alanlarda yapılması sebebiyle doğal koşullarda meydana gelen olumsuzluklar tarımsal işletmeleri büyük ölçüde zarara uğratabilmektedir. Tarımsal ekonomide meydana gelen sirkülasyon ve dalgalanmalar, doğal koşulların neden olduğu dolu, sel gibi olumsuzluk ve riskler de göz önüne alınacak olursa, çiftçilerin ekonomik gelirlerinde sürekli bir dengesizlik yaşanmaktadır. Bahsedilen sorunlar neticesinde tarımsal işletme sahibi bireyler ve ailelerinin yaşam kaliteleri düşmekte ve bankalardan almış oldukları kredileri sağlıklı bir şekilde geri ödeyememektedirler.

6.1.12. Elde Edilen Tarımsal Ürünün Satış Garantisinin Olmaması

Çiçekpınar kırsal mahallesi muhtarı Mehmet Adar: *"Geçen sene para eden hasadımız bu sene para eder mi bilemiyoruz. Senelerdir ya tutarsa diye ekim yapıyoruz. Kumar oynamak gibi bir şey bizim yaptığımız bu iş. Yapılan onca masrafa, borçlanmaya, emeğe rağmen sene sonunda hasat para etmedi mi elimizde sıfır kalıyoruz öyle ortada. Bir plan program olsa ona göre ekim yapsak işlerimiz düzelecek ama o da yok."* diyerek emeklerinin boşa gitmesini şikayet ediyor.

Tarımsal işletme sahipleri üretim aşamasında bazı engeller ile karşılaşabilmektedirler. Tarımsal üretim için engel teşkil eden faktörler doğal koşulların meydana getirmiş olduğu engeller ve pazar ekonomisi piyasasından kaynaklanan sorunlar olarak ikiye ayrılabilir.

Tarım sektöründe görülen bu riskler nedeniyle, üreticiler yetiştireceği ürünleri belirlemede güçlükler çekmektedir. Tarımsal işletmeler, üretimden pazarlamaya kadar devam eden süreçte karşılaştığı risklerin etkileri sonucu, işletme ölçeklerini büyütmezler. Tarımsal işletmeler belirsizliklerin olumsuz etkilerinden mümkün olduğu kadar az etkilenecekleri bir yapıya girerek kendilerini korumaya çalışırken, hem gelişme dinamiklerini kaybederler, hem de ülke tarımı gelişemez (Dinler, 1996). Çiftçiler ortaya çıkabilecek olan bu risklerden korunmak amacıyla tarlalarında ürün çeşidini arttırmakta, ürünlerini depolamakta, bankalardan ve diğer kuruluşlardan kredi almakta ve kısmen tarım sigortalarına başvurumaktadırlar.

Tarımsal üretimde planlama olmaması sebebiyle çiftçiler her yıl rastgele üretim yapmakta ve sarf edilen emeklerini riske atmaktadırlar. Üretimde planlamanın olmaması, girdilerin maliyet hesabının yapılmaması ve piyasa arzı dışında üretim yapılmasıyla sonuçlanmaktadır. Durum böyle olduğunda yetiştirmiş oldukları ürünler hasat zamanı geldiğinde pazarda alıcı bulamamakta ve sarf edilen emek-zaman boşa gitmekte, yapılan harcamalar istenilen kâr düzeyi ile birlikte geri dönüş sağlayamamaktadır. Ortaya çıkan bu olumsuzluklardan korunmak ve zararını en aza indirmek isteyen tarımsal işletme sahipleri tarlalarında birden fazla ürün yetiştirmeye çalışmakta ve bu sebepten ötürü de tarımsal üretimde kalite düşmektedir.

7. Sonuç ve Öneriler

Tarım ekonomik etkinliklerin en yaygın olanıdır. Bu etkinlik insanlık tarihi boyunca çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada Balıkesir merkez ilçe mahallelerinde tarımsal sorunlar davranışsal coğrafya açısından ele alınmıştır. Balıkesir ilçe merkezindeki tarımsal problemlerin çözüme kavuşturulması adına neler yapılabileceğini aşağıdaki şekilde izah edebilir:

Balıkesir'de tarımsal işletme sahiplerine göre en önemli sorun mazot fiyatlarının yüksek olmasıdır. Bu sorunların çözülmesi için devletin tarımsal faaliyetlere etki eden girdi unsurlarının fiyatlarına müdahalede bulunması gereklidir. Balıkesir merkez ilçesinde çiftçilerin problem olarak gördükleri mazot fiyatları konusunda vergilendirme oranının düşürülerek çiftçiye daha ucuz mazot kullanım imkânının sunulması ve çiftçiye yapılan mazot yardımlarının işe yarar hale getirilmesi ile birlikte sorun kökten çözülmüş olacaktır.

Gübre, tarımda verimi arttıran önemli unsurlardan biridir. Balıkesir merkez ilçesinde farklı çeşitleri kullanılan ve yaygın olarak ihtiyaç duyulan bir girdi ürünüdür. Fakat tarımsal işletme sahiplerinin bakış açılarına göre gübre fiyatları alım güçlerini zorlamaktadır. Tarımsal üretim için gerekli olan doğal gübre, nüfusun fazla olması sebebiyle ihtiyacı karşılayamamakta ve suni gübre ön plana çıkmaktadır. Suni gübre ham maddelerinin yurt dışından gelmesi, söz konusu girdinin ülkemizde yüksek fiyatla satılmasına neden olmaktadır.

Mera alanlarının yetersiz olması ve hayvan kalitesinde iyileştirme ihtiyacı sebebiyle çiftçiler, yemi dışarıdan temin etmektedirler. Fakat girdi ve çıktı maliyetleri arasındaki dengesizlik yem fiyatlarının ekonomik ulaşılabilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Çiftçiler hayvanlarının süt ve etinden elde ettikleri gelirler ile yem fiyatlarını karşılamakta zorlanmaktadırlar. Yapılan görüşmelerde çiftçilerin bu konuda mağdur olduğu görülmüştür. Ülke sınırları içerisinde yem üretimi ihtiyacı karşılayacak kadar yapılamamaktadır. Bunun sebepleri yem üretimi için gerekli olan hammaddelerin pahalı olması ve üretim yapacak olan işletmelerdeki sermaye azlığıdır. Yaşanan problemlerin çözüme kavuşturulması için alım gücü ve üretim artırılarak fiyatlar düşürülmeli yerli sanayicilere teşvik primleri verilerek ekonomik rahatlama sağlanmalı, yeterli altyapı ve Ar-Ge çalışmaları yapılarak yem kalitesi yükseltilmelidir. İlave olarak, zor olmakla birlikte, yem hammaddesi fiyatlarının düşürülmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.

Süt fiyatlarında meydana gelen değişimler çiftçileri olumsuz etkilemektedir. Diğer girdi fiyatları sürekli yükselirken çiftçinin kazanç kapısı olan süt yerinde saymakta ve günden güne değer kaybetmektedir. Kaybolan bu değer neticesinde çiftçiler hayvanlardan daha iyi verim sağlamak adına ihtiyaç duydukları yem, ilaç, veteriner gibi masrafları karşılamakta zorlanmaktadırlar. Bu durum süt üretiminde düşüşe ve çiftçilerin hastalanan hayvanları tedavi etmede maddi zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Maddi gücün yetersiz kaldığı durumlarda ise çiftçiler hayvanlarını kestirmekte ve canlı hayvan varlıklarını azaltma yoluna gitmektedirler. Yaşanan olumsuz durumlardan kurtulabilmek adına devlet diğer girdi maliyetlerinde vergi oranlarını düşürmeli ve çiftçiye ekonomik yardımda bulunmalı, hayvanların en temel ihtiyacı olan yem fiyatlarındaki tekelleşmenin önü kesilerek çiftçi yandaşı politikalar uygulanmalı, süt ve et fiyatları günün şartlarına göre belirlenerek çiftçinin mağduriyeti giderilmelidir.

Mülkiyetin dağınık ve parçalı olduğu tarımsal işletmelerde yeterli kâr marjına ulaşmak mümkün değildir. Dağınık ve parçalı mülkiyet, Balıkesir ilçe merkezindeki kırsal mahallelerde de mevcut olan bir sorundur. Nüfusun sürekli olarak artması, toprak üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Artan nüfusla birlikte

tarımsal araziler daha da bölmekte; bu da ürünlerdeki kâr miktarında azalışa sebep olmaktadır. Neticede belirtilen nedenlerden dolayı üretim aksamakta, verim düşmekte ve tarımsal işletme sahipleri günden güne topraklarını terk etmektedirler. Meydana gelen bu sorunların çözümü için arazilerin daha da bölünmesinin önüne geçilmelidir. Bu konuda 31 Aralık 2014 Tarihinde çıkarılan Tarımsal Arazilerinin Mülkiyetinin Devrine dair yönetmelikle tarımsal arazi büyüklükleri alt limitlerinin belirlenmesi bu olumsuzluğu azaltacaktır. Ayrıca toplulaştırma yoluna gidilerek birbirinin bitişiğinde yer alan küçük ve dağınık tarım arazileri devlet kontrolünde birleştirilmeli, çiftçiler birleştirilmiş olan tarımsal arazi üzerinde ortak olarak çalışmalı ve elde edilen kâr, çiftçiler arasında eşit miktarlarda paylaşılmalıdır.

Tarımsal üretimde düşük kârlılık söz konusudur. Bu özellik sadece Balıkesir merkez ilçede değil, Türkiye çapındaki tüm çiftçiler için temel sorundur. Girdi maliyetlerinde meydana gelen sürekli artışa rağmen çiftçilerin elinde bulunan ürünlerin değeri aynı ölçüde kalmaktadır. Görülen bu duruma bağlı olarak çiftçilerin geliri her geçen gün azalmaktadır. Çiftçiyi etkileyen bir diğer husus da aracılarıdır. Elde edilen ürünün üreticiden tüketiciye ulaşana kadar geçirdiği yolda asıl kazanan kesim aracılar olmaktadır. Tarladan sıkı pazarlıklar sonucu çok düşük fiyata çıkmasına rağmen, aracılar arasında elden ele gezerek üzerine sürekli masraf binen ve kâr marjı konarak ürünler tüketiciye ulaşana kadar ateş pahası olmakta ve tüketici açısından da alım gücünü zorlamaktadır. Çiftçilerin kalkınması, ürünlerinin değer kazanması için aracı kuruluşlar ortadan kaldırılmalıdır. Çiftçilerin yönettiği bir pazarlama ağı oluşturulur ise çiftçinin geliri artarken, pazara ulaşan ürünlerin fiyatları da dengelenmiş olur. Mazot, yem, gübre vb. girdi maliyetlerinde yapılan indirimler ve devlet destekleri sayesinde tarımsal işletme sahipleri daha rahat konuma ulaşacaklardır.

Hayvanların konaklama alanları olan ahırlar konusunda bazı sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar daha çok Balıkesir'in büyükşehir olmasından sonra baş göstermiştir. Köyden kırsal mahalle statüsüne geçirilen tarımsal alanlarda, imar yönetmelikleri ve büyükşehir kanunları uyarınca kentsel yaşam koşulları başlamıştır. Artık çiftçiler kendi istekleri doğrultusunda hareket edememekte, belediyeden gerekli yapı izni almak zorunda kalmaktadır. Yapılan görüşmelerde çiftçilerin kendi arazileri üzerine kuracakları ahırlar için gerekli planları hazırlamalarına rağmen belediyeden izin çıkmadığı görülmüştür. Kendi arazileri üzerine inşa edecekleri ve planları yönetmeliğe uygun olarak hazırlanan planlara rağmen neden izin çıkmadığı konusunda belediyeden doyurucu cevap alamayan tarımsal işletme sahipleri çaresiz kalmaktadır. Dikkate alınması gereken diğer bir problem de kırsal mahallelerin kentleşmeye başladığıdır. Kırsal mahalle içinde yer alan ahırlar yeterli havalandırmaya sahip olmadığı, gübreler açıkta bekletildiği ve yeterli temizlik yapılmadığı için çeşitli böcek ve fare türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu canlıların komşu evlere girmesi, kötü kokuya sebep olması gibi nedenlerle kırsal mahalle sakinleri birbirlerini zabıtaya şikayet etmekte ve bireyler arasında huzursuzluk baş göstermektedir. Belediye kırsal mahalle içerisinde pisliğe sebep olduğu düşünülen ahırları mahalle dışına taşımak isteyen çiftçilere yol göstermeli, alanında uzman olan bireyleri bu konuyla ilgili görevlendirmeli ve tarımsal işletme sahiplerine yardımcı olmalıdır.

Kentsel yerleşmelerde olduğu gibi kırsal yerleşmelerde de en önemli ihtiyaçların başında su gelmektedir. Suyun bilinçli ve koruyucu önlemler alınarak kullanılmadığı işletmelerde yeterli verimi elde etmek mümkün olmamaktadır. İlçe merkezine bağlı kırsal mahallelerde su konusunda yaşanan sıkıntı sulama kanallarının ihtiyaca yönelik inşa edilmemesi ve bakımsızlığıdır. Sulama kanallarının üzerinin açık olması sebebiyle yaz aylarında buharlaşma meydana gelmekte, diğer zamanlarda da sulama kanallarındaki çatlaklar sebebiyle toprağa su sızmakta ve tarlaya verilen su miktarı yeterli olmamaktadır. Gerekli bakımların zamanında yapılması, sulama kanallarının kapalı sisteme geçirilmesi ile birlikte hem sudan tasarruf edilmiş olunacak hem de tarımsal işletme sahipleri ihtiyaç duydukları suya kavuşmuş olacaklardır.

Tarımsal faaliyetler ile uğraşmak emek ve zaman gerektirmektedir. Genç bireyler tarımsal faaliyetlerden istedikleri ölçüde gelir elde edememektedir. Bu sebepten ötürü başka işlerde çalışmakta, genellikle de şehir merkezine veya komşu illere göç etmektedirler. Bu durum zaman geçtikçe kırsal mahallelerde genç nüfusun azalmasına sebep olmakta, tarımsal yük genellikle yaşlı kesimin sırtına binmekte ve tarımsal faaliyetler için gereken iş gücünün sağlanması zorlaşmaktadır. Mahallesini terk eden gençlerin yerini doldurmak isteyen çiftçiler, ücret karşılığında işçilerle anlaşmak istese de bu pek mümkün

olmamaktadır. Çünkü gerçekleştirmiş oldukları tarımsal faaliyet neticesinde girdi maliyetlerini ve kendi ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan çiftçiler eleman çalıştırabilecek güçte değildirler. Tarımsal politikaların iyileştirilmesi ve köye dönüş projelerine ağırlık verilmesi ile birlikte gençler kendi arazilerine geri dönerek tarımsal faaliyetlerini sürdürecektir. Bunun için girdi maliyetleri düşürülmeli, ürün ücretleri günümüz piyasa koşullarına göre belirlenmeli, çiftçiye üretim planlaması konusunda yardımcı olunmalı, araçlar sistemden çıkarılarak ürün satışlarında dip fiyata düşmenin önü kesilmelidir.

Kırsal mahallelerde hayvancılık faaliyetlerinde azalma eğilimi vardır. Bu durumun çok sayıda nedeni vardır. Çiftçiler meraların yetersiz olması, girdi maliyetlerinin karşılanması konusunda yaşanan sıkıntılar nedeniyle hayvancılıktan beklenen geliri elde edememektedirler. İlave olarak yurtdışından ithal edilen et hayvancılığın önemini artıran başka bir nedendir. Yine mevcut hayvanlarının otlatılması için çobanlık yapacak personel de bulunmamaktadır. Çobanlık yapacak personel bulunsa bile yüksek işçi maliyetleri söz konusudur. Veteriner bakım ücretleri, ilaç ücretleri gibi diğer sağlık masrafları da çiftçileri hayvancılıktan uzaklaştırmaktadır. Oysa yerli üretime ağırlık verildiğinde, hayvancılıkta devlet eliyle planlama yapıldığında, girdi maliyetleri konusunda vergiler minimum seviyeye çekildiğinde ve genç nüfusun kırsal mahallelerine dönmesi sağlandığında üretim yeniden canlanacak ve tarımsal ekonomi yeniden önem kazanacaktır.

Çalışma alanında yüksek faizli tarımsal kredi kullanımı yaygındır. Bir kez kredi kullanan işletme sahipleri artık sadece borç ödemek için çalışır konuma düşmektedirler. Çünkü gelir ve gider arasındaki dengesizlik devam etmektedir. Neticede işletme sahipleri kazandığı parayı kredi borcunu ödemek için ilgili kuruma vermekte, elinde parası kalmamakta ve tekrar krediye yönelerek kısır bir döngü içerisinde girmektedir. Sürekli borç ödeme odaklı düşünmeye başlayan tarımsal işletme sahipleri tarım ve hayvancılıkta verimi attırmak için yeni çalışmalara katılmamakta, akıllarını sadece kredi kuruluşlarında mevcut olan borca yöneltmektedirler. Yüksek faizli kredinin olumsuzlukları devlete ait kuruluşlar aracılığıyla sıfır faizli kredi kullanılması ile azalacaktır.

Bireyler hayatın her alanında geleceklerini düşünerek plan yaparlar ve bu plan doğrultusunda hareket ederler. Fakat tarımsal işletmeler için aynı şeyi söylemek zordur. Tarımsal üretimde planlama olmadığı için çiftçiler her yıl farklı ürün ekmektedirler. Bir yıl kâr getiren bir ürün diğer yıl üretim fazlalığı nedeniyle zarar ettirebilmektedir. Bu belirsizlik içerisinde tarımsal faaliyetlerde gelişme ve modernleşme sağlanması mümkün değildir. Çeşitli kuruluşlar aracılığıyla tarım sigortası yaptırmak isteyen tarımsal işletme sahipleri yüksek sigorta maliyetleriyle karşılaşmakta, ürünlerinden yeterli kârı elde edemediklerinde de banka kredilerine başvurmakta ve yukarıda bahsedildiği üzere borç batağının içine sürüklenmektedirler. Ülke ihtiyacına yönelik olarak 2-3-5 ve 10 yıllık tarımsal üretim planlamaları yapılarak bu mağduriyet giderilebilir. Ayrıca Avrupa'da olduğu gibi hükümetlerin destek ve sübvansiyonları da son derece önemlidir. Böylelikle tarımsal işletme sahipleri gelecek yıllara umutla bakabileceklerdir.

Kaynakça

- Açıkgöz, H., Özkan, B., Kızılay, H. (2005). "Tarımsal Üretimde Çiftçi Davranışları: Çiftçiliği Uygulama Ölçeği (FIS)", *Bahçe* 34 (2), s. 63-71.
- Aitken, S.C., Cutter, S.L., Foote, K.E., (1989). "Environmental Perception and Behavioral Geography", *Geography in America*, (Ed. Gary L., Gaile ve Cort J. Willmont) s. 219-238, Merril Publishing Company, Columbus.
- Aktaş, E., İpek, S., Işık S. (2010). "Türkiye'de Tarım Sektöründe Kullanılan Mazota Yönelik Vergi ve Destekler", *Tarım Ekonomisi Dergisi*. 16 (1), 19-24.
- Alççek, A., A, Kılıç., V, Ayhan., M, Özdoğan. (2010). "Türkiye'de Kaba Yem Üretimi ve Sorunları". *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*. (1071- 1080). Ankara.
- Anonim. (2003). *Zirai ve İktisadi Rapor (2001-2002)*. Türkiye Ziraat Odaları Birliği. Ankara.
- Artukoğlu, M. (1987). Türkiye'de Tarım Arazilerinde Arazi Parçalanması Sorunu ve Konuya İlişkin Bazı Öneriler. *Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi*, 26(27), 26-29.

- Dellal, İ., Özat, E.H., Özüdoğru, T. (2007). *Tarımda Mazot Kullanımı ve Mazot Destekleri. Çalışma Raporu*. Ankara.
- Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, N.A. (2015). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (1), 29-41.
- Doğanay, H., Coşkun, O. (2012). *Tarım Coğrafyası*. Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara.
- Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Gazi Büro Kitabevi. Ankara.
- Doğanay, H. (2017). *Coğrafya Bilim Alanları Sözlüğü*. Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara.
- Dinler, Z., 1996. *Tarım Ekonomisi*. Ekin Kitabevi. Bursa.
- DPT, 2001. *Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Duman, M., Gözüaçık, C., Karaca, V., Mutlu, Ç. (2008). “Süne Mücadelesinde Çiftçi Davranışları: Adıyaman - Diyarbakır - Mardin- Şanlıurfa Örneği”. *Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi*, 12 (4), s. 65-71.
- Emeksiz, F., Albayrak, M., Güneş, E., Özçelik, A., Özer, O.O. ve Taşdan, K. (2005). *Türkiye’de Tarımsal Ürünlerin Pazarlama Kanalları ve Araçlarının Değerlendirilmesi*. Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. (2016). Petrol ve Lpg Piyasası Fiyatlandırma Raporu. 12 Temmuz 2017 tarihinde <http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Petrol/YayınlarRaporlar/Fiyatlandırma> adresinden erişildi.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Arazilerinin Miras Yoluyla Bölünmesi Sona Erdi. 6 Kasım 2017 tarihinde <http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?OgeId=412&Liste=Haber> adresinden erişildi.
- Gün, A.S. (1996). *Türkiye’de Uygulanan Toprak Toplulaştırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması İzmir ve Şanlıurfa Örneği*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Gündoğmuş, E. (1995). "Türkiye’de 1980-1990 Döneminde Tarımsal Üretim Değeri ve Tarımsal Kredi Miktarlarının Bölgeler İtibariyle Karşılaştırılması". *Kooperatifçilik Dergisi*, 48-49.
- Güneş, H. H., Aydemir, C. (2005). "Türkiye’de Tarım Topraklarının Mülkiyet Yapısı ve Tarihsel Süreçteki Değişimde Diyarbakır Örneği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (12), 74-86.
- Hart, P. W.E., (1980). "Problems and Potentialities of Behavioral Approach to Agricultural Location", *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, Vol 62, No 2, pp. 99-107.
- Holoway, L.E., Ilbery, B.W. (1996). "Farmers’ attitudes to ward environmental change, particularly global warming, and adjustment of crop mix and farm management", *Applied Geography*, Vol. 16, No. 2, pp. 159-171.
- Holt-Jensen, A. (2017). *Coğrafya, Tarihi, Felsefesi ve Temel Kavramları*, İdil Yayıncılık, İstanbul.
- Ilbery, B.W. (1985). *Agricultural Geography, A Social and Economic Analysis*, Oxford University Press, New York.
- Karabulut, A., Ergül, M., Ak, İ., Kutlu, R.H., Alçiçek, A. 2000. Karma Yem Endüstrisi. *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*. (985-1008). Ankara.
- Keyder, Y., Yenil, Ç. (2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu Küresel İktidar ve Köylülük*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özgüç, N., Tümertekin, E. (2000). *Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*, Çantay Kitabevi: İstanbul.

- Saygılı, R. (2015). 29 Ağustos 2017 tarihinde http://cografyaharita.com/haritalarim/2a_balikesir_ili_fiziki_haritasi.png adresinden erişildi.
- Singh, J., DHILLON, S.S. (2004). *Agricultural Geography*. Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited. New Delhi.
- Subaşı, S. O., Aydın, O., Uysal, O., Demirtaş, M. (2014). Türkiye'de Gübre Tüketimindeki Değişimler. *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*. (81-96). Samsun.
- Tağıl, Ş. (2003). *Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2015). Tarımsal Veriler. Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Yayını.
- Temel, M. (2013). *Kırsal Alanların Korunarak Kalkınmasında ve Planlanmasında Bir Araç Olarak Arazi Topluşturması: Avrupa Birliği-Türkiye Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2012). *Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2017). İstihdam İzleme Bülteni.
- TUİKa. (2016). Hayvancılık İstatistikleri, 2 Eylül 2017 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> adresinden erişildi.
- TUİKb. (2016). Hayvancılık İstatistikleri, 20 Ağustos 2017 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul> adresinden erişildi.
- TUİKc. (2017). Tarımsal Fiyat ve Ekonomik Hesaplar 6 Kasım 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1004 adresinden erişildi.
- Türkiye Petrolleri. (2017). Pompa Fiyatları. 12 Temmuz 2017 tarihinde <http://www.1.tppd.com.tr:81/SitePages/PompaFiyatlari.aspx> adresinden erişildi.
- TÜSİAD. (2008). Türkiye'de Su Yönetiminin Durumu: Sorunlar ve Öneriler. Sürdürülebilir Su Yönetimi Konferansı. İstanbul.
- Yılmaz, M. (2016). "Özalp İlçesi'nde Tarım Arazilerinin Mülkiyet Durumu-Parsel Büyüklüğü ve İlçedeki Bitkisel Üretim", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 34, s. 203-216.
- Zengin, M., Gezgin S. (2013). "KOP Bölgesi Tarım Topraklarının Problemleri ve Çözüm Yolları". *Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*. (260-271). Konya.

ÖĞRENCİLERİN ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNE YÖNELİK METAFORİK ALGILARI (Erzurum Örneği)

Students' Metaphorical Perceptions Towards Shopping Malls (Sample of Erzurum)

Arda ALİM*

Prof.Dr. Mete ALİM**

Öz

Alışveriş merkezlerinde farklı sektörlerden birçok mağaza, tüm dünyada popüler olan yüzbinlerce ürünü sistemli ve organize bir şekilde insanlara sunmaktadır. AVM'ler ziyaretçilerine sadece ihtiyaç duydukları ürünleri sunmamakta, aynı zamanda sanatsal ve kültürel aktivitelerle güzel vakit geçirmelerini de sağlamaktadır. Dolayısıyla sayıları her geçen gün artan ve hayatımızda her geçen gün daha fazla yer tutmaya başlayan AVM'lere yönelik algıların bilinmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada öğrencilerin AVM'lere yönelik algıları metaforlar aracılığıyla ortaya konmaya çalışılmış olup, çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim (fenomenoloji) araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 23'ü kız, 43'ü erkek olan toplam 66 lise ve üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri öğrencilerin "AVM ..... gibidir; çünkü ....." cümlesini tamamlamalarıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin daha çok metafor ürettikleri çalışmada, toplam 33 metafora ulaşılmıştır. Mıknatıs, karadelik, zaman makinası, hırsız ve okyanus hem lise hem de üniversite öğrencileri tarafından üretilen ortak metaforlardır. Ayrıca, zaman algısını ortadan kaldıran, maddi ve manevi değerlere göz diken anlamında olumsuz metaforlar dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş merkezi, AVM, öğrenci, metafor.

* Erzurum İbrahim Hakkı Fen Lisesi. ardaalim406@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1701-8445

** Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, metaalim@atauni.edu.tr. ORCID ID: 0000-0001-7805-3215

Abstract

Several shops from different sectors in shopping malls provide customers with thousands of products very popular in the world in an organized and systematic way. Shopping malls do not just provide the customers with the things they need, but they also help them have a good time through different art and cultural activities. In this sense, it would be better to find out some perceptions on shopping malls the number of which increases and which have greater importance in people's lives day by day.

This study was carried out to investigate students' perceptions on shopping malls and thus followed phenomenological research design, one of the qualitative research designs. The participants of this study consisted of 23 girls and 43 boys (66 in total) from university and high school students. The data were collected through the sentence of "a shopping mall is like.....because....." completed by the participants. The data were analyzed by content analysis.

This study in which university students produced more metaphors reached totally 33 metaphors. The common metaphors produced by both university and high-school students were as follows: "Magnet, blackhole, time machine, thief, and ocean". On the other hand, some negative metaphors in the meaning of removing time perception and of damaging material and sentimental values were suggested by the participants.

Keywords: *Shopping malls, students, metaphors*

1.Giriş

Günümüzde her alanda olduğu gibi zaman içerisinde insanların ihtiyaçlarını temin ettiği mekânlarda ve tüketim alışkanlıklarında da önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişikliklerden biri de, “malların teker teker veya birkaç parça durumunda azar azar satılmasına dayanan satış biçimi” (TDK, 1998) olarak ifade edilebilen perakende sektöründe yaşanmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de özellikle son dönemlerde perakendecilik sektöründe yaşanan dönüşümlerin en önemlilerinden biri de tüketicilerin alışverişlerini tek bir merkezden yapma eğilimlerindeki artıştır. Bu durum bir grup perakendeci mağazanın tek bir çatı altında birleşmeleri ve bir sinerji oluşturarak tüketicinin tüm istek ve ihtiyaçlarını tek elden karşılamaya çalışmaları şeklinde karşılık bulmuştur. Birçok perakendeci mağazanın bir araya gelerek oluşturdukları bu mekânlarda, tüketicileri buraya çekebilecek ürünler ve hizmetlerin sayısı ve çeşidinde de her geçen gün artış olmaktadır. Yani perakendeci mağazalar, ziyaretçilerine sadece ihtiyaç duydukları ürünleri değil sosyal aktivitelerle hoşça vakit geçirme fırsatı da sunmaktadır. Bu sektörde yeni bir trend olarak ifade edilebilecek olan bu merkezler, bilindiği gibi alışveriş merkezi (shopping center) (Çakmak, 2012) veya kısaca AVM olarak adlandırılmaktadır.

Tarihleri çok daha eskilere dayandırılmakla birlikte alışveriş merkezlerinin, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde 1950’li ve 1960’lı yıllarda hız kazandıkları söylenebilir. İlk zamanlarda genelde geleneksel kent merkezleri içerisinde yer almış olsalar da, daha sonradan merkezdeki nüfus yoğunluğunun dağıtılması amacıyla şehir dışlarında, uydu kent yapılanmaları şeklinde gelişme göstermiştir. Buralarda yaşayan insanların ticaret, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak ve kent merkezine olan bağlılıklarını azaltmak için yapılan şehir planlamalarının, bugünkü anlamda ilk alışveriş merkezi oluşumunu başlattığı ifade edilebilir (Şahin, 2010, aktaran, Köksal ve Aydın, 2015).

ABD başta olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde en az elli yıllık geçmişleri olan alışveriş merkezlerinin ülkemizde daha geç ortaya çıktıkları ama, çok hızlı bir gelişme yaşadıkları görülmektedir. Sayıları son yıllarda hızla artan alışveriş merkezleri ülkemizde kentsel yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Türkiye’de bugünkü anlamda ilk AVM 1988 yılında devlet ortaklığı ile kurulmuş olan Galleria olup, Texas Houston’daki “The Galleria” alışveriş merkezinden esinlenerek yapılmış ve aynı isim verilmiştir. Bunu Ankara’da Atakule ve Karum gibi AVM’ler takip etmiş ve nihayetinde de, Anadolu kentlerine yayılmaya başlamıştır (Cengiz ve Özden, 2002; Köksal ve Aydın, 2015).

Alışveriş merkezleri (AVM’ler) günümüz modern kent yaşamında tüketim anlayışı ve kültürünün geçirdiği dönüşümün mekân boyutunu yansıtan önemli örneklerdir (Muğan Akıncı, 2013). AVM’ler bugün Türkiye’de özellikle merkezi konumlarda konuşlandırılmış, alışverişe ek olarak birçok kültürel faaliyetin ve hizmetin sunulduğu eğlence ve boş vakit geçirme alanlarına dönüşmüştür. Her yaştan insana hitap eden mağazalar, çeşitli etkinlikler ve promosyonlar bu mekânları gittikçe daha cazip hale getirmektedir. Ancak, insanların sosyal hayatları etkilenmekte ve özellikle tüketim alışkanlıkları değişiklikler göstermektedir. AVM’lerin çevresel etkileri, kent merkezlerinde neden oldukları her türlü yoğunluk ise dikkat çekici boyutlardadır

İlgili literatürde ziyaretçilerin alışveriş merkezlerini tercih etme nedenleri (Çakmak, 2012; Arslan ve Bakır, 2010), alışveriş merkezlerinin tarihi gelişim süreci (Nebati ve Ekmekçi, 2018), alışveriş merkezlerinin gelişimi (Uslu, 2006), tüketici tutumlarının incelenmesi (İbicioğlu, 2005), tüketicilerin alışveriş merkezleri algısı (Köksal ve Aydın, 2015), gençlerin alışveriş merkezlerini kullanım tercihleri (Akıncı, 2013), alışveriş merkezlerinde tüketim ve tüketici davranışları (Gökmen Köksal ve Tıgılı, 2018) gibi çalışmalar olmasına rağmen, bireylerin AVM algılarının metaforlarla incelenmesine yönelik araştırmalara rastlanmamıştır. Bu yönüyle araştırmanın alana katkı yapacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak alışveriş merkezleri sosyal, kültürel ve ekonomik hayatımızda köklü değişikliklere neden olmaktadır. Avantajları ve dezavantajları ile AVM’lerin, farklı sosyo-ekonomik çevrelerden insanlar için değişik anlamlar içerdikleri düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, öğrencilerin AVM’lere yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya koymaktır. Araştırmanın amacı çerçevesinde aşağıdaki sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır:

1. Öğrencilerin AVM'lere ilişkin metaforları nelerdir?
2. Öğrencilerin AVM'lere ilişkin metaforları hangi kategoriler altında toplanabilir?

2.Yöntem

2.1.Araştırma Deseni

Bu çalışmanın amacı öğrencilerin AVM'lere yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya koymaktır. Türkçede mecaz anlamına gelen metafor, Türkçe sözlükte “bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma” olarak ifade edilmektedir (TDK, 1998). Araştırmada, olgubilim (fenomenoloji) yöntemi kullanılmıştır. Olgubilim araştırmaları bir bakıma algılamanın incelenmesi olup (Sönmez ve Alacapınar, 2011), içinde yaşanan fakat tam olarak anlamlandırılmayan kavram ya da durumları, açıklamayı hedefler (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.72). Fenomenolojik yaklaşımın temelini bireysel tecrübeler oluşturmakta olup araştırmacı katılımcıların kişisel tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamlar incelemektedir (Akturan ve Esen, 2013,s.84).

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu lise ve üniversite öğrencilerinden oluşmuştur. Araştırmada *Kolay ulaşılabılır durum örnekleme* kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde araştırma sonuçlarının genellenebilirliğinin ve uygulanabilirliğinin daha az olduğu bilinmekle birlikte, yöntemin araştırmaya hız ve pratiklik katabileceği kabul edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2000,s.74-75). 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında Erzurum'da bulunan bir lisede öğrenim gören 27 öğrenci ile bir üniversitede öğrenim gören 39 öğrenci gönüllü olarak araştırmaya katılmıştır. Toplam 66 öğrenciden oluşan katılımcıların 23'ü (% 34.8) kız, 43'ü (% 65.2) erkektir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcılarla ilgili bazı özellikler.

	Kız		Erkek		Toplam	
	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)
Lise Öğrencileri	9	33	18	67	27	100
Üniversite Öğrencileri	14	36	25	64	39	100
Toplam	23	34.8	43	65.2	66	100

Fenomenolojik çalışmalarda çalışma grubunu oluşturanların bizzat ilgili fenomenleri deneyimleyenlerden oluşması önemlidir (Patton, 2004). Erzurum bu bağlamda üç büyük AVM'nin bulunduğu bir kent olarak, amaca uygun çalışma grubu belirleme açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

2.3.Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, açık uçlu soru formu aracılığıyla toplanmıştır. Katılımcılara metafor hakkında bilgi verildikten sonra AVM kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak için;

“AVM'ler ..... gibidir; çünkü .....”

ifadesinden oluşan açık uçlu bir soru sorulmuştur.

Veri analizinde içerik analizinden faydalanılmıştır. Genel olarak içerik analizinde, benzer veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek, okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize edilerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Katılımcıların oluşturduğu metaforların analizi adlandırma, tasnif etme, kategori geliştirme, geçerlik-güvenirliğin sağlanması ve frekans hesaplamaları yapılarak dört aşamada gerçekleştirilmiştir (Saban, 2008; Saban 2009; Nalçacı& Bektaş, 2012; Aydın, 2011; Alım, Şahin ve Meral, 2018). Metaforlardan kategoriler oluşturulmuş frekansları belirlenmiş ve tablolar kullanılarak sunulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada güvenilirlik için uzman görüşüne başvurulmuştur. Bunun için bir uzmana metaforlar liste halinde verilmiş ve ilgili kategoriler ile eşleştirmeleri istenmiştir. Daha sonra araştırmacılar ve uzman

arasındaki görüş birliği ve ayrılığı dikkate alınarak araştırmanın güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) formülü (Güvenirlik = Görüş birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı X 100) kullanılarak % 91 bulunmuştur.

3. Bulgular

Lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan katılımcıların oluşturdukları metaforlar ve frekansları Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların toplam 33 metafor oluşturdukları görülmektedir. Dört öğrenci *mıknatıs*, üçer öğrenci *zaman makinası* ve *hırsız*, ikişer öğrenci ise *canavar*, *akarsu*, *okyanus*, *karadelik* ve *zamansız alanlar* metaforunu üretirken diğer metaforların birer öğrenci tarafından üretildiği dikkat çekmektedir. *Mıknatıs*, *karadelik*, *zaman makinası*, *hırsız* ve *okyanus* ise hem lise hem de üniversite öğrencileri tarafından üretilen ortak metaforlardır. Ayrıca üniversite öğrencilerinin daha çok metafor oluşturdukları görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin AVM ile İlgili Oluşturdukları Metaforlar ve Frekansları.

Lise Öğrencilerinin Metaforları		Üniversite Öğrencilerinin Metaforları			
Metafor	Frekans	Metafor	Frekans	Metafor	Frekans
Akarsu	2	Vaha	1	Sahra	1
Ülke	1	Tefeci/mafya	1	Manyetik merkez	1
Okyanus	1	İnternet siteleri	1	Kapalı bir kutu	1
Oyuncak	1	Mıknatıs	3	Paralı oyun makinası	1
Canavar	2	ATM	1	Kredi kartı	1
Mıknatıs	1	Zaman makinası	1	Beden Eğitimi dersi	1
Zaman Makinası	2	Mozaik	1	Zamansız alanlar	2
Hırsız	2	Dünyanın 8.harikası	1	Güzel manzaralı uçurum	1
Hapishane	1	Tehlikeli virüs	1	Kalabalık bir şehir	1
Aydınlık mağara	1	Kültür Merkezi	1	Zaman katili	1
Karadelik	1	Uyuşturucu	1	Karadelik	1
Tiyatro oyunu	1	Alkol	1	Ada	1
		Hırsız	1	Okyanus	1

Katılımcıların oluşturduğu metaforlar (33) “Bir çekim alanı/merkezi olarak AVM, Zaman Algısının Kaybolduğu Yerler Olarak AVM, Maddi ve Manevi Değerlere Göz Diken Bir Unsur Olarak AVM ve Büyük Bir Çeşitlilik, hareket ve Eğlence olarak AVM” şeklinde dört kategoriye ayrılmış olup bunlar aşağıdaki tabloda incelenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin Oluşturduğu Metaforların Kategorilere Dağılımı ve Frekansları

Kategori 1	Metafor	Frekans
<i>Bir çekim alanı/merkezi olarak AVM</i>	Mıknatıs	4
	Manyetik merkez	1
	Kredi kartı	1
	Güzel manzaralı uçurum	1
	Vaha	1
	ATM	1
Kategori 2	Metafor	Frekans
<i>Zaman Algısının Kaybolduğu Yerler Olarak AVM</i>	Zaman Makinası	3
	Karadelik	2
	Zamansız Alanlar	2
	Sahra	1
	Kapalı Bir kutu	1
	Zaman Katili	1

Kategori 3	Metafor	Frekans
Maddi ve Manevi Değerlere Göz Diken Bir Unsur Olarak AVM	Aydınlık mağara	1
	Hırsız	3
	Canavar	2
	Tefeci/mafya	1
	Kumarhane	1
	Paralı oyun makinası	1
	Alkol	1
	Uyuşturucu	1
Tehlikeli Virüs	1	
Kategori 4	Metafor	Frekans
Büyük Bir Çeşitlilik, hareket ve Eğlence olarak AVM	Okyanus	2
	Akarsu	2
	Kültür Merkezi	1
	Tiyatro oyunu	1
	Mozaik	1
	Oyuncak	1
	Beden Eğitimi Dersi	1
	Dünyanın 8. Harikası	1
	İnternet Siteler	1
	Kalabalık bir şehir	1
	Ada	1
	Ülke	1

Tablo 3 incelendiğinde “Bir çekim alanı/merkezi olarak AVM” kategorisinde öğrenciler tarafından oluşturulan altı metafor görülmektedir. *Mıknatıs manyetik merkez, kredi kartı ve vaha* gibi metaforlar dikkat çekmektedir. Öğrencilerin bazılarının bu kategoride değerlendirilen görüşleri ise şöyledir;

“İnsanı kendine çeker, insan da cebindeki tüm paranın hepsini ihtiyacı olan olmayan eşyalara harcar (Ö-10).

“Çağımızda bir çekim merkezi olmuşlardır. İnsanı birçok çeşitliliği ile kendine çeker” (Ö-38).

Katılımcılar “Zaman Algısının Kaybolduğu Yerler Olarak AVM” kategorisinde değerlendirilen yedi metafor oluşturmuşlardır. *Zaman makinası, zamansız alanlar, karadelik ve zaman katili* bu metaforlardan bazılarıdır (Tablo 3). Bu kategoride değerlendirilen bazı öğrenci görüşleri ise aşağıdaki gibidir;

“AVM’den içeri gireriz ve zamanın nasıl geçtiğini hiç anlamayız. AVM’den dışarı çıkınca zamanın çok çabuk geçtiğini anlarız” (Ö-6).

“Mağaraya girdiğinizde mağara içindeki öğelerden başka hiçbir şeyi göremiyorsunuz. Ne zamandan haberiniz oluyor ne içinde bulunduğunuz ortamdandır” (Ö-62).

“İçeri girdiğinde günün aydınlık mı karanlık mı olduğu belli değildir” (Ö-27).

Öğrenciler “Maddi ve Manevi Değerlere Göz Diken Bir Unsur Olarak AVM” kategorisinde *hırsız, tefeci/mafya, canavar, kumarhane, alkol, uyuşturucu ve tehlikeli virüs* gibi toplam sekiz farklı metafor üretmişlerdir. Frekansları daha yüksek olan metaforlar *hırsız* ve *canavar* metaforları olup, öğrencilerin bazılarına ait ifadeler ise şöyledir;

“Bireyleri soyup soğana çeviren bir yerdir” (Ö-8).

“İnsanların parasını yer” (Ö-44).

“Normalde fiyatı 1 TL olan şey orada 10 TL’dir” (Ö-2).

“Harcadıkça haz verir. Etkisi geçtiğinde hiçbir şey hatırlanmaz. Ne kadar harcadığı ve nasıl maddi bir sıkıntıya düşüldüğünün sonradan farkına varılır (Ö-15).

Belirlenen son kategori “*Büyük Bir Çeşitlilik, hareket ve Eğlence olarak AVM*” olup katılımcı öğrenciler toplam on iki metafor oluşturmuşlardır. *Okyanus, internet siteleri, tiyatro, mozaik, oyuncak, dünyanın 8. harikası ve kültür merkezi* gibi metaforlar dikkat çekmektedir. Öğrencilerin bazılarının bu kategoride değerlendirilen görüşleri ise şöyledir;

“*Zengini fakiri bilgini cahili ... hep bir aradadır*” (Ö-17).

“*İstediğim her şeyi bulabilirim, ister eğlence ister alışveriş vs.*” (Ö-3).

“*Çok çeşitli kültürlerle karşılaşılabılır*” (Ö-12).

“*İlgi çekici güzel bir yapıdır*” (Ö-20).

4. Sonuç ve Öneriler

İlki 1988 yılında Galleria adıyla İstanbul’da açılan AVM’ler bugün Türkiye’de hayatın önemli bir parçası haline gelmiştir. 1995-2009 yılları arasında 196 AVM açılırken, 2010-2017 yılları arasında 247 AVM açılmış (Muğan Ertuğral, 2018) ve böylece 2017 yılı itibari ile AVM sayısı 443 olmuştur.

Çok sayıda marka ve ürünün bir arada sunulması yanında, çeşitli yeme-içme seçenekleri, özellikle Türkiye’de merkezi yerlerde konumlandırılmaları nedeni ile ulaşım kolaylıkları, sinema ve tiyatro gibi kültürel alanları, otopark imkânları, ekonomiye olan katkıları ve daha birçok özellikleri ile AVM’ler çekim merkezleri olma özelliklerini sürdürmektedir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği Erzurum’da üç büyük AVM olması dikkat çekicidir. Erzurum’un uzun ve ağır geçen kışlarıyla dikkat çeken iklim özelliklerinin bir sonucu olan kapalı alan ihtiyacının bunda etkili olduğu düşünülmektedir. İlde üniversite öğrencisi sayısının fazla olması ve İran başta olmak üzere komşu ülkelerden de olan ilgi bu durumu en azından şimdilik sürdürülebilir kılmaktadır.

Birçok insan şikâyet etse de AVM’lere olan ilgi artmakta, farklı sosyo-ekonomik çevreler AVM’lerin neden olduğu değişimlerden çeşitli şekillerde etkilenmektedir. Bu değişimin alışveriş ve tüketim alışkanlıkları ile sınırlı kalmadığı bilinmektedir. AVM’lerin doğal çevre, ulaşım, konut piyasası, küçük esnaf ve daha birçok alana yansıyan sonuçları olmaktadır.

Metaforlar, bizim durumları ve olayları algıladığımız yolu etkilediği için gerçekleri yeniden tanımlamak ve problem durumlarını yeniden kavramsallaştırmayı teşvik etmek için kullanılabilir (Goldstein, 2005; Cerit, 2008, akt. Ekiz, 2013:441). Bunun için, bu merkezleri en çok kullanan gruplardan biri olan öğrencilerin AVM algılarının bilinmesinin ileriye dönük planlamalara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada katılımcılar toplam 33 metafor üretmiş ve bunlardan “*Bir çekim alanı/merkezi olarak AVM, Zaman Algısının Kaybolduğu Yerler Olarak AVM, Maddi ve Manevi Değerlere Göz Diken Bir Unsur Olarak AVM ve Büyük Bir Çeşitlilik, hareket ve Eğlence olarak AVM*” şeklinde dört kategori oluşturulmuştur. *Mıknatıs* metaforu üç, *zaman makinası, hırsız, canavar* ve *akarsu* ikişer öğrenci tarafından metafor olarak belirtilmiştir. Ayrıca, *mıknatıs, karadelik, zaman makinası, hırsız ve okyanus* ise hem lise hem de üniversite öğrencileri tarafından üretilen ortak metaforlar olmuştur.

Öğrenciler AVM’lerin çekiciliğine vurgu yapan metaforlar (*mıknatıs, kredi kartı, vaha*) üretmişlerdir. Zaman algısını ortadan kaldıran, zaman kaybına neden olan ve maddi ve manevi değerlere göz diken anlamında olumsuz metaforlara (*hırsız, tefeci, canavar, alkol, uyuşturucu*) ek olarak, AVM’leri bir çeşitlilik ve eğlence merkezi olarak ortaya koyan olumlu (*kültür merkezi, Dünyanın 8. harikası*) metaforlar da üretilmiştir.

Bu araştırmada AVM’leri en çok kullanan gruplardan biri olan öğrencilerin AVM’lere yönelik algıları, ürettikleri metaforlarla ortaya konmuştur. Bu tür çalışmaların diğer sosyo-ekonomik çevrelere yönelik olarak, daha ayrıntılı verilerin toplanabileceği şekilde planlanmış lisansüstü tezler şeklinde yapılmasının yararlı olacağı, özellikle AVM’lerin düzenlenmesi ve ileriye dönük planlamalarda kullanılabileceği düşünülmektedir. Örneğin, yapılacak düzenlemeler ile özellikle gençlerin AVM’lerde zaman öldürme dışında, eğlenirken ve iyi vakit geçirirken öğrenmeleri, kişisel gelişimlerine katkı yapmaları

sağlanabilir. Alışveriş merkezlerinde kütüphaneler ve okuma salonlarının yaygınlaştırılması, tanıtımlarının yapılması sağlanmalıdır. Çünkü birçok ziyaretçi bazı AVM'lerde bulunan kütüphanelerden haberdar bile değildir. Ziyaretçilerin bilgilerinin ve görgülerinin artırılmasına yönelik alanlar hazırlanarak, etkinlikler sayesinde buralarda da vakit geçirmeleri yararlı olabilir.

Kaynaklar

- Akturan U., & Esen, A. (2013). *Fenomenoloji. Nitel Araştırma Yöntemleri*. T. Baş ve U. Akturan (Ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alım, M., Şahin, İ.F., & Meral, E. (2018). Coğrafya Öğretmen Adaylarının (Pedagojik Formasyon) Öğretmen Kavramına İlişkin Algıları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2), 1113-1127.
- Arslan, F.M., & Bakır, N.O. (2010). Tüketicilerin İlgilenim düzeylerine Göre Alışveriş Merkezlerini Tercih Etme Nedenleri ve Sadakate Etkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*. 28 (1), 227-259).
- Çakmak, A.Ç. (2012). Ziyaretçilerin Alışveriş Merkezlerini Tercih Etme Nedenlerinin Araştırılması: Karabük Şehir Merkezinde Bir Uygulama. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2012, Cilt: 5, Sayı: 2, 195-215.
- Ekiz, D. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmen Kavramına İlişkin Metaforlarının Tespit Edilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21 (2).
- Gökmen Köksal, C., & Tıgılı, M. (2018). Türkiye'de Alışveriş Merkezlerinde Tüketim ve Tüketici Davranışları Üzerine Araştırmalar: Ulusal Makaleler ve Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İçerik Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32 (4), 1189-1216.
- İbicioğlu, H. (2005). Alışveriş Merkezleri: Demografik Etkenler ve Tüketici Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 43-55.
- Köksal, Y., & Aydın, E.E. (2015). Tüketicilerin Alışveriş Merkezleri Algısı Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Göller Bölgesi Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 24.
- McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2006). *Research in education evidence-based inquiry*. New York: Pearson Education.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba, A. A. Ersoy, çev. ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Muğan Akıncı, G. (2013). Gençler ve Alışveriş Merkezleri (AVM'ler): AVM Kullanım Tercihleri Hakkında Bir Alan Çalışması. *MEGARON Journal*. 8 (2):87-96.
- Muğan Ertuğral, S. (2018). Alışveriş Merkezleri ve Üniversite Öğrencilerinin Alışveriş Merkezleri Algıları: Bir Alan Çalışması. *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries*, 2 (3), 106-125.
- Nebati, E.E., & Ekmekçi, İ. (2018). Tarihten Günümüze Alışveriş Merkezlerinin Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 389-406.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir) Ankara: PEGEM Akademi.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Şahin, S. Z. (2010). *Alışveriş merkezlerinin evrimi ve geleceği sürdürülebilir bir geleceğe doğru*. Atılım Üniversitesi Konferans Metni, Erişim Tarihi: 27.11.13 <http://kurumsal.library.atilim.edu.tr/pdfs/100326-sunum.pdf>
- TDK, (1998). *Türkçe sözlük*. Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uslu, Z. (2006). *Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi: Konya Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖĞRENCİ DEVAMLILIĞINI SAĞLAMADA OKUL YÖNETİCİLERİNİN UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of School Administrators Practices in Ensuring Student Continuity

Doç. Dr. Cemal AKÜZÜM*

Dr. Mehmet DEMİRKOL**

Dr. Özcan EKİCİ***

Öz

Bu araştırmada, okul yöneticilerinin görüşleri temelinde ilköğretim kurumlarında öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetiminin belirlediği politikaları izleme ve uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Tarama türünde desenlenen araştırmanın evrenini, Diyarbakır ili merkez ilçelerindeki (Bağlar, Kayapınar, Yenişehir, Sur) 220 ilköğretim kurumunda (ilkokul ve ortaokul) görev yapan 512 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Örneklemini ise, dört merkez ilçedeki ilköğretim kurumlarında çalışan yöneticilerin dağılımını tutarlı bir şekilde temsil etmesi için tabakalama örnekleme yöntemi kullanılarak araştırmaya dâhil edilen 217 okul yöneticisinden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen 37 madde ve 4 faktörden oluşan “Öğrenci Devamlılığını Sağlamada Okul Yönetimi Politikaları Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Analizde, betimsel istatistikler yanı sıra bağımsız örneklem için t-testi, tek yönlü varyans analiz (ANOVA), Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Araştırma bulguları, okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamada en çok uyguladıkları politikanın “yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar” olduğunu, en az uyguladıkları politikanın ise “eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar” olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca yönetici görüşleri arasında, yaş, hizmet yılı, görev türü ve yönetici olarak çalışma süresi değişkenleri bakımından anlamlı farklılıklar görülmüştür. Özellikle, yaş, hizmet yılı ve yöneticilik süresi daha fazla olan yöneticiler ile okul müdürlerinin öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetimi politikalarını daha etkin bir şekilde uyguladıklarını ve izlediklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Öğrenci devamlılığı, okul yönetimi politikaları, ilköğretim kurumları, okul yöneticileri.

Abstract

*Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, cemalakuzum@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8011-6027

**Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, mehmet.demirkol@dicle.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1973-0364

***Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü,
ozcan44@hotmail.com ORCID ID: 0000-0003-1191-3166

The aim of this study is to assess the effectiveness of the school management in monitoring and implementing the guidelines established by the school administration in order to ensure the continuity of primary school students based on the opinions of the school management. The research was characterized by descriptive survey model. The study population consisted of 512 school administrators working in 220 primary and secondary schools in the central districts of Diyarbakir (Bağlar, Kayapınar, Yenişehir, Sur). The sample consisted of 217 school administrators included in the study. The stratification sampling method was used to show the distribution of primary school administrators in four central regions. The ¹“School Management Policies in Student Continuity Scale”, consisting of 37 items and 4 factors developed by the researchers, was used as a data collection tool. The data obtained from the study were analyzed by SPSS package program. In the analysis, along with descriptive statistics were also independent samples t-test, one way analysis of variance (ANOVA) and Mann-Whitney U test and Kruskal-Wallis H test was used. The research findings, policy school administrators most they apply in providing the students continuity "policies for cooperation's with managements and teachers," that if the policies they at least apply " policies for cooperation with education stakeholders and the school environment " has revealed. In addition, there were significant differences in terms of age, year of service, type of duty, and duration of working as a manager between the views of the managers. In particular, it was observed that school principals, who have more years, years of service and management period, have more effectively implemented and followed school management policies in order to ensure student continuity.

Keywords: Student continuity, school management policies, primary education institutions, school administrators

Giriş

Günümüz toplumlarının çağa ayak uydurabilmesi, çağın getirdiği yeniliklere adapte olabilmesi ile mümkündür. Bu adaptasyonu toplum içerisinde her ferde yansıtabilmek için de eğitimden yararlanılır. Eğitimin istenilen amaca hizmet edebilmesi eğitimin kalitesine ve o eğitim sürecini yöneten kurumların işlevselliğine bağlıdır. Eğitim yönetiminin en temel alt alanlarından birisi okul yönetimidir (Ağaoğlu, 2006). Eğitim sistemini bir bütün olarak çözümlenme ve birleştirmeyi amaçlayan eğitim yönetiminin sınırlı bir alana uygulanması olarak adlandırılan okul yönetimi (Taymaz, 1986, s. 123), okulu bir karar alma birimi olarak görür. Karar merci olan okul yönetimini yöneticiler, öğretmenler eğitici olmayan personel oluşturmaktadır (Kiraz, 2013, s.146).

Okul yönetiminin işlevsel vazifesini yerine getirebilmesi ve eğitim sürecini başarılı bir biçimde yönetebilmesi için okul yönetiminde yer alan bireylerin ortak çalışmasına ve işbirliği yapmalarına yönelik uyumu sağlayabilecek birtakım politikalar belirlemesi gerekir. Politika tasarlama sürecinde hareket sınırlarını Milli Eğitim sisteminin genel ve özel amaçları ile temel ilkeleri belirler (Bayrak, 2005). Bu ilke ve amaçlar doğrultusunda hazırlanan politikaların temelinde öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri yer alır. Çünkü okul yönetiminin temel vazifesi ve tüm vazifenin temelinde, öğretimin etkinliğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi vardır (Akçay & Başar, 2004; Aksoyalp, 2010; Arslantaş & Özkan, 2014; Aydın, 2010; Bursalıoğlu, 2012; Kayıkçı, Özdemir & Özyıldırım, 2015; Korkmaz, 2005; Manaseh, 2016; Okutan, 2011; Yılmaz, 2009). Okul yönetimi ve öğrenci arasında öğretimsel bir ilişkinin ortaya çıkmasına neden olan bu süreç ile ortaya çıkan yönetsel politikalar, kimi zaman öğrenci gelişimini desteklemeye yönelik olurken kimi zaman öğrencinin okula olan devamlılığının sürekliliğini sağlamaya yönelik olabilmektedir.

Okul yönetimi açısından öğrencinin okula devamlılığı yadsınamaz öneme sahiptir. Çünkü bu durumun eğitimsel açıdan bilinen en önemli gerçeği, yaşanacak olan öğrenci devamsızlığının öğrenciyi etkilemekle kalmayıp, devamsızlık nedeniyle gerçekleşen informal öğrenmeler okulu dolayısıyla toplumu da etkileyecek olmasıdır. Olaya öğrenci açısından bakıldığında, devamsızlık yapılması dersi anlamada ve öğrenmenin hazzını alma konularında zorlanmalarına neden olacak, bu da akademik başarısızlığı kaçınılmaz kılacaktır. Bu problemleri yaşayan ve başarısız olan öğrencilerin okula karşı bağlılığı azalacak ve okulu terk etme riskleri artacaktır (Andrietti, 2014; Hoşgörür & Polat, 2015). Anlaşılacağı üzere, devamsızlık sorunu öğrenciyi bireysel olarak tüm yaşamını etkilediği gibi okul açısından, okulun en temel vazifesi olan belirlenmiş süreçte öğrenciye kazandırılması istenilen tutum ve davranışların, öğrenciye aktarılamamasına yol açacaktır (Çelikten, 2011; Kiraz, 2013).

Öğrenciler okula karşı çeşitli nedenlerden dolayı oluşan olumsuz tutumları nedeniyle devamsızlık yapabilmektedirler. Bu durumun kaynağında bireysel nedenler yer alabildiği gibi, ailevi sebepler, çevresel faktörler, toplumsal sorunların yanı sıra okul, yönetici ve öğretmen faktörleri de yer alabilmektedir (Altunkurt, 2010; Gül, Kıran & Nasırsi, 2016; Hoşgörür & Polat, 2015; Ramberg, Låftman, Fransson & Modin, 2018; Şanlı, Altun & Tan, 2015). Bu noktada okul yönetiminden beklenen, öğrencileri etkileme yeteneğine sahip bir alt sistem olarak onların başarılı olmaları için gerekli çalışmaları yapmaktır (Arslantaş & Özkan, 2014; Korkmaz, 2005). Bu sebeple okul yönetiminin okul düzeninin sağlanıp sağlıklı okul ortamlarının oluşturulması için gerekli bilgiye ve tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir (Arslantaş & Özkan, 2014; Korkmaz, 2005; Kayıkçı, Özdemir & Özyıldırım, 2015; Konan, Bozanoğlu & Çetin, 2017). Öğretmenlerin yanı sıra okul yönetimlerinin de öğretim programında yer alan hedefler ile öğrenci beklenti ve amaçlarındaki uyum düzeyine, öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak seviyeye uygun öğretim stratejilerinin kullanılması gerektiğinin bilincinde olmalıdır.

Okul yöneticilerinin yönetsel olarak yapmış oldukları bürokratik işlemler eğitime destek etkinlikleridir (Can, 2007). Yani okul yöneticisinin yapmış olduğu tüm faaliyetler, okulun temel işlevi olan nitelikli bireylerin yetişmesi amacına uygun hareket etmektir. Bu sebeplerden dolayı, okulların eğitimin amaçlarının üst düzeyde gerçekleştirmeye yönelik organizasyonu, kaynaklarının sağlanması ve işleyişlerinin merkezinde okul yönetimleri yer almaktadır (Akbaşlı & Balıkcı, 2013; Konan, Bozanoğlu & Çetin, 2017; Türkmenoğlu & Bülbül, 2015). Okul yönetimi, öğrenci aday kaydı ile başlayan ve mezun oluncaya kadar devam eden süre içinde öğrencinin rollerini ve beklentilerini dengeli olarak sürdürmeye

çalışır. Bununla birlikte yöneticiler okul içinde meslektaşlarının ihtiyaçlarını dikkate alarak öğrenciler ile ilgili farklı konularda çıkabilecek sorunları engellemeye ve çözüm üretmeye çalışmalıdır.

Okul yönetiminin alt boyutlarından öğrenci hizmetleri alanında yaptığı işlerden biri de öğrenci devamının izlenmesidir. Yani devamsızlık yapan öğrencilerin tespiti ve risk faktörlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesidir. Çünkü devamsızlık, eğitim hakkını sınırlayan hatta çocuğun okulu terk etmesine etki eden bir sürecin başlamasına neden olmaktadır. Zorunlu öğrenim çağındaki çocukların okula devamlarını sağlamak eğitimin paydaşı olan bütün kesimlerin ortak yükümlülüğüdür. Bunu gerçekleştirebilmek için öğrenim çağındaki çocukların okuldan diplomasız ayrılmalarının önüne geçebilecek önleyici müdahalelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla okul yönetiminin öğrenci devamsızlığını önlemede başka bir deyişle devamlılığını sağlamada izlediği politikaların etkililiği en önemli unsur olarak görülmektedir. Okul yönetiminin söz konusu politikaları belirlemede yasal mevzuatı uygulama biçimi; eğitim paydaşlarıyla yürüttüğü ortak çalışmalar; oluşturduğu eylem planları ve müdahaleleri, eğitimcilerin bu süreçteki rollerini gerçekleştirme biçimi ayrıca önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmanın temel amacı, okul yöneticilerinin görüşleri temelinde ilköğretim kurumlarında öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetiminin belirlediği politikaları izleme ve uygulamadaki etkililiğini belirlemektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul yöneticilerinin görüşlerine göre, öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetiminin belirlediği politikaları izleme ve etkililiği hangi düzeydedir?
2. Öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetiminin belirlediği politikaları izleme ve etkililiğine ilişkin yönetici görüşleri arasında;
  - a. Cinsiyet,
  - b. Yaş
  - c. Hizmet süresi,
  - d. Görev türü,
  - e. Yöneticilik süresi,
  - f. Okulun yer aldığı bölgenin sosyo-ekonomik durumu değişkenleri bakımından anlamlı farklılıklar var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

İlköğretim kurumlarında öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetimi politikalarının değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Tarama modeli, geçmişte olan ya da hala varlığını koruyan bir durumu olduğu var olduğu gibi betimlemek (Karasar, 2013) için kullanılır.

Evren örneklem

Araştırmanın evrenini, Diyarbakır ili merkez ilçelerindeki (Bağlar, Kayapınar, Yenişehir, Sur) 220 ilköğretim kurumunda (ilkokul ve ortaokul) görev yapan 512 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Evrendeki okul yöneticilerinin temsil yeterliklerini sağlamak amacıyla örneklem belirleme tekniklerine dayalı olarak minimum kişi sayısı hesaplanmıştır. Araştırmada olması gereken yönetici sayısı yani örneklem büyüklüğünü saptamak için Cochran'ın (1962) örneklem büyüklüğü belirleme formülü kullanılmıştır. Bu formülde %95 güven düzeyi esas alınarak, örnekleme alınması gereken yönetici sayısı en az 196 olarak hesaplanmıştır. Araştırma örneklemindeki eleman sayısına karar verildikten sonra Diyarbakır ili Bağlar, Kayapınar, Yenişehir ve Sur ilçelerindeki ilköğretim kurumlarında çalışan yöneticilerin dağılımını tutarlı bir şekilde temsil etmesi için tabakalama örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla ilköğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin ilçelere göre dağılımı esas alınmıştır. İlçelerde çalışan yöneticilerin evrendeki genel yönetici sayısına göre yüzdeleri tespit edilerek, orantı yoluyla araştırma örneklemindeki tabakalara düşen yönetici sayıları belirlenmiştir. Örneklemin temsil yeterliliğini artırmak için ikinci aşamada, her bir okul basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Bu doğrultuda, 245 okul yöneticisine

ölçek dağıtılmış, 224 okul yöneticinden yanıt alınabilmektedir. 7 ölçek, işaretlenmemiş soru veya yetersiz işaretlemeler içerdiğinden değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu süreç sonunda araştırmanın örneklemini, ilköğretim kurumlarında görev yapan 217 okul yöneticisinden oluşmuştur. Örneklem grubuna ait demografik bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Grubuna Ait Demografik Özellikler

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	• Kadın	40	18.4
	• Erkek	177	81.6
Yaş	• 30 yaş ve daha az	38	17.5
	• 31-40 yaş	118	54.4
	• 41 yaş ve üzeri	61	28.1
Hizmet süresi	• 10 yıl ve daha az	89	41.0
	• 11-20 yıl arası	92	42.4
	• 21 yıl ve üzeri	36	16.6
Görev türü	• Müdür	58	26.7
	• Müdür yardımcısı	159	73.3
Yöneticilik süresi	• 5 yıl ve daha az	111	51.2
	• 6-10 yıl arası	57	26.3
	• 11 yıl ve üzeri	49	22.5
Okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu	• Düşük	87	40.1
	• Orta	108	49.8
	• Yüksek	22	10.1
Toplam		217	100

Örneklem grubunda yer alan okul yöneticilerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında kadın okul yöneticiler örneklemin %18.4’ünü (f=40) temsil ederken erkek okul yöneticileri örneklemin %81.6’sını (f=177) temsil etmektedir. Okul yöneticilerinin yaş değişkenine göre örneklem içerisinde dağılımına bakıldığında ise 30 ve daha az yaşa sahip yöneticiler örneklemin %17.5’ini (f=38), 31-40 yaş aralığındaki okul yöneticileri örneklemin % 54.4’ünü (f=118) ve 41 ve üstü yaşa sahip okul yöneticilerinin örneklem grubunun %28.1’ini (f=61) oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca okul yöneticilerinin % 41’inin (f=89) 10 yıl ve daha az, %42.4’ünün (f=92) 11-20 yıl ve %16.6’sının (f=36) 21 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip olduğu görülmektedir. Örneklemin içerisinde yer alan okul yöneticilerinin %26.7’si (f=58) müdür olarak görev yaparken, %73.3’ü (f=159) ise müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Katılımcıların yönetici olarak çalışma süresine göre örneklem içerisindeki dağılımlarına bakıldığında okul yöneticilerinin %51.2’sinin (f=111) 5 yıl ya da daha az, %26.3’ünün (f=57) 6-10 yıl ve %22.5’inin (f=49) 11 yıl ve üzeri yöneticilik tecrübesine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Okul yöneticilerinin görev yaptığı okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumuna göre dağılımına bakıldığında, bu okullardan %40.1’inin (f=87) sosyo-ekonomik durumu düşük, %49.8’inin (f=108) sosyo-ekonomik durumu orta ve %10.1’inin (f=22) sosyo-ekonomik durumu yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Veri toplama aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, literatür bilgisi doğrultusunda araştırmacılar tarafından geliştirilen “Öğrenci Devamlılığını Sağlamada Okul Yönetimi Politikaları Ölçeği” kullanılmıştır.

Araştırma sürecinde kullanılması amaçlanan ölçeğin uygulama öncesi görünüş ve kapsam geçerliğini sağlamak için 3 eğitim bilimleri uzmanından görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda düzenlenen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek için ön uygulamaya konulmuştur. Ön uygulama sürecinde elde edilen veriler üzerinden ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin geliştirilme sürecinde faktör analizinin yapılması ile değişkenleri sınıflandırmak amaçlanmaktadır (Kalaycı, 2010). Ayrıca faktör analizi sürecinde verilerin faktör analizi yapmaya uygunluğunu belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi (Leech, Barrett & Morgan, 2005) ve verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Barlett Sphericity Testi (Tavşancıl, 2002) yapılmıştır. Yapılan test sonuçlarından KMO değerinin .06’dan büyük çıkması ve Barlett Sphericity Test sonucunun anlamlı çıkması (p<.05) önerilmektedir (İslamoğlu & Alınacak, 2013; Büyüköztürk, 2012). Ayrıca ölçekte yer alan maddelerin öz değerlerinin 1, madde yük değerlerinin $\geq .30$ olması ve iki faktör

arasındaki farkın en az .10 olmasına özen gösterilmiştir (Büyüköztürk, 2012). Bu araştırmada kullanılan ölçeğin KMO değeri .923; Barlett Sphericity testi değeri χ^2 4212.567 ($p < .00$) olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değerler, verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ön uygulama sürecinde 42 madde ile toplanan ölçekten açımlayıcı faktör analizi sonucunda 5 madde faktör yük değerleri .30 altında olması ve faktör yükleri arasındaki farkın .10 dan az olmasından dolayı ölçekten çıkarılmıştır. Geri kalan 37 maddeye ilişkin elde edilen değerlere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmada kullanılan Ölçeğin Faktör Analizi Sonuçları

Faktör Adı	Madde Numarası	Faktör Yük Değeri	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Güvenirlilik Katsayısı (Cronbach's Alpha)
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	1	.534	18.70	.74
	2	.642		
	3	.726		
	4	.612		
	5	.485		
	6	.654		
	7	.535		
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	8	.463	15.76	.86
	9	.536		
	10	.538		
	11	.732		
	12	.734		
	13	.554		
	14	.668		
	15	.556		
	16	.539		
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	17	.705	14.17	.83
	18	.622		
	19	.515		
	20	.630		
	21	.572		
	22	.612		
	23	.723		
	24	.663		
	25	.532		
	26	.656		
	27	.523		
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	28	.603	16.34	.85
	29	.657		
	30	.621		
	31	.628		
	32	.736		
	33	.640		
	34	.568		
	35	.595		
	36	.589		
	37	.626		

Açıklanan Toplam Varyans = 64.97
 Kaiser Meyer Olkin (KMO) = .923
 Barlett Sphericity Testi $Ki Kare$ = 4212.567
 $sd = 666$
 $p = .000$
 Toplam Cronbach's Alpha = .93

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda maddelerin dört faktör altında toplandığı görülmektedir. Okul yöneticilerinin görüşlerinden ortaya çıkan ilk faktör *Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar* olarak adlandırılmıştır. Bu faktör 7 maddede oluşmakta ve faktör yükleri .485 ile .654 arasında değer almaktadır. Ölçeğin ikinci faktörü olarak ortaya çıkan ve *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* olarak adlandırılan faktörün 9 maddeden oluştuğu görülmektedir. Bu maddelerin faktör yüklerinin .463 ile .734 arasında olduğu görülmektedir. Ölçeğin üçüncü faktörü olan ve *Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar* olarak adlandırılan faktörün 11 maddeden oluştuğu ve bu maddelere ait faktör yüklerinin .515 ile .723 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçekte yer alan ve *Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar* olarak adlandırılan son faktörün ise 10 maddeden oluştuğu ve bu maddelerin faktör yüklerinin .568 ile .736 arasında değiştiği görülmektedir.

Bununla beraber ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Croanbach-Alpha katsayıları ölçeğin hem geneli hem de ölçekte yer alan her faktör için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Ölçeğin genel Cronbach-Alpha değeri .93 olarak hesaplanmıştır. Faktör bazında bakıldığında ise Croanbach-Alpha değerlerinin .74 ile .86 arasında değiştiği görülmektedir.

Verilerin analizi

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetimi politikalarına dair görüşlerini belirlemek için araştırma sürecinde kullanılan ölçek ile elde edilen verilerin hangi istatistiki yöntemler ile değerlendirileceğini ortaya çıkarmak için verilerin normallik ve homojenlik durumuna bakılmıştır. Verilerin normal dağılım durumunu belirlemek için Kolmogrov-Smirnov Z, homojenlik durumunu belirlemek için ise Levene testi yapılmıştır. Bu testlerin sonuçlarına göre, parametrik dağılım varsayımlarını yerine getiren verilerin çözümlenmesinde parametrik testler kullanılırken söz konusu varsayımları yerine getirmeyen veriler için de non-parametrik testler kullanılmıştır. Bu sınamaların sonuçlarına göre, cinsiyet değişkeninde İlişkisiz (Bağımsız) Örneklem t-Testi kullanılırken, yaş, mesleki kıdem, yönetici olarak çalışma süresi Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way Anova) kullanılmıştır. Bu testler sonucunda anlamlı farklılığın hangi denek grupları arasında gerçekleştiğini belirleyebilmek için Tukey testi ile çoklu karşılaştırmalar yapılmıştır. Geri kalan değişkenlerin karşılaştırılması için nonparametrik testlerin kullanılması uygun görülmüştür. Bu testlerden Mann Whitney U testi görev türü değişkenin karşılaştırılması sürecinde, Kruskal Wallis H testi de okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu değişkeninin karşılaştırılması sürecinde kullanılmıştır.

Beşli likert tipi ile derecelendirilen okul yöneticilerinin görüş ortalamalarının yorumlanması için kullanılan ölçekte yer alan her maddeye ait değerler o maddenin gerçekleşme düzeyi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca her maddenin gerçekleşme düzeyinin ağırlık ve sınırlılıkları Tablo 3'te yer alan değerler dikkate alınarak belirlenmiştir.

Tablo 3. Kullanılan Ölçekte Yer Alan Seçeneklerin Ağırlığı ve Sınırı

Seçenekler	Verilerin ağırlığı	Sınırı
Her Zaman Uygularım	5	4.21-5.00
Çoğunlukla Uygularım	4	3.41-4.20
Ara Sıra Uygularım	3	2.61-3.40
Nadiren Uygularım	2	1.81-2.60
Hiç Uygulamam	1	1.00-1.80

Bulgular

Bu bölümde, okul yöneticilerinin görüşlerinin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, görev türü, yöneticilik süresi, okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu gibi çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

Okul Yöneticilerinin Boyutlar Temelinde Genel Görüşlerine Ait Bulgular

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetim politikalarına yönelik boyutlar bazında genel görüşleri tablo 4'de verilmiştir.

Okul yöneticilerinin *Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar* ($\bar{X}=4.09$) boyutunda en yüksek görüş ortalamasına sahip olduğu ve bu boyuta yönelik okul politikalarının *çoğunlukla uygulandığı* görüşünün okul yöneticileri arasında hâkim olduğu görülmektedir. Çoğunlukla uygulandığı görüşünün benimsendiği diğer boyutların ise azalan bir sıra ile *Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar* ($\bar{X}=4.00$) ve *Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar* ($\bar{X}=3.83$) olduğu görülmektedir. Okul yöneticilerinin en düşük görüş ortalamasına sahip olduğu boyutun ise *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* ($\bar{X}=3.36$) olmakla birlikte bu politikaların ara sıra düzeyinde uygulandığı görüşünde oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Okul Yöneticilerinin Boyutlar Temelinde Genel Görüşlerine Ait Betimsel İstatistikler

Boyutlar	n	$\bar{X}$	ss	sh	Yorum
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	217	4.00	.55	.04	Çoğunlukla Uygulanır
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	217	3.36	.84	.06	Ara Sıra Uygulanır
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	217	4.09	.56	.04	Çoğunlukla Uygulanır
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	217	3.83	.67	.05	Çoğunlukla Uygulanır
Toplam	217				

Cinsiyet değişkenine göre elde edilen bulgular

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamaya yönelik görüşlerini cinsiyet değişkenine göre karşılaştırmak için bağımsız t testi kullanılmıştır. Elde edilen verilere tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Elde Edilen Veriler

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	Kadın	40	4.08	.70	215	.92	.36
	Erkek	177	3.99	.52			
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	Kadın	40	3.31	1.00	215	.42	.67
	Erkek	177	3.37	.80			
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	Kadın	40	4.09	.70	215	.01	.99
	Erkek	177	4.09	.53			
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	Kadın	40	3.85	.84	215	.17	.87
	Erkek	177	3.83	.63			

$p < .05$

Yapılan analiz sonucunda *Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar* [$t_{(215)} = .92$; $p = .36$], *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* [$t_{(215)} = .42$; $p = .67$], *Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar* [$t_{(215)} = .01$; $p = .99$] ve *Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar* [$t_{(215)} = .17$; $p = .87$] boyutlarında okul yöneticilerinin puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Bununla beraber hem erkek hem de kadın öğretmenlerin görüş ortalamalarının *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* boyutunda *ara sıra* düzeyinde olduğu görülürken, geri kalan diğer üç boyutta okul yöneticilerinin görüş ortalamalarının çoğunlukla düzeyinde ve birbirine yakın olduğu görülmektedir (Tablo 5).

Yaş değişkenine göre elde edilen bulgular

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamaya yönelik görüşlerini yaş değişkenine göre karşılaştırmak için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Elde edilen verilere tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Yaş Değişkenine Göre Elde Edilen Veriler

<i>Boyutlar</i>	<i>Gruplar</i>	N	$\bar{X}$	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı fark (Tukey)
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	a) 30 yaş ve daha az	38	4.00	Gruplar arası	1.91	2	.95	3.18	.04*	c-b
	b) 31-40 yaş	118	3.93							
	c) 41 yaş ve üzeri	61	4.15	Gruplar içi	64.23	214	.30			
	Toplam	217	4.01		66.14	216				
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	a) 30 yaş ve daha az	38	3.41	Gruplar arası	7.89	2	3.94	5.87	.00*	c-b
	b) 31-40 yaş	118	3.20							
	c) 41 yaş ve üzeri	61	3.64	Gruplar içi	143.81	214	.67			
	Toplam	217	3.36		151.70	216				
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	a) 30 yaş ve daha az	38	4.11	Gruplar arası	3.01	2	1.50	4.97	.01*	c-b
	b) 31-40 yaş	118	3.99							
	c) 41 yaş ve üzeri	61	4.26	Gruplar içi	64.64	214	.30			
	Toplam	217	4.09		67.65	216				
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	a) 30 yaş ve daha az	38	3.92	Gruplar arası	2.98	2	1.49	3.38	.04*	c-b
	b) 31-40 yaş	118	3.73							
	c) 41 yaş ve üzeri	61	3.99	Gruplar içi	94.58	214	.44			
	Toplam	217	3.84		97.56	216				

p<.05

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetim politikalarına ilişkin görüşlerin yaş değişkenine göre karşılaştırılması sonucunda; *Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar* [$F_{(2-216)}= 3.18$; $p= .04$], *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* [$F_{(2-216)}= 5.87$; $p= .00$], *Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar* [$F_{(2-216)}= 4.97$; $p= .01$] ve *Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar* [$F_{(2-216)}= 3.38$; $p= .04$] boyutlarında anlamlı farklılığın meydana geldiği görülmektedir. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, ortaya çıkan anlamlı farklılığın 31-40 yaş aralığındaki okul yöneticileri ile 41 ve üzeri yaşa sahip okul yöneticileri arasında ve 41 ve üzeri yaşa sahip okul yöneticiler lehine olduğu görülmektedir (Tablo 6).

Hizmet Süresi değişkenine göre elde edilen bulgular

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamaya yönelik görüşlerini hizmet süresi değişkenine göre karşılaştırmak için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Elde edilen verilere tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Hizmet Süresi Değişkenine Göre Elde Edilen Veriler

<i>Boyutlar</i>	<i>Gruplar</i>	N	$\bar{X}$	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı fark (Tukey)
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	a) 30 yıl ve daha az	89	4.00	Gruplar arası	2.00	2	1.00	3.33	.04*	c-b
	b) 11-20 yıl	92	3.93							
	c) 21 yıl ve üzeri	36	4.21	Gruplar içi	64.14	214	.30			
	Toplam	217	4.01		66.14	216				
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	a) 30 yıl ve daha az	89	3.25	Gruplar arası	6.52	2	3.26	4.81	.01*	c-a c-b
	b) 11-20 yıl	92	3.32							
	c) 21 yıl ve üzeri	36	3.74	Gruplar içi	145.17	214	.68			

	Toplam	217	3.36		151.70	216				
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	a) 30 yıl ve daha az	89	4.02	Gruplar arası	2.33	2	1.16	3.81	.02*	c-a c-b
	b) 11-20 yıl	92	4.06							
	c) 21 yıl ve üzeri	36	4.32	Gruplar içi	65.32	214	.31			
	Toplam	217	4.09		67.65	216				
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	a) 30 yıl ve daha az	89	3.75	Gruplar arası	2.43	2	1.22	2.73	.07	-
	b) 11-20 yıl	92	3.83							
	c) 21 yıl ve üzeri	36	4.06	Gruplar içi	95.13	214	.44			
	Toplam	217	3.84		97.56	216				

p<.05

Okul yöneticilerinin çalışma süresi değişkenine göre görüş ortalamalarının karşılaştırılması sonucunda *Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar* boyutunda anlamlı farklılık görülmezken (p>.05); geri kalan üç boyutta anlamlı farklılık meydana geldiği görülmektedir (p<.05).

Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar [F(2,216)= 3.33; p= .04] boyutunda ortaya çıkan anlamlı farklılığın 11-20 yıl hizmet yılına sahip okul yöneticileri ile 21 yıl ve daha fazla hizmet yılına sahip okul yöneticileri arasında, 21 yıl ve daha fazla hizmet yılına sahip okul yöneticileri lehine olduğu görülmektedir. Ayrıca, *Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar* [F(2,216)= 3.81; p= .02] ve *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* [F(2,216)= 4.81; p= .01] boyutlarında ortaya çıkan anlamlı farklılık ise 21 yıl ve daha fazla hizmet yılına sahip okul yöneticileri ile 30 yıl ve daha az ve 11-20 yıl arası hizmet yılına sahip yöneticiler arasında, 21 yıl ve daha fazla hizmet yılına sahip okul yöneticileri lehine olduğu görülmektedir (Tablo 7).

Görev Türü değişkenine göre elde edilen bulgular

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamaya yönelik görüşlerini görev türü değişkenine göre karşılaştırmak için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Elde edilen verilere Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8. Göre Türü Değişkenine Göre Elde Edilen Veriler

Boyutlar	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	Müdür	58	123.28	7150.00	3783.00	.04*
	Müdür Yrd.	159	103.79	16503.00		
	Toplam	217				
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	Müdür	58	115.37	6691.50	4241.50	.37
	Müdür Yrd.	159	106.68	16961.50		
	Toplam	217				
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	Müdür	58	122.43	7101.00	3832.00	.06
	Müdür Yrd.	159	104.10	16552.00		
	Toplam	217				
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	Müdür	58	124.05	7195.00	3738.00	.04*
	Müdür Yrd.	159	103.51	16458.00		
	Toplam	217				

p<.05

Okul yöneticilerinin görev türü değişkenine göre öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetim politikalarına yönelik görüş ortalamaları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda *Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar* [U= 3783.00; p=.04] ve *Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar* [U=3738.00; p= .04] boyutlarında okul müdürü lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Geri kalan boyutlar olan *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* [U= 4241.50; p= .37] ve *Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar* [U= 3832.00; p= .06] boyutlarında ise okul yöneticilerinin görüşleri arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (Tablo 8).

Yönetici Olarak Çalışma Süresi değişkenine göre elde edilen bulgular

Okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamaya yönelik görüşlerini görev türü değişkenine göre karşılaştırma yapmak için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen verilere Tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9. Yönetici Olarak Çalışma Süresi Değişkenine Göre Elde Edilen Veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı fark (Tukey)
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	a) 5 yıl ve daha az	111	3.98	Gruplar arası	1.06	2	0.53	1.74	.18	-
	b) 6-10 yıl	57	3.94							
	c) 11 yıl ve üzeri	49	4.13	Gruplar içi	65.08	214	.30			
	Toplam	217	4.01		66.14	216				
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	a) 5 yıl ve daha az	111	3.23	Gruplar arası	5.59	2	2.80	4.09	.02*	-
	b) 6-10 yıl	57	3.37							
	c) 11 yıl ve üzeri	49	3.64	Gruplar içi	146.11	214	.68			
	Toplam	217	3.36		151.70	216				
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	a) 5 yıl ve daha az	111	4.02	Gruplar arası	1.62	2	.81	2.62	.08	c-a
	b) 6-10 yıl	57	4.09							
	c) 11 yıl ve üzeri	49	4.24	Gruplar içi	66.03	214	.31			
	Toplam	217	4.09		67.65	216				
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	a) 5 yıl ve daha az	111	3.78	Gruplar arası	1.93	2	.96	2.15	.12	-
	b) 6-10 yıl	57	3.80							
	c) 11 yıl ve üzeri	49	4.01	Gruplar içi	95.64	214	.45			
	Toplam	217	3.84		97.56	216				

p<.05

Okul yöneticilerinin idarecilik yaptıkları çalışma süresi değişkenine göre görüş ortalamalarının karşılaştırılması sonucunda sadece *Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar* boyutunda anlamlı farklılığın meydana geldiği görülmektedir [$F_{(2-216)}= 4.09$; $p= .02$]. Ortaya çıkan anlamlı farklılığın 5 yıl ve daha az deneyime sahip okul yöneticileri ile 11 yıl ve üzeri deneyime sahip okul yöneticileri arasında, 11 yıl ve üzeri deneyime sahip okul yöneticileri lehine olduğu görülmektedir. Diğer boyutlar olan *Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar* [$F_{(2-216)}= 1.74$; $p= .18$], *Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar* [$F_{(2-216)}= 2.62$; $p= .08$] ve *Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar* [$F_{(2-216)}= 2.15$; $p= .12$] boyutlarında ise okul yöneticileri görüşleri arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir (Tablo 9).

Okulun Bulunduğu Bölgenin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenine Göre Elde Edilen Bulgular

Okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu değişkenine göre gruplandırılmış yöneticilerin, öğrenci devamlılığını sağlamada okul yönetimi politikalarına ilişkin görüşlerinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Okulun Bulunduğu Bölgenin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenine Göre Elde Edilen Veriler

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark (Mann Whitney-U)
Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar	a) Düşük	87	99.19	2	3.98	.14	-
	b) Orta	108	113.99				

	c) Yüksek	22	123.30				
	Toplam	217					
Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar	a) Düşük	87	114.47				
	b) Orta	108	109.58	2	4.01	.13	-
	c) Yüksek	22	84.55				
	Toplam	217					
Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar	a) Düşük	87	113.43				
	b) Orta	108	105.72	2	.74	.69	-
	c) Yüksek	22	107.59				
	Toplam	217					
Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar	a) Düşük	87	109.51				
	b) Orta	108	107.36	2	.28	.87	-
	c) Yüksek	22	115.05				
	Toplam	217					

p<.05

Analiz sonuçları, araştırmaya katılan yöneticilerin Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar [$\chi^2_{(2)} = 3.98$, p<0.05], Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar [$\chi^2_{(2)} = 4.01$, p<0.05], Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar [$\chi^2_{(2)} = 0.74$, p<0.05] ve Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar [$\chi^2_{(2)} = 0.28$, p<0.05] boyutlarındaki görüşlerinin okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılaşmadığını göstermektedir (Tablo 10).

Grupların sıra ortalamaları dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar ve Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar boyutlarında yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip okulların diğer okullara oranla daha yüksek sıra ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Diğer boyutlara bakıldığında ise, Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar ve Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar boyutlarında düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip okulların sıra ortalamalarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 10).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma ile okul yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda öğrenci devamlılığını sağlamaya yönelik okul yönetimi politikalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, okul yöneticilerinin cinsiyet, yaş, hizmet süresi, görev türü, yöneticilik süresi ve okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu değişkenlerine ilişkin elde edilen bulgular şu sonuçları ortaya koymaktadır.

Bu araştırma ile okul yöneticilerinin, öğrenci devamlılığını sağlama sürecinde okul-aile ve yönetici-öğretmenler arasındaki işbirliğini gerçekleştirmeye ve öğretimsel önlemler almaya yönelik politikaları çoğunlukla uyguladıklarına dair görüş bildirdikleri sonucunda ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç eğitim öğretim sürecinin önemli iki ayağı olan okul yönetimi ve öğretmenler arasında var olan ilişki ağının kalitesi ile ilişkilendirilebilir. Çünkü okul yönetimi ve öğretmenler arasında güven ve yardımseverliğe dayalı işbirliğinin oluşması, öğretmen ve veliler arasında da benzer işbirliğinin ortaya çıkmasına olanak sağlar (Barth, 2006). Çınkır ve Çetin (2010) okullardaki mesleki çalışma ilişkilerinin olumlu olmasını okul içerisindeki birçok ilişkinin olumlu olmasına bağlamaktadır. Okul yönetiminin aile, öğretmen ile işbirliğinin çoğunlukla uygulanmasına rağmen eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikaların ara sıra uygulandığı görüşünün ortaya çıkması dikkat çekicidir. Aydoğan (2006) bu durumu okul öğretim programının çevreyi temel olarak yapılandırılmamasına ve çevreyle ilişkiyi güçlendirecek etkinliklerin yetersizliğine bağlamaktadır. Ayrıca okul yönetiminin çevreyi tanıması bu duruma etken olan bir başka faktör olarak gösterilebilir. Çünkü çevresel olanaklar ve kaynaklar çevre tanıdığı ölçüde okul amaçları doğrultusunda harekete geçer. Bu yüzden araştırmada okul yöneticilerinin çevreye yönelik politikalarını uygulama sıklıkları çevreyi tanıma düzeyleri ilişkilendirilebilir.

Yapılan araştırmada okul yöneticilerinin öğrenci devamlılığını sağlamaya yönelik okul yönetimi politikalarına ilişkin görüşleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık meydana gelmediği görülmüştür. Okul yöneticilerinin sahip olduğu cinsiyet rollerinin öğrenci devamsızlığını sağlamada benimsenen okul politikalarına yönelik bir farklılaşmaya sebep olmadığı söylenebilir. Okul yöneticilerine yönelik yapılan çalışmalarda (Ergün, 1996; Tan, 1979; Yavuz, 2006) idarecilerden beklenen rollerin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaması bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca Can (2008) yapmış olduğu çalışmada, milli eğitimde yöneticiliğin öğretmenliğe oranla cinsiyet faktöründen etkilenmediğinden söz etmekle beraber yönetim ve politika yaklaşım tarzlarını belirleyen davranışların daha çok ön plana çıktığını belirtmektedir.

Görev türü değişkenine ilişkin elde edilen sonuçlar incelendiğinde, bütün boyutlarda okul müdürlerinin sıra ortalamalarının müdür yardımcılarında ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca sadece Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar ve Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar boyutlarında okul müdürü lehine anlamlı farklılık meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Okul politikalarını uygulamaya yönelik okul müdürü lehine ortaya çıkan bu farklılık eğitim öğretim sürecinde sahip olduğu görev ve sorumluluklar ile ilişkilendirilebilir. Çünkü okul müdürlerinin sorumlulukları yerine getirme sürecinde etkili olduğu hususlardan biri de sahip oldukları yetkililerdir (Keser & Gedikoğlu, 2008). Okul müdürünün görev yaptığı kurumun temsilcisi olması ve eğitimin diğer paydaşları ile yapılan işbirliği sürecinde imza atma, idare etme ya da görevlendirme yetkisinin olması bu duruma gerekçe gösterilebilir.

Okul yöneticilerinin yönetici olarak çalıştığı sürelerin değişken olarak alınıp karşılaştırılması sonucunda bütün boyutlarda 11 yıl ve üzeri yöneticilik yapmış okul yöneticilerinin en yüksek görüş ortalamasına sahip olduğu görülmesine rağmen anlamlı farklılık sadece Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar boyutunda ortaya çıkmıştır. Yavuz (2006) tarafından yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlar bu durumu destekler niteliktedir. Okul yöneticilerinin mesleki deneyimleri sürecinde okul paydaşları ile işbirliği içerisinde bulunması bu duruma gerekçe gösterilebilir. Ayrıca, toplum yapısını değiştirebilecek, düzeltebilecek, ileri götürebilecek bir düşünceyi vermeye çalışmaktadır (Ergün, 1994). Okulların bu durumu gerçekleştirmeleri kurumun idari yapısının niteliğiyle yakından ilişkilidir. Okul niteliğini etkileyen etmenlerden biri olan okul idarecilerinin deneyimleri ile ilişkilendirilebilir. Okul yöneticisinin idareci olarak görev yaptığı çalışma sürecinde gerek aile gerekse okulun diğer paydaşları ile daha uzun süre etkileşime girmeleri bu durumu olumlu yönde etkilemektedir. Araştırmada okul idarecilerinin yaş ve hizmet yılı değişkenine göre benzer anlamlı farklılıklar göstermesi bu görüşü destekleyen diğer sonuçlardır.

Okulun bulunduğu bölgenin sosyo ekonomik durum değişkenine göre hiçbir boyutta anlamlı farklılık çıkmamasına rağmen Okul-aile işbirliğine yönelik politikalar ve Öğretimsel önlemlere yönelik politikalar boyutlarında yüksek; Eğitim paydaşları ve okul çevresi ile işbirliğine yönelik politikalar boyutu ile Yönetici ve öğretmenlerle işbirliğine yönelik politikalar boyutlarında ise düşük sosyo ekonomiye sahip bölgelerde yer alan okulların sıra ortalamasının daha fazla olduğu görülmektedir. Dinçel, Şahin ve Balıkcı (2013) okulun düşük sosyo ekonomiye sahip olmasını yönetici, öğretmen ve veli algılarını ve davranışlarını olumsuz yönde etkilediğinden bahseder. Araştırmada elde edilen sonuç ile bu durumun ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile bilişsel beceriler arasında kuvvetli ilişkiden (Hanushek & Wößmann, 2007) kaynaklandığı söylenebilir. Ailelerin ekonomik durumları yaşadıkları çevre ve okulu, okul ve öğretmen özelliklerinin öğrenci başarısını etkilemesi (Engin-Demir, 2009; Akar, 2010; Tansel, 2002) hatta öğrenci devamsızlığına neden olması (Öztekin,2013) bu duruma gerekçe olarak sunulabilir. Elde edilen bu sonuçlardan yola çıkarak aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

- Okul yöneticileri her ne kadar geliştirilen politikaların uygulanması ve izlenmesi konularında yüksek düzeyde katılım göstermiş olsalar da öğrenci devamlılığı sağlamada politika geliştirme konusunda Bakanlık düzeyinde daha çok desteklenmeleri gerektiği önerilebilir.
- Okul yöneticilerinin uygulanması ve izlenmesi bakımından orta seviyede katılım gösterdikleri eğitim paydaşları ve okul çevresine yönelik politikalar, hem paydaşlar ile hem de okul çevresi ile daha çok etkileşime geçilmesi gerçeğini ortaya koymaktadır. Çünkü öğrenci devamlılığını sağlamak sadece okul ve okul yönetimi ile başarılabilecek bir durum değildir.

- Mesleki kıdem ve hizmet yılının öğrenci devamlılığını sağlamadaki etkilerine yönelik sonuçlar, hizmet yılı fazla olan yöneticilerin göreve yeni başlayanlarla bir arada deneyimlerini veya konuya özgü politika geliştirmedeki bilgilerini paylaşabilecekleri çeşitli seminerler düzenlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- Öğrenci devamlılığını sağlamak için politika geliştirme ve izleme konularında okul müdürlerine, müdür yardımcılarının ve öğretmenlerin kararlara daha etkin katılmaları ve onlarla yetki paylaşımında bulunmaları önerilebilir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, E. (2006). Sınıf yönetimiyle ilgili temel olgular. Z. Kaya (Ed.). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem AYayımları.
- Akar, H. (2010). Challenges for schools in communities with internal migration flows: evidence from Turkey, *International Journal of Educational Development*, 30, 263–276.
- Akbaşı, S., & Balıkcı, A. (2013). Okul yöneticisi ve öğretmen görüşlerine göre okul yöneticiliğinin mesleklaşmesinin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 366–377.
- Akçay, C. ve Başar, M. A. (2004). İlköğretim okulu müdürlerinin yönetsel görevlere ayırdıkları zaman ve bunları önemli görme dereceleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 10 (38), 170–197.
- Aksoyalp, Y. (2010). 21. Yüzyılda okul yöneticisinin niteliği: öğretim liderliği. *The Journal Of SAU Education Faculty*, 20, 140-150.
- Altınkurt, Y. (2008). Öğrenci devamsızlıklarının nedenleri ve devamsızlığın akademik başarıya olan etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 129-141
- Altınkurt, Y. (2008). Öğrenci devamsızlıklarının nedenleri ve devamsızlığın akademik başarıya olan etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 10. 123-145.
- Andrietti, V. (2014). Does lecture attendance affect academic performance? Panel data evidence for introductory macroeconomics, *International Review of Economics Education*, 15, 1-16
- Arslantaş, H.İ. & Özkan, M. (2014). Öğretmen ve yönetici gözüyle etkili okulda yönetici özelliklerinin belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26, 181-193
- Atak, H. (2011). Örneklem Seçimi. Ö. Çokluk (Ed.), *Araştırma yöntemleri içinde* (ss. 201-227). Ankara: Edge Akademi.
- Aydın, M. (2010). *Eğitim yönetimi*. (9. Baskı). Ankara: Hatipoğlu Yayınları
- Aydın, M., (2002). *Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim kurumları yönetici atama ders notları*, Ankara.
- Aydoğan, İ. (2006). İlköğretim okullarında okul-çevre ilişkilerinin düzeyi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 121-136.
- Barth, R.S. (2006). Improving relationships within the school. *Improving Professional Practice*, 63(6), 8-13.
- Bayrak, C. (2005). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Pegem A Yay.
- Bursalıoğlu, Z. (2012). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış* (17. Baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Büyükoztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (17.baskı). Ankara: Pegem.
- Can, N. (2007). İlköğretim Okulu Yöneticisinin Bir İlköğretim Lideri Olarak Yeni Öğretim Programlarının Geliştirilmesi ve Uygulanmasındaki Yeterliliği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3(2):228-244
- Cochran, W.G. (1977). *Sampling techniques* (3rd ed.). New York: Wiley.

- Çelikten, M. (2011). *Okul Örgütü ve Yönetimi*. V. Çelik (Ed.). (4. Baskı). Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi. Ankara: Pegem A Yayınları
- Çinkır, Ş & Çetin, S.K. (2010). Öğretmenlerin okullarda mesleki çalışma ilişkileri hakkındaki görüşler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 16(3).353-371
- Dincel, S. , Şahin, M. & Balıkcı. A.(2013). Okul iklimi ve sosyo-ekonomik durum: bir içerik analizi çalışması." *Marmara Üniversitesi - 8. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi*. İstanbul.
- Engin Demir, C. (2009). Factors influencing the academic achievement of the Turkish urban poor, *International Journal of Educational Development*, 29, 17-29.
- Ergün, M.(2015).*Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem.
- Ergün. M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gül, S. Kıran, Ö. ve Nasırsi, H. (2016). Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin devamsızlık nedenleri ve yeni ortaöğretim kurumları yönetmeliğinin öğrenci devamsızlıkları üzerindeki etkileri (Atakum ilçesi örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (44), 925-933
- Hanushek E.A. & Wößmann L. (2007). The role of education quality in economic growth. *World Bank Policy Research Working Paper 4122*. 1-96
- Hoşgörür, V. & Polat, M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin okula devamsızlık nedenleri (Söke ilçesi örneği). *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 25-42
- Hoşgörür, V. & Polat, M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin okula devamsızlık nedenleri (Söke ilçesi örneği). *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*.2(1). 25-42.
- İslamoğlu, A. H. , Alınacı, Ü. (2013). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. İstanbul: Beta.
- Kalaycı, Ş. (2010). Faktör analizi. Ş. Kalaycı (Ed.), SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri içinde (ss. 321-331), Ankara: Asil.
- Karasar, N. (2013). Bilimsel araştırma yöntemi. 25. Basım. Ankara: Nobel
- Kayıkçı, K., Özdemir, İ. ve Özyıldırım, G. (2015). İlk defa ve yeniden okul müdürü görevlendirilmesi: Sözlü sınav üzerine bir değerlendirme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 21(4), 471-498.
- Keser, Z. & Gedikoğlu, T. (2008). Ortaöğretim okul müdürlerinin yetki ve sorumluluklarını kullanma derecelerinin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(2) 1-23
- Kiraz, Z. (2013). Okul Örgütü ve Yönetimi. A. Ç. Sağlam (Ed.). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara: Maya Akademi Yayınları
- Konan, N., Bozanoğlu, B., ve Çetin, R. B. (2017). Okul müdürü görevlendirmeye ilişkin müdür görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 8(3), 323-349
- Korkmaz, M. (2005) Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi: Sorunlar –Çözümler ve Öneriler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 237-252
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2005). SPSS for Intermediate Statistics; Use and Interpretation. (2nd Ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Manaseh, A. M. 2016. Instructional leadership: The role of heads of schools in managing the instructional programme. *International Journal of Educational Leadership and Management*, 4(1), 30-27.
- Okutan, M. (2011). Okul Yönetiminde Öğretim ve Öğrenciyle İlgili İşler. V. Çelik (Ed.). (4. Baskı). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yay.
- Öztekin, Ö. (2013). Lise öğrencilerinin devamsızlık nedenlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Osmangazi üniversitesi. Eskişehir.

- Ramberg, j. , Låftman, S. B. , Fransson, E. & Modin, B. (2018). School effectiveness and truancy: a multilevel study of upper secondary schools in Stockholm. *International Journal of Adolescence and Youth*, 1-14
- Şanlı, Ö., Altun, M. ve Tan, Ç. (2015) Okula Devamsızlık Yapan Öğrencilerin Devamsızlık Sebeplerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (55), 161-177
- Tansel, A. (2002). Determinants of school attainment of boys and girls in Turkey: individual, household and community factors, *Economics of Education Review*, 21, 455–470.
- Taymaz, H. (1986). Okul Yönetimi ve Yönetici yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 123-135
- Türkmenoğlu, G., & Bülbül, T. (2015). Okul yöneticilerinin göreve geliş biçimlerinin okul kültürüne yansımaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 526-549.
- Yavuz, M. (2006.) İlköğretim okulu müdürlerinden beklenen roller ve karşılama düzeyleri *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16. 657–670.
- Yılmaz, K. (2009). Okul Müdürlerinin Denetim Görevleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 19- 35.

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE EMPATİK DÜŞÜNCENİN KULLANIMINA İLİŞKİN ALAN UZMANLARININ ALGILARI

Perceptions of Field Experts on The Use of Empathic Thinking in Social Studies

Doç.Dr. Erol KOÇOĞLU*

Öz

Sosyal bilgiler, verildiği her eğitim kademesinde bir çok bilişsel, duyuşsal ve devinişsel kazanımlar içeren bir çalışma alanıdır. Bu çalışma alanı içerisinde yer alan kazanımlar, öğrencinin bireye ve topluma bakış açısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etkilerin belirlenmesi süreci ise muhatap olunanı anlama ile gerçekleşir. Bu anlama işlevinin yönlendirme içermemesi için bireyin karakter ve kişiliğinden taviz vermemesi gerekir. Bu durum da, ancak empatik düşünce becerisi ile gerçekleşebilir. Bu düşünce becerisinin kazandırılması ve kullanılmasına yönelik hazırlanan bu çalışmada, sosyal bilgiler dersinde kullanım ve alan uzmanı algıları ölçüt olarak alınmıştır. Araştırmada elde edilen veriler nitel veri analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla görüşleri alınan çalışma grubunu; İnönü, Fırat, Akdeniz, Gazi, Atatürk, Anadolu, Siirt ve İbrahim Çeçen Üniversitelerine bağlı Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında görev yapan öğretim üyesi ve elemanları oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, çalışma grubunu oluşturan alan uzmanlarının sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanında empatik düşünce becerisinin kullanımına ilişkin, birbirinden farklı algılara sahip oldukları ve bu durumu da birbirinden farklı şekilde gerekçelendirdiklerini söyleyebiliriz. Alan uzmanlarının görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri yanıtların analizinde ve modellerin oluşturulmasında NVivo 11 programından yararlanılmıştır. Kodlamalar araştırmacıların ortak görüşleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Araştırmada çalışma grubunu oluşturan alan uzmanlarının empatik düşünce becerisinin sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanında kullanımına yönelik algılara bağlı olarak, ortak temalar ve farklılaşan temaları oluşturan bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, alan uzmanları, empatik düşünce, algı.

* İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, erolakademi@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4595-2892

Abstract

Social studies are a field of study that includes many cognitive, affective and dynamic achievements at each educational level. The achievements within this study area have an important influence on the student's collective and collective outlook. The process of determining these effects is realized with the understanding of the addressee. This understanding function In order to prevent orientation, the individual should not compromise his / her character and personality. This can only be done with empathic thinking. In this research, which is prepared for the acquisition and use of this thinking skill, the usage and field specialist perceptions in the social studies course are taken as criteria. The data obtained from the research were analyzed by qualitative data analysis technique. The working group whose opinions were taken through the semi-structured interview form; İnönü, Fırat., Akdeniz, Gazi, Atatürk, Anatolia, Siirt and İbrahim are the faculty members and staff members of the Social Sciences Education Department of the Faculty of Education affiliated to Chechen Universities. When the findings obtained from the research are examined, we can say that the field experts who constitute the study group have different perceptions about the use of empathic thinking in the field of social studies education, and they justify this situation differently. The NVivo 11 program was used to analyze the answers given by the field experts to the questions in the interview form and to create the models. Encodings were formed according to the common opinions of the researchers. Findings based on the perception of the use of empathic thinking skills of field specialists in the study group in the field of social studies education have been reached, with common themes and findings forming differentiated themes.

Keywords: *Social studies, field specialists, empathic thinking, perception.*

1.Giriş

Empati” anlamına gelen “einfülung” kelimesi ilk kez 1880’ lerde Rudolph Lotz ve Wilhelm Wund tarafından kullanılmıştır. Empati, kişinin bir iletişim esnasında, kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakarak duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlamaya çalışması ve duyarlı bir yaklaşım içinde olmasıdır (Pala, 2008). Empati kişiler arası ilişkilere etki eden çok önemli bir öğedir. Empati, karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini kendinin (-imiş gibi) algılamak, kendini karşıdaki kişinin yerine koymaktır (Rogers,1962’den akt. Alver, 1998). Dolayısıyla empati bireyin iletişimde duyarlılığını ve verimini artıran olumlu bir unsur olarak görülmektedir. Empatik beceriye sahip bireyler çevresinde bulunan insanların duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlar ve paylaşırlar (Hançerlioğlu,1988’den akt. Alver, 1998). Bundan dolayı, empatik beceri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşamımızı olumlu olarak etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır ve eğitim ile geliştirilen bir özelliktir (Squiver ,1990; Dökmen, 1990; Stephan ve Finlay, 1999).Empati kurarken, karşıdaki kişinin duygusal-bilişsel girdabına kendini tamamen kaptırmamak gerekir. Bu nedenle, empati, bir çeşit "rol alma ve yapma sanatı" olmaktadır (Erkuş, 1994).

Empatik becerilere sahip olan bir bireyin başkalarını anlaması için, öncelikle kendi duygularının farkında olması ve onları anlaması gerekir (Goleman, 2001; Akaydın ve Akduman, 2016). Eisenberg ve arkadaşları (2003) empatiyi, duygunun temeli olarak kabul etmiş ve sosyal davranışların merkezi olarak görmüşlerdir. Empati kurabilmek için her şeyden önce karşıdaki kişinin duygularının ve düşüncelerinin doğru olarak anlaşılması, empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın da aktarılması gerekmektedir. Başkalarının duygularını anlamak empatik beceriyi ve bu da karşıdaki bireyin neye ihtiyacı olduğu, ne istediğini bilmeyi yani duygusal açıdan gelişmiş olmasını gerektirir (Cengizhan, 2015; Akaydın ve Akduman, 2016). Diğer taraftan empatinin yüksek seviyede olması duyguları algılama, ifade etme, anlama, kullanma ve yönetme yeteneğiyle pozitif olarak ilişkilendirilmiştir (Salovey ve Detweiler, 2008).

Empati, günümüzdeki tanımlama aşamasına kadar başlıca üç safhadan geçtiği söylenebilir. Şöyle ki; 1950’lerin sonlarına kadar bilişsel nitelikli bir kavram olarak, bir insanın, karşısındaki insanı tanıması, kendini onun yerine koyarak onun özellikleri hakkında bilgi sahibi olması anlamında kullanılmıştır (Onay, Egüz ve Ünal, 2015). 1960’lı yıllarda ise, empatinin duygusal yönü bulunduğu kabul edilerek yine bilişsel yönü öncelikli olarak ele alınmış, karşısındakinin hissettiği duyguların aynısını hissetmek, onun gibi hissetmek olarak tanımlanmıştır. 1970’lerde ise birinin belirli bir duygusunu anlamaya ve bu duyguya uygun bir karşılık vermeye “empati” denilmiştir. Bu anlayışa göre ise empati kuran kişi, kendi üzerinde yoğunlaşmak yerine, dikkatini karşısındaki kişiye verir. Konuya, “ben ne hissediyorum” diye değil, “o ne hissediyor” diye yaklaşır (Onay, Egüz ve Ünal, 2015). Bu aşamalardan sonra empati, eğitim sisteminde öğrencilere kazandırılması gereken bir değer ve beceri olarak yer almaya başlamıştır.

Sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı birden çok disiplinden oluştuğundan dolayı birbirinden farklı değer ve becerileri öğrencilere kazandırmayı amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler dersinin bir misyonu da etkili iletişim kuran, sorunlarını empati ile çözebilen, etkin ve verimli bireyler yetiştirmektir. İletişimi kişi ve çevresi arasında iki yönlü ilişkiyi ilgilendiren tüm aşamalar olarak tanımlayabiliriz. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (Gelen, 2011) yer alan iletişim ve empati becerileri; dinleme, sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme, tartışma, bağlantı kurma, farklı perspektiften bakma, açık fikirli olma, başkalarının düşünce ve duygularını anlama, farklılıklara saygı duyma, görüşlerini gerekçelendirme, ortak bir amaç çevresinde toplanma, dönemin şartlarına uygun olarak geçmişteki insanların düşünce, amaç ve duygularını anlama (tarihsel empati) olduğu söylenebilir. Bu beceriyi kazandırma amacını gerçekleştirecek olanlarında sosyal bilgiler öğretmenleri olacağı düşünülürse öğretmenlerin bu beceri ve değer yeterliliklerine sahip olması gerekir. Dolayısıyla sosyal bilgiler dersi değer ve beceri öğretiminde önemli yere sahiptir ve bu amaca uygun bir şekilde yapılandırılması gerektiği söylenebilir.

Araştırmanın Amacı

“Sosyal bilgiler eğitimi dersinde empatik düşünmenin kullanılmasına ilişkin alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda analizi” temele alan bu çalışmada, sosyal bilgiler eğitimi alan uzmanlarının yukarıda ki amaç doğrultusunda görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde çalışmaya katılan alan uzmanlarına şu sorular yöneltilmiştir:

- ✓ Empatik düşüncenin sizde çağrışım uyandırdığı kavramlar nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler dersinde empatik düşünceye yönelik etkinliklerin kazandırılmasında kullanılan teknikler nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler dersinin empatik düşüncenin gelişimine katkı sağladığını düşünüyor musunuz, niçin?
- ✓ Sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı içerisinde yer alan öğrenme alanlarının hangisi empatik düşüncenin gelişimine sizce daha çok katkı sağlar?

2.Yöntem

2.1.Araştırmanın Modeli

“Sosyal bilgiler eğitimi dersinde empatik düşünmenin kullanılmasına ilişkin alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda analizi” temele alan bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımına dayalı betimsel tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Creswell (1998) nitel araştırmayı, sosyal yaşamı ve insanla ilgili problemleri kendine özgü metodlarla sorgulayarak, anlamlandırma süreci olarak ifade etmektedir. Nitel araştırma sürecinde araştırmacı bütüncül bir araştırma tablosu ortaya koyarak; kelime analizleri, detaylı katılımcı görüşme raporları kullanır ve araştırmayı doğal ortamda düzenler. Nitel araştırmada genel olarak takip edilen araştırma süreci parçadan bütüneye (tümevarım). Genel itibariyle nitel araştırmacı gözlem, görüşme ve dokümanlardan yola çıkarak kavramları, anlamları ve ilişkileri açıklayarak süreci sürdürür (Merriam, 1998; Yıldırım ve Şimşek, 2008).Yarı yapılandırılmış görüşmelerde ise, görüşme soruları önceden belirlenmiş görüşme durumlarını kapsamaktadır (Balci, 2004). Bu araştırmada durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması modeli “güncel bir olgunun gerçek yaşam bağlamında, özellikle bağlam ve olguların sınırlarının kesin olarak belli olmadığı durumlarda görgül olarak araştırılması” şeklinde ifade etmektedir (Yin, 1994; Merriam, 1998, s. 27).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada, çalışma grubunu İnönü, Fırat, , Akdeniz, Gazi, Atatürk, Anadolu, Siirt ve İbrahim Çeçen Üniversitelerine bağlı Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında görev yapan 25 öğretim üyesi ve elemanları oluşturmaktadır.

2.3.Veri Toplama Aracı

Araştırmanın kuramsal boyutu oluşturulduktan sonra “Sosyal bilgiler eğitimi dersinde empatik düşünmenin kullanılmasına ilişkin alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda analizi” için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu hazırlanırken öncelikle sorulacak sorular belirlenmiştir. Sorular oluşturulurken kolay anlaşılabilir sorular yazma, açık uçlu sorular sorma, odaklı sorular hazırlama, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleme gibi ilkelere (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Koçoğlu ve Ulu Kalın, 2017) dikkat edilmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme formu, İnönü, Fırat ve Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültelerinde görev yapan alan uzmanlarına, içerik geçerliliğini sağlamak amacıyla görüşlerine sunulmuştur. Alan uzmanlarından gelen görüş ve öneriler doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşme formunda 4 soru yer almaktadır.

2.4.Verilerin Analizi

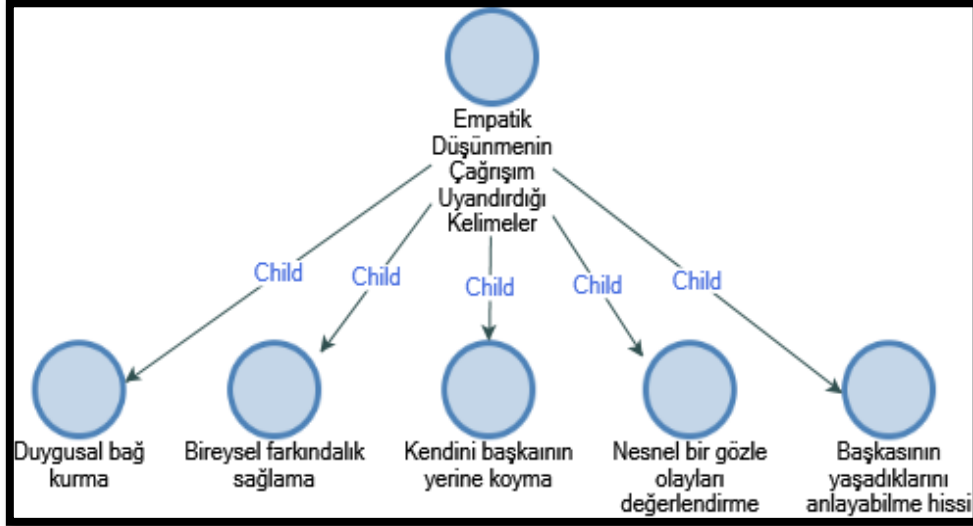
Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile ilgili çözümlenmeler, nitel boyutta gerçekleştirilmiştir. Veriler, bilgisayar destekli analiz edilmiştir. Verilerin analizinde ve modellerin oluşturulmasında NVivo 11 programından yararlanılmıştır. Kodlamalar araştırmacıların ortak görüşleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu çerçevede, “Kolb’un yaşantısal öğrenme modeline göre sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanını, alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda analizine” yönelik görüşleri betimsel ve içerik analizi teknikleriyle belli temalar altında bu görüşler gruplanarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için, araştırmada ulaşılan uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmacılar ve uzmanlar tarafından öncelikle ana temalar ardından bunlara bağlı alt temalar oluşturulmuştur. Çözümlenmeler sonucunda ortaya çıkan temalar aralarındaki bağları gösterir şekilde modellenmiş ve görselleştirilmiştir. Modelde yer alan ilişkileri gösteren temayı söyleyen kişi sayısı (frekansını) belirlenmiştir. Araştırmacıların ve uzmanın, temalarda yer alması gereken görüşlere ilişkin

değerlendirmeleri karşılaştırılarak “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilmiştir. Araştırmacı dışında iki uzmanla birlikte analizler yapıp, Miles ve Huberman’ın (1994) formülüne göre araştırmacılar arasındaki uyum %85 olarak hesaplanmıştır.

3.Bulgular

Sosyal bilgiler eğitimi dersinde empatik düşünmenin kullanımına ilişkin, alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

3.1.Empatik Düşüncenin Alan Uzmanlarında Çağrışım Yaptığı Kavramlara İlişkin Durum

Şekil 1. Empatik düşüncenin alan uzmanlarında çağrışım yarattığı kavramlara ilişkin algılar

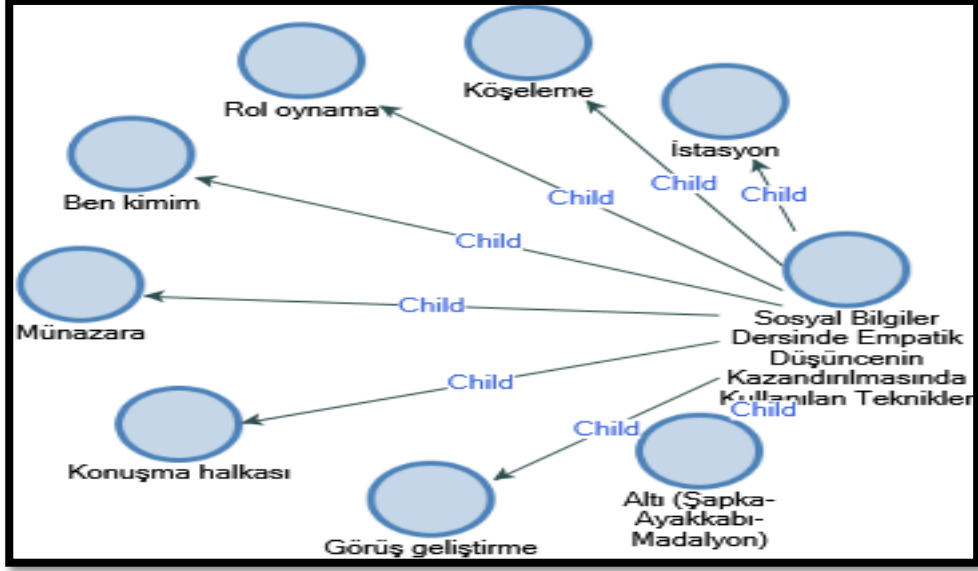
Sosyal bilgiler eğitimi alan uzmanlarının, “Empatik düşüncenin sizde çağrışım uyandırdığı kavramlar nelerdir?” şeklinde ki soruya vermiş oldukları yanıtlar, beş farklı temanın oluşmasını beraberinde getirmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlara bağlı olarak oluşan temalar “duygusal bağ kurma” (f-5), “bireysel farkındalık sağlama” (f-4), “kendini başkasının yerine koyma” (f-5), “nesnel bir gözle olayları değerlendirme” (f-4) ve “başkasının yaşadıklarını anlayabilme hissi” (f-7) olduğu şekil 1’de görülmektedir. Görüşme formunda yer alan ilk soruya çalışmaya katılanların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, görüşlerinin farklı olduğu görülmektedir. Alan uzmanlarının görüşlerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Empatik düşüncenin çağrışımsal boyutuyla ilgili soru aslında öğretmen meslek bilgisi yeterliliğinin merkezinde yer alan sorulardan biri olduğunu düşünüyorum. Bu düşünce biçiminin bende çağrışım yarattığı bir çok kavram olsa da etkililik düzeyine göre duygusal olarak karşıtımdakini anlama’nın ön plana çıktığını söyleyebilirim” (Alan uzmanı, 1, 7).

“Düşünce becerilerini sosyal bilgiler eğitimi ana bilim dalında özel öğretim yöntemleri dersinde 4 yıldır anlatan bir öğretim üyesi olarak şunu rahatlıkla söyleyebilirim, bu düşünce becerisi sadece sosyal bilgiler öğretmenliği değil diğer bütün branşlar için de önemli bir beceri olduğunu düşünüyordum. Çünkü karşıtımdakini anlayabilmemiz için onunla duygusal seviyede iletişim kurmamız gerekmektedir” (Alan uzmanı, 9).

3.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Empatik Düşüncenin Kazandırılmasında Kullanılan Tekniklere İlişkin Durum

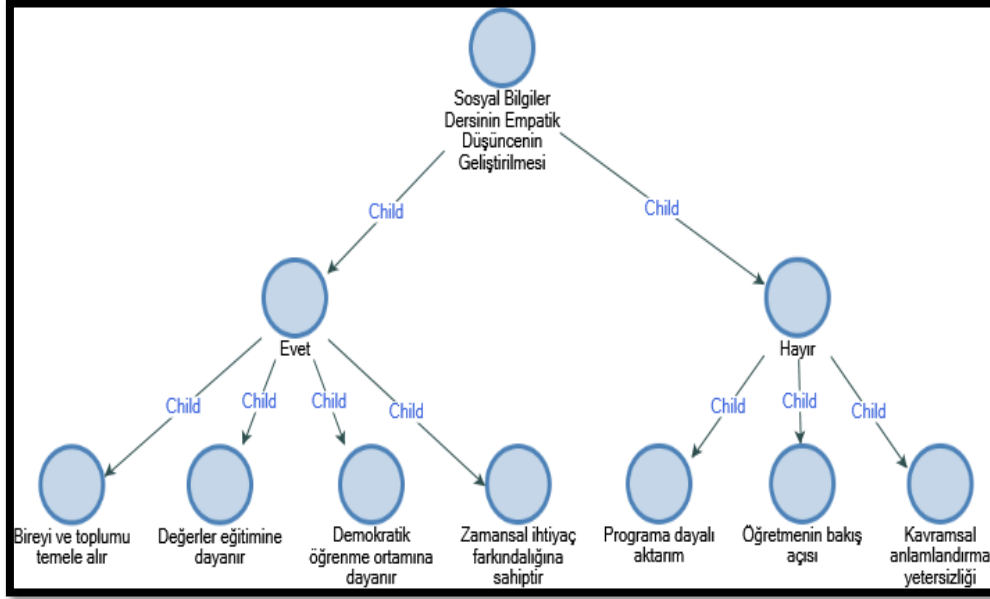
Şekil 2. Empatik düşünceye ilişkin konuların aktarımında kullanılan tekniklere ilişkin alan uzmanlarının algıları

Sosyal bilgiler alan eğitimi uzmanlarının, “Sosyal bilgiler dersinde empatik düşünceye yönelik etkinliklerin kazandırılmasında kullanılan teknikler nelerdir?” şeklinde ki soruya vermiş oldukları yanıtlar, beş farklı tema altında alan uzmanlarının farklılaşmasını beraberinde getirmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlara bağlı olarak oluşan temalar “altı şapka (ayakkabı-madalyon)” (f-3), “görüş geliştirme” (f-3), “konuşma halkası” (f-6), “münazara” (f-1), “ben kimim” (f-2), “rol oynama” (f-7), “köşeleme” (f-1), ve “istasyon” (f-2) olduğu şekil 2’de görülmektedir. Görüşme formunda yer alan soruya alan uzmanlarının vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, görüşlerinin farklı olduğu görülmektedir. Alan uzmanlarının görüşlerine ilişkin örneklerden biri aşağıda verilmiştir.

“Sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı içerisinde her düşünce becerisine ilişkin kazanımın yer aldığını söyleyebiliriz. Bu düşünce becerilerinde biri de empatik düşüncedir. Empatik düşünce becerisine yönelik olarak sosyal bilgiler dersinde yer alan kazanımların aktarılmasında birbirinde farklı birçok yöntem kullanılmasına rağmen konuşma alkasının ön planan çıktığını söyleyebilirim. Çünkü bu tekniğin özü “sen olsaydın ne yapardın?” sorusunu cevaplamaya dayanmaktadır.” (Alan uzmanı, 8, 25)

3.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Empatik Düşüncenin Gelişimine Katkı Sağlama Durumu

Sosyal bilgiler eğitimi alan uzmanlarının, “Sosyal bilgiler dersinin empatik düşüncenin gelişimine katkı sağladığını düşünüyor musunuz, niçin?” şeklinde ki soruya vermiş oldukları yanıtlar, iki farklı ana tema ve bunlara bağlı alt temaların oluşmasını beraberinde getirmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlara bağlı olarak oluşan ana temalar “Evet” (f-19) ve “Hayır” (f-6) olup, “Evet” ana temasına bağlı alt temalar, bireyi ve toplumu temele alması (f-8), değerler eğitimine dayalı olması (f-5), demokratik öğrenme ortamına dayanması (f-3) ve zamansal ihtiyaç farkındalığına sahip olması (f-3) şeklinde iken; “Hayır” ana temasına bağlı alt temaların, programa dayalı aktarım (f-2), öğretmenin bakış açısı (f-3) ve kavramsal anlamlandırma yetersizliği (f-1) olduğu şekil 3’de görülmektedir.

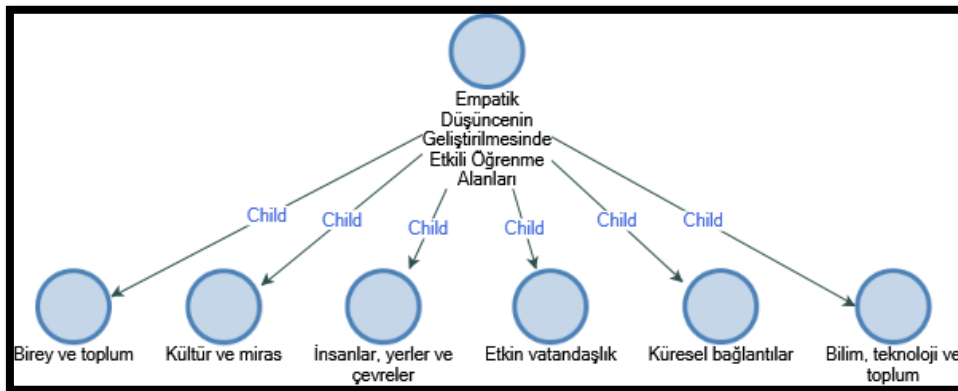

Şekil 3. Sosyal bilgiler dersinin empatik düşüncenin gelişimine katkı sağlama durumuna ilişkin alan uzmanlarının algıları

Görüşme formunda yer alan soruya çalışmaya grubunun vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, görüşlerinin farklı olduğu görülmektedir. Alan uzmanlarının görüşlerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Sosyal bilgiler dersi bireyin topluma ve hayata uyumunu temele bir çalışma alanı olduğu için empatik düşüncenin gelişimine katkı sağlayacağını düşünüyorum.” (Alan uzmanı, 13)

“Sosyal bilgiler dersi kazanımlarının aktarımında eğitim, öğretim ve ders programında yer alan strateji, yöntem ve teknikler kullanılırsa empatik düşünce becerisinin gelişimine katkı sağlayabileceğine inananlardan biriyim. Ancak ülkemizde bu derse giren öğretmenlerin çoğu zihinsel becerilerin kazandırılmasında kendi bakış açılarıyla hareket ettiklerinden dolayı sosyal bilgiler dersinin empatik düşünme becerisinin gelişimine katkı sağlayamadığı söylenebilir.” (Alan uzmanı, 4,6)

Şekil 4. Sosyal bilgiler dersi çalışma alanında yer alan öğrenme alanlarının, empatik düşüncenin gelişimine katkı sağlama durumuna ilişkin alan uzmanlarının algıları

3.4. Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanı İçerisinde Yer Alan Öğrenme Alanlarının Empatik Düşüncenin Gelişimine Katkı Sağlama Durumu

Sosyal bilgiler eğitimi alan uzmanlarının, “Sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı içerisinde yer alan öğrenme alanlarının hangisi empatik düşüncenin gelişimine sizce daha çok katkı sağlar?” şeklinde ki soruya vermiş oldukları yanıtlar, altı farklı tema altında alan uzmanlarının farklılaşmasını beraberinde getirmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlara bağlı olarak oluşan temalar “birey ve toplum” (f-3), “kültür ve miras” (f-3), “insanlar, yerler ve çevreler” (f-6), “etkin vatandaşlık” (f-1), “küresel bağlantılar” (f-2) ve “bilim, teknoloji ve toplum” (f-7), olduğu şekil 4’de görülmektedir. Görüşme formunda yer alan soruya alan uzmanlarının vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, görüşlerinin farklı olduğu görülmektedir. Alan uzmanlarının görüşlerine ilişkin örneklerden biri aşağıda verilmiştir.

“Sosyal bilgiler eğitiminde yer alan öğrenme alanlarının her birinin empatik düşünce becerisinin gelişimine katkı sağladığını söyleyebiliriz. Ancak bazı öğrenme alanları bireyi ve ihtiyaçlarını ön plana aldığından dolayı bireyin ihtiyaçlarını giderme sürecinde etkileşime girdiği diğer bireyleri ya da toplumu temele aldığından dolayı empatik düşünce becerisi daha hızlı ve etkili kazanılabileceğini düşünüyorum.” (Alan uzmanı, 20,24)

4.Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sosyal bilgiler dersinde empatik düşüncenin kullanımına ilişkin alan uzmanlarının algılarının değerlendirildiği bu çalışmada elde edilen veriler incelendiğinde birbirinden farklı dikkat çekici sonuçların elde edildiği söylenebilir. Şöyle ki, çalışmada sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanının, empatik düşüncenin gelişimi üzerinde hem olumlu hemde olumsuz etkisi olduğuna ilişkin bulgular çalışma grubu üyelerini oluşturan alan uzmanlarının konuya farklı bakış açılarından yaklaştıklarının en önemli göstergelerinden biridir. Sosyal bilgiler dersinin empatik düşünce becerisinin gelişimi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğuna yönelik bu çalışmada elde edilen bulgu, Duru’nun (2002) çalışmasının sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Duru çalışmasında, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarındaki öğrencilerin yardım etme eğilimlerinin diğer bölümlere göre daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yardım etme eğilimini ise empatik eğilimin bir yordalayıcısı olduğunu belirtmiştir.

Çalışmada elde edilen, empatik düşünce becerisine ilişkin olarak sosyal bilgiler eğitim, öğretim ve ders programında yer alan kavram, kazanım ve içeriğin aktarıldığı tekniklerle ilgili önemli sonuçtur. Çalışma grubunu oluşturan alan uzmanları bu düşünce becerisinin aktarılmasında birbirinden farklı teknikleri yapılan görüşmelerde ifade etmiş olsalar da bu tekniklerin tamamının süreçte öğrencinin etkin katılımına dayalı olmalarıdır. Çalışmada elde edilen bu sonuç, Pala (2008) tarafından yapılan çalışmada elde edilen “empati becerilerinin aktif öğretim teknikleri ile geliştirilmesi gerektiği” bulguyla paralellik göstermektedir. Ayrıca yapılan bu çalışmada alan uzmanları tarafından en çok vurgulanan tekniğin rol oynama tekniği olarak ifade edilmesi Murfay (1998) tarafından yapılan bir araştırmaya göre empati kurmada “Rol oynama tekniği, empati becerisinin kazanılmasında etkili olabilir” bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanında öğrenme alanlarının empatik düşünce becerisinin gelişimine katkı durumuna ilişkin alan uzmanlarından alınan görüşler çalışmanın önemli sonuçlarından bir diğerini oluşturmaktadır. Çünkü sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı bireyi vatandaşlık ve değer boyutunda (Oğuz ve Sözcü, 2014; Ulu kalın, 2017; Akman, 2017; Ulu Kalın ve Koçoğlu, 2017; Akman ve Alagöz, 2018; Oğuz Haçat, 2018) değerlendiren farklı öğrenme alanlarını içerisnde barındırmaktadır. Bu öğrenme alanlarından birey ve toplumun ön plana çıkması üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu öğrenme alanı sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanında daha çok sosyoloji disiplinine ilişkin konuları içermektedir. Bu öğrenme alanının empatik düşünce becerisinin gelişimi üzerinde etkili olduğuna ilişkin çalışmada elde edilen bulgu, Arslan (2016) tarafından yapılan çalışmada elde edilen “Bir sosyologdan beklenen şey karmaşık sayı ve grafiklerden önce, toplumu oluşturan bireylerin yerine kendini koyabilmesi, onlar gibi düşünmesi/hissetmesi ve bu sayede onların “niçin başka türlü değil de öyle davrandıklarını” anlayabilmesi gerektiğine ilişkin birey ve toplumu temele alan bulguyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan hareketle;

- ✓ Empatik düşünce becerisinin öğrenciye kazandırılmasında örnek olaylar kullanılmalıdır,
- ✓ Bu düşünce becerisinin kazandırılmasında yaparak yaşayarak öğrenmenin ön planda olduğu öğrenme ortamları düzenlenmelidir,
- ✓ Empatik düşünce becerisine ilkin sosyal bilgiler eğitim, öğretim ve ders programında yer alan etkinlik sayısı arttırılmalıdır
- ✓ Empatik düşünce becerisinin öğrenciye kazandırılması sürecinde güncel dikkat çekici olaylara yer verilmelidir.

Kaynakça

- Akaydın, D. ve Akduman, G. G.(2016). 6 Yaş Grubu Çocukların Duygusal Zeka Düzeyleri İle Empatik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 43(9), 1353-1360.
- Akman, Ö. ve Alagöz, B.(2018). Relation between Metacognitive Awareness and Participation to Class Discussion of University Students,” *Universal Journal of Educational Research*.
- Akman, Ö.(2017). Compass Metaphor of Mevlana in Social Studies Education. Published by ISRES Publishing, International Society for Research in Education and Science (ISRES), 97-107.
- Alver, B.(1998)."Bireylerin Uyum Düzeyleri İle Empatik Becerileri Arasındaki İlişkiler" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, Y.(2016). Kim Daha İyi Empati Kuruyor -Empati Üzerine Mikro Bir Sosyolojik Araştırma. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*; 6(2), 51-65.
- Cengizhan, S. (2015). *Farklı Kavramlarla İlişkisi Bağlamında Empatiye Bakmak*. Karapınar Y. (Ed.), *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*, Ankara: Pegem Yayınları.
- Dökmen, Ü.(1990). “Yeni Bir Empati Modeli Ve Empatik Becerinin İki Farklı Yaklaşımla Ölçülmesi.” *Psikoloji Dergisi*, 7 (24).
- Duru, E. (2002). Öğretmen adaylarının empati-yardım etme eğilimleri ilişkisi ve yardım etme eğiliminin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(12), 21-36.
- Eisenberg, N., Losoya, S. ve Spinrad, T. (2003). “*Affect and Prosocial Responding*”, In R. J. Davidson ve ark., (Eds.), *Handbook of Affective Sciences*, Oxford University Press.
- Erkuş, A.(1994). “*Psikolojik Terimler Sözlüğü*”, Ankara: Doruk Yayınları.
- Gelen, İ. (2011). Sosyal Bilgiler Programındaki Düşünme ile İlgili Bazı Ortak Becerilerin Kazanılma Düzeyinin Belirlenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 83-106.
- Goleman, D.(2001). *Duygusal zeka neden IQ'dan daha önemlidir?* (B. Seçkin Yüksel, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1988). “*Ruh Bilim Sözlüğü*”, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Koçoğlu, E. ve Ulu Kalın, Ö.(2017). Kolb'un Yaşantısal Öğrenme Modeline Göre Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanının Analizi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 64(169), 1581-1593.
- Merriam, S. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Miles, M. and Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Source Book*. Thousand Oakes: Sage Publications.
- Murfay, B. . (1998).Does “Emotional Intelligence” Matter in the Workplace? *American Psychological Association*, 29(7).

- Oğuz Haçat, S.(2018). Assessment of the Basic Law Lesson Consistent with the Opinions of Social Studies Pre Service Teachers,” *International Journal of Higher Education*, 1(7), 103-110.
- Oğuz, S. ve Sözcü, U.(2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Sosyal Medya Kullanımının Değerler Üzerindeki Etkisi. *Turkish Studies*, 11(9).
- Onay, İ., Egüz, Ş. ve Ünal, A.(2015). Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,40(8), 564-572.
- Pala, A.(2008). Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (1),13-24.
- Rogers, C. R. (1962). “The Interpersonal Relationship: The Core Of Guidance.” *Harvard Educational Review*.
- Salovey, P. ve Detweiler, B.. T. (2008). Emotional Intelligence. In M. Lewis ve arkd..., (Eds.), *Handbook of emotions*, New York: Guilford Press, 533-547.
- Squiver, W.R. (1990). “A Model Of Empathic Understanding And Adherence To Theatment Regimers Precitoner-Patient Relationship” *Soc-SciMed*-3(30).
- Stephan, W. G. And Finlay, K. (1999). The Role Of Empathy İn Improving Intergroup Relations. *Journal Of Social Issues*, 55(4), 729-747.
- Ulu Kalın, Ö. ve Koçoğlu, E.(2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bağımsızlık Değerine Karşı Metaforik Algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(2), 419-434.
- Ulu Kalın, Ö.(2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Hiyerarşisi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(38), 29-44.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (1994). “Evaluation: A Singular Craft”. Eds.: C. Reichardt and S. Rallis. *New Directions in Program Evaluation*, 71-84.

DOĞU COĞRAFYA DERGİSİ YAYIM İLKELERİ

- **DOĞU COĞRAFYA DERGİSİ**; Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi *Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı* yayın organı olup, Derginin yayım ilkelerine uygun hazırlanmaları koşuluyla, diğer üniversitemizin, coğrafyacılarının makaleleri de yayımlanır
- Doğu Coğrafya Dergisi; Ocak ve Temmuz sayıları olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır. Belirtilen aylardan en az bir ay önce gönderilen makaleler; gerekli inceleme ve düzenlemelerin yapılarak, yayımına karar verilmesinin ardından, baskıya hazır duruma getirilerek, ilgili sayıda yayımlanır.
- Dergi hakemli olup, hakem raporları bağlayıcıdır. Talep edilen değişiklikler, mutlaka yapılır.
- Makalelerde işlenen fikir ve görüşlerin bilimsel ve hukuksal sorumluluğu, yazar veya yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLAR

- Dergiye alınacak makaleler fotoğraf, harita ve diğer şekiller için ayrılmış alanlar dahil 25 sayfayı aşmayacaktır. Bu limiti aşan makaleler yayımlanmaz.
- Makalelerin sayfa yapısı; Üst: 4 cm – Alt: 4 cm – Sağ: 3 cm – Sol: 3 cm olmalıdır. Üst bilgi: 2,5 cm Alt bilgi: 2,5 cm olacaktır. Makalelerde satır aralığı: Tek, ilk satır: 1,25, satır aralarından sonda 6 nk boşluk bırakılacak şekilde ayarlanma yapılmalıdır.
- Makalelerin başlangıç kısmında ana temayı içeren Türkçe ve İngilizce özet ile en az üç anahtar kelime yer alacaktır. Türkçe ve İngilizce özetten sonraki giriş kısmı sayfa başından başlayacak şekilde yapılmalıdır.
- Makalelerde, üst bilgiye yer verilecektir. Bu amaçla tek numaralı sayfalarda italik olarak, çalışmanın İngilizce adı, çift numaralı sayfalarda Türkçe adı yazılacaktır.
- Yazı karakteri metin içerisinde 10 punto, Times New Roman'dır. Bu punto büyüklüğü üst bilgi alanında 8,5 punto, tablo-fotoğraf-grafik adlarında 10 punto ve tablo içlerinde, tablo özelliğine göre 7-10 punto arasında olacaktır.
- İlk sayfada yer alan ve yazar veya yazarlarla ilgili bilgilerin bulunduğu dipnot, * işareti ile gösterilmelidir. Yazarlar okuyucu ile haberleşmesi açısından, bu bölüme e-mail ve diğer adres bilgilerini koyabilirler.
- Birden fazla yazarlı makalelerde, makalenin her yazar tarafından hangi başlık veya alt başlıklarının hazırlandığını gösteren açıklama, yine ikinci bir sayfa altı notu olarak verilmelidir.
- Baskı kalitesini azaltan 3 boyutlu grafiklerden kaçınılmalıdır. Grafikleri Exel ortamında çizip word dosyasına yapıştırma yoluna gidilmemeli, grafikler word metni içerisinde hazırlanmalıdır.
- Dergi siyah-beyaz basıldığı için renkli şekil-grafik ve haritalardan kaçınılmalıdır.
- Yukarıda belirtilen kurallar, derginin şekil açısından bir bütünlüğe kavuşması amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle belirtilen formata uygun olmayan çalışmalar, yazara iade edilip yeniden düzenlenmesi istenecektir. Gereken düzeltmelerin yapılmadığı çalışmalar yayımlanmayacaktır.
- Makalelerin dergi içerisindeki sıralaması, alfabetik düzende (bir sayıda artan, bir sayıda azalan) soyadına göre olacaktır. Derginin her sayısındaki ilk makale dergi editörü için ayrılmış olup, bu bölüm soyadı sıralamasına dahil değildir.

MAKALENİN DERĞİYE TESLİM EDİLMESİ

- Yukarıda belirtilen şekilde hazırlanan eserler, isimsiz olmak üzere <http://dergipark.gov.tr/ataunided> adresinden sisteme girilerek dergi adresine gönderilir.
- Hakemden yayımlanabilir raporu alan makaleler istenilen düzeltmeleri yapmak üzere makale sahibine gönderilir.
- İstenilen düzeltmeler yapıldıktan sonra **MAKALENİN SON HALİ SİSTEME YÜKLENİR.**

DOĞU COĞRAFYA DERGİSİ

EASTERN GEOGRAPHICAL REVIEW

Haziran (June) 2018

Sayı (Volume): 39

---

39. SAYININ HAKEM KURULU

Prof.Dr. İbrahim Fevzi ŞAHİN • Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Halil KOCA • Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Mustafa ERTÜRK • Akdeniz Üniversitesi

Prof.Dr. Ünal ÖZDEMİR • Karabük Üniversitesi

Prof.Dr. Çiğdem ÜNAL • İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç.Dr. Alperen KAYSERİLİ • Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Doç.Dr. Namık Tanfer ALTAŞ • Atatürk Üniversitesi

Doç.Dr. Ahmet NALÇACI • Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Faruk AYLAR • Amasya Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Çağlar ÇAKIR • Akdeniz Üniversitesi

Araş.Gör.Dr. Elif MERAL • Atatürk Üniversitesi

İÇİNDEKİLER(Content)

- Dr.Öğr.Üyesi Faruk AYLAR – Prof.Dr. Halil İbrahim ZEYBEK - Araş.Gör. Hasan DİNÇER
Küre Dağları'nın Devrekâni ve Aydos Çayları Arasında Kalan Bölümünde Karstlaşma ve Karstik Şekiller 1
- Doç.Dr. Rüştü ILGAR
Çevresel Duyarlılık Açısından Petrol Sektörü, Çanakkale Boğazının Pazardaki Yeri ve Önemi.....25
- Dr.Öğr.Üyesi Nadire KARADEMİR-Prof.Dr. Ersin Kaya SANDAL- Araş.Gör. Fatma Betül URHAN
Kahramanmaraş'ta Turizm Algısı.....45
- Dr. Öğr.Üyesi Güzide Öncü Eroğlu PEKTAŞ- Dr. Cengiz KAHRAMAN- Prof.Dr. Güler ALKAN
Türkiye'de Coğrafi İşaretler ve İhracat Pazarlaması Açısından Değerlendirilmesi.....65
- Dr.Öğr.Üyesi Suat POLAT
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrenci Merkezli Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Kullanmaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi 83
- Dr. Öğr. Üyesi Eren ŞENOL
Boraboy Gölü (Amasya) ve Çevresinin, Rekreasyon Amaçlı Kullanımdan Kaynaklanan Başlıca Sorunları.....95
- Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL Araş.Gör. Besime YÜCEL
Kırsal Turizmin Geliştirilmesi ve Yönetilmesinde Yerel Halkın Algı ve Tutumları. Ödemiş/Birgi Örneği.....113
- Dr. Öğr. Üyesi Serdar VARDAR
Sedimentolojik ve Mikropaleontolojik Verilerle Güzelhisar Çayı Kıyı Ovasının Holosen Paleocoğrafyası.....131
- Prof. Dr. Cevdet YILMAZ – Dr. Öğr. Üyesi Mutlu KAYA
Bir Mikrotoponimi Denemesi; Sinop-Ayancık'ta Zingal Orman İşletmesi'nin Yer Adlarına Etkisi.....149
- *Geçmiş Sayı İndeksi*.....165